el-İnsânu'l Kâmil

Abdulkerîm Cîlî

2.Kitap

İnci & Mercan

İçindekiler

Bismillâhirrahmânirrahîm

Refref Hakkındadır

Bilinsin ki, Refref, vücûda bağlı mekânet ya'nî rütbe ve mertebe ve ilâhî fehâmet ya'nî büyüklükten ibârettir.

O rütbe de, ulûhiyyetin bizzât gerektirdiği zâtî işlerdir.

Bahsedilen bu zâtî işler ise, tek bir çeşit olmayıp, bir çok çeşitleri vardır. Fakat bahsedilen çeşitlerden her çeşide "refref-i a'lâ" denilir. Her refref, işte bu ilâhî rütbeden ibârettir.

Bahsedilen bu çeşitlerin gereklerinde ihtilâf olsa da, hüküm bu şekildedir. Çünkü bahsedilen çeşitler, zâtî iş oluşları yönünden bu mertebenin aynıdır.

Bu izâha göre, zâtî işlerden ibâret olan bahsedilen bu çeşitler arasında üstünlük ve düşüklük yoktur. Çünkü üstünlük, ilâhî sıfatların ve isimlerin gereklerindedir. Bahsedilen bu işler ise, Hakk'ın zâtîliklerindendir. Bundan dolayı aralarında üstünlük mümkün değildir.

Kibriyâ ve izzet gibi ki, bunlardan her biri, bir çeşit refreftir. Bundan dolayı;

- İzzet, kibriyâdan daha üstündür, denilemeyeceği gibi;
- Kibriyâ, izzetten daha üstündür, denilmesi de doğru olmaz.
- Zâtî azamet de aynı şekilde böyledir.

İşte bu verilen örneklerden her biri, Hakk'ın zâtı için zâtının gereğinden ibâret olduğundan, pek yüce ilâhî rütbedir. Bu sözümüzde "ilâhî mekânet ya'nî rütbe" kaydını getirmemiz, gerekliliği zâtî gereklilik ile kayıtlamak demektir. Çünkü zâtın kendisinde iki gerekliliği vardır:

- Biri mutlak gereklilik;
- Biri kayıtlı gerekliliktir.

Mutlak olan gereklilik, zâtın kendisi için hakettiği şeydir. Bu hakedişte ulûhiyet, rahmaniyyet, rubûbiyyet ve benzeri şeyleri dikkâte almak yoktur. Belki bu gereklilik, mutlak gerekliliktir ve zâtın kemâlât çeşitlerinden bir çeşit ile gerekliliğinden yana soyutlanmıştır. Bundan dolayı zâtî mutlak gereklilikler vücûd, sâde oluş, lâyık oluş, sırf oluş, tek oluş ve benzeri şeyler olup, zâtın kendisi için mutlaka gerektirdiği şeylerdir.

Kayıtlı olan gereklilik, zâtın kendisi için gerektirdiği şeyden ibâretse de, bunda kemâlât çeşitlerinden bir çeşidi, dikkâte almak lâzımdır;

- İlâhiyyet, rahmaniyyet, rubûbiyyet, izzet, kibriyâ, azamet gibi. Bunlar ilâhî mekânet ya'nî rütbe için gereklidir;
- Bir de ilim, vücûda âit sirâyet ve ihâta gibi. Bunlar da, rahmânî rütbe için gereklidir.

Kısaca, ilâhî, yâhut rahmanî, yâhut rabbânî, yâhut ilâhî isimlerden ve sıfatlardan bir şey dikkâte alınmak üzere, zât için hakettiği şeyler bu kısma dâhildir.

Bunu anla!

Bilesin ki, kayıtlı gereklilikler netîce i'tibârı ile mutlak gerekliliğe dönüktür. Çünkü Cenâb-ı Hak, bunların hepsini zâtı için gerekli kılmıştır.

- Ulûhiyyet, zâtın gereği olduğu gibi;
- Rahmaniyyet de zâtın gereğidir.
- Mertebe türlerinden olan başka vasıflar da, bunlar gibidir.

Mertebelerden, her bir mertebenin gerektirdiği her şey kayıtlama olmaksızın zâtın gereğidir. Çünkü mertebe, zâtî gerekliliklerdendir.

Mertebelerden bir mertebenin gerektirdiği şey de, kayıtsız olarak zâtî gerekliliklerden olur. Çünkü, Cenâb-ı Hakk'ın bu bahsedilen şeyleri hakedişi, ne kemâl içindir, ne de noksan içindir; ancak zâtı içindir. Hakk'ın kemâlâtı dahi kendisi için zâtî işlerdir.

Özetle, gerekliliklerin hepsi, mutlak zâtî gerekliliklerdir. Ancak şu kadar var ki, bu mes'elede ba'zı işlerin mutlak olarak zâtî gerekliliklerden oluşu gibi, ba'zı işlerin de kayıtlı olarak zâtın gerekliliklerinden oluşu ve bu ikinci türden olan bu işlerde de mertebeyi yâhut rütbeyi dikkâte almak geçerli olduğundan, biz "Zât'ın gerekliliği, mutlak ve kayıtlı olmak üzere iki çeşittir" dedik.

Bunu anla!

Serîr ve Tâc Hakkındadır

Manzûmenin Tercümesi:

"Serîr, ilâhî saltanat mertebesi için olup, o serîr ilâhî saltanatın rahmâniyyet rütbesiyle arşıdır. Kâinâtın Sultân'ının o serîrin üzerine oturması demek, büyüklük ve azametle, saltanatının yüceliğinde zuhûru demektir.

Kur'ân-ı Hakîm'de "arş-ı mecîd" ve "arş-ı azîm" olarak ta'bîr edilen işte bu serîrdir.

Arş, mahlûkâtın mutlaklığıdır. O arş üzerine olan istivâ, rabbânî rütbedir."

Cenâb-ı Hak, bizi ve seni muvaffak kılsın, aşağıdaki izâhı iyi öğren!

Bir nebevî hadîs-i şerîf ki, o hadîste Resûlullah Efendimiz (s.a.v)'in Cenâb-ı Hakk'ı serîr üzerinde genç delikanlı sûretinde gördüğünden ve o serîrin şöyle şöyle olduğundan ve ayaklarında şunlar şunlar bulunduğundan, bahsedilmiştir.

Bu hadîs, bize lâzım gelen keşfi kemâliyle vererek, bu görmenin sûret olarak ve ma'nâ olarak gerçekleştiğini bildirmiştir.

Sûret olarak görme:

Cenâb-ı Hakk'ın, kendine mahsûs tâc ile, altından yapılmış iki nalın ayaklarında olduğu halde gözle görülen bir serîr üzerinde, bahsedilen bu sınırlanmış belirgin sûrette tecellîsi demektir. Çünkü Cenâb-ı Hak, istediği şey ile ve istediği şekilde tecellî eder.

- O Hak, her anlatılanda, her akledilende, her anlaşılanda, her vehmedilende, her işitilende, her görülende tecellî edicidir.
- Ba'zen, algılanabilir bir sûrette tecellî eder ve o hissedilir sûretin aynı ve bâtınıdır.
- Ba'zen de istediği şekilde tecellîyle, algılanabilir bir sûrette tecellî edici olup, o sûretin aynı ve zâhiridir.
- Ba'zen de hayâlî sûrette tecellî eder; bu durumda yine o sûretin aynı ve zâhiridir. Hayâlî sûretteki tecellî, ancak o sûretin nefsi ve görülenin aynı olarak zuhûru ile olur. Fakat, Cenâb-ı Hakk'ın tecellîsi bu tecellî ile sınırlanmayıp, bunun ötesinde kendisi için sonsuz olan tecellîler vardır. Hayâlî tecellî de iki çeşittir:
    - Bir çeşidi, i'tikâd sûreti üzerinedir.
    - Bir çeşidi de, algılanabilir şeylerin sûreti üzerinedir. Bunu anla!

Lâkin, mutlak sûret tecellîlerinin menşei ve aslı, misâl âlemidir. Misâl âlemindeki zuhûr şiddetli olursa, yağ parçalarından oluşan bu gözle algılanabilir olarak müşâhede edilir.

Fakat, hakîkâtte müşâhede eden, basîret gözüdür.

Şu kadar var ki, bu tür müşâhedeye mazhar olan kimsenin her tarafı göz olduğu için, görmesi bu müşâhede yerinde basîret mahalli olmuştur.

Ma'na olarak görmeye gelince;

Ma'nâ olarak derken, şunu kastediyorum, bahsedilen hadîste görmenin ma'nâ olarak gerçekleştiğine dâir ilâhî keşfin bize verdiği şey, hadîste bahsedilen şeylerin her birisinin birer ilâhî ma'nâdan ibâret olmasıdır.

- Nitekim daha önceki bölümde refref'i ilâhî rütbe ve mertebe ile ta'bîr ettik.

- Serîr hakkında da, "ilâhî rütbedeki rahmâniyyet mertebesinden ibârettir" dedik.

Ve bu bölümdeki hadîste geçen sözlerin de her biri ilâhî ma'nâya dönüktür.

Tâc;

İlâhî rütbe ve mertebede ve subhânî azamet mecdinde nihâyetin olmayışından, bir de zâtın gereğinden ibârettir.

İlâhî sıfatlardan her biri, sonsuzdur. Lâkin o sıfatların cem' edilip sınırlanmasıyla, nihâyetin olmayışında nihâyetli olarak görme hakîkâti "genç delikanlı sûreti" ile ta'bîr edilmiştir.

Bu görmenin, nihâyetin olmayışında nihâyetli olmasının sebebi, sûretle nihâyet bulmanın lüzûmundan dolayıdır.

Oysa Hak, nihâyetsizdir. İşte burada başın üstünde bulunan tâcın zikredilmesi, nihâyeti olmayan zâtın mâhiyyetine işârettir.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, tecellî edince, tecellî ettiği şeyle müşâhede edilir. Her müşâhede edilen ise, nihâyetlidir.

Bununla berâber bu nihâyetli olan tecellîdeki zuhûru, nihâyetsizdir. Bundan dolayı nihâyetli oluşu i'tibârı ile dahi Cenâb-ı Hak nihâyetsizdir.

O Hak vâhidiyyeti i'tibârı ile vâhid ya'nî bir şeydir. Vâhid ise, kendinde çokluk olmayan şey demektir. Bundan dolayı vâhid için "nihâyeti yoktur" denilemez.

Çünkü nihâyetin yokluğu, çokluğun şartlarındandır. Vâhid ise, çokluktan münezzehtir. Cenâb-ı Hakk'ın ise hudûddan, sınırlanmadan ve idrâk edilmekten yana yüce olan zâtı i'tibârı ile nihâyeti yoktur.

Kısaca, Cenâb-ı Hak kendisinde ikilik bulunmayan birlik ayn'ında iki zıddı cem' etmiştir.

Sen bu acâib husûsa dikkatle bak. Bu tertemiz haberi iyi düşün. Belki Hakk yoluna hidâyet bulucu olabilirsin.

Yardım Hak'tandır ve küllî dönüş O'nadır.

Kademeyn (İki ayak) ve Na'leyn (İki nalın) Hakkındadır

Cenâb-ı Hak bizi ve seni doğru yola hidâyet etsin ve bize ihsân ettiği hükmünü sana da lütûf buyursun. Aşağıdaki izâhı iyi öğren!

Kademeyn ya'nî iki ayak, biri dîğerine zıd olan iki zâtî hükümden ibârettir. Kademeyn, zât bütünlüğündendir. Belki zâtın aynıdır. İki hükümden dediğimiz, zâtın kendisi üzerine tertîb ettiği hükümdür;

- Sonradan olma, kıdem;
- Hakk'a dönüklük, halka dönüklük;
- Varlık, yokluk;
- Nihâyeti olma ve nihâyeti olmama,
- Teşbîh, tenzîh ve benzerleri gibi.

Bunlar;

- Aynî yönden zât için oldukları gibi,
- Hükmî bakış açısından da yine zât içindir.

Onun için bu tür zıd olan sıfâtlar "kademeyn ya'nî iki ayak" olarak ta'bîr edilmiştir. Çünkü kademeyn ya'nî iki ayak, sûretin bütünlüğündendir. Aynı şekilde na'leyn de, bir diğerine zıt iki sıfât demektir;

- Rahmet, nikmet,
- Gazâb, rızâ ve benzerleri gibi.

Kademeyn ile na'leyn arasındaki fark şu şekildedir:

- Kademeyn, zâta mahsûs olan zıtlardan ibârettir.

- Na'leyn ya'nî iki nalın ise mahlûkâtta geçerli olan zıtlardan ibârettir. Yâ'nî bu tür zıtlar, mahlûkâtta eser taleb eder. Bunun için mahlûkât iki ayak altındaki nalın gibidir. Çünkü fiilî sıfatlar, zâtî sıfatların altındadır.

Na'leynin ya'nî iki nalının zeheb(λ|□) ya'nî altından olması, mahlûkatta eseri bizzât taleb etmesi demektir. Mahlûkâtta geçerli olan zıtlar, zâhibtir ya'nî zehâb(λ|□) etmiştir; yâ'nî mevcûdlara hükmü sîrâyet etmiştir. Mevcûdlardan her birisi hangi tür ile mevcûd olursa olsun, o zıdların o mevcûdda hükmü ve te'sîri vardır.

Na'leynin ma'nâsını bilince ve kademeyn ile kastedilenin ne olduğunu anlayınca, senin için şu nebevî hadîsteki sırlar açılmış demektir:

"Cebbâr olan Vâhid-i Kahhâr, ayağını ceheneme basınca, cehennem "yeter, yeter" der ve derhal fânî olur ve tükenir ve söner. Ve cehennem ateşlerinin yerinde cırcır otu biter"

Bu kitabın gelecek bölümlerinde, cehennemin vafıslarını anlatacağımız bölümde mümkün olduğu kadar hem açık olarak ve hem kinâye yollu olarak bu sırra işâret edeceğiz. Bu sırrı anla!

Bilesin ki, Rabb'ın her mevcûdda kâmil vechi vardır. O vecih, o mevcûdun rûh sûreti üzerinedir. O mevcûdun rûhu da, algılanır sûret ve madde beden sûret üzerinedir. Bu husûs, Rab için zâtî husûstur.

Bu zâtî husûsu zâtı için kendisi zorunlu kılmıştır. Hiç bir i'tibârla kendisinden kalkmaz çünkü bu husûs, Rab için i'tibâr yoluyla sâbit olmamıştır.

- Hakk'a bir i'tibârla nisbet edilen her şey, o i'tibârın zıddıyla Hak'tan kalkar.

- Hakk'a i'tibârsız nisbet edilen her şey ise, i'tibârlardan hiç bir şey ile kalkmaz.

Bunu anla!

İşin hakîkâti böyle olunca, sûret Rab için zâtî husûstur. Bu hakîkâte **"Allah Âdem'i Rahmân sûreti üzere halk etti"** ve **"Allah Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"** hadîslerinde işâret vardır.

Bizim, **"el-Kehfu ve'r-Rakimu fi-Şerh-i Bismillâhirrahmanirrahîm"** adlı kitabımızda izâh ettiğimiz şekilde, bu iki hadîs için başka türlü ma'nâ düşünülmesi gerekli ise de, ilâhî keşf bize bu iki hadîsteki sözlerin zâhiri üzerine olduğunu ihsân etmiştir.

Bu husûsa daha önce de işâret etmiştik. Şu kadar var ki, ilâhî tenzîh bu mes'elede şarttır. Allah cisimlenme ve sûretlenme ile kayıtlanmaktan yana yücedir.

Allah, hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

İlâhî Arş Hakkında

Bilinsin ki, ilâhî arş hakikâtte azamet mazharı, mecd ve saltanat rütbesi ve zâtın husûsiyyetinden ibârettir.

- İlâhî arş, hazretin cismi, hazretin mekânı olarak da isimlendirilir. Fakat bu mekân, altı yönden de münezzehtir.

- İlâhî arş, a'lâ bir bakış yeri ve güzelin güzeli bir mahâl olup, mevcûdların bütün türlerini kapsamıştır.

- Arş, mutlak vücûdda, insânî vücûda göre insanın cismi gibidir. Şu i'tibâr ile ki;

- Cismânî âlem, rûhânî âlemi, hayâlî âlemi, aklî âlemi ve bunlara benzeyen âlemleri toplamıştır.

Bunun içindir ki, sûfî zümresinden ba'zıları arşa, "küllî cisim" ta'bîrini kullanmışlardır. Fakat bu ta'bîrde bakış açısı vardır. Çünkü küllî cisim, her ne kadar rûhlar âlemini kapsar ise de, rûh onun üstündedir, küllî nefs de yine onun üstündedir.

Biz vücûdda arşın üstünde Rahmân'dan başka bir şey bilmiyoruz, oysa küllî nefs için levh ta'bîrini de kullanmışlardır. Bu ta'bîre göre levhin arşın üzerinde olduğuna hüküm vardır.

Oysa bu hüküm, fikir birliğine muhâliftir. Bununla berâber ki, sûfiyye ashabımızdan arşa "küllî cisim" diyenler, arşın levhin üstünde olması mes'elesinde bize muhâlif değillerdir.

İşte o levhe, küllî nefs ta'bîr edenler onlardır.

Şüphe yoktur ki, nefs mertebesi cisim mertebesinden a'lâdır. Mutlak arş hakkında ilâhî keşfin bize bildirdiğini, ibâre âlemine indirmek lâzım gelirse deriz ki:

Arş, ma'nevî ve sûretsel feleklerin hepsini ihâta etmiş olan felektir. O feleğin çatısı, rahmâniyyet mertebesi olup, o feleğin hüviyyet nefsinden ibârettir.

Bu hüviyyet nefsi dediğimiz de, ister aynî, ister hükmî olsun, mutlak vücûddan ibârettir. İşte bu feleğin zâhiri ve bâtını vardır.

- **Bâtını**, kudsî âlemdir. Kudsî âlem, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin isimler âleminden ve sıfatlar âleminden ibârettir. Bahsedilen bu kudsî âleme ve onun tecellî yerine, "Kesîb" ta'bîri kullanılmıştır.

Kesîb o yerdir ki, cennet ehli Hakk'ı müşâhede için sevk edildikleri zaman bu kesîbin üstüne çıkarlar.

- Bâtını kudsî âlemdir dediğimiz bu feleğin **zâhir**i, üns âlemidir. Üns âlemi, teşbih ya'nî benzetmenin, cisimlendirmenin, sûretlendirmenin mahâllidir. Onun içindir ki, cennetin çatısı olmuştur. Her cisimden, her rûhtan, her sözden, her ma'nâdan, her hükmîlikten, her aynîlikten benzetmeye, cisimlendirmeye, sûretlendirmeye dâir olan şey, bahsedilen bu feleğin zâhiridir. Bu duruma göre;

- Ne zaman sana "mutlak arş" ta'bîri kullanılırsa, bil ki onunla kastedilen bahsettiğimiz bu felektir.

- Ne zaman sıfatlardan bir şey ile kayıtlanarak "arş" ta'bîri kullanılırsa, bil ki, onunla kasıt, bahsedilen bu feleğin vechidir.

Kur'ân'da "arş-ı mecîd" ta'bîri kullanılmıştır. Bununla kasıt, mecdin aslı ve ilâhî azamet olan kudsî âlemin rahmâniyyet mertebesidir.

"Arş-ı azîm" ilâhî ta'bîri de böyledir. Bununla da kasıt, zâtî hakîkatler ile azamet rütbesi olan kendi gerekleridir. Bu da kudsî âlemdendir.

Kudsî âlem ise, halka dönük hükümlerden ve varlıksal noksanlıklardan yana mukaddes olan ilâhî ma'nâlardan ibârettir.

Bilinsin ki, insanî yapıdaki cisim, insanî vücûdun içinde barındırdığı şeylerin hepsini toplamıştır.

Rûh, kalb, akıl ve bunların benzeri olan şeylerin hepsi, bahsedilen bu cisme dâhildir.

İnsanî yapıdaki cisim, âlemdeki arşın benzeridir. Arş, bir âlem yapısıdır; cesed de âlemdir, bütün farklılıklarını toplamıştır.

İşte bu i'tibâra göredir ki, bizim ashâbımız arşa küllî cisim ta'bîr etmiştir. Bu izâha göre aramızda ihtilâf yoktur. Çünkü bu iki türlü ibâredeki ma'nâ birdir.

Kürsî Hakkında

Kürsî, bütün fiilî sıfâtların tecellî yerinden ibârettir. Kürsî;

- İlâhî iktidârın zuhûr yeridir;
- Subhânî emir ve yasağın geçerlilik mahaldir.

Halka dönük hakîkatlerde Hakk'a dönük incelikleri ibrâz etmek için ilk yöneliş, kürsîdedir. Kademeyn ya'nî Hakk'ın iki ayağı bu kürsî üzerine salınmıştır. Bunun sebebi;

- Kürsî, vücûda getirme ve yokluğa döndürme mahâllidir.
- Açıklamanın ve üstü kapalı bırakmanın aslıdır.
- Zarar ve faydanın merkezidir;
- Fark ve cem'in bir arada olduğu yerdir.
- Birbirine zıt sıfatların ayrıntılı bir şekilde açığa çıkışı kürsîdedir.
- Vücûdda ilâhî emir, kürsîden açığa çıkartılır .
- Kürsî, kazâ faslı mahâllidir.
- Kalem ise, takdîr mahallidir.
- Levh-i mahfûz ise, tertîbleme ve yazım mahâllidir.

İnşaallahu Teâlâ, kaleme ve levh-i mahfûza âit beyânlar, özel bir bölümde gelecektir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"vesia kürsiyyuhus semâvâti vel ard"** ya'nî **"O'nun kürsîsi, gökleri ve yeri kaplamıştır"** (Bakara, 2/255) buyurmuştur. Bu âyetteki **"vesia"** ya'nî "**kaplama"**, iki kısımdır:

- Birisi, hükmî kaplama;
- Diğeri, aynî vücûdsal kaplamadır.

Hükmî kaplama; Gökler ve yer, fiilî sıfatlardan bir sıfatın eseridir. Kürsî de, bütün fiili sıfatların zuhûr yeridir.

Şu halde kürsî vecihlerinden her vecihde, ma'nevî bir kaplama hâsıl oldu. Çünkü kürsînin her vechi, fiilî sıfatlardan bir sıfâttır.

Aynî vücûdsal kaplama; vücûd genel yapısıyla, yâ'nî halka dönük kayıtlı vücûduyla gökleri ve yeri ve diğerlerini ihâta etmiştir.

İşte "Kürsî" olarak ta'bîr edilen budur, yâ'nî kayıtlı vücûddur.

Çünkü biz yukarıda beyân ettik ki kürsî, ilâhî emir ve yasağın geçerlilik mahalli ve fiilî sıfatların tecellî yeri ve ilâhî iktidarların zuhûr yeridir.

Bunların hepsi ile kastedilen, kayıtlı vücûddan başka bir şey değildir.

Çünkü me'mûr, yâ'nî emrin infâz edilmesi için mahâl olan, o kayıtlı vücûddur.

O kayıtlı vücûd, tecellî yeridir, zuhûr yeridir, işte kürsî budur.

Hak, ma'nevî olan kademeyni ya'nî iki ayağını, onun üstünde salmış ve;

- Vücûda getirme, yokluğa götürme;
- Fânî kılma, bâkî kılma;
- Verme, men' etme;
- Yükseltme, düşürme;
- Azîz kılma, zelîl etme gibi icrââtı onun üstünde yapmıştır.

Azîz ve celîl olan Allah sübhândır.

Kalem-i A'lâ Hakkında

Bilesin ki, kâlem-i a'lâ, ayırt edicilik sûretiyle halka dönük zuhûr yerlerinde Hakk'a dönük taayyünlerin ilkinden ibârettir.

Ayırt edicilik sûretiyle demem şudur ki;

- Halkın ilk olarak ilâhî ilimde belirsizliğe dönük taayyünü vardır. Bunun beyânı daha önce geçti.

- Sonra halkın arşta hükmî olarak mücmel vücûdu vardır. Biz, "Arş bahsi"nde, arşın vecihlerinden birisinin, halka dönük mevcûdlardan ibâret olduğunu beyân ettik.

- Sonra halkın kürsîde ayrıntılı zuhûru vardır. Bunu da geçen bölümde beyân ettik.

Bunlardan sonra, halkın kâlem-i a'lâda ayırt edicilik üzere zuhûru vardır. Çünkü halkın önceki tecellî yerlerinin hepsindeki zuhûru gaybîdir. Kâlem-i a'lâda vücûdu ise, Hakk'tan ayırt edilmiş aynî vücûddur.

Kâlem-i a'lâ, bir numûnedir ki, levh-i mahfûzda gereken şeyi nakşeder; akıl gibi. Çünkü, akıl bir numûnedir ki, nefsinde gereken şeyi nakşeder.

Bundan dolayı;

- Akıl, kalem yerinde;

- Nefs, levh-i mahfûz yerinde;

- Akıl kanûnuyla nefste mevcût olan fikrî önermeler, levh-i mahfûzda yazılı olan vücûdsal sûretler mesâbesindedir.

Bunun içindir ki, Rîsâlet-meâb Efendimiz, **"Allah ilk önce aklı halk etti"** ve **"Allah, ilk önce kalemi halk etti"** buyurmuştur.

Kalem, akl-ı evvelden ya'nî ilk akıldan ibârettir. Akıl ile kalem, muhammedî ruh için iki vecihdir.

Aleyhisselâtu vesselâm Efendimiz, "**Ey Câbir, Allah'ın ilk halk ettiği şey senin nebînin nûrudur"** buyurmuştur. Bundan dolayı kâlem-i a'lâ, ilk akıl ve muhammedî rûh, ferd olan cevherden ibârettir.

O ferd olan cevher;

- Halka ya'nî ayırt edicilik üzere zuhûra nisbetle kâlem-i a'lâ;
- Mutlak halka ya'nî gaybe dönük zuhûra nisbetle ilk akıldır.
- İnsân-ı kâmile nisbetle, muhammedî rûh olarak isimlendirilir.

İnşaallahu Teâlâ, rûha ve ilk akla âit gereken açıklamalar, bu kitâbta kendilerine mahsûs bölümlerde gelecektir.

Levh-i Mahfûz Hakkında

Manzûmenin Tercümesi:

"Bir nefs ki, bizzat âlemin ilmini ihtivâ edicidir. Ey Âdemoğlu! İşte o bizim levh-i mahfûzumuzdur. Mutlak vücûdun bütün sûretleri âşikâr olarak, o nefsin kâbiliyetinde nakışlanmıştır. O ilâhî nefs ile meşgul olarak temizlenirse; Ve siyah ve zâlim olan şüphenin karanlığından kurtularak safâ kazanırsa; Bütün eşyâ o nefsin indinde zâhir olur ve âlemin gizli yanları âşikâr olarak onda görülür."

Ma'lûmun olsun ve Cenâb-ı Hak seni hakikâte hidâyet buyursun!

Levh-i mahfûz, halka dönük müşâhede yerlerinde tecellî eden Hakk'a dönük ilâhî nûrdan ibârettir. Mevcûdlar o levh-i mahfûzda aslî tâb' edilmişlikle tâb' edilmiştir.

Levh-i mahfûz, heyûlanın aslıdır. Çünkü heyûlanın gerektirdiği her sûret, levh-i mahfûzda tâb' edilmiştir. Heyûla, bu sûretlerden bir sûret gerektirirse, heyûlanın hemen olmasını veya bir mühlet sonra olmasını gerektirmesine göre o sûret âlemde mevcûd olur. Çünkü kalem-i a'lâ, levh-i mahfûzda o sûretin vücûda gelmesiyle cereyân etmiş ve heyûla da onu gerektirmiştir. Bu gerektirmeye göre o sûreti vücûda getirmek, zarûret hâline gelmiştir.

Bu izâha dayalı olaraktır ki, ilâhiyyat âlimleri;

"Heyûla bir sûreti gerektirirse, sûretlerin "Vâhib"i ya'nî "Hîbe edicisi" üzerine o sûreti âlemde açığa çıkartmak vâcibtir" demişlerdir.

Onların "sûretlerin Vâhib'i üzerine o sûreti açığa çıkartmak vâcibtir," demeleri ma'nâyı genişleterek anlatabilme ve mecâz türündendir; aynen Rîsâlet-meâb Efendimiz (s.a.v)'in, **"Allah dünyâdan bir şeyi kaldırınca, benzerini onun yerine koyması nefsi üzerine vâcibtir"** hadîsinde olduğu gibidir.

Gerek bu hadîste, gerek ilâhiyyatçıların sözündeki "Allâh üzerine vâcib olma" sözü, mecâz türündendir. Yoksa, işin hakîkatinde bunlar "Allah üzerine vâcib" demek değildir. Çünkü Cenâb-ı Hak, kendi üstüne bir şeyin vâcib olmasından yana son derece yücelik ile yücedir. Heyûlanın beyânı, ona mahsûs ayrı bir bölümde gelecektir.

Bilinsin ki;

- Mevcûdların tâb' edilme yeri olan ilâhî nûr, küllî nefs olarak ta'bîr edilmiştir.

- Levh-i mahfûz, olarak da ta'bîr edilen bahsedilen bu nûrda, kalem-i a'lânın yazdığı şeyi idrâk, o nûrun vecihlerinden bir vecih ile olur, işte o vecih, bizim indimizde küllî akıl olarak ta'bîr edilir.

- Bu nûrdaki tâb' edilme de kazâ olarak ta'bîr edilir. Kazâ, ilâhî vasfı gereğince aslî tafsîlden ibârettir.

Biz bu tafsîlin tecellî yerini, yukarıda kürsî olarak ta'bîr etmiş idik.

Levh-i mahfûzdaki takdîr ise;

- Belirlenmiş bir zamanda;
- Ona mahsûs yapısıyla;
- Belirlenmiş sûrette halkı açığa çıkarmakla hüküm demektir.

Bunun tecellî yerine de "kâlem-i a'lâ" ta'bîri kullanılmıştır .

Kâlem-i a'lâ, bizim kullandığımız ta'bîrlerde "akl-ı evvel ya'nî ilk akıl" demektir. Akl-ı evvelin beyânı, ona mahsûs ayrı bir bölümde gelecektir. Bu yaptığımız izâhı aşağıdaki şekilde örneklendirebiliriz:

Cenâb- ı Hak, falan zamanda falan yapıda Zeyd'i vücûda getirmekle hükmettiğinde;

- Levh-i mahfûzda bu takdîrin gerektirdiği emir, kâlem-i a'lâdan ibârettir.

- Kâlem-i a'lâ da, ilk akıldan ibârettir.

- Bu gerektirmenin beyân edilmesine âit olan mahâl de levh-i mahfûzdur. O levh-i mahfûz da küllî nefs olarak ta'bîr edilmiştir.

- Bir ilâhî emir ki, bu hükmün vücûdda vücûda getirilmesini gerekli kılmıştır, işte o emir ilâhî sıfatların gereklerindendir.

- Kazâ olarak ta'bîr edilen de budur.

- Bunun tecellî yeri kürsîdir.

Kalem ile kastedilenin ne olduğunu, levh-i mahfûz ile kastedilenin ne olduğunu, kazâ ile kastedilenin ne

olduğunu, kader ya'nî takdîr ile kastedilenin ne olduğunu iyice anla ve bil!

Bilesin ki, levh-i mahfûzdaki ilim, ilâhî ilimden bir nebzedir. Cenâb-ı Hak onu, halka dönük mevcûdların hakîkatlerinin gereğine göre ilâhî kanûn hikmeti üzere levhde icrâ etmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın Hakk'a dönük hakîkatlerinin gereğine göre levh-i mahfûzdaki ilminin ötesinde de ilmi vardır.

Bahsedilen bu ilâhî hakîkatler, vücûdda kudretinin meydana getirme üslûbuna göre zâhir olur. İşte bu hakîkatler, levh-i mahfûzda yazılmış değildir.

Belki, bahsedilen bu hakîkatler;

- Aynî âlemde zâhir olduğu zaman; ba'zen levh-i mahfûzda da zâhir olur;

- Ba'zen aynî âlemde zâhir oluşundan sonra dahi levhde zâhir olmaz.

Levh-i mahfûzda bulunanların hepsi, kıyâmet gününe kadar olan hissî vücûda âit ilim meydana getirir.

Cennet ehlinin, ateş ehlinin hallerine dâir olan ilmin ayrıntısına âit, levh-i mahfûzda bir şey yoktur.

Çünkü o ayrıntı, kudretin meydana getirmesine âittir. Kudret işi ise, ta'yîn edilmiş değil, belki mücmeldir.

Evet işte bu yön ya'nî cennet ehlinin ve ateş ehlinin icmâl üzere hallerine dâir ilim, levh-i mahfûzda bulunabilir. Fakat bu ilim, hem icmâl üzere hem de mutlak sûrettedir;

- Ebedî saâdete mazhar oluşuna, ilâhî ilmin cereyan ettiği kimse hakkında, mutlak olarak ni'metlenme yurdu olduğunun bilinmesi gibi.

- Hattâ bu nî'metlenmeye âit olan ilim, ayrıntılansa bile bu ayrıntılanma dahi, o ni'metlendirme cinsine âit olduğu için yine icmâl üzere bir cümledir.

Örneğin, falan kimseyi me'vâ cenneti ehlinden, yâhut huld cenneti ehlinden, yâhut naîm cenneti ehlinden, yâhut firdevs cenneti ehlinden diye bilirsin; fakat, bu bir icmâldir.

Bundan daha fazlasına imkân yoktur. Ateş ehlinin hâli de böyledir.

Bilesin ki, levh-i mahfûzda takdîr edilen hükümler iki çeşittir:

- Bir kısmı, değiştirilmesi mümkün olmayan takdîr edilenler.

- Diğeri de, değiştirilmesi mümkün olan takdîr edilenlerdir.

Değiştirilmesi mümkün olmayan takdîr edilenler, âlemde ilâhî sıfatların gerektirdiği işlerden ibâret olup, vücûda gelmemelerine imkân yoktur.

Değiştirilmesi mümkün olan işler o şeyler ki, âdet olan hikmet kanûnu üzerine âlemdeki kâbiliyyetler, o şeyleri gerektirmiştir.

- Bu tür işleri, Cenâb-ı Hak ba'zen anlattığımız oluşum üzerine icrâ eder. Levh-i mahfûzda takdîr edilmiş olan şey gerçekleşir.

- Ba'zı kere de o işleri ilâhî meydana getirme hükmü üzerine icrâ eder.

Bundan dolayı, levh-i mahfûzda takdîr edilmiş olan, gerçekleşmez.

Şuna da şüphe yoktur ki, âlemdeki kâbiliyyetlerin gerektirdiği şeyler de, ilâhî sıfatların gereğinin aynıdır.

Fakat ikisi arasında fark vardır.

Yâ'nî mutlaka, ilâhî sıfatların gerektirdiği şeyle, âlemdeki kâbiliyyetlerin gerektirdiği şey arasında fark vardır.

O fark da şu şekildedir ki;

- Âlemdeki kâbiliyyetler bir şeyi gerektirse de, o kâbiliyyet hükmünde âcizlik mevcûddur. Çünkü oluşmasında gayrıya dayanmıştır. Bunun içindir ki, ba'zen gerçekleşir, ba'zen de gerçekleşmez.

- Oysa, ilâhî sıfatların gerektirdiği işler böyle değildir. Onlarda ilâhî gerek olduğundan, zarûrî olarak gerçekleşirler.

Îzâh edilen bu farkta ikinci bir yön daha vardır. O yön de şöyledir:

Âlemdeki kâbiliyyetler mümkün olan şeylerdir. Mümkün olan şey ise, kabûl ettiği şeyin zıddını da kabul eder. Kâbiliyyet bir şeyi gerektirse de ve ilâhî kudret onun zıttının gerçekleşmesiyle cereyan etse, o zıt olan da yine mümkünde mevcûd olan kâbiliyyetin gereği demektir.

Bundan dolayı âlemdeki kâbiliyetlerin gereğinin gerçekleştiği söylesek de, hikmet kanûnunun tersine olarak

söylemiş oluruz. Şâyet kâbiliyyetin gerektirdiği şey, aynıyla gerçekleşirse o zaman hikmet kanûnu üzerine gerçekleştiğini söyleriz.

Bu zevkî ya'nî bizzât hakîkatiyle yaşanan bir husûstur, akıl bunu fikrî bakış açısından idrâk edemez. Belki bu bir ilâhî keşftir. Allah, kullarından dilediğine o keşfi ihsân eder.

Özetle, muhkem ya'nî mutlak kazâ kendisinde değişim olmayan kazâdır. Muallak kazâ da, kendisinde değişim mümkün olan kazâdır.

Bunun içindir ki, Resûlullah (s.a.v) ancak, muallak kazâdan yana Allah'a sığınmıştır. Çünkü Nebî (s.a.v) bilirdi ki, muallak kazâda değişim olması mümkündür.

Cenâb-ı Hakk'ın, **"Yemhûllâhu mâ yeşâu ve yusbit ve indehu ümmül kitâb"** **"Allah, dilediğini siler, dilediğini sâbit kılar, ümmü'l-Kitâb O'nun indindedir"** (Ra'd, 13/39) buyurması muallak kazâya âittir.

Muhkem ya'nî mutlak kazâ böyle değildir. Ona Kur'ân-ı Kerîm'de **"ve kâne emrullâhi kaderen makdûrâ"** (Ahzâb, 33/38) **"Allah'ın emri takdîr edilmiş kaderdir"** âyetiyle işâret edilmiştir.

Muhkem kazâda edebe riâyet etme, muallak kazâda ise şefâate cesâret etme husûsunda nasıl hareket edeceğini ta'yîn edebilmek için ikisini birbirinden ayırıp seçebilmek, keşif sâhibi üzerine en güç olan şeylerdendir.

Cenâb-ı Hak, muallak kazâyı kuluna bildirirse bu, şefâate izin verdiğine işârettir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da, **"menzellezî yeşfeu indehû illâ bi iznih"** ya'nî **"Kim ki O'nun indinde şefâat edebilir, ancak O'nun izniyle"** (Bakara, 2/255) buyurmuştur.

Bilinsin ki, "levh-i mahfûz" olarak ta'bîr edilen ilâhî nûr;

- İlâhî zâtın nûrundan;
- İlâhî zâtın nûru da, ilâhî zâtın aynından ibârettir. Çünkü Hakk'a nisbetle bölünme ve kısımlanma muhaldir.

Şu halde, zâtının nûrundan olan levh-i mahfûz, mutlak Hakk'tır. Küllî nefs olarak ta'bîr edilen budur, mutlak halk da odur.

Kur'ân'da **"Bel hüve kur'ânun mecîd; Fî levhin mahfûz"** ya'nî **"Belki o Kur'ân mecd ve azamet, izzet ve saltanat sâhibinin nefsidir; Levh-i mahfûzdadır"** buyrulması buna işârettir. Yâ'nî;

- Küllî nefsdedir yâ'nî;
- İnsân-ı kâmilin nefsindedir.

Bunda hulûl ya'nî dâhil olma da yoktur. Allah, hulûl ve birleşmeden yana yüce ve mukaddestir.

Allah hakkı söyler ve doğru yola ulaştırır.

Sidre-i Münteha Hakkındadır

Bilesin ki, sidre-i müntehâ, mahlûkun Allah'a vâsıl olmasına âit seyrinde vâsıl olabildiği kudretin nihâyetidir.

Ondan ilerisi, yalnız Cenâb-ı Hakk'a mahsûs olan kudret ve azamettir. Mahlûkun oraya ayak basmasına imkân yoktur.

Sidre-i müntehâdan ilerisine erişmek mümkün değildir.

Çünkü mahlûk, orada silinmiştir, örtülmüştür, salt yokluğa katılmıştır. Sidre'den sonra kendisi için vücûd yoktur.

Bu hakîkâte mi'râcda Cebrâil'in Resûlullah (s.a.v)'e cevâben söylediği, **"Eğer, bir karış daha ileri gidersem, muhakkak yanarım"** sözünde işâret vardır.

Buradaki "eğer" kelimesi, olumsuzluk kelimesidir. "Daha ileri gitmek, imkânsızdır" demektir.

Resûlullah (s.a.v) haber verdi ki, sidre-i müntehâda yaprakları fil kulağı gibi büyük olan sidr ağacı buldu.

Resûlullah (s.a.v)'in bu verdiği habere, nefsinden haber verdiği için mutlaka îmân etmek lâzımdır.

Bununla berâber, bizim urûcumuzda bulduğumuz şekilde, hadîsin te'vîlli olması da muhtemeldir, hadîsin zâhiri üzerine geçerli olması da muhtemeldir.

Hadîsin zâhiri üzerine tefekkür etmek gerekirse;

"Resûlullah (s.a.v)'in misâlî tecellî yerlerinde, ilâhî menzillerinde ve zuhûr yerlerinde kemâlin aynı ile

müşâhede edilir ve hayâli için hissedilir sidr ağacının bulunuşudur" deriz.

Resûlullah (s.a.v)'in her haber verdiği şeyde ve mi'râca âit verdiği haberlerinde sûret olarak ve ma'nâ olarak tahkîkî keşfin kendisinde toplanması uzak bir şey değildir. Onun için verdiği haberlere mutlak sûrette îmân ederiz. Her ne kadar keşfin bize verdiği şekil, kayıtlı ve te'vîlli ise de, bizim mi'râcımız onun mi'râcı gibi değildir. Hadîste keşfin bize verdiği ma'nâyı almakla berâber bunun ötesinde bizim ilmimizin erişemediği haberlere de îmân ederiz.

Bu hadîsde ilâhî keşfin bize verdiği şey:

Sidr ağacı ile kasıt, îmândır. Resûlullah (s.a.v), **"Bir adam içini sidr ağacının yemişi ile doldurursa, Allah onun kalbini îmân ile doldurur"** buyurmuştur. O ağacın fil kulakları gibi büyük yapraklarının olması, o îmânın büyüklüğü için bir darb-ı meseldir. O ağacın kuvveti ve yapraklarının cennet evlerinden her eve girmesi demek ise, o ev sâhibindeki îmândan ibârettir.

Bilesin ki, biz sidreyi keşfimizde bir makâm olarak bulduk. O makâmda sekiz hazret vardır. Her hazrette sayılması mümkün olmayan çok yüce manzaralar vardır. Bu manzaralar, o hazret sâhiblerinin zevklerine göre adedlenir ve bir diğerine nisbetle farklılık gösterir.

Sidrenin makâm olmasına gelince, Hakk'ın zuhûr yerlerinde zuhûrudur ki, Hakk'ın Hakk'a dönük hakîkatlerde ve halka dönük ma'nâlarda tecellîsinden ibârettir.

Sekiz hazret şöyledir:

Birinci hazret, kulun bâtını yönünden "Zâhir" ismiyle Hakk'ın tecellîsidir.

İkinci hazret, kulun zâhiri yönünden "Bâtın" ismiyle Hakk'ın tecellîsidir.

Üçüncü hazret, kulun rûhu yönünden "Allah" ismiyle Hakk'ın tecellîsidir.

Dördüncü hazret, kulun nefsi yönünden "Rab" sıfâtıyla Hakk'ın tecellîsidir.

Beşinci hazret, mertebe tecellîsinden ibâret olup, bu da kulun aklında "Rahmân"ın sûretidir.

Altıncı hazret, kulun vehmi yönünden Hakk'ın tecellîsidir.

Yedinci hazret, hüviyyete ârif olmaktan ibâret olup, kulun enniyet ya'nî benliği yönünden Hakk'ın tecellîsidir.

Sekizinci hazret, kulun mutlaklığı yönünden zâta ârif olmaktan ibâret olup, bu makâmda Hak, insanî yapının zâhirinde ve bâtınında kemâliyle tecellî eder.

Bâtını kulun bâtınına, zâhiri kulun zâhirine, hüviyyeti kulun hüviyyetine, benliği kulun benliğine tamâmıyla tecellî edicidir. Bu, bahsettiğimiz hazretlerin a'lâsıdır. Bundan ötesi ahadiyyettir.

Ahadiyette halk için tecellî yeri yoktur. Çünkü ahadiyyet, Hakk'ın saltlığıdır; Vâcibü'l-Vücûd olan zâtın özelliklerindendir.

Kâmil için ahadiyetten bir şey tecellî ederse, halk için tecellî yeri olmayan şey ile Hakk'ın o kâmile tecellîsine kâil olarak bu tecellîyi halka değil, belki Hakk'a nisbet ederiz.

Bunun içindir ki, ehlullâh halk için ahadiyet tecellîsini men' eylemişlerdir.

Ahadiyyete âit ayrıntılar, ona özel bölümde geçmiş idi.

Cenâb-ı Hak, mutlak muvaffak edendir.

Rûhu'l-Kudus Hakkındadır

Bilinsin ki, rûhu'l-kudus rûhların rûhundan ibârettir. Bu rûh, "Kün ya'nî Ol!" emrinin ihâtası altına girmekten yana münezzehtir.

Bunun hakkında mahlûktur demek câiz değildir. Çünkü rûhu'l-kudus, Hakk'ın vecihlerinden hâs bir vecihdir. Vücûd, o hâs vecih ile kâim olmuştur.

Rûhu'l-kudus, rûhtur; ama diğer rûhlar gibi değildir. Çünkü o rûh, Allah'ın rûhudur. Âdem'e üflenen rûh da, bu Allah'ın rûhundandır.

"Ve nefahtü fîhi min rûhî" ya'nî **"Ona kendi rûhumdan üfledim"** (Sâd, 38/72) âyetinde buna işâret vardır.

Âdem'in rûhu, mahlûk ise de, Allah'ın rûhu mahlûk değildir. O, rûhu'l- kudustur; yâ'nî varlıksal noksanlıklardan mukaddes olan rûhtur. Bu rûha, "mahlûklardaki ilâhî vecih" ta'bîri kullanılmıştır.

O ilâhî vecih, **"fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh"** ya'nî **"Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır"** (Bakara, 2/115) âyetindeki Allah'ın vechidir. Yâ'nî varlıksal vücûdun kıvâmına sebeb olan mukaddes rûh, nereye yüz çevirseniz;

- Hissedilebilirlerde hissiyâtınızla,

- Akledilebilirlerde fikirlerinizle mevcûddur.

Çünkü rûhu'l-kudus, kemâliyle varlıksal vücûdda taayyün etmiştir. Çünkü rûhu'l-kudus, vücûd ile kâim olan ilâhî vecihden ibârettir. Her şeyde o vecih, Allah'ın rûhudur.

Bir şeyin rûhu ise, nefsinden ibârettir. Bundan dolayı vücûd Allah'ın nefsi ile kâimdir. Allah'ın nefsi ise, zâtından ibârettir.

Bilinsin ki, hissedilebilir şeylerden her şey için mahlûk rûhu vardır. O şeyin sûreti, o mahlûk rûhu ile kâimdir. O sûret için rûh, sözler için ma'nâlar gibidir. Sonra o mahlûk rûhu için de ilâhî rûh vardır. Rûh, bu ilâhî rûh ile kâimdir. İşte o ilâhî rûh, rûhu'l-kudustur.

İnsandaki rûhu'l-kuduse bakan, onu mahlûk olarak görür. Çünkü bir şeyde iki kadîmin varlığı mümkün değildir. Kıdem ya'nî kadîm olmak, yalnız Allah içindir. Allah'ın zâtına, isimlerinin ve sıfatlarının hepsine de katılır. Çünkü isimlerin ve sıfatların, zâtından ayrılması mümkün değildir. Bundan başkası mahlûktur ve sonradan olmadır. Örneğin;

- İnsanın cesedi vardır; o insanın sûretidir.

- İnsanın bir de rûhu vardır; o da insanın ma'nâsıdır.

- İnsanın bir de sırrı vardır; o da, rûhunun rûhu ve vechidir.

Rûhu'l-kudus olarak ta'bîr edilen, ilâhî sır olarak ta'bîr edilen, sirâyet etmiş vücûd olarak ta'bîr edilen işte o rûhunun rûhudur.

Beşeriyyet ve şehvete dönüklük ile ta'bîr edilmiş olan insânî cesed sûretin gerektirdiği işler insan üzerine gâlip olursa, insanın rûhu cesed sûretinin aslı ve menşei ve mahâlli olan ma'denî tortuları kazanır.

Bu tortular ile beşerî gereklilikler kendisinde yerleştiği için aslî âlemine muhâlefet etmeye başlar. Bu muhâlefetle rûh, aslındaki mutlaklığından, cesed sûretin kayıtlarına düşer. Bundan dolayı tabîatın ve âdetin zindanına girmiş olur.

Dünyâdaki bu beşerî düşüş, âhiretteki siccînin örneğidir. Rûha karar kılma mahalli oldukça, bu düşüş siccînin aynıdır. Şu kadar ki, âhiretteki siccîn, hissedilir olan ateşte hissedilen siccîndir. Dünyâda ise az önce izâh edildiği şekilde, ma'nen olmaktadır.

Dünyâdaki siccîn ile âhiretteki siccîn arasında fark olması şundan dolayıdır ki, âhiret bu âlemdeki ma'nâların, hissedilir sûretler şeklinde zûhur mahâllidir. Yâ'nî, burada ma'nâ olan şeyler, âhirette şekiller ile açığa çıkmaktadır. Bunu anla!

Fakat insanda doğru fikrin devamı, yeme ve içmenin azaltılması, uykunun azaltılması, konuşmanın azaltılması ve beşeriyyetin gerektirdiği şeyleri terk etmesi sûretleriyle rûhânî işler onun üzerine gâlib gelirse o zaman, insânî yapı, rûhânî letâfet kazanır. Yâ'nî, rûh hâli cisim hâline gâlib gelir.

Bu hâl tahakkuk ettiğinde su üzerinde yürüyebilir, havada uçabilir, duvarlar kendisine engel olmaz. Mahallerin uzaklığı, rûhî yakınlığa engel teşkil edemez.

İşte beşerî gerekliliklerden olan mâni'lerin bu şekilde giderilmesi hâlinde, rûhta aslî rütbesi ve kudreti tahakkuk ederek, mahlûk mertebelerinin en yükseğine ulaşır.

O mertebelerin en yüksekleri ise, cisimlere yakınlıkla oluşmuş olan kayıtlardan yana çözülmüş olan rûhların âlemidir. Kur'ân'da **"İnnel ebrâre lefî naîm"** ya'nî **"Muhakkak ki, iyiler naîmdedirler"** (İnfitâr, 82/13) buyurulması buna işârettir.

İşte bahsedilen izâh şekliyle, bir kimsede ilâhî işler gâlib gelirse, o kimse kudsiyyet kazanmış olur. İlâhî işlerin gâlib gelmesi ise, güzel isimlere ve pek yüce sıfatlara âit feyizleri müşâhede ile ve beşeriyyetin ve sonradan olma olan rûhiyyetin gerektirdiği işleri terk ile hâsıl olabilir.

Çünkü beşeriyyet, cesedin kıvâmına sebeb olan şehvete dönüklüğün gerektirdiği şeyler olup, insânî tabîat onları kendisine âdet edinmiştir.

Sonradan olma rûhiyyet de kendinde ulvîlik bulunduğu için makâm ve mevki'ye ve beşer arasında üstünlük göstermeye ve zâhirî rütbe sâhipliğine bağlı olan insânî düzene âit işleri gerektirir.

İnsan bu sonradan olma rûhiyyete ve beşeriyete âit olan gerekleri terk ederek, kendine nisbetle aslın aslı olan sırrı müşâhedede dâim olursa, ilâhî sırrın hükümleri o kimsede zâhir olur.

Bu zuhûr üzerine yapısı ve rûhu, beşeriyyetin dibinden tenzîhen kudsî zirvesine yükselerek; işitmesi, ilâhî işitme; görmesi, ilâhî görme; eli, ilâhî el; lisânı, ilâhî lisân olur.

O kimse, eliyle doğuştan kör olana ve abraş hastalığına tutulmuşa mesh etse, Allah'ın emri ile şîfâ bulur.

Lisânıyla bir şeyin var olmasını söylese, derhal hâsıl olur. O kimse, rûhu'l-kudus ile desteklidir.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Îsâ (a.s.) hakkında, (vasıfları bahsedilen bu izâh içerisinde olduğu için) **"ve eyyednâhu bi rûhil kudus"** ya'nî **"Biz, onu rûhu'l-kudus ile destekledik"** (Bakara, 2/253) buyurmuştur. Bunu anla!

Allah, hakkı söyler, doğru yola hidâyet eder.

Rûh İsmi Verilen Melek
(Rûh-u A'zâm) Hakkındadır

Bilinsin ki, bu melek, sûfî terimlerinde "Hakk-ı Mahlûk" ve "Hakîkât-i Muhammediyye" ismi verilen melektir. Cenâb-ı Hak, bu meleğe kendi nefsine nazar ettiği gibi nazar etmiştir ve onu kendi nûrundan halk etmiş ve âlemi de ondan halk etmiştir. O melek, Allah'ın âlemden yana nazar mahâllidir. Emrullâh, bu meleğin isimlerindendir.

Bu melek, mevcûdların en şereflisi, rütbe ve kudret i'tibârı ile a'lâsı, menzil ve derece i'tibârı ile mevcûdların en yükseğidir. Bunun üstünde melek yoktur. Bu melek, mukarrebîn meleklerin efendisi ve mükerremîn meleklerin en fazîletlisidir. Cenâb-ı Hak, mevcûdların değirmenini bu melek üzerinde döndürtmüştür ve o meleği mahlûklar feleğinin kutbu yapmıştır.

Cenâb-ı Hakk'ın halk ettiği her şey ile berâber o meleğin hâs bir vechi olup, o melek o hâs vecih ile o şeye bakar ve Cenâb-ı Hakk'ın vücûda getirdiği mertebede, o şeyi muhâfaza eder.

O meleğin sekiz sûreti vardır. O sekiz sûrete "hâmele-i arş ya'nî arşın taşıyıcıları" denilir. Meleklerin ulvî olanlarını ve unsûrî olanlarını Cenâb-ı Hak, bu melekten halk etmiştir.

Bu meleklerin o meleğe nisbeti, damlaların denize nisbeti gibidir. Arşın taşıyıcıları olan sekiz sûretin o rûhâ nisbeti, insânî rûh bakış noktasından insânî vücûdun, o insanî vücûdu ayakta tutan sekiz şeye nisbeti demektir. O

sekiz şey, akıl, vehim, fikir, hayâl, sûretlendirme, hâfıza, idrâk etme ve nefsten ibârettir.

O meleğin illiyyet âleminde, lâhût âleminde, ceberût âleminde, melekût âleminde, mülk âleminde ilâhî saltanatı vardır. Bu saltanatı, Cenâb-ı Hak o melekte halk etmiştir.

O melek, kemâliyle Hakikât-ı Muhammedî'de açığa çıkmıştır. Bunun içindir ki, Resûlullah (s.a.v) beşerin en üstünüdür. Allah'ın en büyük lütfu onun üstündedir, Allah'ın ihsân ettiği en büyük ni'meti onun feyizlerindendir.

Bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"Ve kezâlike evhaynâ ileyke rûhan min emrinâ, mâ künte tedrî mel kitâbu ve lel îmânu ve lâkin cealnâhu nûren nehdî bihî men neşâu min ibâdinâ, ve inneke le tehdî ilâ sırâtın mustekîm"** ya'nî **"Ve işte böylece sana emrimizden rûhu vahyettik. Bundan evvel kitâbın ve îmânın ne olduğunu bilmezdin. Lâkin biz o rûhu nûr kıldık. Kullarımızdan dilediğimizi o nûr ile hidâyet ederiz. Ve muhakkak sen de kesinlikle sırât-ı müstakîme hidâyet edersin"** (Şûrâ, 42/52) buyurmuştur.

Âyetin özeti, "bizim emrimizden ibâret olan meleğin vecihlerinden kâmil vechi, senin rûhun için halk ettik" demektir. Çünkü o meleğin ismi "Emrullâh"tır.

Buna **"kulir rûhu min emri rabbî"** (İsrâ, 17/85) **"De ki, rûh Rabb'imin emrindendir"** âyetinde işâret vardır. Rûh, o meleğin vecihlerinden bir vecihtir demektir.

Bu âyet-i kerîmede geçen **"Ve yes'elûneke anir rûhi"** ya'nî **"Sana rûhtan sorarlar"** buyrulmasındaki inceliğe gelince; bu âyetteki bu soruda rûh mutlak olarak zikredilerek soru sorulmuştur.

Bundan dolayı cevapta da **"kulir rûhu min emri rabbî"** ya'nî **"De ki, rûh Rabb'imin emrindendir"** denilerek, rûh mutlak olarak zikredilmiştir. **"Rabbi'min emrindendir"** demek, emrin vecihlerinden bir vecih demektir.

Hz. Muhammed (s.a.v)'in rûhuna gelince, onda böyle değildir. Onun rûhu hakkında **"Ve kezâlike evhaynâ ileyke rûhan min emrinâ"** ya'nî **"Ve işte böylece sana emrimizden rûhu vahyettik"** (Şûrâ, 42/52) buyurulmuştur.

Burada rûhun zikredilmesi, rûhâ verilen ehemmiyetten dolayıdır. Rûhun belirsiz olarak beyân olunması da, o vechin yâ'nî o rûhun şânının büyüklüğünden dolayıdır.

Bunların ikisi de, Hz. Muhammed (s.a.v)'in kadrinin azâmetine dikkat çekmek içindir.

"Zâlike yevmun mecmûun lehun nâsu" ya'nî **"O bir gündür ki, insanlar ona toplanmıştır"** (Hûd, 11/103). Bu âyette de "gün" kelimesinin belirsiz olarak îfâde edilmesi, o günün azâmetine binâendir.

Sonra **"rûhan min emrinâ"** ya'nî **"emrimizden rûhu"** denilip de, **"evhaynâ ileyke rûhan min emrinâ"** ya'nî **"Biz vahyettik senin üzerine emrimizden rûhu"** denilmemesine sebeb, vücûda getirmeden yana yüce kastın rûh olmasından dolayıdır. Çünkü insan yapısından kasıt, insanî rûhtur.

"Min emrinâ" ya'nî **"emrimizden"** ta'bîrinin izâfet nûn'u ile getirilmesi, anlattığımız sebebler ile berâber hepsinin, Resûlullah (s.a.v)'in şânının azametini pekiştirmek ve belirtmek için oluşudur.

Şunu da bilesin ki, Cenâb-ı Hakk bu meleği, zâtına ayna olarak halk etmiştir. Cenâb-ı Hakk zâtıyla ancak bu melekte zâhir olmuştur.

Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkların hepsinde zuhûru, zâtıyla değil sıfatıyladır. Bundan dolayı o melek, dünyâ âleminin, âhiret âleminin, cennet ehlinin, ateş ehlinin, kesîb cenneti ehlinin, a'râf ehlinin kutbudur.

İlâhî hakîkat, halk ettiği her şeyde bu meleğin bir vechinin bulunmasını subhânî ilminde gerekli kılmıştır. O meleğin her vechi hangi şeyde bulunursa, o mahlûkun feleği o vecih üzerinde döndüğü için, o şey mahlûkun kutbudur.

Bu melek, insan ferdlerinden hiç bir kimse için ârif olunan olmayıp, yalnız insân-ı kâmil için ârif olunandır.

Velî, o meleğe ârif olunca o melek velîye gizli şeyleri öğretir.

Velî, o şeyler ile tahakkuk edince, vücûd değirmeninin genel yapısında hareketin onun üzerinde döndüğü nokta olan kutbu olur.

Fakat bu kutubluk o velîde, o melekten vekâleten vekîl hükmüyledir.

Vücûdda o melek için kutubluk, asâlet ve mâlik olma hükmüyle olup, başkalarından vekîllik ve emânet hükmüyle zuhûr eder.

Bu sırrı iyi bil!

Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da, **"Yevme yekûmur rûhu vel melâiketu saffâ, lâ yetekellemûne illâ men ezine lehur rahmânu ve kâle sevâbâ"** ya'nî **"O gün rûh kâim olur ve melekler saf saf. Rahmân'ın kendisine izin verdiğinden başkası söz söyleyemez ve o izin verilen sevâb söyler"** (Nebe, 78/38) âyetinde bildirdiği melek, bahsimize konu olan melektir.

Bu âyetin doğrultusunda, rûh denilen bu bahsedilen melek, ilâhî devlet hazretinde kâim olduğu zaman, melekler rûhun önünde ona hizmet için saf olarak dururlar.

Bahsedilen bu rûh Hakk'ın ubudiyyetinde kâim ve Allah'ın emrettiği şey ile ilâhî hazrette tasarruf edicidir.

Âyetteki "**lâ yetekellemûne**" ya'nî **"söz söyleyemez"** kelimesi, meleklere dönüktür. Rûh, ilâhî huzûrda mutlak olarak, söz söylemeye izinlidir.

Çünkü rûh, ilâhî hazretin en kâmil zuhûr yeri, en üstün tecellî yeridir. İlâhî huzûrda diğer meleklere söz söylemek için izin verilse de, her melek ancak bir kelime söyleyebilir; fazla söylemekten yana takâtları yoktur.

Bundan dolayı elbette ve elbette bir sözden fazla söz söylemek, kendileri için mümkün değildir.

Cenâb-ı Hakk'ın emrini ilk olarak alan rûhtur. Sonra emirler, diğer meleklere yöneltilir. Bundan dolayı diğer melekler rûhun askerleri türündendir.

Cenâb-ı Hak âlemde bir emrin infâzını emrettiği zaman, o emre uygun bir melek halk eder. Rûh o meleği gönderir, me'mûr olan melek, rûhun emrettiği şeyi yapar.

- İsrâfil, Cebrâil, Mikâil, Azrâil ve;

- Bunların üstünde olup, levh-i mahfûzun altında kâim olan ve "Nûn" ismi verilen melek ve;

- Bu bölümden sonra gelecek olan ve "Kalem" ismi verilen melek;

- Kürsînin altında kâim olan ve "Müdebbir" ismi verilen melek ve;

- İmâm-ı mübînin altında kâim olan ve "Mufassıl" ismi verilen melek;

- Kısaca ilâhî hikmetin gereğiyle Âdem'e secde ile emrolunmayan ve "âlûn" ismi verilen zikredilen bu mukarrebîn meleklerin hepsi, bahsimizin mevzûu olan ve "Rûh" isimli melekten mahlûktur.

Bu "âlûn" kısımdan olan meleklerin Âdem'e secde ile me'mûr olmamasındaki hikmet şudur ki;

Eğer secde ile me'mûr olsalar idi, o melekleri Âdem'in neslinden gelen her insanın bilmesi lâzım gelirdi. Âdem'e secde ile me'mûr olan melekler benî Âdem üzerine zâhirdirler.

Göz sûretiyle olmasa da, uyuyan kimse için Hakk'ın zuhûra çıkaracağı ilâhî misâlleri rü'yada tasavvur sûretiyle bildirirler. Rü'yadaki sûretlerin hepsi, bu tür melek demektir. İnsanlara misâller göstermek için me'mûr olan melek, bu sûretleri uyuyan kimse için tasavvur ederek, gelecekteki işlerine işâret eder.

Bunun içindir ki, uyumakta olan kimse rü'yâsında cemâd ile konuşur. Cemâdın rûhu olup da cemâd sûreti ile tasavvur etmemiş olsaydı, konuşmaya kâdir olamazdı.

Bunun için Risâlet-meâb Efendimiz, **"Sâdık rü'yâ Allah'tan vahiydir"** buyurmuştur. Çünkü o rü'yayı insana indiren melektir.

Yine Risâlet-meâb Efendimiz, diğer bir hadîste **"Sâdık rü'ya nebîliğin kırk altı cüz'inden bir cüz'dür"** buyurmuştur.

İblîs de Âdem'e secde etmemiş ise de, secde ile me'mûr olanlardan olduğu için, âlîn meleklerinin sûret peydâ etmeleri gibi, kendi nesli olan şeytanların uyumakta olana tasavvurlarını ya'nî sûret peyda etmelerini emrettiğinden, bu şekilde yalancı rü'yâ meydana gelmiştir.

Bu izâhların hepsinden şu netîceyi elde ederiz ki, âlîn melekler Âdem'e secde ile emrolunmamışlardır.

Bunun içindir ki, benî Âdem'den "ilâhiyyûn"dan başkası, o türden olan meleklere ârif olmaya nâil değildirler. İlâhiyyûnun bu ârif olmaya nâil olmaları da, beşerî mânîler demek olan, beşeriyet hükümlerinden kurtulduktan sonra, nâil oldukları ilâhî ni'met vermedir.

Görmüyor musun, İblîs ki, Cenâb-ı Hak onun hakkında;

"Mâ meneake en tescude limâ halaktu bi yedeyye, estekberte em künte minel âlîn" ya'nî **"İki elimle halk ettiğim şeye secdeden seni ne men' etti? Kibirlendin mi, yoksa âlîn olanlardan mısın?"** (Sâd, 38/75) buyurmuştur. Yâ'nî "âlîn" üzerine secde emri olmadığından onlardan mısın?" demektir.

İmâm Muhyiddîn Arâbî hazretleri, **Futuhâtü'l-Mekkiye**'sinde bu ma'nâyı zikretmiş ise de, "Alîn"in kimlerden ibâret olduğuna dâir hiç bir açık anlatımda bulunmamıştır. Bununla berâber, bu âyetlerden delîl getirmiştir.

Bahsedilen bu âyet-i kerîmenin ma'nâsını tam olarak anlamak için, şu yönü göz önünde bulundurmalı ki, Cenâb-ı Hak'tan gelen soruları bir şeye cevap alma şeklinde düşünmek doğru olmaz. Cenâb-ı Hak'tan gelen sorular;

- Ya nefy ya'nî olumsuzluk;

- Ya isbât;

- Ya ünsiyyet ettirme;

- Yâhut korkutma ve dehşete düşürme ma'nâlarına yüklenilmiş olur.

İblîs hakkında **"Mâ meneake en tescude"** ya'nî **"Seni ne men' etti?"** diyerek, gerçekleşen soru, tehdit ve dehşete düşürme içindir;

"Estekberte" ya'nî **"Kibirlendin?"**deki "istifhâm hemzesi- أَسْ ", isbât ma'nâsınadır. Yâ'nî **"Ondan hayırlıyım"** demekle kibirlendin" demektir;

"Em künte minel âlîn" ya'nî **"yoksa âlîn olanlardan mısın?"**daki **"em"** ya'nî **"yoksa"** nefiy ya'nî olumsuzluk ma'nâsınadır. Yâ'nî "sen secde ile emrolunmayan âlîn kısmından değilsin" demektir.

Sorunun ünsiyyet ve ma'nânın genişletilmesi için olmasının misâli;

"Ve mâ tilke bi yemînike yâ mûsâ" ya'nî **"Yâ Mûsâ, elindeki nedir?"** (Tâ-hâ, 20/17) âyet-i kerîmesindeki soru şeklidir. Buradaki istifhâm ya'nî soru şekli, ünsiyyet için olduğundan Mûsâ (a.s);

"Hiye asâye, etevekkeu aleyhâ ve ehuşşu bihâ alâ ganemî ve liye fîhâ meâribu uhrâ" ya'nî **"O, benim asâmdır; ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkerim; Benim için onda daha başka menfaatler de vardır"** (Tâ-hâ, 20/17) diye cevap vermiştir.

Mûsâ (a.s), Cenâb-ı Hakk'ın bu şekilde sözün genişletilmesini istediğini bildiği için cevâbı tafsilli söylemiştir. Yoksa, cevâbın sâdece **"O, benim asâmdır"** diyerek söylenmesi lâzım gelirdi.

İşte ilâhî huzûrunda ehlullâhın Allah ile berâber âdeti ve edebi bu şekildedir. **İnsân-ı Kâmil**, bu hakîkati sana açtı. Okuyucu bunu okusun, gereğiyle amel etsin ve saîdler zümresinden yazılsın arzûsunda bulundu. **İnsân-ı Kâmil**'le berâber edebe riâyet et!

*

İfâdede izâhlar gemisi olan beyânım, açık ifâdelerle beyân denizinde dolaşmaya başladı.

Hakîkat sâhiline vararak, açığa çıkarılması lüzûmlu olmayan şeyi açığa çıkaracak dereceye vardı.

Bundan dolayı, rûh ismi verilen melek hakkındaki ta'bîre âit olan hakîkatler denizine geri dönüyoruz.

Bilinsin ki, rûh ismi verilen meleğin vecihlerinin sayısına göre bir çok isimleri vardır.

Kalem-i a'lâ, rûh-ı Muhammed, Akl- ı evvel, Rûh-ı İlâhî denilir. Bunların hepsi, fer′ ile aslı isimlendirme türündendir.

Yoksa, ilâhî hazrette bu meleğin bir ismi vardır; O da "Rûh"tur. Bunun içindir ki, bu bölümün ünvânını "Rûh" ismine tahsîs ettik. Bu meleğin toplamış olduğu acaîblikleri ve garîblikleri detaylan- dırmak lâzım gelse, bir çok ciltler dolusu kitap yazmaya ihtiyaç görünürdü.

Ba'zı ilâhî hazretlerde bu melekle bir araya geldim. Heybetinden eriyecek, güzelliğinden fenâya uğrayacak hâle geldim.

Bana kendini bildirdi. Bana selâm verdi. Selâmına karşılık verdim. Selâm ile selâmların îfâ edilmesinden sonra, kelâmı ile bana karşılıklı güzellik ve aşk ve ilâhî muhabbet kadehini devrettirerek ünsiyyet gösterdi.

Rütbesinden, kudretinden, makâmından, hazretinden, şehâdet yerinden, aslından, fer'inden, hey'etinden, nev'inden, sıfâtından, isminden, resminden, sûretinden sordum.

Cevâbında "Bu senin güzel bir hitâb ile söylediğin husûs, taleb ettiğin sırlar çok izzetli bir merâm, çok izzetli bir makâmdır.

Bunu açıklayarak ifşâ etmek, uygun değildir. Kinâye ve üstü kapalı olarak da anlaşılması güçtür" dedi.

Dedim ki: Üstü kapalı olarak ve kinâye şeklinde lütuf buyurun! İlâhî yardım öne geçmiş ise belki sözlerinizi anlarım." Dedi ki:

- "Ben o çocuğum ki, o çocuğun babası kendinin oğludur.
- Ben, bir şarâbım ki, o şarâbın küpü üzümün çubuğudur.
- Ben, bir fer'im ki, aslımı netîce olarak meydana getirdim.
- Ben bir okum ki, o okun yaya takıldığı yer kavsinin aynıdır.
- Analar ile içtima' ettim, beni doğurdular.
- Onlarla nikâh icrâsı için nişanlanmak istedim. Benimle nikâhlandılar.
- Zâhir usûl üzerine yürüyünce hâsıl olan sûretim düğümlendi.
- Kendi nefsimde hamd ve senâ ettim.
- Devrânımı kendi cismimde yaptım.
- Heyûla emânetlerini yüklendim.
- "Ulî"' ta'bîriyle vasfedilen hazreti, sıkı sıkı tuttum.
- İşte bu sûretle kendimin her şeyin babası olduğumu ve büyük ve küçük vâlidesi olduğumu buldum, bildim.
- İşte, hazret ve emânet ta'bîr edilen, bu izâhlarımdadır."

"Makâm ve rütbe ve kudrete gelince;

Bilinsin ki, ben müşâhede edilenin aynı olduğum zaman, gaybde de hükmüm mevcûd idi.

O mühürlenmiş hükmü bilmeyi ve üzerine hüküm verilen emir tarafında görmeyi isteyince, Allah'a "Allah" ismiyle nice sene ibâdet ettim.

O ibâdette uyanık değil, uyku ile uyanıklık arasında idim. Cenâb-ı Hak, beni uyandırdı. Ve kendi ismine yemin ederek;

"Kad efleha men zekkâhâ; Ve kad hâbe men dessâhâ" ya'nî **"Kim onu tezkiye etmişse felâha ermiştir; ve kim onun kusurlarını örtmeye çalıştıysa hüsrâna uğramıştır "** (Şems, 91/9-10) buyurdu.

İlâhî taksîmde hâzır olduğum ilâhî ismin bana ihsân ettiğini kazanınca, hazret-i Rasûlün lisânıyla, Hakikât-ı Muhammediyye beni tezkiye etti ve temizledi.

Bunun içindir ki, Resûlullah (s.a.v) **"Allah, Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"** buyurmuştur. Bu sözde şek ve şüphe yoktur."

"Âdem'i Allah kendi sûreti üzerine halk etmiş ise de, o Âdem, benim zuhûr yerlerinden bir zuhûr yeri ve benim zâhirim üzerine bir halîfeden başka bir şey değildir.

Bildim ki, Hak, beni, kulları arasından maksûd ve murâd olarak meydana getirdi."

"İşte bu hâlet içinde iken en büyük makâmdan en kerîm hitâb şu şekilde ulaştı:

"Cemâl feleklerinin etrafında döndüğü kutub sensin!

Kemâl dolunayının ışığından yardım istediği güneş de sensin!

Seni bir ilâhî numûne olarak meydana getirdik.

Ve senin için hakîkat kapısını iç tarafından kuvvetle kapadık.

Hind ile Selmâ ile künyelenen sensin!

Azze ve Esmâ ile îmâ edilen yine sensin!

Ey yüksek vasıflar ve hâlis nitelikler sâhibi! Bunların hepsi senden başka bir şey değildir. İlâhî cemâl sana dehşet vermesin.

İlâhî celâl seni titretmesin. Ke- mâlatı ihâtayı uzak gör- me! Nokta senden ibârettir. Dâire de odur. Rubâyı giyen sensin. O vasıflar ve nitelikler şa'şaalı elbiselerdir."

Rûh bunları söyleyip yine söze başlarken dedim ki:

"Ey büyük efendi, ey haberlilerin en iyi bileni!

Senin için Hak'tan destek ve mâsumluk temennî ederim. Bana hikmet incilerinden, rahmet deryâsından haber ver. Neden o incilerin sadefi benden başkası oldu?

Oysa o inciler, benim suyumdan başka bir şeyden bağ- lanmamıştır. Bir de benim kuşuma niçin başkasının ismi verildi? Bu hakîkat mes'elesi niçin gizlendi?

Bu hakîkatin aslı ve esâsı niçin bildirilmedi?"

Cevâben Rûh dedi ki:

Bilesin ki, Hak Teâlâ hazretleri, zâtını halka bildirmek için isimlerinin ve sıfatlarının tecellîlerini irâde buyurunca, zâtını mütemeyyiz ya'nî seçkin zuhûr yerlerinde, mütehayyiz ya'nî i'tibarlı bâtınlarda ibrâz etti.

Seçkin zuhûr yerleri, ilâhî mertebelerde tecellî edici olan zâtî mevcûdlardan ibârettir. Bu hakîkat yüz yüze açıktan söylense, bu kulun kayıtları çözülüp de salıverilse, mertebeler mechûl; izâfetler ve bağıntılar bulunamaz olurdu.

Çünkü insan, başkasında hakîkati görünce onun hayrını almak ve ona tâbi' olmak daha kolay olur ve muktedir olabildiği şeyleri, daha kolay alır.

Bu hikmete dayalıdır ki, Cenâb-ı Hak kerem sâhibi resûlleri açık kitâb, sağlam hitâb ile gönderdi.

Bunlar, pek yüce sıfatlara ve ilâhî güzel isimlere tercümânlık yaparlar.

Ve onların bu lütfu sâyesinde idrâkten yana ve gayrının kendisine ortak olması ma'rifetinden yana yüce olan ilâhî zât bu şekilde bilinir."

Bunun içindir ki, Seyyid-i evvâh (çok ah diyen) yâ'nî Risâlet-penâh (s.a.v), **"Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız"** buyurmuştur.

İşte şerh edilme sûretiyle ve nebîlerin vâsıta oluşuyla insânî yapıya konulmuş olan sırlar meydana çıkarak, rabbânî gayretin ulviyyeti zâhir, rahmânî mertebenin hakkı âşikâr olur.

Böyle olmakla berâber küllî olarak kavramak sûretiyle ârif olup bilmeye de yol yoktur.

Çünkü Cenâb-ı Hak nefsinden haber vererek, **"Allah'ın kadrini hakkıyla takdîr edemediler"** (En'âm, 6/91) buyurmuştur.

İşte hikmet incileri ve rahmet deryâsı bu izâhtadır.

"Senin suyundan başka bir şeyden bağlanmayan incilerin sadefinin başkası olması" ta'bîri, için üzerine geçirilmiş kabuktan ibârettir.

Bunun sırrı, Ümmü'l-Kitâb'a âit hakikâte vâkıf olmayanlar hikmete ve fasl-ı hitâba ya'nî hakkı bâtıldan ayırmaya ve hakîkatleri görmeye yükselmesinler diye te'sîs edilmiş olan yüksek fikirdendir.

"Senin kuşunun başkasının ismiyle isimlendirilmesi", yine senin hayırlarını ve faydalarını içine alması içindir.

Bu hakîkat mes'elesinin gizlenmesine gelince; bu denize dalmaya herkesde tâkat olmadığı içindir.

Çünkü akılların, bunu idrâkten yana kusurlu olduğu ve akılların kayıdlarından çözülmesine imkân olmadığı apaçık bir husûstur.

Bu izâhların, bu ta'bîrlerin hepsi ibâreler şeklinde yapılmış kabuklar olup, işâretlerin kabirleridir.

Ehli olmayana perde olması için, hakîkâtin yüzüne "nikâb-peçe" çekilmiştir.

"Eğer sen, hitâbı idrâk edici isen, şurasını anla ki; zâhirde âşikâr olan zâhirî vecih ve i'tibâr perdeleri gibi, bâtında örtülmüş olan kimse tarafından daha önce söylenmemiş olanlar da, fikirlerin perdeleridir.

Bu bir akseden husûstur ki, fikirler bu mes'elede hayrete düşmüştür."

Rûh ta'bîr edilen melek ile bir araya gelip konuşmada ve muâmelede, o a'lâ rûhun bana verdiği ma'nevî ve hakîkî şarâbları içmeye devam ettim.

O şarâblara ne kadar kanmış isem, eski susuzluğum yine eski hâlinde sürdü durdu, belki eskisinden de daha fazla idi.

Bu şekilde bir araya gelip konuşma ve muâmele kadehlerini içerken, iktidâr güneşinin doğarak ve hakîkat isminin sabahı gündüz aydınlığının, pür-nûrlar ile âşikâr olduğu sırada idi.

Bu damın üstünde kumru terennüme başladı. Hâlime tercümânlık ediyordu. Rûh ismi verilen melek hakkındaki aşağıdaki beyitleri okudu.

Şiirin Tercümesi:

"O bir hoş mahbûbedir ki, onun güzelliklerinde aralıksız doğuşlar vardır.

O doğuşların hepsi, sıfatlarının ma'nâsıdır; Zât da odur. Cemâlin sûretlerinin rûhu odur.

O nefyedilmekle beraber, isbâtı da yanındadır. Benim, Hind, Selmâ gibi ta'bîrler ile kinâye ve îmâ ettiğim güzelliğin sûreti odur.

Sizin cihetinizden gizli olan bâtın ma'nâlar odur. O ma'nâlar bâtın olmakla berâber, zâhir de odur.

Âlemlerin tamâmı, o mahbûbenin kutub merkezi altındadır. O mahbûbe, âlemlerin kemâlinin toplanma yeridir. Âlemler onun farklı farklı güzellikleridir. Hak ile kinâye yaparak söyledim:

O mahbûbe, ilâhî mahlûkların hakîkatidir. Kelimelerin esâsı, o hakikattir.

O mahbûbe, ilâhî ilimde kadîm olmakla beraber, sıfatlarının gereklerinde istediği gibi tasarruf eden ilâhî zât onu hâdis ya'nî sonradan olarak meydana getirmiştir. Fakat o mahbûbe, ilâhî zâtta kadîm taayyünü olduğu için zuhûrda güzellik ve letâfet hükümleriyle şa'şaalı olmuştur. O mahbûbe örtülü ise de, elbise cemâlini giyerek zuhûrunda gösterdiği güzelliği her güzelliğin üstündedir.

Senin için şöyle demek lâzımdır:

"O mahbûbenin vücûdu öne geçmiş yokluğa gitmekle değildir. Onun vücûda gelişinin ilâvesi de yoktur. O, kemâlini, cemâlini, vasıflarını ayniyle müşâhede için meydana çıkmıştır. Zâtın hakkı ise, dâima gaybı yüce zuhûrlar ile açığa çıkarmaktır."

Kalb Hakkındadır

Kalb, Resûlullah (s.a.v.)'den İsrâfîl'in makâmıdır.

Kasîdenin Tercümesi:

"Kalb, imkân dahilinde olanların sâhibi olan Allah'ın arşıdır. İnsanda Allah'ın beyt-i ma'mûru ya'nî îmâr edilmiş beyti budur. Hakk'ın kendi nefsi için zuhûru, o kalbdedir. Hakk'ın hakkıyla rahmânî istivâgâhı yine budur.

Allah kalbi, sırrın merkezi ve varlıklar ve hâricteki ayn'lar dâirelerinin muhîti olarak yaratmıştır. Hakîkât sâhiblerinin indinde "a'lâ nazar yeri," "yüksek tecelli yeri" olarak ta'bîr edilen budur.

Tûr, kitâb-ı mestûr, bahr-ı mescûr, rakk-i menşûr, yüksek bir şe'n olan sakf-ı merfu' (Tûr, 52/1-6) kalbtedir. Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'inde kalbin nûrunu misâllendirmek için "Nûr" âyetinde "zeyt" ile "misbâh" ile "mişkât" ile; "İnci gibi ışık saçan yıldız" ile "zücâce" ile temsil etmiştir.

Kalb, hem çeviren hem çevrilendir. Yükselmek ve yükselmemek ve ulviyyet ile zıddı kendisinde mevcûttur. Zulmet ondandır. Nûr da ondandır. Kalb nûruyla kâinâtı nûrlandırmaktadır. Resûlullah (sav), kalbinde olan rabbânî makâma nâil olmak için ondan ona, yâ'nî kalbten kalbine gelmiştir.

Kalb taatle, melek; ulviyyetiyle, Rab; kabâhatlarıyla şeytanın hakîkatidir.

"Kalb" ta'bîri bir remizdir. İnsanların hepsi bu remiz ve işârette hayrette kalmışlardır. O hayret içinde ba'zısı kazanır, ba'zısı ziyân eder.

Sırların hazînesi, bir zerreden ibârettir. Misâllendirmek lâzım gelirse, o zerre bir muazzam denizdir. Kalb bir beyttir. Bunun kapısı dardır, kilidi büyüktür. Ve kapısının iki kanadı vardır.

Kanadın biri seni a'lâ-i illiyyîne ulaştırır. İkinci kanad da cahîme yaklaştırır. Kapının kilidini söker ve kırmaksızın açmaya muvaffak olursan, seni tebrîk ederim. Kemâlâta ve bütün isteklerine nâil oldun ve rahmânın sahâsına nâzil oldun.

Şayet kilidi kırarsan, önüne bir hımâ, yâ'nî koru âşikâr olur. O koruda sultânın mekâneti ya'nî rütbesi ikâmet etmektedir.

İşte kalbin misâli, bu izâhımızdadır. Bu sırrı öğren ve bil. İşte bu sırrı sana belli etmeden belli ediyorum.

Yukarıda "beyt" dediğimiz kalbin sırrıdır. "Kapı" dediğimiz Allah ismidir. Onun vasfı, subhânî vasıftır. "Kilit" dediğimiz, mukaddes olan ilâhî zâttır. "Onu sökmek" dediğimiz, imân ile Hakk'ı bilmektir. "Kapıyı açmak", kanazadığı hakîkatleri göz bebeğiyle açıktan görerek ayne'l-yakîn müşâhede etmektir.

"Sebeblere ulaşmak" demek, öyle bir kazançlarla tahakkuktur ki, o kazançlara ins ve cin baş eğmiştir. Sonra "ulviyyetle tebrik ederim", dediğim insandaki rahmânî sahâda ulviyete nâiliyetinden dolayıdır.

Hazîne ta'bîr edilen deyyân ya'nî hakkıyla verilen nükteyi elde ettikten sonra, bu ilmi idrâkî hakîkat sûretiyle bilmektedir.

Bu ilmin çok yüksek kadrine hürmeti hakkıyla yerine getiremezsen, o zaman azîz, çok büyük bir zillet ile zelîl olarak sükût eder. Hakîkatlerin şiarlarına riâyet etmeyen kimse, kâinatta hiç bir zaman telvînden ya'nî renklenmekten kurtulamaz.

Koruya sırlar ile vâsıl olmak, Hakk'ın zâtına vâsıl olmaktır. Fakat bu vâsıl oluşta güzellik ve güzel yapma akletmeleri, yâ'nî isimlerin ve sıfatların araya girmesi şeklinde tefekkürler yoktur.

Şerh edilen usûl yönüyle münîfe nâil olan kimseye meşhûr "Ban" ağacından esen rüzgarın getirdiği güzel kokuları almak pek çabuk umulur.

Bu izahlarıma dikkat et. O kapının iki kanadından birisi rızâdır; ilâhî rızâya ulaştırıcı olur.

Öbür kanadı şiddetli gazabtır. Gazâbın genişliği, haddi aşmanın geniş olan meydanıdır.

Rızâ ile hareket edenin alâmeti, Rabb'ine itaattir. Gazâb ile hareket edenin alâmeti, isyâna düşkünlüktür.

Tebriğe layık olanın alâmeti, istediğini yapabilmektir.

Kırılmışın, yâ'nî bu konuda maksâda vâsıl olamamakla himmeti kırılmış olanın alâmeti, irfânda noksanıdır.

İşte kalb hakkında sana yazmış olduğum bu izâhlar, kalb, zîfâfhânesinde kurulan irfan çeyiz odasına oturtulmuş bir en güzel gelin demek olan, kalbî vâridât-tır.

Bunu sana doğru bir şekilde gösterdim.

En güzel mahbûbeye onun gözüyle bakarsan, bu konuda ne kadar gizli ma'nâlar varsa, hepsi senin indinde âşikâr olur."

Cenâb-ı Hakk, seni ilâhî yardımlarına mazhar etsin. Aşağıdaki izâhları iyice öğren. İnsandaki kalb, ezelî nûr, ezelî sır, yâ'nî rabbânî sırdan ibârettir. Cenâb-ı Hak bu sırrı, varlıkların ayn'ına inzâl buyurmuştur. Ve bu inzâl, Cenâb-ı Hakk'ın o sır ile insana nazarı içindir.

Kur'ân'da kalbe, Âdem'in rûhuna üflenen rûhullâh ile ta'bîr olunmuştur. Bunun içindir ki, Kur'ân'da **"Ona kendi rûhumdan üfledim"** (Hicr, 15/29) buyurulmuştur. Bu nûra "kalb" isminin verilmesinde çeşitli ma'nâlar ve birçok sebebler vardır.

1- Kalb, mahlûkların özeti, yüceleri ve sefilleri dâhil olmak üzere mevcûdların hepsinin özüdür. Bunun için kalbe "kalb" adı verilmiştir. Çünkü bir şeyin kalbi demek, o şeyin özeti ve özü demektir.

2- Kalb, serî olarak dönücüdür. Çünkü kalb, bir noktadan ibârettir ki, isimler ve sıfatlar dâiresi o nokta üzerinde döner. Karşılıklı yüzleşme şartıyla o nokta bir isme yahut bir sıfata karşılık olursa, o ismin, o sıfâtın hükmü o noktada basılmış olur.

"Karşılıklı yüzleşme şartıyla" ta'bîrimiz, bir tür kayıtlama içindir. Çünkü kalb, kendi nefsinde Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının tümüyle bizzât karşılıklıdır.

Bu yönelme karşılıklığında, ikinci bir şey daha vardır, o da kalbin yönelmiş olduğu şeyin eserini kabûle isti'dâdlı olmasıdır. Bu şekilde o şey kalbte basılmış olup, o ismin hükmü kalb üzerinde geçerli olur.

İsimlerin hepsinin, kalb üzerinde hükmü geçerli ise de, yukarıda şerh edildiği şekilde özel bir yöneliş olduğu zaman, hâkim olan ismin saltanatı altında diğer isimlerin hükmü örtülüdür. Yâ'nî bu özel ismin yönelişi zamanında zaman, o ismin zamanıdır. Kalbte, gereklerine göre tasarruf eder.

Bu izâhı bildikten sonra şunu da bil ki, kalbin yüzü dâi'mâ, fuâd ya'nî gönülde olan nûra yöneliktir. Kendisine yönelinmiş olan o nûra "Hemm" denilir. O "Hemm", kalbin nazar mahalli, yöneldiği vechidir.

Kalb, bir isme veya sıfata hemmin hizâlanması yönünden hizâlanırsa, onun hükmü kalbte basılmış olup, sonra o isim zâil olarak onu diğer isim ta'kîb eder.

Ta'kîb eden diğer ismin, önceki ismin cinsinden olması, yâhut cinsinin dışında olması fark etmez. Bu def'a ta'kîb eden ikinci isim ile, önceki ismin cereyânı yönüyle kalbte cereyân eder, işte bu şekilde durmaksızın isimler kalbe birbiri ardınca devâm eder.

Ammâ kalbin maverâsı ya'nî arkası cihetinden olursa bunda basılma yoktur.

Şunu da bil ki, kalb için tetkîk ile karar vereceği etrafında dönüş noktası olacak şekilde kafâ yönü ya'nî arkası yoktur. Belki kalbin her tarafı yüzdür. Şu kadar var ki, "hem" mevziine yüz; "ferağ" mevziine kafâ ya'nî arka denilir. Aşağıdaki dâire, bahsettiğimiz husûsları gösterir. Bunu anla!

Şunu da bil ki, "hemm" diye izâh ettiğimiz şeyin kalbe nisbetle özel bir yönü yoktur. Belki o "hemm" ba'zen yukarı doğru, ba'zen aşağı doğru, ba'zen sağa doğru, ba'zen sola doğru olabilir. Bu hâl, kalb sâhibinin derecesine göredir.

Çünkü insanlardan öyle kimseler vardır ki, hemmi ebediyen yukarıya doğrudur; ârif-i billâhlar gibi. İnsanlardan ba'zıları da vardır ki, hemmi ebediyen aşağı doğrudur; ba'zı dünyâ ehli gibi.

Yine insanlardan ba'zıları vardır ki, hemmi ebediyen sağa doğrudur; âbidler gibi. İnsanlardan ba'zıları vardır ki, hemmi ebediyen sola doğrudur. "Sol dediğimiz" nefs mevziidir. Çünkü nefsin mahâlli, sol kaburga kemiğidir. Ekseri serserîlerin hemmi, nefsinden başka bir şeye değildir.

Tahkîk ehline gelince; bunlar için hemm olmadığı gibi, kalblerinde kafâ ya'nî arka denilen mevzi de yoktur. Çünkü tahkîk ehli olanlar, bütün mevcûdiyetiyle bütün ilâhî isimlere ve sıfatlara karşılıktırlar.

Onların katında bir isme tahsîs olunmakla diğer bir isimden gaflet yoktur. Çünkü tahkîk ehli olanlar zâtîyyûndur, bunlar, dâima isimlerle ve sıfatlarla olmayıp, belki bizzât Hak ile beraberdirler. Bunu anla!

3- Kalbe "kalb" denilmesini îcâb ettiren sebeblerden birisi de, isimler ve sıfatlar kalbe nisbetle kalıplar gibidir. Kalb yönelişini o kalıplara boşaltır ve nûr o kalıblara dökülür. İşte bu boşaltma için kalbe, "kalb" denilmiştir. Bu ma'nâca olan kalb, Arapların, "Gümüşü kal(ı)ba döktüm" kelâmından türemiştir. Yine bu ma'nâca olan kalb masdarı, ism-i mef'ûl yerinde kullanılma türündendir.

4- Kalb, hâdis ya'nî sonradan olanların kalb olunmuşudur yâ'nî aksidir. Yâ'nî hârici mevcûdlar hâdis ya'nî sonradan olduğu halde, kalb bunun aksine olarak ilâhî kadîm nûrdur.

5- Kalb, çıkış mahalli olan ilâhî aslî menbâya inkılâb eder ya'nî döner. Bunun için "kalb" denilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de, **"İnne fî zâlike le zikrâ li men kâne lehu kalbun"** ya'nî **"Muhakkak bunda kalbi olanlara zikr vardır"** (Kaf, 50/37) âyet-i kerîmesinde bu ma'nâ zikredilmiştir.

Burada kalb, Hakk'a inkılab demektir. Hakk'a inkılab ise, "udve-i dünyâ"dan, yâ'nî zâhirlerden ibâret olan alçak tepeden, işlerin hakîkatleri ve bâtıları demek olan "udve-i kusvâ"ya, yâ'nî yüksek tepeye himmet yönünü sarf etmekten ibârettir.

6- Kalb, halk idi, Hakk'a inkılâb edici oldu. Bunun için "kalb" denilmiştir. Yâ'nî "halka dönük şehâdet yerine mensûb olduğu halde, Hakk'a dönük şehâdet yerine inkılâb etti" demektir. Yoksa halk, hiç bir zaman Hakk olmaz. Çünkü, Hakk Hakk'tır, halk da halktır." Hakîkatler de ise değişme yoktur. Şu kadar var ki, her şeyin aslına dönüşü, zarûrî emirdir. Bunun için Kur'ân'da **"ve ileyhi tuklebûn"** ya'nî **"O'na kalb olunacaksınız ya'nî döndürüleceksiniz"** buyrul-muştur.

7- Kalb, istediği emirleri kalb eder ya'nî çevirir. Onun için "kalb" denilmiştir. Çünkü kalb, Allah'ın halk ettiği aslî fıtrat üzerine oldukça, kalb için istediği şekilde emirleri çevirir ve kalb vücûdda istediği gibi tasarruf eder. Cenâb-ı Hakk'ın halk ettiği aslî fıtrat, ilâhî isimler ve sıfatlar demektir.

Buna işâret için Kur'ân'da **"Lekad halaknel insâne fî ahseni takvîm"** ya'nî **"Andolsun insanı, ahseni takvîm üzere ya'nî en güzel kıvamda halk ettik"** (Tîn, 95/4) buyurulmuştur. Lâkin insan tabiatla berâber âdet hükmüne ve şehvetlerinden nasîb almaya tenezzül ettiği için, tenezzüli hâli, beşer hükümde gâlib olmuştur. Çünkü beşer, beyaz kumaş gibidir. Üzerine ne vâkî' olursa, o şeyin rengi kendisinde basılmış olur.

Örneğin çocukların ilk olarak aklettiği şey, dünyâ ehlinden gördüğü zâhir hallerdir. Dünyâ ehlinin çeşitli halleri ve âdetlere ve tabîatlara doğru düşkünlük ve inme, çocukların tabiatında basılmış olur. Bundan dolayı çocuklar, dünyâ ehlinin benzeri olan haller ile sûret peydâ eder.

İşte **"Sümme redednâhu esfele sâfilîn"** ya'nî **"Sonra onu esfel-i sâfiline reddettik"** ma'nâsında olan âyet de, bu bahsettiğimiz izâha işârettir.

Halk edildikten sonra kesîflikler tabîatına düşen kimseler ilâhî saâdet ehlinden olup da, kendisini üstün rütbelere, pek yüce mertebelere ulaştıran ma'nevî işlerden uzaklaştığını aklederse temizlenmeye, yâ'nî beşerî tortulardan hâsıl olan kir ve paslardan taharet kazanmaya nâil olur. Bu türden olan kimseler, elbisesine dökülen boyayı yıkayıp da temizleyen kimse gibidir.

Bu husûstaki temizlik, tabiatın insanî kalbe yerleşmiş olduğu hallerin derecesine tâbi'dir. Beşeriyetiyle sıradan işlerin hükümleri kendisine iyice yerleşmemiş ise, pek az himmetle temizlenmeye nâil olur.

Bu türden olanlar, elbisesindeki lekenin rengi sâbit olmadığından dolayı, su ile yıkamak sûretiyle elbisesi aslî hâline dönen kimse gibidir. Yok eğer tabîat ve sıradan işlerin hükümleri nefsinde iyice karar kılmış ise, o kimse de elbisesinde iyice belli olan boyanın temizlenmesinde ateş ile ve o kiri giderecek diğer ilaçlar ile uğraşmaya mecbûr olan kimse gibidir.

Bunun ma'nâsı, şiddetli bir sülûka, kuvvetli mücâhedeye, nefsine kuvvetli muhâlefete ihtiyaç var demektir.

Tarîkatta sülûku kuvvetli, nefsine muhâlefeti devamlı olursa, temizlenmesi ve kalbinin safâ bulması o nisbette olduğu gibi; sâlikliğinin azminde zaaf olursa, temizlenmesinin de o nisbette zayıf olacağı âşikârdır, demektir.

Bu şekilde temizlenmeye nâil olanları, Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"İllellezîne âmenû ve amilûs sâlihâti fe lehüm ecrun gayru memnûn"** ya'nî **"Îmân edenler ve sâlih ameller işleyenler hâriç. İşte onlar için kesintisiz mükâfat vardır"** (Tîn, 95/6) âyet-i kerîmesiyle istisnâ etmiştir.

Burada îmân edenlerle kastedilen, Cenâb-ı Hakk'ın nebîleri üzerine indirmiş olduğu mukaddes kitaplardaki tenbîhler yönüyle kendilerine ilâhî sırlar tevdi' edilmiş kimseler demektir.

Cenâb-ı Hak buyuruyorlar ki; "Bize ve nebîlerimize îmânın hakikati budur." Yâ'nî bu tür kimseler, tevhîd nüktesi üzerine halk edildiklerinden dolayı îmân edenlerdir demektir. Bu şekilde mü'min olanlar, ilâhî huzûra nâil olmak için sâlih olan fiilleri işlemekte devâm üzere olurlar.

Bu tür fiiller, ya kalbe âit ameller veya madde beden kalıbına âit fiillerdir. Kalbe âit ameller, güzel bir şekilde inanmak, iç âlemini kontrole devamlılık ve benzerleridir. Kalbe âit fiiller, farzları yerine getirmek, Hakk yolunda sülûk ve nefse muhâlefete devam demektir.

İşte **"ve amilûs sâlihâti fe lehüm ecrun gayru memnûn"** ya'nî **"Sâlih ameller işleyenler hâriç. İşte onlar için kesintisiz mükâfat vardır"** (Tîn, 95/6) âyetinin ma'nâsı budur. Yâ'nî bu gibi kimseler, kendilerinin hakedişleri olan şeye nâil oldular demektir.

Bunların nâil oldukları hîbe edilmiş değildir ki, kat' edilmiş olsun. Belki bu gibi kimseler, Cenâb-ı Hakk'ın fıtratlarının aslında o kimseler için halk etmiş olduğu hakîkatlerin gereklerine göre muzaffer oldular demektir.

Özetle; bu türden olan kimseler, her neye nâil olurlarsa Cenâb-ı Hakk'ın onlar için meydana getirmiş olduğu hakedişin îcâbıdır. Her ne kadar, nâil olduklarının hepsi, ilâhî cömertlik hazînelerinde ise de, zâtî tecellîlere "hîbe edilmiş" denilemez. Belki, zâtî tecellîler ilâhî istihkâka âit işlerdir. İşte bu ma'nâya şeyhimiz Abdülkâdir Geylânî hazretleri, aşağıdaki beyitle işâret etmiştir.

Beyit Tercüme;

"**Ma'neviyâtın ulvî meydanlarında yüksele yüksele bir mertebeye vardım ki; O mertebe, hîbe türünden olmayıp, zâtî tecellîlerden ve ilâhî istihkâka âit işlerdendir**"

8- Kalb, vücûda âit hakîkatlere nisbetle yüze karşı tutulan ayna gibidir. Kalb, vücûdun yansımasıdır. Yâ'nî âlem her nefeste serî olarak değişmekte olduğu için, bunun yansıması kalbde de basılı olarak, o da serî olarak değişmektedir.

Bu baskıya, "yansıma" ve "kalb" denilmesi şundan dolayıdır ki, ayna bir şeye karşılık gelince, kendisinde o şeyin aynı değil belki yansıması basılmış olur. Örneğin, yazı sağdan sola yazılmış ise, aynadaki yansıması soldan sağa olur.

Hattâ ayna bir sûrete karşılık gelince, o sûretin sağı aynanın soluna karşılıktır. Bu ebediyen ihtilâf etmeyen bir mes'eledir. İşte kalbe, "kalb" denilmesi bundan dolayıdır.

Fakat benim indimde âlem, kalbin aynasıdır. Asıl ve sûret kalbden ibâret olup, fer' ve ayna âlemdir. Bu izâha göre de kalbe "kalb" denilmesi geçerlidir. Çünkü sûret ile aynadan her birisi, öbürünün kalbi, yâ'nî yansımasıdır. Bunu anla!

Kalbin asıl, âlemin fer' olmasındaki bizim delîlimiz şudur ki, hadîs-i kudsîde **"Ne yerlere ne göklere sığmadım ama mü'min olan kulumun kalbine sığdım"** buyurulmuştur. Eğer âlem asıl olsaydı, genişliğe kalbten daha çok âlemin evlâ olması lâzım gelirdi. Bundan anlaşılmaktadır ki, kalb asıl, âlem fer'dir.

Şunu da bil ki, kalbe âit ma'nevî kapasite üç tür üzerinedir. Bunların hepsi kalbde geçerlidir.

İlk tür; ilmî kapasitedir. İlmî kapasite, Allah'ı bilmek demektir. Cenâb-ı Hakk'ın eserlerini ve hakettiği kemâlatını, lâyık olduğu şekilde kalbten başka vücûdda akleden yoktur. Çünkü kalbten başka ne varsa, kendilerinde bilgi hâsıl olsa da Rabb'lerini bir vecihden bilebilirler. Cenâb-ı Hakk'ı bütün vecihlerinden, kalbten başka bilen bir şey yoktur. İşte bu anlatılan, kalbe âit bir kapasitedir.

İkinci tür; müşâhede genişliğinden ibârettir. Bu da, ilâhî keşif ile kalbin Allah'ın cemâlinin güzelliklerine karşı vâkıf olması demek olup, kalb bu sayede, müşâhede sûretiyle ilâhî isimlerin ve sıfatların lezzetini zevk eder.

Kısaca, Allah için olan feyizleri, kalbten başka mahlûkâttan hiç bir şey zevk edemez. Örneğin kalb, Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdlara karşı olan ilmini akleder de, bu ilâhî ilmin sıfatının feleğinde seyrederse, o sıfatın lezzetini zevk etmiş ve bu sıfatın rütbe ve azametini bilmiş olur.

İlâhî kudret hakkında mes'ele aynen böyledir. Bu ilim ve kudret sıfâtlarından başka bütün ilâhî isimler ve sıfatlarda da mes'ele böyledir. Bunlardaki feyizleri de zevk etmek için kalbte genişlik mevcûttur. Ve kalbin bu husûstaki zevki, yukarıdaki bilgiyi, kudreti zevk etmiş gibi olup, ilâhî sıfatlar ve isimler feleklerinde seyrinin netîcesidir. İşte bu bahsettiğimiz de, kalb için ikinçi kapasite olup, ârif-i billâh olanlara mahsûstur.

Kalbin mânevî kapasitesinin üçüncü türü; hilâfet kapasitesidir. Hilâfet kapasitesi, ilâhî isimlerle ve sıfatlarla tahakkuk sûretiyle olur. Sâlik, bu tahakkuk da zâtını, ilâhî zât olarak rü'yet eder ya'nî hem basîret gözüyle hem de baş gözüyle görür. Bundan dolayı;

- Hakk'ın hüviyyeti, kulun hüviyyetinin ayn'ı;
- Hakk'ın enniyeti ya'nî benliği, kulun benliğinin ayn'ı;
- Hakk'ın ismi, kulun isminin ayn'ı; sıfâtı, sıfâtının; zâtı, zâtının ayn'ı olur. Bu feyze mazhar olan kimsenin vücûdda tasarrufu, kendisini halîfe kılanın mülkünde halîfenin, yâ'nî onun makâmına kâim olanın tasarrufu gibidir. İşte tahkîk ehlinden olan kapasite, bundan ibârettir.

Bahsedilen tahakkukun esâslarında ve buna mazhar olan âriflerin mertebelerindeki isimlerinin mahallerine âit bir takım incelikler var ise de, biz onları izâhtan vazgeçtik ve rubûbiyyet sırrının ifşâ edilmesine sebeb olmasın diye, bu kadar beyân ile yetinmeye mecbûr olduk. Bu üçüncü türden ibâret olan hilâfet kapasitesine, ba'zen "istîfâ ya'nî tamâmını alma kapasitesi" de denilir.

Cenâb-ı Hak, bizi ve seni yardımına mazhar kılsın. Aşağıdaki izâhımızı güzelce öğren! Cenâb-ı Hakk'ı ihâta ve istîfâ ya'nî tamlık sûretiyle idrâk etmek, ne kadîm için ne de hâdis ya'nî sonradan için mümkün değildir.

Kadîme gelince; çünkü Cenâb-ı Hakk'ın zâtı, sıfatlarından bir sıfâtının altına girmez. Örneğin ilim sıfatı, Cenâb-ı Hakk'ın zâtını ihâta edemez. Yoksa, küllün cüz'de vücûdunun bulunması lâzım gelir.

Oysa Cenâb-ı Hakk, küllî oluştan ve cüz'î oluştan yana yücedir. Bundan dolayı ilim sıfatı, zâtını bütün vecihlerden, istîfâ edemez ya'nî tam olarak kapsayamaz. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın kendini bilmemesi mümkün değildir.

- "Cenâb-ı Hakk, zâtını lâyık olduğu ma'rifetiyle bilir" diyebiliriz; Fakat
- "Cenâb-ı Hakk'ın zâtı, ilmî sıfatının ihâtası altına dâhil olur" denemez.
- Aynı şekilde, "Hakk'ın sıfâtının zâtı, kudret sıfâtının altına dâhil olur" da denemez. Cenâb-ı Hak bundan yana da yücedir.

Mes'ele izâh edildiği gibi, kadîmde böyle olunca, mahlûklarda da böyle olması daha münâsib olarak sâbittir. Yâ'nî mahlûkun ihâtası altına girmeyeceği de muhakkaktır.

Şu kadar var ki, bizim "istîfâya âit ya'nî tam alma kapasitesi" olarak ta'bîr ettiğimiz kemâl kapasite, Hakk'tan mahlûka ihsân edilen kemâli istîfâ ya'nî tam olarak alma sûretiyledir. Yoksa Hakk'a mahsûs olan kemâlatı istîfâ ya'nî tam almak demek değildir.

Çünkü Hakk için olan kemâlatın sonu yoktur. İşte hadîs-i şerifteki **"Mü'min olan kulumun kalbine sığdım"** ta'bîrinin hakîki ma'nâsı, bizim bu izâhımızdan ibârettir.

Cenâb-ı Hakk, âlemin tamâmını Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'in nûrundan halk ettiği için, İsrâfîl'in halk edildiği yer, Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'in kalbi olmuştur.

Meleklerin hepsinin ve meleklerin dışındakilerin her birinin nereden halk edildiğine dâir olan bâhiste bunun beyânı gelecektir.

İşte açıklandığı şekilde, İsrâfîl Muhammedî kalbin nûrundan mahlûk olduğu için melekût âleminde vüs'at ya'nî genişliği ve kudreti âşikârdır.

İsrâfîl'in zâtında Cenâb-ı Hakk'ın meydana getirdiği ilâhî kuvvetten dolayı İsrâfîl, bir nefhâ ile âlemi öldürmeye, bir nefhâ ile âlemi diriltmeye kâdirdir.

Çünkü İsrâfîl'in makâmı kalbdir. Kalb ise, kendisinde ilâhî zâtî kuvvet bulunduğu için, Allah'ın zâtı için de genişliği vardır. Kısaca İsrâfîl aleyhisselâm Hakk'a nisbetle meleklerin en kuvvetlisi ve en yakını demektir. Meleklerle unsûrî olan melekleri kastediyorum.

Bunu anla!

Allah her şeyin hakîkatini en iyi bilendir.

Akl-ı Evvel (İlk Akıl) Hakkındadır

Akl-ı evvel ya'nî "İlk Akıl", Cibrîl'in makâmı, esâsının aslı demek olup nisbeti, yine Muhammedî kalbe âittir.

Cenâb-ı Hakk, bizi ve sizi yardımına mazhar ve seni kendi zâtına delâlet ve bu delâletle tahakkuka hidâyet eylesin. Aşağıdaki îzâhı öğren!

Akl-ı evvel ya'nî ilk akıl, vücûdda ilâhî ilmin şekillenme mahâllidir. "Kâlem-i a'lâ" ta'bîr edilen budur.

İlâhî ilim, ilk akıldan levh-i mahfûza nâzil olduğu için, ilk akıl, levh-i mahfûzun icmâli, levh-i mahfûz onun tafsîlidir. Belki ilk akıl, ilâhî icmâlî ilmin tafsîli olup, levh-i mahfûz o ilmin taayyün mahalli, tenezzül mahallidir.

Şurası da bir hakikâttir ki, levh-i mahfûzun ihâta edemediği ilâhi sırlar ilk akılda mevcûddur. İlk aklın ihâta edemediği ilâhî sırlar da, ilâhî ilimde mevcûddur. Bundan dolayı;

- İlâhî ilim "Ümmü'l-Kitâb"tır;
- İlk akıl, imâm-ı mübîn;
- Levh-i mahfûz, kitâb-ı mübîndir.

Şu halde levh-i mahfûz, kalem-i a'lâ olarak ta'bîr edilen ilk akla tâbi'dir.

İlk akıl olarak ta'bîr edilen kalem, levh-i mahfûz üzerine hâkim olup "Nûn" ta'bîr edilen ilâhî ilim hokkasında toplu halde olan hükümleri tafsîl eder.

İlk akıl, küllî akıl ve akl-ı maaşın aralarındaki farka gelince;

- **İlk akıl**, ilâhî ilim nûrundan ibâret olup, halka dönük taayyün tenezzüllerinin evvelinde zâhir olmuştur. İstersen, "İlâhî icmâl ilmin tafsîlinin ilkidir" de! Bunun için Resûlullah (s.a.v) **"Muhakkak Allah Teâlâ ilk önce aklı halk etti"** buyurmuştur. Bundan dolayı ilk akıl, halka dönük hakîkatelerin ilâhî hakîkatlere nisbetle en yakın olanıdır.

- **Küllî akıl** ise, istikâmet üzere kıstâs ve tafsîl levhi tepesinde adâlet mîzânıdır. Kısaca küllî akıl, **âkile**den ibârettir. Yâ'nî "ilk akla tevdî edilmiş olan, ilmî sûretlerin kendisiyle zâhir olduğu nûrânî idrâk kuvveti " demektir ve mes'elenin hakîkatı budur. Bunu idrâk edemeyen ba'zı kimseler, "küllî akıl her âkile sâhibinden, aklın cinsine âit ferdlerini ihtivâ etmesinden ibârettir", demişse de, bu ta'rîf bozuktur. Çünkü, akıl için adetlenme yoktur. Çünkü akıl, ferd bir cevherden ibârettir. Onu misâllendirmek lâzım gelirse, insânî ve melekî rûhlar için unsûr oluş gibi; hayvânlık düzeyindeki canlıların rûhları için de cinsiyet gibidir" diyebiliriz.

- **Akl-ı maaşa** gelince: Akl-ı maaş, fikirsel kanûnlarla ölçeklenmiş olan nûrdan ibârettir. Akl-ı maaşın idrâki, fikir âletiyledir ve onun idrâki küllî aklın yönlerinden sâdece bir yöne âittir. Akl-ı maaş için, ilk akla ulaşma yolu yoktur.

Çünkü ilk akıl, kıyâs ile kayıtlanmaktan, kıstâs ile sınırlanmaktan yana münezzehtir. Belki ilk akıl, nefse âit rûhun merkezine doğru olarak gerçekleşen kudsî vahyin çıkış mahallidir.

Küllî akıl da, tafsîlî işler için adâlet mîzânından ibâret olup, bir kanûna mahsûs olmaktan münezzehtir. Küllî aklın eşyâyı ölçeklemesi, her türlü ölçü üzerine olabilir.

Akl-ı maaşın ölçüsü ise tektir. O da fikirden ibârettir. Akl-ı maaşın kefesi de birdir, o da âdetten ibârettir. Akl-ı maaşın tarafı da birdir. O da daha önceden öğrenilmiş şeylerden ibârettir. Akl-ı maaşın ölçüsü de birdir. O da tabîattan ibârettir.

Fakat küllî akıl böyle değildir. Onun kefesi çifttir: Biri hikmet, biri kudrettir. Tarafı da ikidir: Biri ilâhî gerekler; İkincisi tâbiî kuvvetlerdir. Küllî aklın ölçüsü de ikidir:

Birisi, ilâhî irâde; diğeri, halka dönük gereklerdir. Küllî aklın başka birçok ölçüleri de vardır. Hatta ölçüsüz olmak da küllî aklın ölçülerinden bir ölçüdür. Bunun içindir ki, küllî akıl istikâmet üzere kıstâstır; eksik tartmaz, zulmetmez ve onu bir şey fevt etmez. Akl-ı maaş böyle değildir. O eksik yapabilir ve kendisini bir çok şeyler fevt edebilir. Çünkü kefesi bir, tarafı da birdir.

Özetle, akl-ı maaşın kıyâsı sıhhat üzerine dayalı değildir. Belki takdîr ve tahmîn sûretiyledir. Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"Kutilel harrâsûne"** (Zâriyat, 51/10) buyurmuştur. **'Harrasûn'** demek, ilâhî işleri akıllarıyla ölçekleyenler demektir. Tahmîn ile hareket ederler, çünkü mîzânları yoktur. Onların ölçekleri, tahmînlerinden ibârettir. Hırs da, varsayımsal ve tahminî hareketten ibârettir.

Netîce olarak ilk akıl, güneş gibidir. Küllî akıl, güneşin ışığının içine düştüğü su gibidir. Akl-ı maaş, sudaki ışımanın duvar üzerinde gerçekleşmesi gibidir. Bu benzetmeler birer bağıntıdan ibârettir.

Kısaca; Meselâ suya bakan, güneşin kendine hâs yapısını sıhhatli olarak gördüğü için, nûrunu en âşikâr olarak alır. O derecede ki, güneşi suda görmesiyle gökyüzünde görmesi arasında fark yok gibidir. Şu kadar var ki, doğrudan doğruya güneşe bakan, başını yukarı kaldırır. Su içinde güneşe bakan ise, başını aşağı indirir.

İşte bunun gibi küllî akıl da aynı böyledir. O da ilmini akl-ı evvelden ya'nî ilk akıldan alır. Kalbe âit nûr ile ilâhî ilme doğru başını yukarıya kaldırır. İlmini küllî akıldan alan nûr, kalb ile levh-i mahfûza eğilerek bakar. Varlıklara bağlanan ilimleri oradan alır. Bu şekilde alış, bir ilâhî haddir ki, Cenâb- ı Hakk onu levh-i mahfûza emâmet kılmıştır. Fakat ilk akıl böyle değildir. Çünkü akl-ı evvel ya'nî ilk akıl, doğrudan doğruya ilmini Hakk'tan alır.

Bundan başka küllî akıl "kitâb" dediğimiz levh-i mahfûzdan bir şey aldığı zaman, aldığı ilmi ya hikmet kanûnuyla veyâhut kanûn ile veya kanûnsuz olarak kudret ölçüsüyle alır. Küllî aklın bu alışı, her ne kadar bir tafsîlli alış ise de su içindeki güneşe bakar gibi aşağıya doğru bakmaktır. Çünkü halka dönük küllî gereçlerdendir; "hatâdan sâlimdir" denemez. Hatâdan selâmet, Cenâb-ı Hakk'ın zâtı için seçtiği ilme bağlı olan şeylerde olur. Cenâb-ı Hakk ise, bir şeyi vücûda indirmeyi istediği zaman, onu evvelâ akl-ı evvele ya'nî ilk akla inzâl eder. Cenâb-ı Hakk'ın zâtına hasr edilmiş olan ilimlerde tercîh ettiği düstûr, o şeyin levh-i mahfûzda bulunmamasıdır.

Şunu da bil ki, şekâvet ehli küllî akıl ile ba'zen istidrâc gösterir. Kendi hevâ ve heveslerinde olmak ve başka şekilde zuhûr etmemek üzere bunlar, küllî akıl ile fetihlere nâil olurlar. Bu fetihler sâyesinde tabîatlar, felekler, nûr, ışık ve benzeri gibi varlığa bağlı olan şeylerde varlıklar perdesi altında kudret sırlarına muzaffer olurlar ve bu muzaffer oluşları üzerine eşyâya ibâdet zanna kapılırlar.

Bu husûs, şekâvet ehli için Cenâb-ı Hakk'tan ilâhî bir hîledir. Bu husûstaki ilâhî hikmet şudur ki, Cenâb-ı Hakk şekâvet ehlinin ibâdet ettikleri bahsedilen eşyâ örtüsünde onlara tecellî eder. Onların bahsedilen eşyâyı idrâki, küllî akıl ile olup, "ilâhlar ve fâil kuvvetler, bahsedilen bu eşyâdır" derler.

Küllî akıl ile idrâkin yokluğu şundan dolayıdır ki, küllî akıl varlıktan öteye geçemez. Bundan dolayı şekâvet ehli, küllî akıl ile Cenâb-ı Hakk'ı bilemezler. Aklın Cenâb-ı Hakk'ı bilmesi, ancak îmân nûru vâsıtasıyladır.

Akıl, ister akl-ı maaş olsun, ister küllî akıl olsun, kendi kıyâsıyla, kendi bakış açısından Hakk'ı bilmelerine ihtimâl yoktur. Bununla berâber sûfî imâmları aklın Cenâb-ı Hakk'ın bilinmesine sebeblerden olduğunu düşünmüşlerdir. Fakat bu düşünce, delîl getirilmesi için mecâzın genişletilmesi türündendir. Bizim yolumuz da budur.

Şu kadar var ki, netîce akıldan sağlanmış olan bilgiler ve delîller ve eserler ile kayıtlanmış ve bu ikisine hasr edilmiştir. Îmân ile âriflik böyle değildir. Çünkü o, mutlaktır. Îmâna âit âriflik, isimlere ve sıfatlara bağlıdır. Akla âit âriflik ise, delîllere ve eserlere bağlıdır.

Akla âit âriflik de bir tür âriflik ise de, fakat ehlullâhın indinde istenmiş olan âriflik türünden değildir.

Bundan sonra şunu da bil ki, akl-ı maaşın küllî akla nisbeti, bakanın güneşin ışığına bakışı nisbeti gibidir. Işık, yalnız bir yönden olup o ışığa bakan, ışığı doğuran güneşin yapısını ve sûretini göremez.

Güneşin suda oluşan nûrunu ve o nûrun uzunluğunu ve genişliğini de bilemez. Belki farz ederek ve tahmînî ve takdîrî olarak hükme kalkışır. Ba'zen de kendi zannınca delîl bularak, bahsedilen nûrun uzunluğunu ba'zen de yine kendi zannınca delîl bularak, o nûrun genişliğini söyleyici olur. Netîce, işin hakîkâtine göre hüküm doğru değildir.

Akl-ı maaş da tıpkı böyledir. Çünkü, onun ışığı da bir yöndendir. O yön, akl-ı maaşın bakış açısı ve fikirdeki kıyâsı ve delîlidir. Tek bir yönden ışık veren akl-ı maaş, Allâh'a ârif olmaya kalkışacak olursa, hatâ edeceği şüphesizdir.

Bu izâha dayanmaktadır ki, biz ne zaman "**Allah, akıl ile idrâk edilmez**" dersek, bu sözle kastımız akl-ı maaştır. Ne zaman da "**Allah, akıl ile bilinir**" dersek, bununla kastımız akl-ı evvel ya'nî ilk akıldır, işte bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîmde **"Kutilel harrâsûne"** ya'nî "**Bâtıla düşkünlük içinde yanılan ve gaflet eden yalancılar, yâ'nî tahmînî hareket edenler, ölsünler**" (Zariyat, 51/10) buyurmuştur.

Bunların öldürülmelerinin arzû edilmesi, tahmînlerinin kesin olduğuna inandıklarından ve hükümlerini bu tahmîn üzerine binâ ettiklerinden dolayıdır. Onun için helâka uğramışlardır.

Çünkü kendileri, kendilerini helâk eden şeye kesinlik üzere hükmetmişler ve kendi nûrlarını kendileri söndürmüşlerdir. Onun için öldürülmüşlerdir. Şu halde nefslerinin kâtilleri kendileridir.

Çünkü nefslerinin Rabb'i olmadığını tahmîn etmişler ve öldükten sonra nefsleri için hayât olmadığına dâir kesin hüküm vermişler ve kendilerini saâdete doğru sevk eden sâdık haberciye karşı inad etmişler ve ona îmân etmemişlerdir. Bunun için kendilerini helâk etmiş ve kendilerini öldürmüşlerdir. Bundan dolayı nefslerini öldüren, yine nefsleridir ve kendilerini öldüren kendilerindeki tahmînî husûstur.

Bunu anla!

Bundan sonra şunu da bil ki, akl-ı evvel ya'nî ilk akıl, kalem-i a'lâ tek bir nûrdur. O nûra da, kula nisbetle "ilk akıl", Hakk'a nisbetle "kalem-i a'lâ" denilir.

Resûlullah (s.a.v.)'e mensûb olan ilk akıldan Cenâb-ı Hakk, ezelde Cibrîl'i halk etmiştir. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.v), Cibrîl'in babası ve bütün âlemin aslıdır. Eğer bilmek isti'dâdında olanlardan isen, bu sözümü bil!

Bunu akledebilene, cânım fedâ olsun.

Bunu anlayabilene, nefsim fedâ olsun!

Bahsedilen bu îzâhtan dolayıdır ki, Cebrâil (a.s) mi'râcta durmaya mecbûr olmuş, Resûlullah (s.a.v) tek başına ileri gitmiştir. İlk akıl "Rûh-ı emîn" olarak da isimlendirilir. Çünkü Allah ilminin hazînesi ve Allah ilminin emînidir. Cibrîl'e akl-ı evvel ya'nî ilk akıl denilmesi, fer'e aslın ismiyle isim verilmesi türündendir.

Vehim Hakkındadır

Vehim, Resûlullah (s.a.v)'den mahlûk olan Azrâîl'in aslı ve esâsıdır.

Şiir Tercüme:

"Vehim, felekü'l-Atlas'ın üstünde olan melekût üzerindeki nûrdan ibârettir. Âfâka değil, enfüse nisbetle o nûra "vehim" ta'bîr edilmiştir. Bu nûr, Rahmân'ın alâmetidir. Fakat ma'nevî sûreti i'tibârı ile bu sûrette Rahmân, en zarîf cemâl ile tecellî etmiştir. Bu nûr, Rahmân'ın kahrı, Rahmân'ın ilmi, Rahmân'ın hükmü, Rahmân'ın zâtıdır.

O nûr, her reîs olan şeydir. O nûr Rahmân'ın fiili, vasfı ve ismidir. En nefîs olan her güzelliğin tecellî yeri o nûrdandır. Yine o nûr kudret ve kahır hâlinin noktasıdır. Halk edilişinde himmeti kusurlu olmayanlar için bu, bir nev'i "kudret" olmak üzere ta'bîr edilmiştir.

Bu noktanın kudreti, ma'nevî kabuğu olan kısımdan ibârettir. O ma'nevî kabuk, güzel mahbûbe, güzel hûrî üzerine atlas gibi nefis bir perdedir.

Bunu tercîh et, hayrette kalma. Bu, dehşet değildir.

Şu kadar var ki, karanlık gecenin karanlığı gibidir."

Cenâb-ı Hakk, Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'in vehmini "Kâmil" isminin nûrundan halk etti. Azrâîl'i de Resûlullah (s.a.v)'in vehim nûrundan halk etti.

Cenâb-ı Hakk, Resûlullah (s.a.v)'in vehmini Kâmil isminin nûrundan halk edince, bu nûru vücûd âleminde "kahır" elbisesiyle açığa çıkardı. Bundan dolayı insanda en kuvvetli olan şey vehim kuvvetidir.

Vehme âit kuvvet, akla, fikre, sûretlendirmeye, idrake üstün gelir; insanda her kuvvetli olan şey, vehme nisbetle kahır altındadır. Böyle bir kahredici kuvvetten halk edildiği için de Azrâîl meleklerin en kuvvetlisidir.

Bunun içindir ki, Cenâb-ı Hakk Âdem'i halk etmek için yerden bir avuç toprak alınmasını meleklere emrettiği zaman Azrâil'den başkası o topraktan bir avuç almaya kâdir olamadı. O bir avuç toprağı almak için önce Cibrîl yere inince yer ona bu bir avuç toprağı almaması için yemînle ricâ etti. Cibrîl bıraktı gitti.

Sonra Mikâîl indi, sonra İsrâfîl indi, sonra yakınlaşmış meleklerin hepsi indi. Bunlardan hiç birisi, yerin yemîn ile olan ricâsına karşı topraktan bir avuç almaya kâdir olamadılar.

Azrâîl indiği zaman zaman da yer, yine yemîn ile ricâ etmiş ise de Azrâîl, yerin yemînini istidrâca atfederek, "İlâhî emri dinlemezsen, günâh işlersin" diyerek, Cenâb-ı Hakk'ın emrettiği topraktan bir avucu aldı.

O toprağa âit bir avuç, yerin rûhu demektir. İşte o yerin rûhundan Cenâb-ı Hakk, Âdem'in cesedini halk etti. Azrâîl, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine emânet kıldığı ve üstün kahır tecellî yerinde tecellî ettirdiği kemâlî kuvvetten dolayı ve toprağa âit bir avucu almada ilk kabzedici olduğundan dolayı, rûhlarını kabzetmeye de Cenâb-ı Hakk onu me'mûr etti.

Bundan başka Azrâîl denilen melek, rûhlarını kabzedeceği rûh sâhiplerinin hallerine dâir o kadar bilgiye sâhiptir ki, bunun şerhi ve tafsîli mümkün değildir. Her cins için bir tür sûretle tasavvur ederek gelir. Hatta ba'zı şahıslara sûretsiz olarak basît bir şekilde zuhûr eder.

Rûha yalnız karşılaşmasıyla rûh bedenden çıkmak ister. Rûh ile cesed arasında geçmiş olan âşıklığa binâen, cesed de rûhu bırakmak istemez. Azrâîl'in câzibesiyle rûhun ceseddeki âşıklığı arasında çekişme oluşur. Bu çekişmede Azrâîl'e âit câzibe üstün gelerek, rûh cesedden çıkar. Rûhun bu şekilde bedenden çıkması, pek acâîb bir hâldir.

Şurası da bilinmelidir ki, aslında rûh cesede dâhil olmakla ve cesede girmekle aslî mekânından ayrılmaz. Rûh aslî mahâllinde olmakla berâber cesede bakıcıdır. Baktıkları mevzi'ye girmek, rûhların âdetindendir.

Rûhun hangi mahâlle bakışı gerçekleşirse, aslî merkezinden ayrılmaksızın o mahâlle rûh girer. Bu bir esâstır ki, akıl bunu muhâl görür ve bu esâs, ancak keşif ile bilinir.

Anlatılan bu îzâh yönüyle rûh, cisme birleşme bakışıyla bakınca ve bir şeyin kendi hüviyyetine girişi türünden olarak bedene girince, ilk anda bu giriş ile cismî sûrete âit halleri kazanır.

Ve rûh bedene baktıkça, bu kazanım da dâimdir: Ya râzı olunan ahlâkı kazanarak illiyyîne yükselir ve yüksekliğe nâil olur, veyâhut arza âit hayvânî canlıların ahlâkını kazanarak, o ahlâk ile siccîne iner.

Rûhun illiyyîne yükselmesi demek, şu insanî sûretteki tasavvuru hâliyle berâber, melekût âlemine yükselmeye kudreti demektir. Çünkü sûret, rûhlara sikletini ve kendi hallerini giydirir.

Bunun içindir ki, rûh, cesedin sûretiyle sûretlenînce cesede âit olan sikleti sınırlanmayı, aczi ve buna benzeyen şeyleri kendine mâl eder.

O zaman rûh, aslındaki hafiflikten ve yayılımdan ve letâfetten uzaklaşır. Fakat bu uzaklaşma, olduğu yerden uzaklaşma değil, bitişme uzaklaşmasıdır. Zîrâ, rûh o zamanda aslî sıfatlarının hepsiyle vasıflıdır. Şu kadar var ki, fiilî işleri isbâta kâdir değildir.

Bundan dolayı aslî vasıfları kendisinde bilkuvve ya'nî potansiyel olarak mevcûd olup, bilfiil değildir. Bunun içindir ki, biz bahsedilen uzaklaşmaya "olduğu yerden uzaklaşma değil, bitişme uzaklaşmasıdır" dedik.

Cismin sâhibi melekî ahlâkı kullanarak, sâfîlik peydâ ederse, rûhu kuvvetlenir. Üstünden cisme âit ağırlığı kaldırır.

Bu şekilde yükselişte dâim olursa, cesede üstün gelerek, cesed kendi nefsinde rûh gibi olur. İşte, su üzerinde yürümek, havada uçabilmek, böyle bir yükseliş zamanına özeldir. Bunun izâhı, bu kitabın üst kısımlarında geçmişti.

Eğer böyle olmayıp da, cismin sâhibi beşerî ahlâkı, yeryüzüne âit gerekleri kullanırsa rûh üzerindeki tortuların hükmü ve yere âit ağırlığının artışı kuvvetlenir. Siccînde mahsûr kalır, yarın siccînde haşrolunur.

Bundan sonra şu da bilinsin ki, rûh cesede cesed de rûha aşık olduğu için, cesedin sıhhâti normal oldukça, rûhun cesede bakışı dâimdir. Cesedde hastalık olur ve hastalık yüzünden elem hâsıl olursa rûh, bakışını rûhî âleme doğru kaydırmaya başlar. Çünkü rûhun ferâhı, kendi âlemindedir.

Rûh, cesedden ayrılmayı istememekle berâber, cesed âleminden kendi âlemine bu şekilde bakışını yavaş yavaş kaydırması, dar bir yerden genişliğe doğru kaçan kimsenin hâli gibidir. Dar mahâlde bulunan kimsenin o zindanda çok az genişlikten daha fazla genişliğe doğru firârı, kendisinde zarûrî bir hâldir.

İşte rûh da, böyle hasta olan bedenden yavaş yavaş bakışını kaydırarak, mühürlenmiş ecel, bilinen ömür sona ulaşınca, Azrâîl denilen melek ona gelir.

Azrâîl'in canını vermekte olana gelmesi, onun Cenâb-ı Hakk indindeki hâline uygun bir sûrette olur. Canını verecek olanın Allah indindeki hâlinin güzel olması, yaşadığı hayât süresindeki inanışlarına, fiillerine, ahlâkına ve diğer hallerine göredir. Hâlinin çirkin olması da, yine bu yaşadığı hayât hallerinin çirkin olmasına dayalı olup, Azrâil'in o sûrette gelmesi, o hâline uygun bir şekilde olur.

Örneğin zâlim olan kimseye, hükümet me'mûrlarından intikâm almak sıfatıyla kendisine gelen kimse sûretindedir; veyâhut kendisini büyük görene nefret edilen bir sûrette olarak, emîrin veya hükümet reîsinin adamlarından birisinin sıfatı üzerine gelir. Salâh ve takvâ ehline en sevgili ve güzel bir sûrette olarak zuhûr eder.

Hatta ba'zen Azrâîl salâh ehlinden olanlara Resûlullah (s.a.v)'in sûretiyle sûretlenerek gelir. Can vermekte olanlar, o sûreti görünce rûhları bedenden çıkar.

Azrâil ile birlikle yakın meleklerden olanlar için Resûlullah (s.a.v)'in sûretiyle sûretlenmek câizdir. Çünkü bunlar, rûhânî kuvvetlerden halk edilmişlerdir. Çünkü bahsedilen bu meleklerin kimi Resûlullah (s.a.v)'in kalbinden, kimisi aklından, kimisi hayâlinden, kimisi bunlara benzeyen şeylerden mahlûktur.

Bunu anla!

Bahsedilen bu melekler için bu şekilde sûretlenmenin mümkün olması, yukarda açıklandığı şekilde Resûlullah (s.a.v)'den mahlûk oldukları içindir.

Aradaki münâsebetten dolayı, onun sûretiyle sûretlenebilirler.

Bahsedilen bu meleklerin Nebî (s.a.v)'in sûreti ile sûretlenmeleri, bir şahsın rûhunun kendi cesediyle sûretlenmesi gibidir. Şu hâlde Muhammed sûreti ile sûretlenen, Muhammed'in kendi rûhundan başka bir şey değildir.

İblîs, (lânet üzerine olsun) ile onun tebâsı böyle değildir. Çünkü bunlar, Resûlullah (s.a.v)'in beşeriyetinden mahlûkturlar. Oysa Resûlullah (s.a.v), nebî olduktan sonra kendisinde beşeriyetten hiç bir eser kalmamıştır.

Bu konuda ulaşan bir hadîs-i şerîf meâline bakarak, Resûlullah (s.a.v)'e bir melek gelmiş, kalbini yarmış, kalbinden kan çıkarmış ve kalbini temizlemiştir. İşte o kan, beşeriyet nefsidir. Şeytanın mahâlli de odur.

Bahsedilen bu melek tarafından gerçekleştirilen ameliyattan sonra, şeytanın Resûlullah (s.a.v)'den bağı kesilmiştir. Bundan dolayı şeytanlardan hiç birisi, Nebî (s.a.v) ile sûretlenmeye kâdir olamaz. Çünkü arada münâsebet yoktur.

Bundan sonra şunu da bil ki, Azrâil'in itâat ehli için ve zulmet ve isyân ehli için sûretlenmesi, sâdece bu türle sınırlı olmayıp, belki can verecek olanın hâline, makâmına, tabîatının gereklerine göre muhtelif çeşitlenmeleri vardır.

Bunların her birisi, can verecek olanın amel defterinde yazılmış olan hallere göredir. Hattâ vahşi hayvanlardan yırtıcı olanlarına, öldürmekten yana yırtıcı olanların âdeti ne ise o şekilde olarak; arslan, kaplan, kurt, sûretlerinde sûretlenir. Aynı şekilde kuşlarda da avcı veyâhut karakuş veya doğan şeklinde gelir.

Kısaca Azrâîl'in sûretlenmesindeki her halde can verenin hâline bir uygunluk şekli zarûrîdir. Yalnız terkîb edilmemiş bir sûrette, görülmeden gelirse, böyle değildir.

O zaman uygunluğa lüzûm yoktur. O zaman şahsı, kokusuyla helâk eder. O koku, güzel veyâ çirkin olabilir. Bunda da, şahsın sonlanma hâlinde bulunduğu hâlin kokuda te'sîri vardır.

Ba'zen can veren, kokuyu da idrâk etmez. Belki hâlinin dehşetinden dolayı üstünden geçen şeyi idrâk edemez. Ölmüş olan o geçen şeye bakarak âşıklık oluşur. Cesedden bütünüyle çekilir ve kesilir ve "rûhu çıktı" denilir. Oysa hakîkâtte ne çıkış, ne giriş vardır.

Eğer dâhil olmaksızın giriş geçerli olmadığı için rûhun bakışının bedene girişi hakikâtte dâhil olma sayılırsa, o zaman bakışın kaymasına çıkış denilebilir.

Bundan sonra şunu da bil ki, rûh cesedden çıktıktan sonra cesede âit sûretten aslâ ayrılmaz. Rûh için bir zaman vardır ki, o zamanda bedende sâkindir. Âdetâ rûh, o zaman uykuya dalıp da, rü'yasında bir şey görmeyen kimse gibidir.

Bu mes'elede ba'zıları "Her uyuyan kimsenin, elbette rü'ya görmesi zarûrîdir; ba'zıları o rü'yayı hâtırlar, ba'zıları unutur" demişse de, bu söz geçerli bir söz değildir.

Bu sözde bakış açısı vardır. Çünkü biz, ilâhî keşf ile idrâk ettik ki, bir kimse bir gün iki gün yâhut daha fazla uyur ve uykusunda bir şey görmez.

O kimsenin uykusu, göz açıp kapama zamanı kadar bir müddetin Cenâb-ı Hakk tarafından uzatılması gibidir.

Bunun gibi bir kimse gözünü yumar, sonra açar; Cenâb-ı Hakk, o kimse için o çok kısa sürede birçok günler uzatmış ve o bir çok günler içinde başkaları yaşamıştır.

Nitekim Cenâb-ı Hak bir şahıs için bir ânı genişletir. Gündüz saâtlerinden bir saâtten daha az olan o müddet içinde o kimse, bir çok iş işlemiş, ömür sürmüş, evlenmiş, kendisi için olan hâsıl olmuştur.

Oysa bu şeyler başkasının yanında, belki dünyâ ehlinin hiç birinin yanında gerçekleşmemişir. Yâ'nî başkaları bundan -habersizdir. Bu bir husûstur ki, bizde gerçekleşerek biz bunu idrâk ettik. Buna, bizden nasîbi olan kimseden başkası inanamaz.

İşte, bu şekilde bedenden çıktıktan sonra yine bedenden rûhun ayrılmasına, yâ'nî bu rûhî sükûnete "rûhların ölümü" denilir.

Görmüyor musun? Resûlullah (s.a.v), "zikrin kesilmesini" melekler için ölüm ile ta'bîr etti. Bunun hakîkâtını keşfeden Resûlullah (s.a.v)'in işâret ettiği şeyi anlar.

Açıklandığı şekilde,rûhun "rûhların ölümü" olarak ta'bîr edilen bu sükûneti geçirdikten sonra intikâli berzâh âleminedir.

Berzâhın beyânı, inşAllahu Teâlâ, özel bir bölümde gelecektir.

Kalemin cömertliği, âlem, yâ'nî büyük efendi olan rûhun beyânında haddi aştı. Biz, yine Cenâb-ı Hakk'ın kemâl güneşinden halk edip, vücûdda kendisine celâl şuâsı giydirdiği vehim nurunun hallerini açıklamaya geri dönüyoruz.

Bilesin ki, Cenâb-ı Hakk, vehim nurunu nefsine ayna, kudsîliğine tecellî yeri kılmıştır. İdrâk ve kahır ve üstünlük bakış noktasından, âlemde vehimden daha sürâtli bir şey yoktur.

Vehim nûru için, bütün mevcûdlarda tasarruf vardır. Âlem, Cenâb-ı Hakk'a onunla ibâdet etmiş ve o nûr ile Cenâb-ı Hak Âdem'e bakmıştır. Su üzerinde yürüyen, bununla yürümüş, havada uçan bununla uçmuştur.

Vehim nûru, yakîn nûru, yükselmenin ve rütbenin aslı demektir.

Bu nûr bir kimseye itâat edici olur da, o kimse bu vehim nûruna hâkim olursa, o kimse için ulvî ve süflî mevcûdlarda tasarruf mümkün olur. Fakat vehmin saltanatı bir kimse üzerine hâkim olursa, vehim onun işlerini oyuna döndürür. Vehmin nûruyla hayret zulmetleri içinde hayrette kalır.

Cenâb-ı Hak îmânını muhâfaza etsin ve seni ihsân ehlinden eylesin!

Şunu da bil ki, Cenâb-ı Hakk vehmi halk ettiği zaman vehme "Taklîd ehli için senden başka bir yerde tecellî etmem ve âlem için senin korkunç yerlerinden başka yerlerde zâhir olmam. Sen taklîd ehlini bana doğru ne kadar yükseltirsen, onları bana karşı o kadar delâlette bırakmış olursun; ve taklîd ehlinin nûrlarına bakarak benden ne kadar yüz çevirirsen, onların helâkine o derecede sebep olursun" diye yemîn etti.

Vehim cevâben dedi ki: Yâ Rabbi! Zât'ın çeyiz odasına ulaşmaya sebeb olsun diye, isimler ve sıfatlar ile merdiven ikâme et!"

Cenâb-ı Hakk nurlu bir numûne ikâme etti. Onun duvarına heybet ve takdîr ile yazıldı ve Hakk'a kulluk orada muhkem oldu. Numûneyi gören vehim, Rabbi- nin ismiyle nefsinden yemîn ederek:

"Bu ağır anahtarlarla şu kilidi açmaya devam edeceğim. O dereceye kadar ki, cemâl iğnelerinin deliğinden benim devem geçecektir. Bu sûretle kemâl sahrâsının kazâsına ulaşacağım. O kazâda Yüce Cenâb-ı Hakk'a ibâdet edeceğim." dedi.

Cenâb-ı Hak da onun yemîni üzerine, kendisine yakınlık elbiselerini giydirip, "Ey edebli felek, güzel yaptın!" dedi.

Sonra Cenâb-ı Hak o vehme iki elbise giydirdi;

Birinci elbise, yeşil nûrdan olup, ziynetlerinin kenârlarına kibrit-i ahmer ile **"Er rahmân; Allemel kur'ân; Halakal insân; Allemehul beyân"** ya'nî **"O Rahmân; Kur'ân tâlim etti; İnsanı halk etti; Ona beyânı öğretti"** (Rahmân, 55/1-4) yazılmıştır.

İkinci elbise, insanı hem yakınlaştıran, hem uzaklaştıran elbisedir. Bu elbise, azgınlık zulmetinden dokunmuş, süsleri üzerine rezillik kalemiyle **"İnnel insâne le fî husr"** ya'nî **"Muhakkak insan hüsrandadır"** (Asr, 103/2) yazılmıştır.

Bu vehim nûru, imkân âlemine inerek zuhûr âleminde görününce, Allah onun zuhûrundan "habbe"yi halk etti. Âdem o habbeyi yedi ve ondan dolayı cennetten çıktı.

Bu izâhlarda olan vasıfları, işâretleri, ilâhî emânetleri yüklenmiş olan ibâreleri iyiden iyiye düşün. Sözlerin zâhiri kabuğundan dışarı çık, büyük olan incileri elde etmek devletine nâil olursun.

Allah, hak söyler ve doğru yolu gösterir.

Himmet Hakkındadır

Himmet, Resûlullah (s.a.v)'den mahlûk olan Mikâil'in aslı ve esâsıdır.

Şiirin Tercümesi:

"Bizim için ulviyyet tepelerinde mukaddes bir cömert, yâ'nî küheylân vardır.

O mukaddes cömert ile yüce yükseklikler tarafına yükseliriz.

O mukaddes cömert, ulviyyetlere çıkmaya mahsûs olan âriflerin burâkı olarak isimlendirilir.

Rûhun hakîkât tarafına yükselmesi, o burâkın üstünde olur. O burâk için, ilâhî nûrdan halk edilmiş ve sürmelenmiş iki göz vardır.

Birisi te'sîr sihri ya'nî itâat ettirmesi, diğeri kudrettir. Bu burâkın iki kanadı vardır. Birisi saâdete doğru uçar, diğeri şekâvetin derinliğine doğru aşağı çeker.

Bunda şaşılacak bir şey yoktur. O burâk, her hangi şeyi güç görürse, en güzel san'atla derhal ona ulaşarak o zorlukları kolaylaştırır.

Burâkın gözleri nereye erişir ve bakarsa, derhal tırnağının bastığı yer, bir adımda erişmek için gözünün düştüğü o uzak mahâl olur.

Dikkat et, bu ilâhî nûrlardan indirilmiş bir nûrdur. İnsan için "himmet" ismi altında gizlenmiştir."

Cenâb-ı Hak, bizi ve seni başarılı kılsın ve kendisine ulaştıran yola delîl olsun ve hidâyet buyursun!

Bil ki, himmet, Cenâb-ı Hakk'ın insana vaad ettiği en kıymetli şeydir. Bunun sebebi, Cenâb-ı Hakk nûrları ezelde halk ettiği zaman azamet huzûrunda tuttu ve o nûrlara birer birer baktı. O nûrların hepsini kendi kendilerinin nefsiyle meşgûl, yalnız himmeti Allah ile meşgûl olarak gördü. Himmete dedi ki:

"Azîmetime, celâlime yemîn ederek söylüyorum, seni nûrların en yükseği kılacağım. Halktan senin devletine sâdıkların şereflilerinden başkası nâil olamaz. Kim bana vuslata niyetlenirse, senin iznin olmadıkça o bana yaklaşamaz.

Sen, mürîdlerin mi'râcı, âriflerin burakı, vuslat erbâbının müsâbaka meydanı olduğun gibi, bu meydanda müsâbaka edenlerin müsâbakası ve bana katılanların katılması seninledir.

Tahkîk ehlinin ferahlığı, pâklığı, mukarriblerin ya'nî yakınlaştıranların yüceliği sende ve seninle oluşmaktadır" buyurdu.

Ondan sonra himmet üzerine "Karîb ya'nî Çok Yakın" ismiyle tecellî edip, "seriü'l- mucîb" ya'nî "icâbette serî olma" ismiyle baktı ve bu şekilde himmete kalblerden her uzak olanı yaklaştırabilme tecellîsini giydirdi.

Bu bahsedilen ilâhî bakış, himmet vâsıtasıyla talep edilenin hâsıl olmasının sür'âtinde himmete faydalı oldu.

Bunun içindir ki, himmet, bir şeyi kasteder ve hâsıl olması için paçaları sıvayıp özen gösterirse, talep ettiğine uygun olarak ona nâil olur.

Himmetin paçaları sıvamasında iki belirti vardır. Biri hâle âit diğeri fiile âittir.

Hâle âit; Belirlenmiş olan talep edilen bu işin oluşmasından yana yakînin kat'î olması ya'nî olacağını kesin olarak bilmesidir.

Fiile âit ise; Himmet sâhibinin hareketlerinin ve sükûnlarının hepsinde kastedilen ve himmet edilen şeye lâyık ve uygun olması demektir. Himmet sâhibi bu şekilde olmazsa, ona "himmet sâhibi" denilmez. Belki yalancı emeller sâhibi, yutucu istekler sâhibidir.

Bu şekilde himmeti noksan olanlar, memleketin i'mârı kastında olduğu halde, mezbeleden ayrılmayan kimseler gibidir.

Bu türden olanlar, isteklerine nâil, mahbûbuna muzaffer olamazlar. Çünkü, bu türden olanlar, hitâb etme ve yazma usûlünü bilmedikleri halde kalemsiz, mürekkebsiz yazı yazmak isteyen kimseler gibidirler. Bu sözde mürekkeb sözü, himmetin bir şeye yönelmesi gibidir. Kalem de talep edilen şeyin oluşmasına yakînlik ya'nî kesin olarak olacağını bilmek gibidir. Hitâb etme usûlü, ma'rifette yönelinen işe uygun olan fiiller ve hareketler gibidir.

Bahsedilen vasıf içerisinde olmayan himmet sâhibi himmetin ne olduğunu bilmez. Çünkü onun yanında himmetten eser yoktur. Bundan dolayı haberinin olmaması da kaçınılmazdır.

Fakat, taleb ettiği şeyin fiillerine ve hareketlerine uygun olan böyle değildir. Özellikle hareketlerinde ciddiyet ve gayretli çalışma tamâm olursa, bunların en sür'âtli vâsıl olacağı şey, murâd ettiklerine ulaşmaktır.

Bir fakîrin hâline dâir olmak üzere bize söylenen hikâyeyi burada aktarıyorum:

Bir fakîr bir gün şeyhinden "bir kimse bir şeye kasteder de tâm bir gayretle hareket ederse, isteğine nâil olur" sözünü işitti. Bu sözü işitir işitmez yemîn ederek dedi ki, "melikin kızını nikâh ile almak üzere isteyeceğim ve bu maksâda ulaşmak için varımla yoğumla çalışacağım."

Sonra doğru melike gitti ve kızını istedi. Melik, akıllı, ârif, zekî bir zât idi. Fakîri aşağılamak veyâhut "benim kızımın dengi değilsin" demek istemedi.

Dedi ki: "Ey fakîr, benim kızımın mehiri "Behirmân" denilen bir cevher türüdür. Bu yâ, Kisrâ'nın veyâ Nûşîrevan'ın hazînelerinde bulunabilir." Fakîr:

"Efendim, bu cevherin ma'deni neresidir?" dedi. Melik:

"Bunun aslî ma'deni Seylan denizidir. Eğer bu istenen mehiri getirirsen, talep ettiğin nikâh mümkün olur" dedi.

Fakîr doğru Seylan'a giderek orada eline geçirdiği bir kab ile denizin suyundan alıp karaya dökmeye başladı. Yemedi içmedi, bu harekette devam etti. Gece ve gündüz meşgûliyeti bu idi.

Fakîrin sadâkatle suyu tüketmeye çalışması, balıkların kalbine denizin bitmesi korkusunu düşürdü. Balıklar Cenâb-ı Hakk'a şikâyet ettiler.

Cenâb-ı Hakk, o denize vekîl tâyin edilmiş olan meleğe emretti. "Gidip, bu fakîrin ne istediğini sor ve yerine getir" dedi.

Melek, fakîrin ne istediğini anlayınca denize dalgalanıp coşarak içindeki cevherlerini karaya atmasını emretti. Denizin kenârı cevherler ile doldu. Fakîr, o cevherleri yüklenerek melike götürdü ve kızıyla evlendi.

Kardeşim, bu hikâyeye bak! Fakîrin himmeti neler yaptı?

Bunu garîb bir iş, acâîb bir şey zannetme. Sana yemîn ile söylüyorum. Biz kendi nefsimizde bundan daha mühim olayların cereyân ettiğini gördük. O derecede ki, sayılmasına ve hissedilmesine imkân bile yoktur ve bizim bu konudaki sözümüze Cenâb-ı Hakk şahittir.

Yemîn etmemin sebebi de, inkârcıların sataşmasıyla, kalbinden yakîn hâlini bozarak hidâyet basamağından ve sırlara mi'râcdan düşmenden korktuğum içindir. Çünkü vesvese veren İblîs, kalbinde dolaşmaya başlarsa kalbe vesvese elbisesini giydirir ve ümitsizlik sahralarında dolaşma dertlerine uğratır ve insanı şüphe zulmetiyle yakîn nurundan mahrûm eder.

Cenâb-ı Hakk seni muvaffak kılsın; Şunu da bil ki, himmet kadehi dolmadan önce, ona muhalif olan her taş parçası onu kırabilir. O kadehe aykırı olan her şey, onu dökebilir. Fakat himmet kadehi dolup da, kadeh kemâle gelirse, onu ne şiddetli fırtınalar yerinden oynatabilir, ne de büyük çekiçler ve kırıcı âletler onu kırabilir.

Azminde sâbit olan isâbet etmiş akıllı ve ârif kişi, işe başlayınca ve bir denize dalmak isteyince, yolunda görülen tehlikelere iltîfât etmemesi ve bu yolda ortaya çıkacak güçlüklere önem vermemesi gerekir.

Çünkü ilerlediği yolda göreceği ve karşılaşacağı her hangi bir zorluk, düşman olan şeytanın bozgunculuğundan başka bir şey değildir.

Onu Sultân'ın hazretine dâhil olmaktan engellemek ister. Şeytanın vesvesesine önem vermekten kaçınmalı, yolda hâsıl olan veyâhut yitirilen şeye önem vermemelidir.

Çünkü hakîkat bir yoldur ki, âfetleri pek çoktur. Yol da yol kesiciler dolu olup, yol engeller ile örtülmüştür. O yolun eserleri karanlıklardır.

Hânelerinin eserlerinin bakiyyesi bile yıkılmıştır. Geceleri çok uzundur. Bu yol, sırât-ı müstakim ise de buna sülûk edenler, elîm azâbı uzûbet ya'nî tatlılık olarak görenlerdir. Bu hakîkate sabredenlerden başkası ve bu hakîkate nasîbi büyük olanlardan başkası kavuşamaz ve nâil olamaz.

Cenâb-ı Hakk seni muvaffak kılsın!

Şunu da bil ki, himmet ilk makâmında ve en fâziletli şehâdet yerinde Cenâb-ı İlâhî'den başka bir şeye bağlanmaz. Çünkü himmet, o kitâb-ı meknûnun ya'nî örtülü kitâbın bir nüshâsı, o hazînede gizlenen sırrın anahtarıdır.

Onun için başkasına iltîfât etmez ve Cenâb-ı İlâhiyye'den başkasına iştiyâk göstermez. Çünkü her şeyin dönüşü, ancak aslına olur. Hurma çekirdeği ekilirse, ondan bitecek ancak hurma ağacıdır.

Varlıklara az da olsa bağlantısı olan her kimsenin bu bağlantısına, himmet değil; belki, "hem" denilir. Bu sözü söylememin faydası şudur ki, himmetin kendinde makâmı pek yücedir.

Süflî şeylere hiç bir zaman yakınlığı yoktur. Bundan dolayı zü'l-celâl ve'l-ikrâm olan Hakk'ın tarafından başkasına bağlanmaz.

Fakat "hem" böyle değildir. Çünkü "hem", kalbin umûmî yönelişinin ismidir. O yöneliş, herhangi bir mahalle olabilir. Uzağa da yakına da bağlantısı vardır.

Bu ibâre ile işâret edilen şeyi ve bu işâretle ta'bîr edilen fikri anladınsa, himmetin neden ibâret olduğunu anlamış oldun.

Şimdi şunu da bil ki, himmetin mekânı ne kadar yüce, şânı ne kadar büyük olsa, yine himmet, üzerine duran kimse için perdedir. Bunu terk etmedikçe, daha yukarıya yükselemez.

Bahtiyâr o kimsedir ki, himmetin sırlarını bilmezden evvel ve meyvelerinin lezzetini tadmazdan evvel himmetten yukarıya doğru yükselir. Çünkü himmet, ma'nevî bir engeldir.

Şunu demek istiyorum ki, himmetten hâsıl olan şey ile yetinirse, yâhut himmetin meyvelerini erişmezden evvel düşürürse, himmet onun için engel olur.

Ne demek istediğimi biraz daha izâh edeyim:

Bu yolda sâlikin yolu mutlaka himmete uğrar, başka geçecek yolu yoktur. Bununla berâber durulacak bir makâm değildir.

Belki bu mecâz köprüsünü kat' ederek, ileriye geçmek lâzımdır. Hakîkat himmetin ötesinde, tarîkat onun fezâsındadır. Çünkü himmet, ne kadar ulvî olsa da kendisinde sınır bulunması zarûrîdir.

Allah ise sınırdan ve hadden münezzeh, keşf ve örtünmeden yana mukaddestir.

Sen ulu'l-elbâbtan isen şunu anlamaklığın lâzımdır ki, Resûlullah (s.a.v) "Ümmü'l-Kitâb" olup, bu konudaki hitâb ile bizzât kastedilen odur.

Cenâb-ı Hakk, âlemin tamâmını Resûlullah (s.a.v)'den halk etmiştir. Resûlullah (s.a.v)'den her incelik, varlıkların hakîkatlerinden bir hakîkâtin aslıdır.

Resûlullah (s.a.v) küllî toplayıcılığıyla Rahmân'ın küllî toplayıcılığına mazhardır.

Bunun için genişliği, ilâhî rahmetin genişliği kadar olan Muhammedî himmet nûrundan bir rûh halk eylemiş ve o rûhu melek yapmış ve kâbiliyyet ve isti'dâdların mikdârını o melek için felek edindirmiştir.

Ve o meleğe her rızık sâhibine rızkını ulaştırmayı ve her hak sâhibine hakkını vermeyi emretmiştir.

Çünkü o melek, ahadiyyet hakîkatinden mahlûk olan Muhammedî incelikten ibârettir.

Bahsedilen bu melek, vekîllik makâmına oturarak, tartı ve ölçüyle haksızlık yapmayan kimse gibi, her hak sâhibine hakkını vermede adâlet gösterince, celîl makâmdan, ilk hitâb ile o rûhâ "Mikâîl" ismi verilmiştir.

Mikâîl, ezelden ebede kadar takdîr edilenleri içine alır ve sayar ve adetlerinin hepsini bilir ve yardımı hak edenlere yardım eder.

Bunun için Cenâb-ı Hakk Mikâîl'i, beşinci feleğin üstünde fasl minberi üzerine oturtmuş ve kendisine adâlet ölçüsünü ve ölçeklerin kânûnunu ihsân etmiştir.

Fasl minberi, karşılıklı feyzden adâlet mîzânı kâbiliyetlerinin hakedici olduğu şeyden kinâyedir.

Bu ibârelerin remizlerini düşün.

İşaret definelerinde gizlenmiş olan şeyi çıkar, hikmet ve fasl-ı hitâb ya'nî hak ile bâtılı ayıran söz ile devlete nâil olursun.

Allah, hakkı söyler ve doğru yola hidâyet eder.

Fikir Hakkındadır

Fikir, Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'den mahlûk olan diğer meleklerin aslıdır.

Şiirin Tercümesi:

"Fikir âfâkta ya'nî dışarıda değil, enfüs ya'nî iç âlemlerin karanlıklarında olan bir nûrdur. Zekî olan kimsenin kalbi, bu nûr ile doğruluğu bulur. Bununla birlikte fikrin sürçmeleri, yağmur tanelerinden ve otsuz ve susuz çöllerin kumlarından daha çoktur.

Fikir için usûl vardır.

Yiğit olan kimse, bu usûle riâyet ederse, o usûl kendisini aklî noksanlıklarda hatânın ona üstün gelmesinden muhâfaza eder. Bahsedilen bu usûlün çeşitleri ve türleri çok olmakla berâber, esâsen iki kısma ayrılması mümkündür. Ve bu şekilde, hîlekâr olmayan kimse, bu iki kısımdaki usûlü muhâfaza eder.

O iki kısımdan birisi akıldır, diğeri nakildir.

Akıl; zarûrî aklın ve tecrübelerin netîcesinden hâsıl olan kazanılmış akla ayrılmıştır.

Nakle gelince; bu bir îmândır ki, gayb olanlara bağlanır ve bu îmân ve o îmânın kandilinin sönmemiş olması lâzımdır.

Bu akıl ve nakil kısımları, zekî kişiler için fikrin aslı olup, bu ikisinin kıyasları ile hareket etmeyen fikrî karanlığa düşmüş olur.

Lâkin, akıl sâhipleri büyük aklın hükmü ile geçerli kabûl ettikleri bakış açısını esâs tutmuşlardır. Bunlar, îmânın aslına önem vermezler.

Bundan dolayı onların fikirlerinin ışığı sabah vakti parlayan güneşin ışığı gibi değildir. Îmânın aslına önem vermeyip, sırf akıl ile hareket ettikleri için hatâya düşmüşlerdir. Ve her makbûl olan husûsu ve doğruluk esâsını, kendilerini yitirmişlerdir."

Cenâb-ı Hakk, seni doğruluk yoluna muvaffak kılsın ve sana hikmet ve fasl-ı hitâbı ya'nî hak ile bâtılı ayırmayı öğretsin! Şunu da bil ki, fikrî incelikler gayb anahtarlarından bir anahtardır.

Ma'lûmdur ki, gayb anahtarlarının hakîkatini Cenâb-ı Hakk'tan başka kimse bilmez. Çünkü gaybın anahtarları iki türdür. Bir türü Hakk'a, bir türü halka âittir.

- Hakk'a âit olan tür, isimlerin ve sıfatların hakîkâtinden ibârettir.

- Halka âit olan tür, kalbe âit yönleriyle, Rahmân'ın yönlerine karşılık olan insan zâtından ferd olan cevherin terkîblerini bilmekten ibârettir.

Fikir ise, şüphesiz kalbe âit yönlerden bir yöndür. Bundan dolayı fikir gayb anahtarlarından bir anahtardır. Lâkin o fikir, bir nûrdur. O anahtarı almaya delâlet sebebi olacak, öyle parlak bir nûr nerededir!

Gökleri ve yeri değil, bunların halk ediliş şeklini düşün!

Bu söylediğim sözlerin, ma'nâları latîf yâ'nî incelikler taşıyan işâretlerdir. O ma'nâlar, bahsedilen bu işâretlerin gizli noktalarında gizlenmişlerdir.

İnsan, fikrî sûretlerde yükselerek bu husûstaki göklerin son haddine erişirse, o kimse rûhânî sûretleri hisler âlemine indirmeye ve gizli işleri hesapsız şekilde çıkarmaya kâdir olur. Bu yükselişle semâvâta yükselerek, lisânlarındaki ihtilâflarla berâber meleklerle hitâblaşmaya nâil olur.

Bu semâvâta yükseliş iki türdür.

İlk türü; **Rahmânî yol**dur. Bu istikâmette olan yol üzerinden yükselen kimse, fikrin azamet merkezindeki noktaya erişir ve onun istikâmet ve doğru hattının düzlüğünde dolaşmaya başlar.

"Kitâb-ı meknûn"da (Vâkıa, 56-78) ya'ni gizlenmiş kitapta "dürr-i musavvire ya'nî tasvîr edilmiş inci" olarak ta'bîr edilen yüce tecellîye muzaffer olur.

O bir tecellîdir ki, varlıksal alâkaların paslarından yana **"tâhir edilmeyenler, buna dokunamazlar"** (Vâkıa, 56-79).

Bu tecellînin ismi, "Kâf ile Nûn arasında gizlenmiş olan", müsemmâsı ya'nî kendisiyle isimlendirileni ise **"İnnemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehu kün fe yekûn"** ya'nî **"Bir şeyi irâde ettiği zaman O'nun emri, sadece ona: "Ol!" demektir. O, hemen olur"** (Yâsîn, 36/82) âyetinden ibârettir. Bu fikrî inceliklere yükselmek için olan sır merdiveni, şerîât sırrı ve hakîkât sırrıdır.

İkinci türü; Hayâl ve tasvîrde emânet olan kızıl sihir ve bâtıl ve söze yalan karıştırma perdeleriyle Hakk'tan örtülü yükselişten ibâret olan hüsrân mi'râcıdır; yalnızlık istivâgâhına düşmek için yapılmış, şeytanî yoldur.

"Bu, bir sahrada serâp gibi olup, susuz olan kimse onu su zanneder. Yanına varınca orada hiç bir şey bulamaz" (Nûr, 24/39). Nûru ateşe, kararı helâka döner.

Cenâb-ı Hakk, bu ma'kûs işe uğrayan kimsenin elini tutar, rabbânî desteğinin latîfesiyle onu meydana çıkarırsa, o kimse için ikinci bir mi'râc câiz olur.

İşte o zaman Hakk'ı bu mi'râcta bulabilir. Hakk'a varacağı yeri, Hakk'ın sığınağını bilir.

Bâtıl yoldan ve bâtıl yola girenlerden ayrılarak, ilâhî sadâkat minderinde ayırt ediciliğe nâil olur.

İlâhî emir o kimseyi kuvvetlendirerek, hesâbını doğru şekilde tesviye eder.

Eğer, o mahvolma yerinde ve önceki o kararda kalan kimseye ilâhî lütuf erişmezse, o kimsenin ateşi tabîatları elbisesinin üstünde fışkırarak tabîatlarını helâk ettiği zaman, bu ateşin dumanı yüksek rûhunun burnuna ulaşarak onu öldürür.

Artık bir daha doğru yola geri dönmesine imkân yoktur. Ümmü'l-kitâbın ma'nâsını hiç bir zaman anlayamaz.

Böyle bir hâle ma'rûz olan kimseye cemâle âit ma'nâlardan ve kemâle âit çeşitlenmelerden her ne kadar telkînler yapılırsa yapılsın, o kimse dalâlet ya'nî sapma sıfatından başka bir yola gitmez.

Bu şekilde bize göre muhâl olan inkâr edilmiş işlerin halleri onda meydana çıkar. O kimsenin bir daha Hakk'a geri dönmesine imkân yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm'de **"Ellezîne dalle sa'yuhüm fîl hayâtid dünyâ ve hüm yahsebûne ennehüm yuhsinûne sun'â"** ya'nî **"Onlar dünyâ hayâtında mesâileri dalâlete uğrayan kimselerdir. Bunlar, gaflet ve dalâl ile fenâ yaptıklarını iyi yaptık zannederler"** (Kehf; 18-104) âyeti bunlar hakkında gelmiştir.

Ben bu derin denize dalmış ve o denizin tehlikeli olan dibinde dalgaların beni helâk etmesine yaklaşmıştım. Ve o sırada yedi yüz doksan dokuz yılında Yemen'in Zebid şehrinde semâ'da idim.

Ve bu semâ', kardeşimiz Şeyh Ârif Şehabeddîn Ahmed ed-Redâd'ın evinde idi. Şeyhim, dünyâ üstâdı, kâmil kutub, tahkîk ehli, fazıl Ebû'l-Ma'rûf Şerâfeddîn İsmail b. İbrahim el-Ceberitî hazretleri de bu semâ'da hâzır idi.

En yüksek ses ile:

- "Yâ Rabbi! Helâk edici ilimden sana sığındım. Ey efendim, bana yetiş, bana yetiş!" diye bağırdım.

Hz. Şeyh, o semâ'da tam bir konsantrasyon ile bakanlar gibi beni tetkîk bakışında tutuyordu. Onun bereketleriyle Cenâb-ı Hak beni sırât-ı müstakim olan kavîm mi'râcına nakil buyurdu. O sırât-ı müstakim, yerde ve gökte ne kadar mevcûdlar varsa, hepsi kendisinin kudret elinde olan Cenâb-ı Hakk'ın istikâmet üzere olan yoludur, **"e lâ ilâllâhi tesîrul umûr"** (Şûrâ, 42/53) **"Bütün işler netîcede Cenâb-ı Hakk'a seyreder."**

Bu bahsettiğimiz iki mi'râc arasında o kadar ince bir nokta vardır ki, o incelik çok çok büyük ve çok şereflidir.

Onun beyânına başlasam, veyâhut irfânı olmadığı için geriye dönen zavallının hâlinden bahsetsem, veyâhut bu denizlerde helâk olan evliyânın nûrunun ateşine nasıl tâb' edildiğini açıklamaya girişsem, çok ayrıntılara muhtaç olmak kaçınılmazdır.

Oysa bizim kastımız sözü uzatmak olmayıp, kısa kesmektir. Bundan dolayı izâhâtında olduğumuz fikir hakkındaki açıklamalarımıza geri dönüyoruz.

Bilesin ki, Cenâb-ı Hak Muhammedî FİKR'i;

- "Hâdî-Reşîd" isminin nûrundan yarattı ve;

- O FİKİR Mahlûk üzerine "Mübdi'-Muîd" ismiyle tecellî etti.

- "Bâis-Şehîd", gözüyle de o fikre âit nûra baktı.

Bahsedilen bu fikre âit nûr, bu sayılmış olan altı esmâ-i hüsnânın sırlarını içine alarak, bu âlemde yüce sıfatlar elbisesiyle ortaya çıktı.

Bu içine alış ve ortaya çıkış üzerine Cenâb-ı Hak, Resûlullah (s.a.v)'in fikrinden göklerde ve yerde olan meleklerin ruhlarını yarattı. Ve bu melekleri aşağıların ve yukarıların muhafazasına me'mûr etti. Bu meleklerin bakışları devam ettikçe, âlemler muhafaza edilmekte devam etmektedir.

O âlemlerin belirlenmiş olan bilinen eceli oluştuğunda ve mühürlenmiş emrin zamanına âlem ulaşınca, Cenâb-ı Hak o meleklerin ruhlarını kabzeder. Ve o melekleri gayb âlemine nakleder.

İşte o zaman âlem işlerinin ba'zısı ba'zısına katılır ve gökler bütün mevcûdlarıyla yerin üzerine düşüp, dünyâ işleri âhiret işlerine nakledilir. Bu intikâl, zâhir sözlerin bâtın olan ma'nâlarına intikâli gibidir.

Bu işâretleri anla! Bu ibârelerin bilmecelerini çöz. Gizlenen sırlara vâkıf olma devletine nâil olarak, vehmedilmiş perdelerin örtülerini kaldır.

Bahsedilen bu sırlara vâkıf olarak bu nûrların ışığında yürümeye başladığın zaman, o sırları gizli ibâreler altında muhafaza et ve işâretlerin mühürleriyle damgalanan sırları sakla! O sırları açığa vurma!

Çünkü, ifşâ hiyânettir. O hiyâneti, her kim yapmaya girişirse, emâneti saklamanın gerektirdiği mükâfâtından mahrûm olur. Ve melâike-i kirâm derecesine eriştikten sonra, avâm mertebesine geri döner.

Bunu iyi belle!

Bununla birlikte, sırları açığa vurmak, işitenleri dalâlete ve muhatabı kayıtlanmaya sevketmekten başka bir şeye yaramaz.

Allah, hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

Hayâl Hakkındadır

Hayâl, bütün âlemlerin heyûlasıdır.

Şiirin Tercümesi:

"Hayâl, âlemin rûhunun hayâtıdır. Hayâl, hayâtın aslı olup onun aslı da Âdemoğludur. Hayâli çok büyük bir kudret olarak bilen kimsenin indinde varlık, hayâlden başka bir şey değildir.

His denilen şey, ortaya çıkışından önce senin için hayâldedir. O his, hükümde uyuyan kimsenin rü'yâ görmesine benzer.

Bununla birlikte, hayâlde olanın hissimizde ortaya çıkması zamanında o hissin aslı üzerine bâkî oluşu, gizli olması ile ortaya çıkması arasındaki birlikteliğinin gereğindendir.

His ile gururlanma, o hayâlîdir. Ma'nâya da âlemin tamâmında gururlanma, o da öyledir.

Melekût, ceberut, lâhût, nâsut da, âlim olanın yanında böyledir. Hayâlin değerini küçük görme.

Hâkim olan varlık için hakikâtin aynı odur. Lâkin hayâlin aslı ve bütün mevcûdiyeti, kesin keşfe ulaşmış olanlar indinde iki kısımdır:

Birisi, bakâyı tasvîr eder.

Diğeri ise helâkı ve fenâyı tasvîr edici olup, dâim değildir.

Bu mes'eledeki işâretimizi anla ve remizlerini çöz. Fakat hükümleri kâim olan yüceltilmiş kitâbı, yâ'nî Kur'ân'ı asıl kıl ve bu konuda hidâyeti bir kenara atan anlatımdan kaçın!

Nebî-yi Hâşimî'nin getirdiği hükümlerden ayrılma.

Ben hayâlin izâhında yukarıda söylemiş olduğum sözlerimle, Resûl'ün getirmiş olduğu şeyi gizlemeksizin kastetmekteyim.

Ve benim bu risâlemdeki esasları binâ etmedeki fikrimin özeti, Hz. Resûl'un dînine hizmetkâr olmaktan başka bir maksada yöneltilmiş değildir.

Şâyet sözlerimden bir şeyi anlamak güç gelirse, yâhut acemî bir kimsenin anlaması gibi bir anlayışa kapılırsan; Onu terk et ve Cenâb-ı Hakk'a ilticâ et ve Ebû'l-Kasım'ın hadîslerinden anlaşılmış olan sünnetler üzerine sâbit ol.

Karanlık olan şüphe gecesini yakîn nûrunun parlatması dâim oldukça, Cenâb- ı Hak o Resûl'e salât etsin."

Cenâb-ı Hak sana başarı ihsân eylesin;

Bilesin ki, hayâl, vücûdun ya'nî varlığın aslı ve Ma'bûd'un açığa çıkışının kemâlinin kendisinde oluştuğu zâtından ibârettir.

Cenâb-ı Hak hakkındaki ve onun sıfatları ve isimleri hakkındaki inanışların hangi mahâlde oluştuğuna dikkat et!

Hak hakkında gözüken inancının mahâlli, hayâldedir başka yerde değildir. Bunun için biz hayâle "Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin açığa çıkışının kemâli kendisinde olan zâttır" dedik.

Bunu bilince senin için şu belli oldu ki, hayâl âlemlerin hepsinin aslıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak bütün eşyânın aslı olup, eşyânın en kemâlli zuhûrunun da asıl olan mahâlde olmak zarûrîdir. O mahâl de, hayâlden ibârettir.

Bundan şu netîce çıkar ki, hayâl âlemlerin hepsinin aslıdır.

Şuna dikkat et! Resûlullah (s.a.v) Efendimiz, hissedilir şeylere "uyku", uykuya da "hayâl" dedi ve hadîs-i şerifte "İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar" buyurdu.

Bu da "dünyâ yurdunda bulundukları hallerin hakîkatleri kendilerine ölümden sonra belli olur ve ölmezden önce uykuda olduklarını bilirler" demektir.

Yoksa bu hadîsin ma'nâsı, ölüm ile tam bir uyanıklık oluşur demek değildir. Çünkü, Cenâb-ı Hak tarafından berzâh ehli, mahşer ehli, ateş ehli ve cennet ehli üzerine gaflet perdesi çekilmiştir. Bilindiği üzere cennet ehlinin Hakk'ı görmek için çıkacakları, "Kesîb" üzerinde Hak tecellî etmedikçe bu gaflet perdesi açılmaz.

Özetle, bu gaflet, bir tür "uyku" demektir. Şu halde âlemlerin hepsinin aslı hayâldir. Bunun içindir ki, hayâl, âlemlerin hepsindeki şahısları kayıtlar.

Ümmetlerden her ümmet, âlemlerdeki hangi âlemde bulunursa bulunsun, hayâl ile kayıtlıdır.

Örneğin dünyâ ehli geçimliklerinin hayâliyle, yâhut âhiret işlerinin hayâliyle kayıtlıdır. Bu durumda, ister dünyâya ister âhirete âit olsun, her ikisi de Cenâb-ı Hak ile huzûrdan gaflettir. Bundan dolayı dünyâ ehli de, âhiret ehli de uykudadır. Allah ile hâzır olanlar da, Allah ile huzûrları nispetinde uyanıklık hâsıl ederler.

Aynı şekilde berzâh ehli de uykudadır. Ancak bunların uykusu, dünyâ ehlinden ba'zılarının uykusundan daha hafiftir. Berzâh ehli kendilerinde olan azâb ile yâhut ni'metlenme ile meşgûldürler. Bu meşgûliyet de bir tür uykudur. Çünkü o meşgûliyet, Cenâb-ı Hak'tan gaflet demektir.

Aynı şekilde kıyâmet ehli de uykudadırlar. Çünkü kıyâmet ehli muhâsebe için ilâhî huzûrda durmakta iseler de, onlar da muhâsebe ile meşgûl olduklarından Allah ile berâber değildirler. Bu da bir tür uykudur. Çünkü huzûrdan bir tür gaflettir. Fakat bunların uykuları, berzâh ehlinin uykusundan daha hafiftir.

Aynı şekilde cennet ehli de, ateş ehli de uykudadırlar. Çünkü cennet ehli ni'metleriyle, ateş ehli azâblarıyla meşgûldürler. Bu da Allah'tan bir tür gaflettir, bir tür uykudur, uyanıklık değildir. Şu kadar ki, bunların uykusu mahşer ehlinin uykusundan daha hafiftir. Bunların uykusu, uyuklama türündendir.

Bununla berâber bu âlemlerin hepsi, her ne kadar Hakk'ın her şey ile berâber olması bakış açısına göre Hak ile berâber iseler de, bu berâberlikleri uyku ile, gaflet iledir; uyanıklıkla Hak ile berâber değildirler.

Cenâb-ı Hakk'ın bütün varlık ile berâber olması **"ve hüve meaküm eyne mâ küntüm"** ya'nî **"siz nerede iseniz O, sizinle beraberdir"** (Hadîd, 57-4) âyetiyle sâbittir.

Özetin özeti: A'râf ehli, yâ'nî ilâhî bilgilere nâil olanlarla, yalnız "Kesîb"de olanlardan başkası için uyanıklık yoktur.

Onlar Cenâb-ı Hak ile berâberdirler. Bunlardaki uyanıklık da, kendilerine karşı ihsân edilen ilâhî tecellîlerin miktarına göre olur.

Cennet ehli için "kesîb"de bilâhare gerçekleşmesi gereken şeyi, Cenâb-ı Hak öne geçirerek, bir kimse için o devlet bu dünyâ yurdunda hâsıl olursa Hakk'ın yardım tecellîsiyle Hakk'a ma'rifete nâil olduğu için, o kimse uykuda değildir, uyanıklığa nâil olmuştur.

Çünkü tecellî ile, uyanıklık ve irfan hâsıldır.

İşte bu anlatılan izâhlara dayanmaktadır ki, bu makâmlar ehlinin şân sâhibi Efendisi olan Resûlullah (s.a.v) **"insanlar uykudadır"** buyurmuştur.

Bu izâhlara göre her âlemde mevcût olan hayât sâhibinin uyku ile üzerine hükmedilen olduğunu bilince, âlemlerin hepsi üzerine "hayâldir" diye hükmeyle.

Çünkü uyku, hayâl âleminden başka bir şey değildir.

Şiirin Tercümesi:

"Dikkatle şunu bil ki; Vücûd hiç muhâlsiz hayâl içinde hayâl, hayâl içinde hayâldir.

Hak ehlinden başka uyanıklığa nâil olan yoktur. Hak ehli, her halde Rahmân ile berâberdir.

Hak ehli arasında farklılık vardır. Ve bu farklılıkta ihtilâf yoktur.

Onların uyanıklığı da, kemâlleri miktârına göredir. Ulviyetlerine işâret edilen kimseler işte bu Hak ehlidir.

Bunlar için halkın üstünde her türlü yücelik vardır.

Hak ehli, zât ve sıfâtın umûmî devletine nâildirler. Zü'l-celâl olan Cenâb-ı Hakk'ın indinde bunların şe'ni azîmdir.

Bunlar, ba'zen ilâhî celâl ile, ba'zen de ilâhî cemâl ile lezzetlenmededirler.

İlâhî vasıflarda olan lezzeter, bunlara sirâyet etmiştir.

Bunlar için zâtta da yüce lezzetler vardır."

Bilmece Deryâsında Remiz ve İşâret İncileri:

Rûh, ta'bîr edilen garîb, "Yuh" ta'bîr edilen ulvî âleme sefer ederek, o âleme dâhil oldu. O semâya dâhil olunca hımâ kapısını, yâ'nî, muhâfazalı ve gizli olan o âlemin kapısını çaldı. Ona:

- "Ey ilâhî aşkta gark olmuş olan ve bizim kapımızı çalan zât! Sen kimsin?" denildi. Cevâbında dedi ki:

- "Ben sizin beldelerinizden çıkarılmış ve sizin ma'mûrenizden uzaklaştırılmış ayrı düşmüş bir âşıkım. Sizden ayrıldıktan sonra, miktârsal kayıtlara, en, boy ve derinlik kayıtlarına tutuldum. Ateş, su, hava, toprak, zindanında hapsedildim. Şimdi o kayıtları kırarak size geldim. İçinde uzun bir müddet kaldığım zindandan kurtulmak isterim."

"Ey Arab-ı kirâm! Benim üzerime her taraftan hücum gerçekleşti. Siz de, mazlûm olan esiri kurtarmak için yaratılmış insanlarsınız."

Bu seferi rivâyet eden diyor ki:

- Bu bahsettiğim kapıdan sakalı beyazlanmış bir adam çıktı ve şöyle dedi:

- "Burası gayb âlemidir. Bunun erleri pek çoktur. Bunların lütufları cemîl, hazırlıkları kuvvetli, yardımları uzun sürelidir. Bunların içine dâhil olmak isteyen kimseye, bunların güzel elbisesiyle süslenmek ve güzel kokularıyla kokulanmak lâzımdır." Oraya sefer eden garîb dedi ki;

- "Ben o elbiseleri nereden bulurum ve o güzel kokular nerede satılır?"

O ihtiyâr dedi ki:

- "Elbiseler Âdem'den artmış olan "Simsime" çarşısında, güzel kokular da latîf hikâyeleri olan hayâl arzında bulunur. İstersen bu ibâreyi tersine çevirebilirsin; elbiseleri hayâl dokumasından, güzel kokuları Simsime arzından alırsın. Çünkü bu ikisi, yâ'nî hayâl ile Simsime, "gayb âlemi" denilen âlem için konulmuş iki ta'bîr olup, iki kardeştir."

Önce kemâl arzına ve cemâl ma'denine ve ba'zı i'tibârî yönleriyle "hayâl âlemi" denilen yüceler yücesi mevki'ye gittim. Orada bir adama vardım. O zât, çok büyük şân sâhibi, mekânı yüksek, azîz sultân bir zât olup, "cennetlerin rûhu " ismiyle isimlenmiş ve "cennetlerin rûhu" ta'bîriyle isimlere hâiz idi.

Ona selâm verdim. Huzûrunda durdum. Bana hürmetle mukâbele ederek, "hayâtın uzun, gönlün hoş olsun" dedi. Ve senâ ile "merhaba" diyerek iltîfât etti.

Ona dedim ki: "Efendim! Âdem'den artmış olan ve "Simsime arzı" olarak ta'bîr edilen bu âlem neredededir?

Dedi ki: "O, asla zevâle ma'rûz kalmayan ilâhî bir latîfe olup, onun üstüne günlerin ve gecelerin geçmesi yoktur. Allah, onu Âdem'den artan hamurdan yarattı ve bu habbeyi o yoğrulmuş hamurun parçasından aldı. Ve o latîfeyi her şey üzerine hâkim kıldı ve onu büyükler ve süt emenler için anne saydı."

Bu kitapta biz, o Simsime'den tercüme ederek, bu bölümü onun için açtık. O latîfede muhaller câiz olup, hayâller his ile görülecek şekilde zâhirdir.

Dedim ki: "Efendim! Bu acâib mahâlle, bu gayb âlemine girebilmek için yol bulabilir miyim?"

Cevapta dedi ki: "Evet, vehmin kemâle gelerek ve tamâm hâsıl ederek, muhâlin câiz oluşunu içine alacak kadar geniş olsun. Hayâlî ma'nâları his ile müşâhede edebilecek kudreti gösterir ve inceliği bilir ve nokta sırrını okursan, senin için o ma'nâlardan elbiseler dokunur. İşte o elbiseleri giydiğin zaman, Simsime arzının kapısı sana açılır."

Dedim ki: "Efendim! Ben, meşrû iş ile vasıflandım ve sımsıkı bağlı ahd ipi ile vesîkâyı taşıyıcıyım. Keşf ile vücûd ile bildim ki, rûhlar âlemi, zevk ve müşâhedede his âleminden daha kuvvetli ve daha zâhirdir."

Böyle söyleyince kulağıma fısıldadıktan sonra eliyle işâret etti. Ben kendimi Simsime arzında buldum.

Şiirin Tercümesi:

"Simsime arzı öyle bir yerdir ki, toprağı en güzel miskten yapılmıştır. Rebi' ve kıba'yı, yâ'nî haveleyi içine alan hânelerin, anbarların kubbeleri cevahirdendir.

Bu arzın ağaçları, dili olan insan gibi konuşudur. Aynı şekilde, evleri de konuşmaya sâhiptir; evet, hattâ evlerinin eşikleri bile.

O arzın yemeğinde her türlü lezzet vardır. Hattâ, o arzın serâbı bile ha-yât suyudur. O arz cemâl ile doludur. O derecede ki, cemâl o arzda sûret olarak müşâhede edilir. O arzın serâbı, nice susuzları suya kandırmıştır.

Bir kimse yeryüzünde bahsedilen bu arzın her şeyi tertemiz olan devletine nâil olursa, cennetü'l-me'vâdan bir nüshâyı görmüş demektir.

Simsime arzı, ma'nevî işleri idrâk eden ve hesabın inceliklerine tâyin edilmiş olan kimse için kâdir olan Cenâb-ı Hakk'ın kudretinden bir sırdır.

Bu bir sihir değildir. Bu bahsedilen arz su, ateş, hava, topraktan ibâret olup, bu bahsedilen esâsların ihtivâ ettiği kudretin fer'i sihirdir. Bu arz sihir ile kudret açığa çıkaranların hitabına cevâba kâdirdir.

Ma'neviyât âleminde kâhirmen olan kimse, murâdını bahsedilen bu arzda çıkartabilir. Ve o arzın üstündeki perdeyi, bakanların gözlerine açabilir. Bu çıkartma, faal himmet kuvvetiyle meydana gelir.Halk arasında bu bahsedilen himmetin sâhipleri için bu kudret verilmiştir.

Simsime arzı dediğimiz, ma'nevî arzda insanlar iki kısımdır:

Bir kısmı, kurtuluş bulmakla ve isteğine ulaşmakla kurtuluşa sâhiptir. Onların sermâyesi tamâm olarak zekât vermeye kadirdirler.

Bir kısmı da helâkte olup, saâdeti şekâvete satmışlardır. Ve bu alışverişi pek az karşılık ile yaptığı için, kendisini tuzağa düşürmüş ve perdesi artmıştır.

Simsime arzı, Âdem'in çamurundan artık olduğu için,Âdem'in kızkardeşidir. Belki sırrının kızıdır. Beşer arasında ne kadar nesebler var ise, onun nesebine ulaşıcıdır.

Neseblerin hepsi fânî olsa da, bahsimiz olan Simsime arzı letâfeti üzerine devâm edip, kudretle hükmü çok geniştir. Simsime arzı, Âdem denilen ağaç-

tan ortaya çıkmıştır. Bunun habbeleri başka yerde bulunmaz.

Simsime arzı bir şey taleb ederse, insan ona cevâp verir. İnsan bir şey taleb ederse Simsime arzı ona cevâp verir. Bu söylediğim, hayâl değildir, his de değildir. Yukarıdaki izâhlarımdan başka bir şey de değildir. Doğru olan da budur."

Ben o acâîb arzı gördüm. Garîb olan kokularıyla kendime koku sürdüm. O arzdaki acaîblikleri, garîblikleri, tuhaflıkları, zarîf şeyleri, hâtıra gelmeyecek ve hissedilebilir ve hayâl âleminde görülmeyecek bir şekilde gördüm.

Bu görüş oluşunca, vücûdun gayb âlemine yükselmek istedim. Önce kapıyı çaldığım zaman, bana birinci işâreti yapan ihtiyâra geldim. O ihtiyârı o halde buldum ki, ibâdetin çokluğu ile vücûdu o kadar incelmiş ki, adetâ hayâl olmuş.

O derece zayıflamış ki, kendisini farz-ı muhâlden zannettim. Fakat kalbi ve himmeti kuvvetli, satvet ve azimeti şiddetli, oturması ve kalkması serî; güyâ dolunay gibi parlak bir halde kendisine selâm verip, selâmımı alıp karşılık verdikten sonra, "Meşrû şart, sımsıkı bağlı ahd ile geldim. Ricâl-i gayb ya'nî gayb erleri arasına girmek isterim" dedim.

Dedi ki: "Girmenin vakti, vusûlün zamanı gelmiştir."

Kapının halkasını çaldı. Kapı açıldı ve kapandı. Yeri pek acâîb eni ve boyu çok büyük bir şehre dâhil oldum.

Bu şehrin ahâlisi Cenâb-ı Hakk'â âlim olanların en bilgilisi olup, içlerinde gâfil kimse yoktur. O şehrin arazisi beyaz gizli inci, semâsı yeşil zeberceddir.

Sâkinlerinden Arab olanlar, Arab-ı kirâm ve içlerinden emîr olan Hızır'dır. Eşyâmı onun yanma koydum ve önünde diz çöktüm. Ve kendisine selâm verdim.

Bana, yakın bir şahsın hürmeti gibi hürmet etti ve birdiğeriyle habîb ve arkadaş olan kimselerin arkadaşlığı ve dostluğu gibi iltîfât ederek, "makâma âit kelâmı izâh etmek için bana istediğini söyle" dedi.

Dedim ki: "Efendim! Senin yüksek olan şahsından ve idrâki pek güç olan çok büyük işinden, yâ'nî, halkın senin hakkında şüpheye düştüğü husûslardan bana haber ver."

Cevâben dedi ki:

- "Yüce hakîkât, seslenilen incelik benim. Vücûdun gözbebeğinin sırrı, bâtın ma'bûdun aynı, hakîkatlerin basamağı, inceliklerin deryâsı yine benim.

Ben lâhûtî şeyhim, nâsûtî âlemin muhafızı yine benim. Her ma'nâda sûret peydâ eder ve her okunan yerde gözükürüm. Her sûretle ahlâklanır ve her sûrede de âyet ibrâz eylerim. Benim işim acâîb bâtındır, hâlim garîbtir.

Meskenim Kâf Dağı, mahallim A'râf'tır. İki deniz arasında duran, tâkât ve zorluk ırmağından avuçla su alan, hakîkât sırrının çeşmesinden su içen, lâhût denizinde balığa delîl olan benim.

Mûsâ'nın genç yardımcısını yüklenmiş olan ben olduğum gibi, onun gıdâsının sırrı da benim."

"Zâhir Mûsâ'nın öğretmeni, evvel ve âhirin noktası, her şeyi toplamış ferd olan kutub yine benim.

Parlayan nûrum, ışık saçan dolunayım, kat'eden sözüm, akıllara hayret veren, beni arayanlara maksûd olan yine benim. İnsân-ı kâmilden ve vuslata eren rûhtan başkası bana vâsıl olamaz ve benim sırrıma dâhil olamaz.

Benim kudretim, insân-ı kâmilden başkasının üstündedir. Başkası, ne eser görebilir, ne de haber alabilir.

Belki, onlar için zihinlerindeki inanç ba'zı kulların sûretlerine sûret bağlamak derecesinde olur.

Benim ismimle isimlenen, benim yanağımdaki alâmeti kendi yüzüne yazmaya çalışır. Bu türden olanlara câhil, gâfil bakarak "Hızır" denilen budur, zanneder.

Oysa o nerede ben nerede ve onun kâsesi nerede benim küpüm nerede?

Yalnız denilebilir ki, o benim denizimden bir damla, benim çok uzun zamanımdan az bir zamandır. Çünkü onun hakikâti, benim inceliklerimden bir incelik ve onun yolu benim yolumdan bir yoldur. İşte bu i'tibârla, o "aldatan yıldız", yine benim demektir."

Dedim ki: "Sana ulaşanın alâmeti, senin sahana inenin işareti nedir?"

Dedi ki: "Alâmeti, ilim ve kudrette yalnızlık; hakîkatlere ma'rifetle tahakkuk ilmine dürülmüş olmaktır."

Sonra ona ricâle'l-gaybın ya'nî gayb erlerinin cinslerinden sordum. Cevâben dedi ki:

- "Bunlardan ba'zıları Âdemoğlu, ba'zıları âlem rûhlarıdır. Bunlar altı kısım olup, makâmlarda derece i'tibârı ile muhteliftirler."

"İlk kısım; En üstün sınıf, en mükemmel kavim olup; Bunlar evliyâdan ferdâniyet derecesine varanlardır. Bunlar nebîlerin eserlerine tâbi' ve rahmânî istivâ yeri denilen gayb âleminde olup, varlık âleminden kaybolmuşlardır. Bunlar ne bilinirler ne de vasıfları söylenebilir. Bununla berâber bunlar, Âdemoğludur."

"İkinci kısım; Ma'nâlar ehli ve vakitlerden ibâret olan sözlerin rûhlarıdırlar. Velî, ma'nâlar ehlini sûretiyle tasavvur eder ve insanlara bâtın ve zâhire âit bunların haberlerini söyler.

Bu türden olanlar rûh iseler de, şahıs gibidirler. Yâ'nî bunların rûhu şahıs, şahsı rûhtur. Çünkü bunlarda şehâdet edilen âlemden sefer ederek, vücûdun gayb fezâsına ulaşmış olanların sûretleriyle sûretlenme kudreti vardır.

Bundan dolayı bunların gaybı, şehâdeti; Nefesleri, ibâdeti demektir. Yeryüzünün direkleri bunlardır. Allah için sünnet ve farz ile kâim olan yine bunlardır."

"Üçüncü kısım; İlhâm meleklerinden ibâret olup, evliyânın arkasından yürürler ve esfiyâya dâir sözler söylerler. Bunlar his ve müşâhede âleminde görünmeyip, normal insanlar tarafından bilinmezler."

"Dördüncü kısım; Münâcât ya'nî yakarış erleridir. Bunlar, âlemlerinden çıka-rak kendilerine mahsûs mevkîlerde görünüp, o mevkîlerden başka yerlerde bulunmazlar.

Bunlar, şehâdet âleminde herkes için görülebilir olurlar. Bunların sancağı altına ba'zen safâ ehli de dâhil olarak, gayba âit haberler verirler, gizli olanları açığa çıkarırlar."

"Beşinci kısım; Issız çöl erleridir. İ'timâd edilmeyecek sözleri vardır. Bunlar da Âdemoğlu cinsinden olup, hutve-i âlem ehlidir.

İnsanlara ba'zen görünürler, ba'zen kaybolurlar. İnsanlar ile konuşmaları ve cevaplaşmaları vardır.

Bunların ekserisinin meskeni dağlarda, sahrâlarda, vâdîlerde, ırmak kenarlarındadır. İçlerinden mâlî gücü yerinde olanların şehirlerde mesken edindiği de vardır.

Bunların en nefîs makâmı dahi, şevk duymaya değer bir şey olmayıp, i'timâda şa'yân değildirler."

"Altıncı kısım; Vesveseye değil kalbe âit hatırâlara benzeyen kimseler olup, bunlar tefekkür babasıyla, tasavvur anasından doğmuşlardır.

Bunların sözleri, iltifâta şa'yân olmayıp, bu gibilerin hâline şevk duymak da uygun değildir. Bunlar hatâ ve doğru arasında olup, ba'zen keşf ehli, ba'zen perde ehlidir."

Allah hakkı söyler, doğru yola hidâyet eder.

Ve ümmü'l-kitâb O'nun indindedir.

Muhammedî Musavvire Hakkındadır

Muhammedî musavvire hakkında olup, cennetin ve cehennemin yaratılmasına sebep olan nûr ve azâb ve ni'metler kendisinde mevcûd olan esas bundan ibârettir.

Şiirin Tercümesi:

"Muhammedî musavvire, güzellik nûrlarından ibâret olup, bunun parıltılarının ortaya çıkışı kalbtedir.

O nûrlar gizlidir. Fakat yeni doğmuş güneş gibi parlaktır. Ârif olan kimsenin indinde Hakk'ın zuhûru o nûrlardadır.

Tecellîler, o nûrlarda gizli olmayıp, açığa çıkmanın kemâli ile parlayıcıdır.

Kalbte bir takım kuvvetler vardır ki, o kuvvetlere musavvire denilir. Sırları toplamış olarak ihtivâ eden o kuvvetlerdir.

O kuvvetler huld cennetlerinden bir parça meydana gelerek tecellî sahasında yükselmiş saray olarak vücûd bulmuş gibidir. O kuvvetler, tatlı ve ekşi olan meyveleri dallarının üstünde kemâle gelmiş olarak ucundan sarkarlar.

Kâinâtın kendisine itaâtkâr olduğu Sâni-i Kâdir'in o kuvvetlerdeki celîl san'atında ihtivâ ettiği sırları, ârif hâkimden başkası bilemez.

O kuvvetler mahlûk olmakla berâber halk edicisinin aynasıdır. Hükümde uzak olsa da ma'nen en yakındır. Hakîr olsa da Allah indinde şânı yücedir.

Bu bir sırdır ki, insanların bütün hepsinde müşterektir. Şu kadar var ki, o kuvvetlerin âcizliği mahlûk olduğundan dolayıdır.

O kuvvetler, nefsin esâretine baş eğmiş olduğu gibi, nefste hayât bulur ve nefste ölür.

Dış görünüşüne göre çeşitli kederlere ma'rûz kalan insanı, o kuvvetler ferahlandırır.

Her akıl sâhibi için, o kuvvetlerin süsüyle gururlanmamak ve onlara hırs ile dalmamak lâzımdır.

Eğer bu kuvvetler, ölümden uzak olarak hayât ile mahlûk olsalardı, sen onları görmeye de kâdir olurdun. O kuvvetler, insanlara hem bitişik hem de insanlardan ayrıdır.

O kuvvetler hakkında benim söylediğim bu sözler, bizim nüktemizin üstüne çekilmiş bir perde demektir.

Sen, o perdeyi at! O perdelerde menfaât yoktur.

Bu mes'elenin nefste olan özü, sadefteki inci gibidir. Yâhut, kendisinden sihir çeşmeleri akan şiir gibidir.

Bu sözlerimin içine konulmuş olan hikmetleri tetkîk et! Zâhir en gizli ise de, yine maksad güneş gibi parlaktır."

Cenâb-ı Hak, seni ma'rifete muvaffak ederek, yakınlığına nâil olanlardan eylesin! Bilesin ki, Cenâb-ı Hak Muhammedî musavvireyi,

- "Bedi'-Kâdir" isminden yaratmış;

- Ona "Mennân-Kahhâr" isimleriyle bakmıştır.

- Sonra o Muhammedî musavvire üzerine "Latîf-Gâfir" ismiyle tecellî etmiştir.

İşte o tecellî ânında Muhammedî musavvire iki parçaya bölündü. Sanki iki yarıma ayrıldı.

- Cenâb-ı Hak, cenneti sağ tarafa karşılık gelen yarımdan yarattı ve o cenneti ni'mete nâil olanlara saadet yurdu eyledi.

- Sol tarafına karşılık gelen yarımdan da cehennemi yarattı. Onu da dalâlet ehli olan şakîlere ikâmet yeri eyledi.

Cennetlerin yaratılmasına sebep olan kısım, Hakk'ın Mennân isminin baktığı yerdir.

Bu latîf tecellînin sırrı olup, Allah indinde her kerîm ve şerefli olanın mahâllidir.

Cehennemin kendisinden yaratıldığı kısım da, Hakk'ın Kâhir isminin baktığı yer olup, Gâfir isminin tecellîsinin sırrı içindir. Gâfir olan Hak Teâlâ, cehennemi örter ve neticede ateş ehlinin âkıbeti hayırda son bulur.

Nitekim haberde de ulaşmıştır ki, Nebî-yi Ekrem, cehennem'den haber verirken, "Kâdir-i Cabbâr, ayağını cehennemin üzerine koyar, cehennem "yeter, yeter!" der. Ateş söner yerinde circir otu biter" buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerifin sırrı odur ki, Allah ateş ehli için azâbı yarattığı zaman, onların azâba tahâmmül etmesine vesîle olacak kadar kuvvet yaratır.

Eğer böyle olmasaydı, ateş ehlinin helâk olarak yok olup gitmesi ve yok olmakla azâbtan kurtulmaları gerekirdi.

Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk'ın ateş ehli için kendilerinin çekeceği azâbı tahâmmül etmeye sebep olacak kuvveti yaratması zarûrîdir. O kuvvet sebebiyle Cenâb-ı Hakk'ın azâblandırmasını tadarlar ve çıkarlar.

İşte, **"küllemâ nadicet culûdühüm beddelnâhüm culûden gayrehâ li yezûkûl azâbe"** ya'nî **"Ateş ehlinin derileri yanıp piştikçe, azâbı tekrar tatsınlar diye onların derilerini değiştiririz"** (Nisâ, 4-56) âyet-i kerîmesi bahsettiğimiz yaratılan bu kuvvetin delîlidir.

Cenâb-ı Hakk'ın ateş ehlinin derilerini değiştirmesiyle kendilerinde kuvvet de yenilenir. Ve ne zaman ateş ehlinde yeni kuvvet gözükse, ateş ehli kendi kendilerine "şöyle şöyle yeni bir azâb geliyor" diye söylenirler. Bunu, azâba tahâmmüle kâbiliyyeti olan kuvvetin kendilerinde yeni çıkışından dolayı hissederler. Allah onlarda yeni kuvvet îcâd ettiği zaman, o kuvvet ile azâba ta- hâmmül ederek, kendilerinde azâb devam eder.

Ateş ehlinin nefslerinde böyle bir açılımın gerçekleşmesi, onlara karşı bir azâb müjdesi gibi olup, ihânet üzerine ihânettir. Nitekim cennet ehli de böyledir. Onlar da ni'metlenmenin gerçekleşmesinden önce gerçekleşeceği müjdesiyle müjdelenirler.

İşte açıklandığı şekilde ateş ehlinden azâbın birinin gidip diğerinin gelmesiyle kendilerinden hâsıl olan kuvvetten önceki kuvvetleri de zâil olmaz.

Çünkü o kuvvet ilâhî minnet eli ile hîbe edilmiştir. Cenâb-ı Hak ise hîbesinden geriye dönmez.

Oysa onlara gelen azâb, ilâhî kahır eli ile inmektedir. Cenâb-ı Hak onu kaldırıp yerine başkasını ikâme edebilir. İşte bu şekilde kendilerindeki kuvvetlerin terkîbleri ile ilâhî kuvvete nâil olurlar.

Kendilerinde ilâhî kuvvet gözükünce, Kâdir-i Mutlak'ın cehennem üzerine ayağını koyması lütfuna nâil olurlar. Çünkü bir kimsede Hakk'ın sıfatlarının açığa çıkmasından sonra, o kimsenin tekrar şekâvete düşmesi mümkün değildir.

Bilesin ki, Cabbâr'ın bahsedilen bu ayağını koyuşu, kendilerinde ortaya çıkan o ilâhî kuvvet bakış açısındandır.

Çünkü o kuvvet, ilâhî olduğu için arada münâsebet vardır. Zâten her şeyde sebeb, münâsebet vuslatıdır.

Bu hikmete dayanmaktadır ki, ateş ehlinde ilâhî kuvvet oluşunca, Kâdir-i Cabbâr derhal ayağını ateş üzerine koyar ve ateş zillet ve boyun eğme gösterir.

- "Aman Yâ Rabbi! Yeter yeter!" demek mecbûriyetinde kalır ve zaîl olur.

Bu "yeter, yeter" ta'bîri, izzetin kahrı altında söylenen zillet hâli sözü olup, bu, "yeter, yeter" sözüyle ta'bîr edilmiştir.

Bil ki, ateş vücûdda aslî değildir. Bunun içindir ki, işin nihâyetinde zâil olmuştur. Bu mes'elenin sırrına gelince, ateş için yaratılmasına sebep olan sıfât öncesinde yokluk bulunandır; mesbûktur. Mesbûk ya'nî geride bırakılmış ise sâbıkın ya'nî öne geçmişin fer'idir.

Cenâb- ı Hakk'ın "Rahmetim gazâbımı geçmiştir" buyurması bunun delilidir. Sâbık olan rahmet asıl, mesbûk olan gazâb fer'dir.

Görmüyor musun? Rahmet, asıl olduğu için varlığın evvelinden âhirine kadar süreklidir. Gazâb, böyle değildir. O varlığın nihayetine kadar sürekli olmaz. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın mahlûku yokluktan vücûda getirmesi, mahlûka rahmetinden dolayıdır. Burada gazâb, düşünülemez. Çünkü yeni olan mahlûktan günah çıkmamıştır ki, gazâb gereksin.

Dikkat et! Cenâb-ı Hak **"rahmetî vesiat külle şey'in"** ya'nî **"Rahmetim her şeyi kuşattı"** (A'râf 171) buyurmuştur. "Gazâbım her şeyi kuşattı" buyurmamıştır. Çünkü Hakk'ın eşyâyı vücûda getirmesi, Hak'tan salt rahmettir. İşte bu inceliğe dayanmaktadır ki, gazâb, rahmet gibi varlığın âhirine kadar sürmez.

Bunun sırrına gelince; rahmet, Cenâb-ı Hak için zâtî sıfattır. Gazâb, zâtî sıfat değildir. Yine bak! Cenâb-ı Hakk'a **"Rahmân, Rahîm"**, denilir. Gazbân, gazûb denilmez. Çünkü gazâb bir sıfattır ki, onu adâlet gerektirmiştir. Adâlet ise iki iş arasında icrâ edilen hikmet netîcesidir. Şu halde Adl ismi, sıfât ismi; Rahmân ismi zât ismidir.

Dikkat et! Gaffâr sıfatı ki, -Rahmân'ın ni'metlere âit görünme yerlerinin ilkidir- bunun hakkında üç çekim gelmiştir. **"Gâfir, Gaffâr, Gafûr"**, denilir.

Kâhir ismi ki, -Adâletin gerektirdiği cezâlara âit görünme yerlerinin ilkidir-, bunda iki çekim gelmiştir; **"Kâhir ve Kahhâr"; "Kahûr"** ise gelmiş değildir.

Bunların hepsinin sırrı, rahmetin gazâbı geçmesidir.

Şunu da bil ki, ateş vücûdda geçici bir iş olduğu için zevâli câizdir. Böyle olmasa zevâli muhâl olurdu. Ateşin zevâli demek, kendisindeki yakıcı kuvvetin zevâli demektir. Ateşten yakıcılık kuvvetinin zevâl bulmasıyla birlikte ona me'mûr olan melekler de zevâl bulurlar. Bu meleklerin zevâl bulmasıyla yerlerine nimetlerin melekleri gelir. Nimetlerin meleklerinin gelişiyle ateş mahâllinde "circir otu" biter. Circir yeşil bir ottur. Cennette de en güzel renk, yeşil renktir. İşte bahsedilen bu izâh yönüyle, cehennem zâil olarak, ni'metlere dönüşür. İbrâhîm (a.s.)'ın ateşe atılma kıssasında bildirilen de tıpkı böyledir.

Cenâb-ı Hak, Hz. İbrâhim (a.s)'ın atıldığı ateşe **"Kulnâ yâ nâru kûnî berden ve selâmen alâ ibrahîm"** ya'nî **"Ey ateş! İbrâhim'e soğuk ve selâmet ol! dedik"** dedi. Ateş zâil olarak, yerinde reyhânlar bahçeler oluştu. O ateşin mahâlli şu an dahi olduğu gibi yerindedir, fakat ateş yoktur.

İstersen "cehennemin ateşi gitmemiştir, fakat elîm azâbı râhata dönmüştür" diyebilirsin. Kıyâmet gününde cehennem de böyledir, yâ'nî İbrâhim (a.s.) mes'elesi gibidir.

İstersen "Cabbar'ın ayağını koymasıyla mutlaka ateş zâil olur" de;

İstersen "Ateş, hâli üzerine devâm etmektedir. Fakat o ateş ile azâblananların işinin âkibeti rahâta dönmüştür" de.

Dünyâda cehenneme uygun örnek, riyâzet ve mücâhede ile Hakk'a cezbolan ve bu cezboluşla temizlenen ve saflaşan şahıslardaki nefsânî tabîattır.

Nefsânî tabîatın zâil oluşunda;

- İstersen "O tabîat, mutlak şekilde yok oldu, gitti" de; böyle dersen, sözünde sâdıksın.

- İstersen "İlâhî temizlenme nûrları altında nefsânî tabîat örtülü kaldı" de; böyle dersen yine sözünde sâdıksın.

Ehlullâhın mücâhede ve riyâzetle çektiği zorluklar, ateş ehlinin kıyâmet gü-nündeki azâbı ve korkuları ve halleri mesâbesinde demektir.

Âhirette azâbın çeşitliliği, az ve çok olması, yine mücâhede ve riyâzet ve nefse muhâlefet kuvvetine nisbet edilerek örneklendirilebilir.

Riyâzât yapanlarda nefsânî tabîat yerleşmişse, çok çok güçlük çekmedikçe zâîl olmaz. Nefsânî tabîat kendisinde tamâmen yerleşmemiş kimse, böyle değildir.

Onun zahmeti, meşakkâti azdır. O tür riyâzet sâhipleri, hafif azâb görerek ateşten çıkan ve cennete dâhil olan kimseler gibidir.

Bana bu ilimleri haber veren Rûh haber verdi ki, mücâhede, riyâzet, nefse muhâlefet zorluklarının devâmıyla zâil olan nefsânî işler; **"Sizden hiç bir kimse yoktur ki, cehenneme uğramasın. Rabb'in bunu kendi üzerine vâcib gibi kılmıştır"** (Meryem; 19-71) âyetinin kat'î gereği olarak, ehlullâhın âhirete bedel, dünyâdaki nasîbleridir.

Ehlullâh, dünyâda mücâhede ve zorlukları gördükten sonra Allah'tan lütuf ve yardım olarak cehennem ateşi üzerinden geçmezler. Çünkü Cenâb-ı Hak, kuluna iki azâb ile azâb etmez ve iki korkuyla korkutmaz.

Cenâb-ı Hakk'ın ehlullâha dünyada verdiği o zorluklar, âhiretteki azâba bedel olarak yapılmıştır.

Bizim bu iddiâmıza Nebî-yi Ekrem'den rivâyet edilen hadîs de delâlet eder. Nebî-yi Ekrem, **"Sıtma denilen hastalık, her mü'minin cehennemden olan nasîbidir"** buyurmuştur.

Bu şekilde sıtma, ateş makâmının yerine geçerse, nefs temizliği için her şid-detliden daha şiddetli olarak çekilen mücâhedeler, riyâzetler, nefse muhâlefetler cehennem ateşine bedel olmaz mı?

Bunun içindir ki, Resûlullah (s.a.v) mücâhedeye **"büyük savaş"** demiş, kılıç ile gerçekleşen savaşa **"küçük savaş"** demiştir.

Şurası da gizli bir mes'ele değildir ki, hummâ, savaş meydanında düşman ile çarpışmaktan ve silâhlarla vuruşmaktan daha kolaydır.

Bunların hepsi ehlullâhın çektiği mücâhede ve riyâzetlerin yanında küçük olarak gösterilmiştir. Mücâhede ve nefse muhâlefet güçlüğü daha büyüktür.

Cenâb-ı Hak ateşi, yâ'nî cehennemi "Kahhâr" isminden yarattığı zaman onu Celâl ismine görünme yeri kıldı ve o ateş üzerine yedi tecellî etti. Bu tecellîlerin ma'nâları, cehennemin kapıları oldu.

İlk tecellî: Bu tecellîde Cenâb-ı Hak cehennem üzerine **"Müntakim"** ismiyle tecellî etti. Bu tecellîden üçyüz altmışbin alt derece oluştu, bunlar alt altadır. Bu cehenneme **"Lezâ"** denilir.

Allah, bu vâdinin kapısını âsilik ve günah zulmetinden yaptı. Bu vâdi, âsilik ehlinin mahâllidir. Fakat bu âsilik, o tür

âsiliktir ki, onda mahlûkun hakkı yoktur. Yâ'nî Allah ile kulu arasında olan âsilik demektir.

Yalan söylemek, zîna, livâta, şarap içmek, Allah'ın farz kıldığı emirleri terk etmek, haram kıldığı şeyleri mübâh görmek gibi. Bunları yapanlar, mücrimlerdir.

Bunlar hakkında Kur'ân'da şöyle buyrulmuştur;

"Yubassarûnehüm yeveddül mucrimu lev yeftedî min azâbi yevmi izin bi benîh"; Ve sâhıbetihî ve ahîh; Ve fasîletihilletî tu'vîh; Ve men fîl ardı cemî'an sümme yuncîh; Kellâ, innehâ lezâ; Nezzâaten liş şevâ; Ted'û men edbera ve tevellâ; Ve cemea fe ev'â"

"Mücrimler o günün azâbından kurtulmak için; çocuklarını, eşini, kardeşini, mensûb olduğu âileyi ve yeryüzünde bulunan insanların hepsini fedâ etmeye râzıdır. Fakat bu kat'iyyen olamaz. Çünkü o "Lezâ"dır. Kavurmak için insanın a'zâlarını birbirinden ayırır. (Bu lezâ denilen cehennem, Allah'ın itaâtinden ve zikrullâhtan) arkasını dönüp yüz çevirenleri ve bu sûretle günaha gark olanları kendisine da'vet eder" (Meâric; 70/11-18).

Bu cehennem tabakasının azâbı, çok büyüktür. Bunun yanında, bütün şiddetiyle berâber, diğer tabakalardaki azâblara göre hafiftir.

İkinci tecellî: Bu tecellîde Cenâb-ı Hak cehennem üzerine **"Adil"** ismiyle tecellî etmiştir. Bu tecellîyle açılan cehennem vâdisine **"Cahîm"** denilir.

Cahîm'in alt alta olmak üzere yediyüz yirmi bin alt derecesi vardır.

Cenâb-ı Hak, bu cehennem vâdisinin kapısını fısk u fücûr, halk üzerine zulüm ve kibirlenme ve hukûku çiğneme husûsunda kendini haklı görme, bâtılı taleb, azgınlık gibi âsiliklerden yaratmıştır.

Yeryüzünde Allah'ın kullarına karşı azgınlık ederek haksız yere mallarını alan, kanlarını döken, kaba sövmelerle ve gıybet ve benzeri sebeplerle, ırz ve nâmuslarını ayak altına alan kimselerin meskeni bu bahsedilen cahîmdir.

Bu cehennem vâdisi, bundan önceki tecellîdeki cehennem vâdisinin altındadır. Ve bunun tabakâları, önceki cehennemin tabakâlarının zayıfıdır.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da bu mücrimler hakkında **"Ve innel fuccâre lefî cahîm"** ya'nî **"Muhakkak ki fâcirler, elbette cahîmdedir"** (İnfitâr; 82-14) buyurmuştur.

"Fâcirler" dediklerimiz, îmânında yalancı, halka karşı zâlim, azgınlığa alışmış, insanların hukûkuna tecâvüz edenler demektir.

Özetle, cahîm haksız yere insanlara zulmedenlerin ve insanların hukûkunu haksız yere çiğneyenlerin meskenidir. Bu tabakadaki azâb, bundan evvelkinden çok daha şiddetlidir.

Üçüncü tecellî: Bu tecellîde Cenâb-ı Hak, cehennem üzerine **"Şedîd"** ismiyle tecellî etmiştir. Bu tecellîden açılan vâdinin ismi **"Usra"**dır.

Bunun alt dereceleri, bir milyon dörtyüz kırkbindir.

Cenâb-ı Hak, bu cehennem vâdisinin kapısını cimrilikten, haksızlık sûretiyle malı çoğaltma talebinden,

kinden, hasedden, şehvetten, dünyâ sevgisinden ve bunlara benzeyen şeylerden yaratmıştır.

Bu "Usra" denilen cehennem, kendisinde sayılan bu hasletlerden bulunan kimselerin meskenidir. Bu cehennem vâdisi de, bundan evvelkinin altındadır. Bunun azâbı, öbüründen kat kat şiddetlidir.

Dördüncü tecellî: Cenâb-ı Hak, bu tecellîde cehennem üzerine "gazâb" sıfâtıyla tecellî etmiştir. B

u tecellîden açılan cehennem vâdisinin ismi, "Hâvîye"dir.

Hâviye cehennem alt derecelerinin en aşağısıdır ve alt dereceleri, iki milyon sekizyüz seksen bindir.

Buraya atılan günahkar iki alt derec arasında dünyâ saâtlerine göre senelerce yuvarlandığı halde, ikinci alt dereceye erişemez.

Bu cehennem vâdisinin kapısı, münâfıklık, iki yüzlülük ve yalan yere iddiâlardan ve bunların benzerlerinden yaratılmıştır.

Bahsedilen bu hasletlerden kendisinde bulunan kimselerin ikâmetgâhı, bu vâdidir.

Cenâb-ı Hak, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: **"İnnel munâfikîne fîd derkil esfeli minen nâr"** ya'nî **"Muhakkak münâfıklar, ateşin en aşağı tabakasındadırlar"** (Nisâ, 4-45).

Bunun için bu cehennem vâdisine "Hâvîye" denilmiştir. Bu tabakaya mahsûs olan azâb da, bundan evvelki tabakalardan kat be kat fazladır.

Beşinci tecellî: Cenâb-ı Hak, bu tecellîde cehennem üzerine "Muzill" ismiyle tecellî etmiştir. Bu tecellîden açılan cehennem vâdisinin ismi "Sekar"dır.

Alt alta olmak üzere bunun alt dereceleri beş milyon yediyüz altmış bindir.

Cenâb-ı Hak, bu vâdinin kapısını kibirlenmekten yarattı ve o vâdide, haksız yere insanların üstüne çıkmak isteyen firavunları ve cebredicileri Allah zelîl kılmıştır. Çünkü Cenâb-ı Hak kıskançtır. Sıfâtlarından bir sıfat ile vasıflandığını ve isimlerinden bir isim ile isimlendiğini haksız yere iddia eden kimseye aksiyle muamele eder. Kıyâmet gününde onun iddiâsının tersiyle kendisine azâb eder.

İşte bu şekilde yeryüzünde kibirlenerek Hakk'ın vasfının elbisesini haksız yere giyenlere, Cenâb-ı Hak "Muzill" ismiyle azâb eder.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: **"İn hâzâ illâ kavlul beşer; Se uslîhi sekar"** ya'nî **"Bu (Kur'ân) ancak beşer sözüdür, diyenleri, "Sekar" cehennemine atacağım"** (el-Müddesir, 74/25-26)

Altıncı tecellî: Cenâb-ı Hak, cehennem üzerine bu tecellîde "Zü'l-bâtş ya'nî şiddetle tutup kapan" ismiyle tecellî etmiştir.

Bu tecellîde açılan cehennem vâdisinin ismi "Saîr"dir.

Bunun alt dereceleri onbir milyon beşyüz yirmi bindir.

Bu "Saîr"de, dünyâ ehlinin nüfûsu kadar, alt dereceler arasında mesâfeler vardır.

Allah, bu "Saîr"in kapısını şeytandan yaratmıştır.

Şeytânlık, tabîat kıvılcımlarıyla alevlenen ve nefste oluşan ateşin dumanı ile hâsıl olan değersiz hâsletlerden ibârettir.

Bu şeytânlıktan fitne, gazâb, şehvet, hîle, Hakk'ı inkâr ve bunlara benzeyen şeyler hâsıl olur.

Bir kimsede bunlardan bir haslet bulunursa, onun meskeni bahsedilen bu "Saîr"dir ve şeytanların meskeni de bu "Saîr" denilen cehennemdir.

"Ve cealnâhâ rucûmen liş şeyâtîni ve a'tednâ lehüm azâbes saîr" ya'nî **"Biz, onları şeytanları recm için kıldık; ve onlar için "Saîr"in azâbını hazırladık"** (Mülk; 67/5) âyeti bunun delilidir.

Yedinci tecellî: Cenâb-ı Hak, bu tecellîde cehennem üzerine "Zül- ikâb-ı elîm ya'nî elîm azâblandırma sâhibi" ismiyle tecellî etmiştir.

Bu tecellîden açılan cehennem vâdisinin alt dereceleri, yirmi üç milyon kırk bin'dir. Bu alt dereceler arasında senelerce yol vardır.

Nihâyetlenmesi, yâ'nî sonuna varılması pek güçtür. Bu alt dereceler arasında sona ulaşma tasavvuru ancak ilâhî kudretle oluşur.

Hikmet tertîbi üzerine buna imkân yoktur; belki kudret hesâbıyla mümkün olabilir. Çünkü Cenâb-ı Hak, sonsuzu sonlu olarak ibrâz etmeye kâdir olduğu gibi, az bir sonu olan şeyi de sonsuz yapmaya kâdirdir.

Kıyâmet hallerinin hemen hemen hepsi, yâhut ekserisi kudret yolundandır. Çünkü dünya hikmet yurdu, âhiret kudret yurdudur.

Bu o derecedir ki, ateş ehlinin hallerinden bir hâli ve cennet ehlinin hallerinden bir hâli, bu hâle ma'rûz olan kimse, ezelden ebede kadar devâm ediyor olarak görebilir.

Ve görür ki, o hâlin ne evveli ne âhiri vardır. Gördü ki, o hâl ezel ile ebed arasındaki sonsuz miktâra mutâbık oduğu halde, yine bir ândan ve bir vakittem ibâret olup, sayılabilir değildir.

Bu şekilde bir ândan ibâret olan hâllerden bir halden dîğer hallere ilâhî irâde yönüyle geçiş yapabilir.

Bu acâîb bir sırdır ki, aklın bunu kabul etmesine imkân yoktur. Belki akıl, buna takât bile getiremez.

Çünkü akıl hikmete, keşif kudrete bağlıdır. Bundan dolayı bu sırrı ancak keşf sâhibi bilir.

Bu bahsedilen cehennemin kapısını Cenâb-ı Hak, küfür ve şirkten yarattı.

Cenâb- ı Hak, Kur'ân'da bunlar için **"İnnellezîne keferû min ehlil kitâbi velmuşrikîne fî nâri cehenneme hâlidîne fîhâ, ulâike hüm şerrul beriyeh"** ya'nî **"Muhakkak ki kitap ehlinden inkâr edenler ve müşrikler, cehennem ateşindedirler ve orada devamlı kalacak olanlardır. İşte onlar, onlar halkın şerli olanlarıdır"** (Beyyine, 98-6) buyurmuştur.

Bunların azâbı da, azâbın en şerli ve şiddetlisidir.

Cehennem öyle bir şeydir ki, azâbın şeklinin bir sonu yoktur. İşte bu, **"Biz, kıyâmet gününde cehenneme "doldun mu?" diye sorarız; cehennem, "daha fazlası yok mu?" der"** (Kaf 30) âyetinin ma'nâsıdır. Ma'lûmdur ki, bu husûs sonun olmayışından dolayıdır.

Bilesin ki, cehennem tabakalarından her tabakada bulunan, o tabakanın alt derecelerini tamâmı ile görüp çıkmadıkça, o tabakadan kurtulamaz.

Cenâb-ı Hak, ba'zılarına bu girip, çıkmayı kolaylaştırır; ba'zılarına zorlaştırır.

Ateşe dâhil olanlar, girdiği vâdinin tabakalarını kat' ettikten sonra, Kâdir-i Cabbâr ayağını ateşin üzerine koyar. Beyânı, yukarıda bu hadîsin şerhinde geçtiği gibi olur. Yâ'nî, cehennem söner, yerinde circir otu biter.

Burada latîf bir sır daha vardır ki, o sır icâbıyla Cenâb-ı Hakk'ın ayağını koyması, her insan için ayrı ayrı olduğu gibi, her tabaka için de ayrı ayrıdır.

Bununla birlikte, bu sayılanların hepsi, bir müddet ve bir gündür.

Fakat kudret, tek bir zamânda ateş ehli için bu çoğalmayı açığa çıkarmıştır. Bu bir husustur ki, akıllar bunda hayrettedir. İdrâki, ilâhî keşfe bağlıdır.

Şurasını da bil ki; Cenâb-ı Hak cehennem kapılarının hepsine "Mâlik" isminde bir meleği bekçi ve hizmetkâr yapmıştır. Mâlik, şiddet görünme yeridir. Çünkü onun aslı, "Şedîdü'l-kuvâ" ismidir.

Cehennem üzerine gerçekleşen ilâhî tecellîlere bakarsan, hepsinde şiddet ma'nâsını bulursun. Bunun içindir ki,

Mâlik'in cehennem tabakalarının hepsinde saltanatı vardır. Ve hepsinin bekçisidir.

Azâb melekleri, şiddet hakîkâtinin incelikleridir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da:

"aleyhâ melâiketün gılâzun şidâdün" ya'nî **"Cehennem üzerindeki meleklerin hepsi sert ve şiddetlidirler"** (Tahrîm, 66-6) buyurmuştur.

Zâten "Mâlik" ismi, şiddet ma'nâsına olan mülkten türemiştir.

Şurası da bilinsin ki, ateş ehli bir tabakadan diğer bir tabakaya geçiş yapabilirler. Azâbın hafiflemesi için üst tabakadan, daha aşağıdaki tabakaya geçer. Ba'zısı da, azâbı yenilensin diye aşağıdan yukarıya nakledilir. Bunların hepsi, azâbı noksan yapmak veyâ fazla yapmak için Hakk'ın irâdesi ne ise ona tâbi'dir. Bundan başka cehennemde sayılamayacak derecede acâîblik vardır.

Biz, cehennem tabakalarının beyânlarını ve her alt derecedeki çeşitliliğini beyâna girişsek;

Yâhut bunlara vekîl olan meleklerin vasıflarını söylesek ve bunların türlerini detaylandırsak;

Yâhut mü'mîn olduğu halde cürümü olmayarak bunların arasına düşen mü'mînleri beyân etsek;

Ve bu konuda **"Vettekû fitneten lâ tusîbennellezîne zalemû minküm hâssaten"** (Enfâl; 8/25) **"Öyle bir fitneden sakınınız ki, sizden sâdece zulmedenlere değil (hepinize isâbet edebilir)"** âyetinin sırrını izâh etsek;

Yâhut dünyâ hayâtında ilâhî hakîkatlerle tahakkuk mes'elesinde mü'minle- rin bile nâil olamadığı devlete cehennem tabakaları ahâlisinden ilâhî kudret ile nâil olanları anlatmaya başlasak, detaylara ve uzun sözlere muhtaç olmak lâzım gelirdi.

Oysa bizim maksâdımız, kısa kesmektir.

Zâhir ehlinin kâfir olduğuna inandığı Eflâtun ile ben buluştum. Bu melekût âlemindeki buluşmada Eflatun'u gayb âlemini, nûr ile sevinç ile doldurmuş gördüm.

Kendisinde öyle bir kudret müşâhede ettim ki, öyle bir kudret evliyâ ferdlerinden pek azına verilmiştir.

Dedim ki: "Sen kimsin?"

Dedi ki: "Zamânın kutbu, vâhidi olan bir şahsım."

Bundan başka daha ne kadar acaîblikler garîblikler gördük. Fakat o sırları açığa vurmak, bizim şartımızdan değildir. Bu konuda sana çok sırlar ile remz ettik. Bu sırları başka bir dil ile söylemek mümkün değildir.

Sen bu hitâbtaki dış kabuğu at, akıl sâhiplerinden isen içini al. Çünkü bu kitaptaki yapraklar öyle ilimleri toplamıştır ki, onları anladıktan sonra ateş ehlini bilmek husûsunda başka bir şeye ihtiyaç yoktur.

Bundan dolayı azâbın türlerini ve meleklerin mühim hallerini beyâna gerek yoktur. Çünkü kitaplar bu konuda izâhlar ile doludur. Bundan daha fazla söz söylemeye gerek görmüyoruz.

Cehennem ehlinin, cehennemde kendilerine mahsûs lezzeti vardır. Bu lezzet, savaşmak ve döğüşmek için yaratılan kimselerin indindeki savaşmanın ve döğüşmenin lezzetine benzer.

Biz bir çok insanlar gördük, savaşmanın ve döğüşmenin elemli bir şey olduğunu bildikleri halde, yine vurup kırmayı ve savaşı severler. Nefslerinde örtülü olan rubûbiyyet ya'nî rabblık, bu tür insanları savaşa ve vurup kırmaya sevk eder.

Bundan başka, cehennem ehlinin bir lezzeti daha vardır. O lezzet, uyuz hastalığına tutulan kimsenin lezzeti gibidir. Uyuz olan kimse, derisini kaşıdığı zaman, derisinden parçalar kopardığı halde bile, bu kaşıntı ile azâb ve lezzet arasında bir tür lezzet duyar.

Cehennem ehlinin başka bir lezzeti daha vardır. Bu lezzet hatâsını bildiği halde kendi görüşüyle gurûrlanan câhilin lezzetine benzer.

Yaşadıklarımdan buna bir örnek veriyorum.

Yediyüz doksan târihinde Hindistan'da "Kuş" denilen beldede idim. Orada bir adam gördüm.

Oranın büyüklerinden üç kimseyi öldürmeye kastederek, ayrı ayrı o üç kimseyi öldürdü. Birisini öldürünce, koşarak öbürüne ve diğerine hücûm ederek onları da öldürdü. Sonuçta üçünü de öldürdü. Bu kâtil şahıs, tutuklanıp da boynu vurulmak için meydana getirilince, yanına giderek,

- "Yahû, ne yaptın?" dedim. Cevâben dedi ki:

- "Ey Abdülkerîm sus! Öyle bir şey yaptım ki, ta'rîf edemem."

Kendisini büyük göstererek, ömrü boyunca hâsıl edemediği büyük bir lezzete sâhip olduğunu göstermekte idi. Oysa o dakikada dövülecek, bağlanacak kesilmek veyâ asılmak sûretiyle i'dam edileceğini de bilmekte idi. Böyle olduğu halde, kendi nefsinde çok büyük bir lezzet ile lezzetlenmekte idi.

Cehennem ehlinin başka bir lezzeti daha vardır. Bu lezzet, akıllı geçinen birinin kendi aklıyla câhili hatâlı gördüğü zaman oluşturduğu lezzete benzer.

Örneğin bir câhil, emeğinin muvâfâkâtı ve gecesinin ve gündüzünün yardımıyla servete nâil olmuştur. Akıllı geçinen o kişi, bu câhil için hâsıl olan işleri beğenmekle berâber, yine o câhilin hâline râzı olmaz ve câhile saâdet sebebi olan iş ne ise, onu işlemeye tenezzül etmez.

Belki kendi nefsinin reîsliğine ve aklının fazlalığına güvenerek, şekâvet deryâlarında boğulup kalmayı tercîh eder. Şekâvet denizinde olduğu halde, aklının ve fikrinin gereklerini tercîh ederek câhilin hâlinden tiksinir, kendi hâliyle lezzetlenir.

Bundan başka cehennem ehlinin muhtelif başka lezzetleri de vardır. Hattâ ben cehennemde şiddetli azâb içinde bulunan bir cemaâtle bir araya geldim.

O cemaâte cennet arz edildiği halde, o azâb hâli içinde cennetten nefret ettiklerini gördüm.

Başka bir grup ile de bir araya geldim. Onlar diğer cemaâtin aksinedir.

Bu kısımdan olanlar, cennet nefeslerinden bir nefes almayı veyâhut cennet sularından bir yudum içmeği temenni ettikleri halde kader, onlara muvâfakat etmez.

İşte Cenâb-ı Hak Kur'ân'da bu temennide bulunanlar hakkında **"Ey cennet ehli! Bize biraz su ihsân edin, yâhut Cenâb-ı Hakk'ın sizi nimetlendirdiklerinden bize rızık verin"** (Araf 50) âyetini buyurmuştur.

Âyette cennet ehli cevâb olarak, **"Allah sizin istediğiniz iki şeyi kâfirlere haram kılmıştır"** demiştir.

Şunu da bil ki, yukarıda bahsettiklerimizin hepsi, cehennem ehli üzerine mümted değildir. Yukarıda bahsettiklerimiz, cehennemin hallerine âit türlerden ve çeşitlerden ibârettir.

- Cehennem ehlinden ba'zıları azâb ile lezzetlenicidir.

- Ba'zıları, salt azâb içinde olup kat'iyyen lezzeti yoktur. Belki azâbtan şiddetle nefret edicidirler.

- Cehennem ehlinden ba'zılarını azâba sevk etmeye sebep olan câhilliklerinin çokluğudur.

- Ba'zılarını da azâba sevk eden, dünyâ yurdundaki fazla akıllarıdır.

- Ba'zılarını da azâba sevk eden, kendilerine mahsûs inançlarıdır.

- Ba'zısını da azâba sevk eden, fiilleri ve hareketleridir.

- Ba'zılarını da azâba sevk eden, kendinde mevcûd olmayan fâzîletlerle halkın kendini övmesine âit sözlerindendir. Ba'zılarını da azâba sevk eden, halkın o

şahıstaki kabahatları veyâhut o şahısta bulunan güzel vasıflar hakkında söz söylemeleridir.

- Ba'zılarını da azâba sevk eden, insanların bir kimse hakkında kendisiyle eşit olmadığına dâir söz söylemeleridir.

Özetle: Cehennem ehlinin azâbı, cidden garîb olan bir husûstur.

"Şunlar cehennemliktir, onlara ehemmiyet vermem şunlar da cennetliktir, onlara da ehemmiyet vermem" hadîs-i kudsîsinin sırrı, ateş ehlinin hallerini anlatmaktadır.

Şunu da bil ki, cehennem ehlinden öyle kimseler vardır ki, cennet ehlinin çoğundan fâziletlidir.

Cenâb-ı Hak, bu türden olanları şekâvet yurduna kendileri üzerine tecellî etmek için dâhil etmiştir.

Bu tür şakîlerden olanlar, Cenâb-ı Hakk'ın bakış mahâllidir. Bu bir garîb sır, acâîb iştir.

Allah, istediğini işler ve neyi murâd ederse onunla hükmeder.

Fasıl:

Bu fasılda Muhammedî musavvirenin halk edilen ikinci kısmı anlatılacaktır.

Muhammedî musavvirenin bu kısmına Cenâb-ı Hak, "Mennân ya'nî Çok Ni'metlendiren" ismiyle bakmış, ve cennet türlerini ondan yaratmıştır. Sonra o cennetler üzerine

"Latîf" ismiyle tecellî etmiş ve o cennetleri kendi indinde kerem sâhibi ve şerefli olan her şahsa ikâmetgâh eylemiştir.

Bilesin ki, cennetler sekiz tabakadır. Her tabakada da, çeşitli cennetler, her cennette de sayılması mümkün olmayan dereceler vardır.

Birinci Tabaka:

"Selâm cenneti" ve "karşılık cenneti" diye isimlendirilen cennettir.

Cenâb-ı Hak bu cennetin kapısını sâlih amellerden yaratmıştır. Ve bu cennete girenlere "Hâsib ya'nî Hesap Görücü" ismiyle tecellî etmiştir.

Bundan dolayı bu cennet, sırf mükâfâttır. Resûlullah (s.a.v)Efendimiz'in "Hiç kimse ameliyle cennete giremez", diye buyurduğu hadîs-i şerîf ile kastedilen cennet, bu cennet değil, "hîbeler cenneti"dir.

Bu mükâfât cennetleri, sâlih ameller karşılığıdır. Cenâb-ı Hak bu cennet ehli hakkında **"Ve en leyse lil insâni illâ mâ seâ / Ve enne sa'yehu sevfe yurâ / Sümme yuczâhul cezâel evfâ"** (Necm, 53/39-41) **"İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve insan çalışmasının eserlerini mutlaka görecektir ve sonra onun karşılığı eksiksiz verilecektir "** buyurmuştur.

Bu cennete, ancak sâlih ameller ile girilir. Sâlih ameli olmayan kimse bu cennete giremez.

Bu cennete "Yüsrâ cenneti" de denilmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da **"Fe emmâ men a'tâ vettekâ / Ve saddeka bil hüsnâ / Fe senuyessiruhu lil yusrâ"** (Leyl; 92/5-7) ya'nî **"Artık kim (Fukaranın hakkı olan zekâtı veya sadakayı)**

verirse ve sakınırsa ve hüsnâyı tasdîk ederse; o zaman biz ona "Yüsrâ" için kolaylık veririz" âyeti bu cennet hakkındadır.

Buna "Yüsrâ" denilmesinin sebebi, makbûl amellerden az bir şey ile elde edilebileceğinden dolayıdır. Bu "Yüsrâ" denilen cennet, Cenâb-ı Hakk'ın kolaylaştırdıklarına kolaydır.

İkinci Tabaka:

Burası birinci tabakanın üstünde olup, ondan a'lâdır. Buna "Huld cenneti", "Mekâsib ya'nî kazançlar cenneti" denilir.

Kazançlar cenneti ile karşılıklar cennetinin arasındaki fark şudur ki;

Karşılıklar cenneti amelin miktârına göredir; yâ'nî güzel amellerin tamâmı ile karşılığıdır. Kazançlar cenneti ise, salt kazançtan ibârettir. Çünkü kazançlar cenneti, Cenâb-ı Hakk'a karşı güzel inanışların ve zanların netîceleridir. Bunda beden ile yapılan fiillere bağlanacak karşılıktan, yâ'nî mükâfâttan bir şey yoktur.

Cenâb-ı Hak, bu cennet ahâlisi üzerine "Bedî" ismiyle tecellî etmiştir.

Bunun içindir ki, güzel inanç sâhipleri için ümît etmedikleri şeyler bu cennette ilâhi ibdâ ile ya'nî ilâhî benzersiz bir îcâd ile oluşur.

Bu cennetin kapısı, Cenâb-ı Hakk'a karşı güzel inanışlardan ve zanlardan ve ümîtten mahlûktur.

Kendisinde bahsedilen bu hasletlerden bir şey bulunan kimse, bu cennete girer; bulunmayanlar, bu cennete dâhil olamazlar.

Bu cennete "kazançlar cenneti" denilmesinin sebebi şudur ki, bu cennetin zıddı hüsrân cehennemidir. Hüsrân da, Cenâb-ı Hakk'a karşı fenâ ve kötü zanların netîceleridir.

Cenâb-ı Hak, kötü zan sâhipleri hakkında **"Ve zâliküm zannukümüllezî zanentüm bi rabbiküm erdâküm fe asbahtüm minel hâsirîn"** ya'nî **"Ve işte sizin Rabb'iniz hakkındaki bu zannınız, sizi helâke sürükledi; böylece hüsrâna uğrayanlardan oldunuz"** (Fussilet 23) buyurmuştur.

Kısaca kötü zan sâhipleri, hüsrân ateşinde; güzel zan sâhipleri, kazançlar cennetindedir.

Üçüncü Tabaka:

Cennetin üçüncü tabakasına "mevâhib ya'nî hîbe olunanlar cenneti" denilir. Bu tabaka, bundan önceki iki tabakadan daha yüksektir.

Çünkü, Cenâb-ı Hakk'ın hîbe ettiklerine bir son yoktur. Cenâb-ı Hak isterse, ameli ve inanışı olmayan kimseye, istediği kadar bahşişler ve ni'metler verir.

O bahşişler, amelleri ve inanışları çok olan kimselere verilen lütuftan daha fazla olabilir.

Ben bu cennette Âdemoğullarının cinslerinden olmak üzere her cinsten ve her milletten insanlar gördüm.

Bu hîbe verilenler cennetinin feyizleri o şekildedir ki, Cenâb-ı Hak, inanç sâhiplerine, sâlih amel sâhiplerine hîbe edilenler türünden ihsânda bulunup da, onlar bu cennete girdikleri vâkitte onların üzerine "Vehhâb" ismiyle tecellî eder.

Bu üçüncü tabaka dediğimiz cennete, hîbe edilenlere nâil olmayan kimse giremez. Burası o cennettir ki, Resûlullah (s.a.v) Efendimiz, bunun hakkında:

- "Sizden hiç kimse, ameliyle cennete giremez" buyurdu. Ashâb da:

- "Ya Resûlullâh sen de mi?" dediler. Cevâben,

- "Cenâb- ı Hak rahmetiyle beni örtmese, ben de giremem" buyurmuştur.

Bu hîbeler cenneti, cennetlerin en büyüğü ve en genişidir. Bu cennet **"ve rahmetî vesiat külle şey'in"** ya'nî **"Rahmetim herşeyi kuşatmıştır"** (A'râf, 7-156) âyet-i kerîmesinin sırrıdır.

Bu ilâhî hîbeler o derecededir ki, insanî türden hiç bir kimse geriye kalmamak üzere günlerden bir günde bu cennetten nasîbinin olmasını hakîkatler câiz kılmaktadır ve hakîkatlerin bu bahsedilen câiz kılışı, hîbe etmeye âit imkân türündendir.

Bizim keşf ile olan müşâhedemizde bizim bu cennette bulduklarımız dîn ve mezheb anlayışları ehlinden her türe âit ise de, o milletlerin ya'nî dîn anlayışlarındakilerin hepsi veyâhut ekserisi olmayıp, belki her milletten bir sınıfa mahsûstur. Karşılıklar cenneti ise böyle değildir; O, sâlih amel sâhiplerine mahsûstur. Ona yalnız ehli olanlar girer.

Kazançlar cenneti, karşılıklar cennetinden daha geniştir. Çünkü kazanç, karşılığa pek yakındır. Kazancı elde etmeye sebep olacak sermâyeye kesinlikle ihtiyaç vardır. Kazançlar cenneti ahâlisinin sermâyesi, Cenâb-ı Hakk'a karşı olan güzel inançları ve zanlarıdır.

Ammâ konumuz olan bu hîbeler cenneti, cennetlerin hepsinden daha geniştir. Hattâ kendisinin üstünde olan tabakalardaki cennetlerden de geniştir.

Bu cennete Kur'ân-ı Kerîm'de **"Emmellezîne âmenû ve amilûs sâlihâti fe lehum cennâtul me'vâ nuzulen bi mâ kânû ya'melûn"** (Secde 32) ya'nî **"Ammâ îmân edip de, sâlih amel işleyenler için Me'vâ cenneti vardır. Ve (bu Me'vâ cenneti), yaptıkları dolayısıyla onlara Cenâb-ı Hakk'ın nuzulüdür"** buyurulmuştur.

Burada Cenâb-ı Hak, "nuzul" buyurdu, "cezâ ya'nî karşılık" buyurmadı. Bunun hikmeti, Me'vâ cennetine girenlerin, kazançlar cennetine ve karşılıklar cennetine girenler gibi olmadığına dikkat çekmek içindir.

Me'vâ cenneti, "nuzul", ya'nî, Hak'tan verişler ve bahşişlerdir. Ve cömertlik hazînelerinden, vücûddan ve hîbelerden ni'metlerdir, sâlih amel işleyen yere âit bir husûs değildir.

Dördüncü Tabaka:

"İstihkak ya'nî Hakediş cenneti, naîm cenneti, fıtrat" denilen cennettir.

Bu cennet, bir takım kavimlere mahsûstur ki, onların yaratılışlarında Cenab-ı Hakk'ın emânet kıldığı hakîkatler,

onların bu cennete aslî hakediş ile girmelerini gerektirmiştir. Bu cennete dâhil olanlar Allah'ın kullarından öyleleridir ki, dünyâdan ayrıldıkları zaman rûhları aslî fıtrâtı üzerinde kalmıştır.

Bunlardan ba'zıları, dünyâda da aslî fıtratları üzerine yaşarlar; meczûblar, mecnûnlar, çocuklar gibi.

Bu cennet ehlinin ba'zıları da, sâlih ameller, mücâhede, riyâzet ve Cenâb-ı Hak ile güzel muâmelede bulunarak temizlenenlerden ve saflaşanlardan olup, rûhları beşeriyet çukurundan, aslî fıtratına âit zirvesine yükselir.

Aslî fıtrat, Kur'ân'da, Cenâb-ı Hakk'ın **"Lekad halaknel insâne fî ahseni takvîm"** ya'nî "**Andolsun ki biz insanı en güzel sûrette halk ettik"** (Tîn, 95/4) âyetinde buyurduğudur.

Beşeriyetin kirliliği de Kur'ân'da **"Sümme redednâhu esfele sâfilîn"** ya'nî **"Sonra aşağıların aşağısına gönderdik"** (Tîn, 95/5) âyetiyle bildirilmiştir.

Temizlenmek sûretiyle yükselenler "İllellezîne âmenû ve amilûs sâlihâti fe lehüm ecrun gayru memnûn" ya'nî "Onlar ki îmân eden ve sâlih ameller işle-diler; işte onlar için kesintisiz mükâfat vardır" ayetiyle açıklanmıştır. "Gayru memnûn", kesintisiz demektir.

İşte bu bahsedilen sınıf, "istihkak ya'nî hakediş cenneti" olarak isimlendirilen cennete girerler. O cennet, bunların hakkıdır. Hîbe, kazanç, sâlih ameller yâhut karşılık yoluyla değildir.

Bu cennete dâhil olanlardan temizlenme sûretiyle aslî fıtrâtına dönenler Kur'ân'da **"İnnel ebrâre lefî naîm"** ya'nî

"Muhakkak ki ebrâr, elbette ni'metler içindedir" (İnfitâr; 82/13) âyeti tasdîğince "ebrâr" olarak isimlendirilmiştir.

Bu cennete istihkâk ya'nî hakediş cenneti denilmesinin sırrı şudur ki;

Cenâb-ı Hak, bu cennete girenlere "Hak" ismiyle tecellî etmiştir. Bundan dolayı, asâlet ve aslî fıtrat yoluyla bu cennete girmeyi hakedenlerden başkasının girmesi imkânsızdır.

Bu cennete girenlerden ba'zıları dünyadan çıkar çıkmaz, doğru bu cennete dâhil olur. Ba'zıları da ateşle arındırılıp, rûhî pislikleri giderilmiş olarak aslî fıtrata dönmekle, bu cennete girmeye hakediş sûretiyle dâhil olur. Onların bu cennete girişi, ateşle arındırıldıktan sonradır.

Bu cennetin çatısı arştır. Bundan önceki cennetler böyle değildir. Onlardan her birinde üstteki, alttakinin çatısıdır.

- Selâm cennetinin çatısı, huld cenneti;

- Huld cennetinin çatısı, me'vâ cenneti;

- Me'vâ cennetinin çatısı, hakediş cenneti ve fıtrat cenneti ve naîm cenneti denilen bu cennettir. Bu cennetin çatısı da, arştan başka bir şey değildir.

Beşinci Tabaka:

"Firdevs" denilen cennettir. Buna "maârif cenneti" de denilir. Bunun zemîni, son derece geniştir. İnsan bu cennette irtifa' kazandıkça cennet daralır.

Hattâ o derecede ki, bu cennetin üstü iğne deliğinden daha dardır. O dar mahalde ağaçlar, nehirler, saraylar, âhu gözlü hûriler bulunmaz.

Şu kadar var ki, bu cennette bulunanlar alt taraftaki cennetlere bakınca, oralarda ağaçlar, nehirler, saraylar ve âhu gözlü hûriler ve vildân görürler.

Fakat maârif cennetinde bunlardan bir şey bulunmaz. Bu cennetin üstündeki cennetlerde de aynı şekilde bu bahsedilen şeyler mevcûd değildir.

Bu cennet arşın kapısı üzerindedir. Bu cennetin çatısı, arş kapısının çatısıdır.

Bu cennette bulunanlar, Cenâb-ı Hakk'ı dâimi müşâhededirler.Bunlar şâhidlerdir; yâ'nî, ilâhî cemâlin ve güzelliğin şâhidleridir.

Nefslerini "fenâ" kılıcıyla fânî ederek, Allah muhabbetinde ölmüşlerdir. Mahbûblarından başkasını görmezler.

Bu cennete "vesîle" de denilir. Çünkü ilâhî maârif, ârifin ma'rûfa ya'nî ârif olunana kavuşması için vesîledir.

Bu cennette bulunanlar, bundan önceki cennetlerde bulunanlardan çok azdır. Çünkü cennette tabakalar yükseldikçe, sâkinlerinin az olması, emr-i vâki'dir.

Altıncı Tabaka:

"Fazîlet cenneti" denilen cennettir. Bu cennete dâhil olanlara "sıddîkûn ya'nî sıddîk olanlar" derler. Bunları Cenâb-ı Hak, **"Fî mak'adi sıdkın inde melîkin muktedir"**

ya'nî **"muktedir Melîk'in indinde sıddîklar makâmında"** (Kamer, 54/55) âyet-i kerîmesiyle övmüştür.

Bu cennet, esmâ ya'nî isimler cennetidir. Arşın dereceleri üzerine yayılmıştır. Bu cennete dâhil olanlardan her sınıf, arşın derecelerinden bir derece üzerindedir.

Bu cennette bulunanlar da, maârif cennetinde bulunanlardan daha azdır. Fakat bunların ilâhî ilimdeki mertebesi, daha yüksektir. Bunlar, "ilâhî lezzet sâhipleri", olarak vasfedilmişlerdir.

Yedinci Tabaka:

"Derece-i refîa ya'nî yüksek derece'" denilen cennettir. Bu cennet,

- İsm bakış açısından sıfat cenneti;

- Resm bakış açısından zât cennetidir.

Bunun zemîni, arşın bâtınıdır. Buna girenlere, "ilâhî hakîkatler ile tahakkuk edenler" denilir.

Buna dâhil olanların sayısı, daha önce bahsedilen tabakalara girenlerin sayısından daha azdır. Buna dâhil olanlar, ilâhî hilâfete nâil olan mukarrebîn ya'nî yakınlaşmış olanlardır. Bunlar, ilâhî tahkîkde azîm sâhipleri olan kudret ashâbıdır.

İbrâhîm (a.s.)'ı bu cennetin sağ tarafına dikilmiş olarak, ortasına doğru bakmakta olduğunu gördüm. Nebîlerden ve evliyâdan bir sınıfı da, bu cennetin sol tarafına dikilmişler, bu cennetin ortasına gözlerini dikmiş oldukları halde gördüm.

Resûlullah (s.a.v.)'i de, bu cennetin ortasında, gözlerini arşın çatısına doğru dikerek, Hakk'ın vaad ettiği makâm-ı Mahmûd'u talep eder olarak gördüm.

Sekizinci Tabaka:

Makâm-ı Mahmûd'dur. Buna, "lezzetler cenneti" denilir. Bunun zemîni, arşın çatısıdır. Hiç kimse için bu makâma ulaşmaya yol yoktur.

Şu kadar var ki, sıfatlar cennetinde bulunanlardan her biri, bu makâma ulaş-maya tâlib olup, o makâmın kendisine verildiğinin ve başkasına verilmediğinin zannındadır. Hepsinin de zanları, doğrudur.

Lâkin o makâm, Resûlullah (s.a.v.)'e mahsûstur. Çünkü Resûlullah (s.a.v), "Cennette en yüksek makâm olan makâm-ı Mahmûd, cennet ahâlisinden bir kimseye mahsûstur. Ümîd ederim ki, o şahıs benim" ma'nâsında olan bir hadîs-i şerîf buyurmuşlardır. Sonra da Cenâb-ı Hakk'ın o makâmı kendisine vaad ettiğini haber vermiştir.

Bundan dolayı biz nebî-yi zî-şa'n'ın söylediğine imân eder ve tasdîk ederiz. Çünkü söylediği hevâdan değil, mutlaka ilâhî vahiydir.

Fasıl:

Şurası da bilinsin ki, Cenab-ı Hak Muhammedî musavvireden cenneti ve cehennemi ve bunlarda bulunan:

- Mü'minler için ni'metleri;

- Kâfirler için elîm azâbı yarattığı zaman Âdem (a.s.)'ın musavviresini de, Muhammedî musavvireden bir nüshâ olarak yarattı. Âdem (a.s.) cennetten çıkınca, musavviresindeki hayât kudreti kaybolup gitti. Çünkü rûhlar âleminden ayrıldı.

Âdem (a.s), cennette nefsinde her neyi tasavvur ederse, o şeyi hissinde mevcûd bulurdu. Bu kudret hali, cennete giren her kimsede mevcûddur. Âdem (a.s), dünyâ yurduna inince bu hâl kendinde devâm etmedi. Çünkü cennetteki musavvire ya'nî tasvîr etme hayâtı, nefsi ile idi. Dünyâda hayâtı, rûhu iledir. Cennetteki hayâta âit kudret, dünyâ ehli için fenâ bulmuş ve ölmüş demektir.

Cenâb-ı Hak, dünyâ yurdunda bir kimseyi ebedî hayâtıyla dirildir ve kendi zâtına nazar ettiği gibi o kimseye de nazar eder ve isimleri ve sıfatlarıyla o kimseyi tahakkuk ettirmeye inâyet buyurursa, âhiret yurdunda cennet ehli için mevcûd olan kudret, dünyâ yurdunda da bulunabilir. Bu devlete nâil olan kimse, nefsinde her ne tasavvur ederse, hissinde onu mevcûd olarak bulur.

Bizim bu konuda sana işâret ettiğimiz şeyi anla! Çünkü kim olursa olsun, bizim bu konudaki remzimizi hallederse, yüce varlığın saklayıp gizlediği sırlar, o kimse indinde açık olur.

Allah, hakkı söyler ve isbât eder, nefyetmez.

Nefs Hakkındadır

Nefs İblîs ile telbîs ehlinden ona tâbi' olan şeytanların aslı ve menşeidir.

Şiirin Tercümesi:

"Nefs rabbânî bir sırdır. O da zâttan ibârettir. Nefsin zât ile zâtında lezzetleri vardır. Nefs, rubûbiyyet vasfının nûrundan mahlûktur. Bunun için nefste rubûbiyyet ya'nî rabblık eserleri vardır.

Nefs, her türlü büyüklenme ve kibirlenme ile açığa çıkmıştır. Çünkü bunlar nefsin ahlâkı ve sıfatlarıdır. Nefs, üstünden kendi makâmına gelecek men' edilmeye râzı olamaz. Çünkü men' edilmede yavaşca yürüme ve hareketten âcizlik vardır.

Üst derecelerde inmiş olan ne kadar nûr var ise, kendilerinde olan özellikleri unutmuşlardır. Buna sebep kendilerinde iniş ile oluşan aldanmaktır.

Bu anlatıldığı şekilde üst dereceden aşağı düşen nurlar, dâima gaflete düşmüşlerdir. Fakat nefs sükût ile beraber gaflete uğramamıştır. Reîsliğini de unutmamıştır. Bu nefste bir sebâttır."

Cenâb-ı Hak seni ilâhî rûhuyla nûrlandırsın ve seni hiç bir zaman kendinden yana boş kılmasın!

Bilesin ki; Cenâb-ı Hak, Hz.Muhammed (s.a.v)'i kemâlinden halk ederek onu cemâl ve celâline mazhar kılmış ve Hz.Muhammed (s.a.v)'in her hakîkatini, ilâhî isim-

lerinin ve sıfatlarının hakîkatlerinden bir hakikatten halk etmiş ve Hz.Muhammed (s.a.v)'in nefsini, ilâhî nefsinden yaratmıştır. Bir şeyin nefsi de, o şeyin zâtından başka bir şey değildir.

Biz bu kitâbın daha önceki bölümlerinde ba'zı Muhammedî hakîkatlerin ilâhî hakîkatlerden mahlûk olduğunu beyân etmiştik. O bahisler; akıl, vehim ve benzerlerine âit bölümlerde geçmiştir. Bunlardan başka olan kısmı da ilerleyen bölümlerde gelecektir.

Cenâb-ı Hak Muhammedî nefsi ilâhî nefsinden halk edince Âdem (a.s.)'ın nefsini de Hz.Muhammed (s.a.v)'in nefsinden bir nüshâ olarak halk etti.

Bu hassas ve latîf mes'eleden dolayıdır ki, Âdem (a.s.)'ın nefsi cennette "habbe" yemekten men' edilince, men' edilmeyi kabûl etmeyerek bahsedilen bu habbeyi yedi. Çünkü nefs rubûbiyyet ya'nî rabblık zâtından mahlûktur. Men' edilme altında kalmak ise, rubûbiyyetin ya'nî rabblığın şânından değildir.

Bu men' edilmeyi kabûl etme mes'elesi, dünyâ yurdundadır; âhiret yurdunda da sürerek Âdem evlâdı üzerinde devâm etti.

Nefs bir şeyden men' edildi mi, üstteki sebepten dolayı o şeyi yapmaya düşkünlük gösterir. Men' edildiği şey isterse saâdete, isterse şekâvete sebep olsun, orasını düşünmez. Çünkü nefs, yaptığı işi saâdet yâhud şekâvet talebi için yapmaz. Belki aslî rubûbiyyetten zâtında bulunan sırdan dolayı yapar. Nefs, cennette habbeyi yediği zaman kendisini dikkatsizliğe sevk etmiş oldu.

Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın, **"ve lâ takrabâ hâzihiş şecerete fe tekûnâ minez zâlimîn"** ya'nî **"Bu ağaca yaklaşmayın yoksa zâlimlerden olursunuz"** (Bakara, 2/35) buyurarak ilahî men' etmesiyle gerçekleşen ilâhî haberin kendisini daha sonra şekavete sevk edeceğini bildiği halde yine dikkatsizlikten ayrılamadı.

Bu âyet-i kerîmedeki habbe, tabîata âit karanlıktan başka bir şey değildir. Habbeyi yemek de tabîata âit karanlığın gerektirdiği şeyleri getirmekten başka bir şey değildir. Bundan dolayı ağaçtan hâsıl olan "habbe," tabîata âit karanlığı temsîl için kullanılmış bir kelimedir.

Cenâb-ı Hak, işte bu mâ'nâda olan habbeyi yemekten men' etmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hak, habbeyi yemekten vazgeçilmeyerek ilâhî emre karşı isyân edilirse sonucunun tabîat karanlıkları alt derecelerine inmeyi gerektireceğini bilmiştir.

Tabîat karanlığına meyil ise, şekâvetten başka bir şey değildir. Çünkü men' edilen ağaçtan, Kur'ân'da **"şecere-i mel'ûne** ya'nî **lânetlenmiş ağaç"** (İsrâ, 17-60) olarak bahsedilmiştir.

Kim ona meylederse, onun kovulup uzaklaştırılacağı aşikârdır. Bunun içindir ki, Âdem'in nefsi habbeyi yiyince, ilâhî, rûhî yakınlık derecesinden cismanî uzaklığa atıldı ve indirildi.

Âyetteki inmenin ma'nâsı, bu bahsedilenden başka bir şey değildir. Yâ'nî kayıtlardan ve sınırlanmalardan münezzeh olan ulvî âlemden esâret altında bulunan süflî tabîat âlemine yüz çevirmek demektir.

Fasıl

Nefs bahsedilen bu habbeyi yemekten men' edildiği zaman, kendisinin zâtî esâsında men′ edilmek mevcûd olmadığı için bu men' edilmenin ma′nâsını anlamaktan yana ikileme ve şüpheye düştü.

Şundan dolayı şüpheye düşmüş idi ki:

- Zâtındaki ilmi rubûbiyyet ya′nî rabblık saâdeti idi ve;

- Habbeyi yemenin de şekâvet sebep olacağı sırrı, ilâhî haberlerin gereğinden idi; işte bunun için habbeyi yemekten yana tereddüt etti.

Ancak tereddüt etmiş ise de, habbeyi yemeye muhabbeti olduğunu ilâhî haberlere meyletmeyerek gösterdi ve kendi nefsindeki ilme itimâd etti ve habbeyi yedi.

Bu ikilem, şüphe ve tereddüt öyle mühîm bir şeydir ki, bütün âlimleri hayrete düşürmüş ve şekâvete uğrayan her şakî bu ikilem yüzünden şekâvete uğramıştır.

Çünkü ilk anda olan bu şekâvete düşen, nefstir.

Çeşitli dîn anlayışlarının akıldan yâhût kendine benzeyen insanlardan aldığı ilme i'timâdı ve bu milletlere gönderilen nebîlerin doğruluğu, kesin delîller ve apaçık dosdoğru ilâhî haberlerle sâbit olduğu hâlde, o gelen haberleri terk etmişlerdir.

Ve bu terkten dolayı bir çok milletler ve ümmetler helâka uğramıştır.

Bu mes'elenin sırrı şudur ki;

Nefs en başta habbeyi yemekten men' edildiği zaman bu men′ edilmeyi dilemeyerek helâka düştüğü için ve diğer nefslerde **"halakaküm min nefsin vâhidetin"** ya'nî **"Sizi tek bir nefsten halk etti"** (Nisâ, 4/1) âyeti gereğince bu bir olan nefsten mahlûk oldukları için fer'in asla tâbî oluşu türünden olarak helâke uğramışlardır.

Selâmete ve kurtuluşa nâil olanlar, ancak diğer ba'zı birlerden ibârettir.

Bu helâk ve kurtuluşun sırrı **"Lekad halaknel insâne fî ahseni takvîm; Sümme redednâhu esfele sâfilîn; İllellezîne âmenû ve amilûs sâlihâti"** ya'nî **"Biz insanı en güzel bir şekilde halk ettik. Sonra aşağıların aşağısına reddettik. (Ve buradan kurtuluş bulanlar), îmân edenler ve sâlih amel işleyenlerdir"** (Tîn, 95/4-5-6) âyetinde bulunmaktadır.

Sâlih ameller işleyenler demek, ilâhî haberlere îmân ederek kendi bildiklerini terk edenler ve âsiliği terk ve itaâtli fiiller husûsunda gelmiş olan emirlere uyanlardır.

Bundan dolayı âsilik, tâbîat karanlığının gereklerinden ve itâat de, rûhî nûrların gereklerinden başka bir şey değildir.

***

Bilesin ki; nefs ayrıntılı bir şekilde anlatılan bu ikileme ancak yemek kandırmacasıyla düşmüştür.

Yoksa haberi verenin ilmiyle bir insanın kendi ilmi birbirine aykırı olunca insanın kendi ilmini haberi verenin ilminin önüne geçirmesi câizdir.

Aslında bu mes'elede Cenâb-ı Hakk'ın haber verdiği, nefsin kendi ilmine aykırı değildir. Çünkü nefs habbe ile temsil edilen tabîat karanlığının gerektireceği sırrı, aslî kâbiliyeti ile bilirdi.

Bu şekilde tâbîat zulmetinin rûh arzını karartacağını ve rûhu şekâvete düşüreceğini ve ilâhî tenzîh ve zâtî takdîse göre kirli bir şekâvet olan şeyleri meydana getirmenin, rubûbiyyet şânından olmadığını da biliyordu.

Cenâb-ı Hakk'ın haber verdiği de, nefsin kendisinde bulunan bu ilmin gayrından başka bir şey değildir. Fakat kuvvetli bir şekilde ortaya çıkan kandırmaca, yemek mes'elesinin hakikâtini kendisine şüpheli gösterdi. Ve bahsedilen bu habbeyi yemekten men' edilmenin, zâtındaki rubûbiyyeti yitirmesine sebep olacağı zannına kapıldı.

Telbîs ya'nî ikilem hakîkatinden mahlûk olan İblîs'in söylediği de, rubûbiyyet sırrını yitirirsin ma'nâsında idi, **"Rabb'iniz sizi ağaçtan men' etmiyor. Belki melek olmaklığınızdan yâhut cennette dâimi kalmaktan sizi men' ediyor. Oysa meleklik devam ettikçe men' edilmezsiniz. Eğer men' edilmeyi kabûl ederseniz, bu men' edilmenin altına girmiş olursunuz. Bu habbeyi yemekten men' edilmeyi kabûl etmediğiniz zaman sizi kimse cennetten çıkaramaz. Çünkü rubûbiyyetin gerektirdiği şeyi işlemiş olursunuz"** diyerek (A'râf; 7/20) âyetinin ma'nâsını söyledi.

İblîs bu âyetin mânâsını söyledikten sonra **"Ve kâsemehumâ innî lekumâ le minen nâsıhîn"** ya'nî **"Size yemîn ile söylüyorum, ben size nâsihat edenlerdenim"** (A'râf; 7/21) âyetinin söyleniş şekliyle de Âdem ile Havvâ'yı iknâ etmeye çalıştı.

Burada yemînden kasıt, iddiâ ettiği şeyi kesin ve doğru delîl ile izâh etmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. İblîs de böyle yaptı.

***

Bu izâhı anladıktan sonra şunu da bil ki; geçmiş ümmetlerin hepsi ve helâka uğrayanların hepsi, nefsânî kandırmacalar ile helâka uğramışlardır. Çünkü kerem sâhibi nebîler ve büyük resûller Sâni'yi san'atkârça yapılanların delîliyle ve iktidârı san'at delîliyle ve kıyâmeti ilk diriliş delîliyle isbât ederek halka mechûl işleri ma'kûl işler ile beyân buyurmuşlardır.

Öldükten sonra tekrâr insanları dirilteceğine dâir Kur'ân'da **"Kul yuhyîhellezî enşeehâ evvele merretin"** ya'nî **"De ki: Onu ilk defa inşâ eden, onu diriltecektir"** (Yâsîn; 36/79) âyeti ve bunun benzeri âyetler gelmiştir.

Kısaca peygamberler kesin mu'cîzeler ve bütün şüpheleri yıkan işâretler göstererek ve söyleyerek mahlûkun ebediyyen güç getiremeyeceği hârikâların bir çok çeşidini halka göstermişlerdir.

Ölüyü diriltmek, anadan doğma körün gözünü açmak, abraj hastalığına tutulmuş olanın bedenini sâfî kılmak, denizi yarmak ve bunlara benzeyen bir çok hârikâlar göstermek ancak ilâhî kudret ile mümkün olup, o da nebîlere mahsûstur.

Ve işte bu şekilde mu'cîzeler gösteren nebîlere boyun eğmekten kaçınmak isyânını doğuran, nefsânî kandırmacalardan başka bir şey değildir.

O nefsî kandırmaca gereğindendir ki;

Hz. Muhammed (s.a.v) hakkında araplardan ba'zıları:

- "Ben kendimden küçük bir kimseye boyun eğersem; korkarım, Arap kavmi beni ayıplar" demiştir;

Hz. İbrâhim (a.s) hakkında, gönderildiği kavim:

- "Bunu yakın ve ilâhlarınıza yardım edin" (Enbiyâ; 21/68) demişlerdir.

Aynu şekilde Şuayb (a.s)'ın gönderildiği ümmet de:

- "Ey Şuayb! senin ibâdet usûlün bize babalarımızın ibâdet ettikleri şeyleri terk etmekliğimizi mi emrediyor?" (Hûd; 11/87) demeye cesâret etmişlerdir.

Kısaca, bunların hepsi Hak'tan men' eden nefsânî kandırmacadır. Yoksa ilâhî haberler onların indinde gizli olan ilme aykırı değildir.

Cenâb-ı Hak da, Kur'ân'da **"fe innehüm lâ yukezzibûneke ve lâkinnez zâlimînebi âyâtillâhi yechadûn"** ya'nî **"Yâ Muhammed! Bunlar seni yalanlamazlar. Fakat zâlimlerin Allâh'ın âyetleriyle cihâd etmesi âdetleridir"** (En'âm; 6/33) buyurmuştur.

Özetin özeti, Habbeyi yemekten men' edilmedeki mes'elenin sırrı, yemek kandırmacasıyla nefsi ikileme düşürmektir. Bu sır, ikilem sırrıdır.

Belki ilâhî emrin gerektirdiği şeyin sırrıdır. Belki ilâhî zâtın işinin sırrıdır.

Fasıl

Bilesin ki; Cenâb-ı Hak, Muhammedî nefsi zâtından halk etmiştir.

Hakk'ın zâtı ise, iki zıddı toplamıştır.

Cenâb-ı Hak, âlîn melekleri de cemâl ve hidâyet nûru sıfatları yönünden Muhammedî nefsten yaratmıştır. Buna dâir izâhât daha önce geçmişti.

Cenâb-ı Hak, İblîs ve tebâsını da celâl ve zulmet ve dalâl sıfâtları itibârı ile yine Muhammedî nefsden halk etmiştir.

İblîs'in eski ismi, "Azâzil" idi. Cenâb-ı Hak, mahlûkları yaratmazdan evvel İblîs, binlerce sene Hakk'a ibâdet etti. Hak ona ibâdeti esnâsında:

- "Ey Azâzil! Benden başkasına ibâdet etme!" demişti.

Cenâb-ı Hak, Âdem (a.s.)'ı yaratıp da meleklere Âdem'e secde etmekle emredince secde mes'elesi, İblîs'i ikileme düşürdü.

Zannetti ki, Âdem'e secde ederse, Allah'dan başkasına ibâdet etmiş olacak. Şurasını bilemedi ki, Allah'ın emriyle secde eden yine Allah'a secde etmiş demektir.

İşte bu ikilem, İblîs'in secdeden kaçınmasına sebep oldu. Kendisinde gerçekleşen bu ikilem inceliğinden dolayıdır ki, İblîs'e "İblîs ya'nî ikilemde kalan" denildi.

Bunu anla!

Yoksa İblîs'in ismi yukarıda anlatıldığı şekilde "Azâzil" idi. Künyesi de kudret sâhibi mânâsına olarak "Ebû Mirre" idi.

İblîs, secdeden kaçınınca, Cenâb-ı Hak ona:

"Ey İblîs! Benim iki kudret elimle halk ettiğim Âdem'e secde etmekten seni men' eden nedir? Kibirlendin mi, yoksa âlîn olan meleklerden misin?" (Sâd; 38/75) buyurdu.

Âlîn melekler "Nûn" ismi verilen ve onun benzeri olan melekler gibi ilâhî nurdan mahlûk olan meleklerdir.

Diğer melekler ise latîf unsurlardan mahlûk olup Âdem'e secde ile emr olunan o kısım meleklerdir.

Cenâb-ı Hak İblîs'e üstteki âyetle sorunca İblîs:

- **"Ben, ondan hayırlıyım. Beni ateşten, onu balçıktan halk ettin"** (Sâd; 38/76) diyerek cevap verdi.

Bu cevaptan anlaşılır ki, İblîs ilâhî huzûrda konuşmanın edeblerine ve sorunun inceliğine ve verilecek cevâbın önemine son derecede vâkıf idi. Çünkü Cenâb-ı Hak İblîs'e Âdem'e secde etmekten kendisini men' eden sebebten sormadı. O sebebi sormuş olsaydı, soruda ifâde tarzı olarak:

- "Benim iki kudret elimle yarattığım Âdem'e secde etmekten ne sebeble kaçındın" derdi. Oysa ilâhî soru böyle olmayıp, secde etmesine mânî olan şeyin mâhiyetine ilişkindir; sebebine değil.

İblîs mes'elenin bu sırrına göre cevâba geçti ve:

- **"Ben, ondan hayırlıyım"** dedi.

Demek istedi ki, beni yaratmış olduğun tabîat zulmetinden ibâret olan ateşsel hakîkat, Âdem'in yaratılışının aslı olan balçıksal hakîkatten daha hayırlıdır. İşte buna dayanmaktadır ki, benim Âdem'e secde etmemekliğim hakîkat işinin gereğidir.

Çünkü ateş, hakîkatiyle ulvî olmayı; toprak ise hakîkatiyle süflî olmayı gerektirir.

Dikkat et! Yanmış olan mumu eline alıp da baş aşağı çevirirsen, alevi yukarıya doğru çıkar. Oysa toprak böyle değildir. Bir avuç toprak alıp da havaya atsan, yukarı çıkışından daha sür'atli olarak aşağı iner. Ateş ile toprakdaki hakîkatin gereği budur.

İşte buna dayanmaktadır ki, İblîs **"Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten onu topraktan yarattın"** dedi ve bu sözünün üzerine daha fazla kelime ilâve etmedi. Çünkü biliyordu ki, Cenâb-ı Hak sırrına vâkıftır.

Yine biliyordu ki, merâmını ifâdede makâm, kısa kesme makâmıdır; uzatma makâmı değildir. Eğer makâm, sözü uzatmaya müsâid olsaydı, yukarıdaki sözlerinin üzerine:

- "Yâ Rabb'i! Sen bana daha önce "Ben'den başkasına ibâdet etme" demiştin. Ben ona i'timâd ettim de, secde etmedim" derdi.

Bunu demedi. Çünkü İblîs, makâmın azarlama mahalli olduğunu idrâk etti. Bu azarlanmadan dolayı edeb gösterdi ve secde emrini idrâk etmede ikileme düştüğünü bildi.

İkileme düştüğünü anlaması şundan dolayıdır ki, Hak ona :

- "Ey İblîs!" tâbiriyle seslendi.

İblîs ise, iltibâstan ya'nî ikilemden türemiştir. Bu seslenişten önce kendisine "İblîs" ismiyle seslenme olmamış idi. Anladı ki, ok yaydan çıkmıştır ve yukarıdaki kısa cevâbı verdikten sonra ne feryâd ve figân etti, ne de pişmanlık gösterdi, ne de tevbe etti, ne de mağfiret talep etti.

Çünkü İblîs biliyordu ki, Cenâb-ı Hak, irâdesinden başka bir şey işlemez.

Bu mes'elede Hakk'ın irâdesi hakîkatlerin gerektirdiği şeyden başka bir şey değildir. Hakîkatleri başkalaştırmaya ve değiştirmeye de imkân yoktur.

İblîs bahsedilen bu ikileme düştüğü için Cenâb-ı Hak onu ilâhî yakınlık huzûrundan tabîata âit uzaklık çukuruna kovdu.

"Kâle fahruc minhâ fe inneke recîm" ya'nî **"Haydi çık oradan! Artık muhakkak sen recm edilmişlerdensin! dedi"** (Sâd; 38/77).

Bu âyetteki **"recîm"**, "receme"dendir. "Receme" bir şeyi yukarıdan aşağıya salıvermek demektir.

"Ve inne aleyke la'netî ilâ yevmid dîn" ya'nî **"Muhakkak kıyâmet gününe kadar lânetim senin üzerinedir"** (Sâd; 38/78) âyetindeki lânet de, dehşete düşürme ve ürkütmek mânâsınadır. Şâirin:

"**Bununla bağırtlak kuşunu korkuttum;**

Ve bu yerde kurdun eğlenmesini def' ettim.

Bu yaptığım racul-i *laîn* gibidir"

beytindeki racul-i laîn, bostan korkuluğu demektir. Bostan korkuluğu, insan şeklinde tarlalara dikilen bir heykel olup, bunu kuşları ve hayvanları ürkütmek için dikerler ve o vâsıta ile tarladaki ve ağaçlardaki meyveler selâmette kalır.

Cenâb-ı Hakk'ın İblîs'e **"Ve inne aleyke la'netî ilâ yevmid dîn"** ya'nî **"Muhakkak kıyâmet gününe kadar lânetim senin üzerinedir"** (Sâd; 38/78) buyurduğu âyette, ma'nâlar ilmi usûlünce sınırlama vardır.

Yani **"la'net yalnız senin üzerinedir; başkasına değildir"** demektir.

Çünkü nahiv ilmindeki harf-i cerrler ve harf-i nâsibeler ibârede öne geçerse, sınırlamayı ifâde eder. Ya'nî isnâd yalnız muhataba olur. Örneğin **"ala zeydin dirhemun"** denilse "Para Zeyd'in üzerinedir" demektir.

Aynı şekilde **"İyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn"** (Fâtiha; 1/5) âyetinde de **"iyyâke"**nin öne çıkarılması, yine sınırlama içindir; **"Yalnız Sana ibâdet ederiz ve yalnız Sen'den yardım talep ederiz; başkasından değil"** demektir.

Kısaca, **"Ve inne aleyke la'netî ilâ yevmid dîn"** ya'nî **"Muhakkak kıyâmet gününe kadar lânetim senin üzerinedir"** (Sâd; 38/78) âyetindeki lânet yalnız İblîs'e âittir; başkasına değildir.

Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde zâlimlere, fâsıklara ve daha başkalarına karşı gerçekleşen lânet, tâbi' olma yoluyladır. Yani lânet asâlet yoluyla İblîs üzerine, fer'leri olmaları yoluyla da başkalarının üzerinedir.

"Ve inne aleyke la'netî ilâ yevmid dîn" ya'nî **"Muhakkak kıyâmet gününe kadar lânetim senin üzerinedir"** (Sâd; 38/78) âyetinde **"ilâ"** harf-i cerrinin öne çıkarılması da, yine sınırlama içindir. Ya'nî lânet ancak kıyâmet gününe kadardır.

Bundan dolayı kıyâmet kopunca İblîs üzerine lânet yoktur.

Çünkü kıyâmet gününde tabîat karanlığı hükmü kalkar. "Yevmü'd-din ya'nî din gününün" tefsîri bu kitâbın kırkıncı bölümünde geçmiş idi.

Bu izâha göre İblîs'in ilâhî hazretten kovulması, kıyâmet gününün gerçekleşmesinden öncesine âittir.

Çünkü lânetin aslî gereği, rûhu ilâhî hakîkatlerle tahakkuk etmekten men' eden tâbîat mânîleridir.

Kıyâmet gününün gerçekleşmesinden sonra tabîat mânîleri kemâlât cümlesinden olur. Bundan dolayı ondan sonra lânet yoktur; belki salt yakınlık vardır.

Bu şekilde tâbîat mânîlerî yok olunca İblîs'in daha önce ilâhî nezdindeki yakınlığı ne ise, yine o hâl geri gelir. Bu geri gelme tâbi'ki cehennemin zevâl bulmasından sonradır.

Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın halk ettiği her şey, neticede aslî hakîkati ne ise ona dönmekle nihâyet bulur. Bu bir kat'î emirdir. Bunu anla!

Söylendiğine göre, İblîs lânete uğradığı zaman sevincinin şiddetinden heyecana ve aşka gelip coştu geldi. Hattâ bu hâli âlemi doldurdu. Kendisine:

- "Sen ilâhî hazretten kovuldun. Bu yaptığın nedir?" denilince; cevâben:

- "Bu bir hil'âttır ki, sevgili Allah'ım bunu bana mahsûs kıldı. Benden başka ne yakın bir melek, ne nebiyy-i mürsel bu hil'âti giymedi" dedi.

Bu sevinçten sonra Cenâb-ı Hakk'a nidâ ederek: **"Kâle rabbi fe enzırnî ilâ yevmi yub'asûn"** (Sâd; 38/79) **"Yâ Rabb'i! Yeniden dirilme gününe kadar bana mühlet ver"** dedi.

Çünkü İblis, şu hakîkate vâkıf idi ki, bu mühlet verme mümkündür. Çünkü aslı ve menşei tabîat karanlığı olan lânetlenmişlik hâlinin vücûdda devamlılığı, yeniden dirilme gününe kadardır. Yeniden dirilme günü gerçekleştiğinde tabîat karanlığı rubûbiyyet nûrlarına dönüşür.

İblis bu şekilde kendisine mühlet verilmesini talep edince, Cenâb-ı Hak ona kuvvetli bir şekilde **"Kâle fe inneke minel munzarîn; İlâ yevmil vaktil ma'lûm"** ya'nî **"Öyleyse muhakkak sen, ma'lûm olan vakte kadar mühlet verilenlerdensin"** (Sâd; 38/80-81) buyurdu.

Ma'lûm vakit, varlık işinin Melik-i Ma'bûd hazretine dönüşü zamânıdır.

İblîs mühlet verilme vaadini alınca:

"Kâle fe bi izzetike le ugviyennehüm ecmaîn" ya'nî **"Yâ Rabb'i! Senin izzetine yemîn ediyorum ki, kullarının hepsini azdıracağım"** (Sâd; 38/82) dedi.

Çünkü İblîs biliyordu ki, insanların hepsi tabîatın hükmü altındadır. Tabîattan hâsıl olan zulmânî gerekler, nûrânî hazretlere çıkmaya mâni'dir.

Yalnız İblîs, **"İllâ ibâdeke minhümül muhlasîn"** ya'nî **"Ancak muhlis kulların hâriç"** (Sâd; 38/83) dedi. **"Muhlasîn"** demek "tabîat zulmetlerinden ve mânî olucu kesâfetten ibâdetle hâlis olanlar" demektir.

Bu âyette **"muhlas"** kelimesi ism-i mef'ûl ya'nî edilgen ortaç kipiyle olursa ma'nâsı: ilâhî hakîkatlere nisbet sûretiyledir ve "Cenâb-ı Hak onları kendisine cezbetmekle kurtuluşa nâil etmiştir" demek olur.

"Muhlas" kelimesi ism-i fâil ya'nî kendisinden fiil çıkanın sıfatı kipiyle olursa, ma'nâ kulluksal hakîkate nisbet edilerek düşünülür ve ma'nâ "mücâhede, riyâzet, nefse muhâlefet ve bunlara benzeyen "ağır temiz amellerle kurtuluşa nâil olanlar" demek olur.

İblîs kurtuluşa nâil olanları istisnâ edince, Cenâb-ı Hak ona:

"Le emleenne cehenneme minke ve mimmen tebiake minhüm ecmaîn" ya'nî **"Ben hakkı söylerim, hakkı işlerim; kesinlikle cehennemi seninle ve sana tâbi olanlarla dolduracağım"** (Sâd; 38/85) âyetiyle cevap verdi.

İblîs'in Hakk'a karşı cevapları hakîkatlerin gereklerine göre olduğu için Cenâb-ı Hakk'ın İblîs'e karşı gerçekleşen cevâbı da ilâhî hikmet bakış açısından gerçekleşti.

Bunun sebebi şudur ki, İblîs'in insanlara musallat oluşu tabîat karanlığı vâsıtasıyla olup, İblîs de bu tabîat karanlığını bildiği için Allah'ın kullarını azdırmaya yemîn etmiştir.

Çünkü tabîat karanlığı, onların aynı ve mâhiyeti olup, cehenneme sevke sebeb olan odur.

Belki o cehennemin aynıdır. Çünkü karanlık tabîat bir ateştir ki, Allah onu fesâdçıların kalbinin üzerine musallat kılmıştır.

Bundan dolayı İblîs'e yalnız kendisinin aldatabildikleri tâbi' olur. İblîs kimi aldatırsa, o kimse cehenneme dâhil olmuş demektir.

Sen bu âyetlerde ve bu ibârelerdeki ilâhî hikmete iyi bak. Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da nasıl ince ibâre ile ilâhî hikmetini ibrâz etmiştir.

İlâhî murâd, bu sözleri işitenler ve bu sözlerin en güzeline tâbi' olanlar içindir.

Bu beyânları eğer anlayanlardan isen anla!

Benim işâret ettiğim şeyi akledene nefsim fedâ olsun.

Benim işâret ettiğim şeyi bilene kurban olayım!

Fasıl

İblîs'in hakîkati üzerine lâzım gelen sözleri söyledikten sonra İblîs'in görünme yerleri, çeşitleri, kendisine halkı ayartmak için kullandıkları âletleri hakkında da söz söylemek zarûrî oldu, bundan dolayı şeytânların piyâde ve süvâri olarak her türlü askerleri ve evlâdları ve torunları hakkında da lâzım gelen beyânları vereceğiz.

Piyâde ve süvâri olarak askerleri olduğuna dâir Kur'ân'da **"Vestefziz menisteta'te minhüm bi savtike ve eclib aleyhim bi haylike ve recilike ve şârikhüm fîl emvâli vel evlâdi vaidhüm, ve mâ yaidühümüş şeytânu illâ gurûrâ"** ya'nî **"İnsanlar üzerine piyâde ve süvâri olan askerlerinde yaygara yaparak yürü ve insanlara mallarında ve evlâdlarında ortak olmaya çalış ve insanları aldatmak için (yalan şeyler) vaad et! Şeytan ancak aldatmaca vaad eder"** (İsra, 24) âyeti gelmiştir.

Bilinsin ki; İblîs'in vücûdda doksan dokuz görünme yeri vardır. Bu bahsedilen görünme yerleri ilâhî esmâ-ı hüsnânın ya'nî güzel isimlerin sayısına eşittir.

Sonra İblîs'in bahsedilen bu görünme yerlerinde o kadar çeşitleri vardır ki, saymak mümkün değildir.

Biz İblîsin doksan dokuz görünme yerinden ibâret olan zûhurlarının şerhine âid detaylara girişsek pek uzun olacağından "doksan dokuz görünme yerinin asılları, yedi görünme yeridir" diyerek yetindik.

Nasıl ki, esmâ-i hüsnânın hepsinin hulâsası da yediden ibâret olan zâtî sıfatlarsa, işte aynı şekilde.

Bu görünme yerlerinin esmâ-i hüsnâya ve görünme yerlerinin esâslarının ve isimlerin yediye uygun düşmesi acâîb bir iş ve garîb bir sırdır. Bunun inceliği İblîs'in ilâhî zâttan vücûd bulan nefsten îcâd edilmesi sırrına âittir. Bu işâreti anla! Bu ibâreden gâfil olma!

Bil ki; bahsedilen bu görünme yerleri aşağıda anlatılacağı gibi yedi görünme yerinden ibârettir.

Birinci Görünme Yeri:

Dünyâ ve dünyânın vücûdunun bînâ edilmesine vesîle olan yıldızlar, gezegenler ve unsurlar ve diğerlerindendir.

Şunu da bil ki; İblis bir şeyde ve bir yerde gözükmekle diğer şeyden gâfil olmaz. Ya'nî açığa çıkmasında bir şeye tahsîs edilmişliği yoktur. Şu kadar var ki, genellikle her sınıf için açığa çıkması, aşağıda işâret edeceğimiz şekildedir.

Yine bunun gibi bir sınıfa bir görünme yeriyle açığa çıktığı zaman o sâdece o görünme yeriyle sınırlı olmayıp belki görünme yerlerinin hepsinde çeşitlilik göstermekte dâimdir.

O görünme yerine karşı kaçmasına vesîle olacak hiç bir yol bırakmamak üzere kapıların hepsini kapayıncaya kadar uğraşır.

Bizim İblîs'e âit görünme yerlerinden her zümrede gerçekleşmesi itibâriyle bahsedeceklerimiz, çoğunluk görünme yerlerine göredir. Bunun dışındakileri terk ediyoruz. Çünkü diğer görünme yerlerindeki ayartması da, bu bahsedeceğimiz şeylerden başka bir şey değildir. Bu açıkladığımız şekilde İblîs'in görünme yerlerini anlatmaya başlıyoruz.

Dünyâda şirk ehli üzerine açığa çıkışı, dünyâya bînâ vesîlesi olan unsurlarda, feleklerde ve rükûnlardadır.

İşte kâfirlere ve müşrîklere bahsedilen bu görünme yerlerinde açığa çıkarak önce onları dünyânın süsleriyle ve dünyevî parıldılar ile ayartarak akıllarını alıncaya kadar, kalplerini kör edinceye kadar uğraşır.

Bu şekilde gaflete düşürdükten sonra yıldızların sırlarına ve unsurların esâslarına ve bunlara benzeyen şeylere işâret ederek vücûdda bunların faâl olduğuna dâir nakiller yapar.

Bu şekilde ayartılanlar, feleklere ibâdete başlarlar.

Yıldızların hükümlerinden yana az çok sağlıklı haberler verilmesi, güneşin ısısıyla cisimleri çoğaltması, uzun hesâplar üzerine yağmurun yağması gibi şeyler, o ayartılanlara kandırılma vesîlesi olur. İblîs bu usûlü kâfirler ile müşrîklerde sâbit bir meleke hâline getirince, onları hayvanlar gibi gaflet hâlinde terkeder.

Bu çok büyük gafletten sonra o tür insanların yapacağı şey, yemede ve içmede refâha çalışmaktan ve gayretten başka bir şey değildir.

Kıyâmet gününe ve ona âit hallere inanmazlar. Kıyâmet korkusu aradan çıkınca, o gibi insanların birdîğerini öldürmesi ve birdiğerinin mallarını zorla elden alma ve durmadan devâm eden çapulculuklar olur.

Bundan dolayı tabîatların karanlığı denizlerinde boğulurlar. Bunlar için ebedlerin ebedi kurtuluş yoktur.

Feleklere ibâdet edenlere yapacağı işte bu şekilde olduğu gibi, unsurların esâslarına inananlara (maddecilere) de der ki;

- "Görmüyor musunuz? Cisimler cevherden, yâni ayrı ayrı parçalardan oluşmuştur.

Cevher de sıcaklıktan, soğukluktan, rutûbetten, kuruluktan oluşmuştur. Vücûda oluşum sebebi olan işte bu ilâhlardır. Vücûd âleminde faâl olan bunlardır."

Unsurların esâslarına îmân eden maddecileri de bu şekilde ayarttıktan sonra onlara da yapacağı yıldızlar ashâbına yapacağından başka bir şey değildir.

Aynı şekilde ateşe tapanlara da der ki:

- "Görmüyor musunuz? Vücûd ikiye ayrılmıştır. Biri, zulmet; biri, nûrdur. Zulmet bir ilâhdır ki, ona "Ehremen"; nûr, bir ilâhdır ki, ona da "Yezdân" denilir.

Ateş ise nûrun aslıdır. Bunlara ibâdet lâzımdır."

Ateşe tapanları da bu şekilde ateşe taptırır.

Onlara yaptığı hîle, ayartma ve azdırmada onlara göre meşrû bir şekilde gerçekleşir.

Özetle bütün müşrîklere türlü türlü ayartması vardır.

İkinci Görünme Yeri:

Tabîatta, nefsânî arzûlarda, hayvânî lezzetlerdedir.

İblîs'in bunlarda gözükmesi müslümanların avâmı için olur.

Önce müslümanların avâmını, arzûlu işlere mahbûs, hayvânî lezzetlere rağbet ettirmek, kısaca karanlık tabîatın gereklerine işâret etmek sûretiyle ayartır ve ayarttıklarıyla kalplerini köreltir.

Devâmında onlara dünyâ ile zuhûr ederek, istedikleri işlerin oluşmasına dünyâdan başka vâsıta olmadığını haber verir.

Bu ayartmaya kapılanları dünyâ sevgisine düşürerek, dünyâ talebine aralıksız çalıştırır.

Onları bu hale getirince, dalâlet hâlinde bırakır. Çünkü berbât etmek için başka ilâca gerek yoktur.

Bu şekilde aldattıkları kendisinin hâlis tebaası olurlar. İblîs'e hiç bir emrinde isyân etmezler.

Çünkü dünyâ sevgisinden ibâret olan cehâlet denilen kuvvetli sebeb o kimselerde tamamıyla karar tutmuş olduğundan, İblîs'in emrine muhâlefet edemezler.

Hattâ İblîs onlara küfür ile emretse, küfrü kabûl ederler.

İblîs Bu hale getirebildiği kimselerin kalplerine girerek âhiret gibi Cenâb-ı Hakk'ın haber verdiği gayba âit işlerde tereddütler, vesveseler îcâd eder.

Bu şekilde kalplerine İblîs giren kimseler dinsizliğe düşünce İblîs'in maksadı tamam olmuş olur.

Üçüncü Görünme Yeri:

Sâlih amel sâhiplerine karşı olan zuhûrudur. Bunların kalbine kendini beğenmeyi sokmak için işledikleri ibâdetleri güzel gösterir. Bu şekilde nefslerine ve amellerine kendini beğenmeyi sokmaya muvaffak olduklarını, kendilerinde bulunan fazîletin büyüklüğü ile aldatır. Bunun içindir ki, kendini beğenen kimseler hiç bir âlimden nâsîhat kabûl etmezler. İblîs kendini beğenenleri bu hâle getirince, onlara der ki; - "Bu kadar amel yeterlidir. Başkaları sizin ibâdetinizin binde birini yapsalardı, kurtuluşa ulaşırlardı. Şimdi siz amellerinizi azaltın, istirahata başlayın, nefslerinizi büyük görün, insanları hafife alın, sizin için korku yoktur."

Kendini beğenme ashâbı İblîs'in ayartması ile kendilerinin ahlâklarının fenâlığından ve insanlara karşı kötü zanda bulunmaktan yana gaflet ederek ıstırâhat ve nefsini büyük görmeye alışınca gıybet yolunu tutarlar ve dâima halkı gıybetle meşgûl olurlar. Ba'zen de İblîs sâlih amel sâhiplerine günahları birer birer telkîn eder. Ve:

- "İstediklerinizi işleyiniz, Allah Gafûr ve Rahîm'dir. Cenâb-ı Hak hiç kimseye azâb etmez. Allah sakalına beyazlık düşen kimseye azâbtan yana hayâ eder. Allah Kerîm'dir; Kerîm olan Allah'ın hukûk talebine kalkışması azâmet ve şânına yakışmaz" der ve bunlara benzeyen ayartmalarla uğraşır.

Hattâ sâlih amel sâhiplerini bulundukları sâlihlik halinden günahkârlığa sevk etmeye muvaffak olur. Sâlih amel sâhipleri bu gibi hâllere ma'rûz olunca, kendilerine belâ dâhil olmuştur. Bu hallerden Allah'a sığınmak gerekir. el-İyâz billâhi Teâlâ!

Dördüncü Görünme Yeri:

Niyetlerde ve amellerin fazîletli oluşunda İblîs'in zuhûrudur. Bu zuhûru, keşf ashâbına karşı yapar. Amellerini bozmak için niyetlerini bozar.

Ve o tür kimseler Allah için ibâdet edip dururken kalbine hîle sokmak için bir şeytân salar. O şeytan:

- "Amellerini güzel yap! İnsanlar seni görür, sana tâbi' olur" tarzında sözlere başlar. Bu ayartması keşf ashâbını riyâ ve gizli şirke düşüremediği zamanda olur. Çünkü İblîs, bu tür şahıslara hayr yönünden gelir. Örneğin bir kimse hayr ile, ibâdetle veyâ Kur'ân okumakla meşgûl ise ona

- "Sen hiç gezmez misin? Gez! Yolda istediğini okursun. Hac ile Kur'ân okumanın mükâfatını bir arada yapmış olursun" şeklinde şevklendirmeye başlar. Bu şevk ile yola çıkarsa bu âbide bu sefer:

- "Sen de insanlar gibi ol. Çünkü şimdi misâfirsin. Senin için Kur'ân okumaya lüzûm yoktur" diyerek Kur'ân'ı terk ettirir.

Kur'ân okumayı terkin uğursuzluğu ile ilâhî yazılardaki farzları da bırakmaya başlar. Hattâ ba'zısı Ka'be'ye erişemez. Ba'zı âbidleri de haccın bütün vecîbelerinden rızık tedâriki engeliyle meşgûl kılar.

Bu tür ayartmalarla ba'zısını da cimriliğe, kötü huya, gönül darlanmasına uğratır. Bunlara benzeyen bir çok ayartmaları vardır. İblîs âbidi içinde bulunduğu amelden yana bozamazsa, daha başka türlü amel gösterip kalbine girerek birinci amelini terk ettirmeye uğraşır. Onu terk ettirince, ikinci ameli de terk ettirmeye uğraşır.

Beşinci Görünme Yeri:

Bu zuhûr yeri ilimdir. İblîs bu görünme yerinde âlimlere zâhir olur. İblîs için ilim ile ayartmak en kolay bir mes'eledir. Bu konuda İblîs'in şöyle dediği anlatılır:

- "Vallahi bin tane âlimi ayartmak, imânı kuvvetli bir ümmîyi ayartmaktan daha kolaydır."

Çünkü İblîs, îmânı kuvvetli olan ümmîyi ayartmada şaşırmıştır. Fakat âlim böyle değildir.

Âlime sâhip olduğu ilmin hak olduğuna dâir ayartma ile delîl gösterir. Bu şekilde kendi işini kolaylaştırır.

Örneğin âlimi ayartmak için şehvet mahallinde ilim ile gelerek der ki:

- "Sen Hanefîsin, şu kadınla Dâvûd mezhebi üzerine nikâh akdi et. Yâhut sen Şâfiîsin, Ebû Hanîfe mezhebi üzerine nikâh akdi et."

Bunu yaptırmaya muvaffak olunca, şâyet karı-koca arasında daha sonra anlamazlık olur da eş mihri, nafakayı, kisveyi talebe kalkarsa, onun için karısını râzı etmek husûsunda yemin etmek câizdir.

- "Sana şöyle şöyle yapacağım ve şunları da edeceğim, diye yemîn et" der.

Buna da muvaffak olursa, erkeğin yalancı vaadinden dolayı eşi hak iddiasına kalkışarak hâkime müracaat ettiği takdirde bu sefer de:

- "Nikâh akdi bozuktur, câiz değildir. Karının zevceliğini inkâr et. Zâten senin mezhebine göre zevcen değildir. Ne nafakaya, ne de başka bir şeye ihtiyaç yoktur" şeklinde ayartır.

O kişi de yemîn ederek, bu şekilde zâhiren yakasını kurtarır.

Özetle şeytânın ayartmalarının türleri pek çoktur. Saymakla bitmez.

İblîs'in ayartmalarından kurtulmuş olan pek azdır. Kurtulanlar sayılabilecek kadardır.

Altıncı Görünme Yeri:

Âdetlerde ve râhatı istemekte zâhir olur.

Bunu sâdık müridlere karşı yapar. Âdet ve râhat talebi bakış açısından onları tabîat karanlığına düşürür.

Himmetlerindeki kuvveti, ibâdete rağbetlerinin şiddetini onlardan söküp alınca, onları tam bir gaflete düşürerek diğer ayarttıklarına yaptığı şeyleri bunlara da yapar.

Sâdık müridler üzerine râhat talep etmekten ve âdetlere meyletmekten daha çok korkulacak mühîm ve büyük bir şey yoktur.

Yedinci Görünme Yeri:

İlâhî ma'rifetler ya'nî bilgilerdir. İblîs, ilâhî bilgilerde sâdıklara ve ârif evliyâların üzerine zâhir olur. Onun ayartamayacakları ise Hakk'ın muhâfaza ettiği kimselerdir. Mukarrabîn ya'nî yakınlamış olanlara gelince, İblîs hiç bir zaman onlara varacak bir yol bulamaz.

Evliyâya ilâhî bilgilerde zuhûrunun birinci mertebesi, ilâhî hakîkatlerde olur. Onlara der ki:

- "Allah bütün vücûdun hakîkatidir. Siz de vücûd cümlesindensiniz. Şu halde Hak, sizin hakîkatinizdir."

İblîs böyle deyince, evliyâ bunu tasdîk eder. İblîs tasdiki görünce:

- "Şu taklîdçilerin işlediği amellerle, âdetlerle, nefslerinizi niçin yoruyorsunuz" der ve sâlih amelleri terk ettirmeye muvaffak olur.

Bu ayartmaya ma'rûz kalıp sâlih amelleri terk edenlere bu defa da İblîs,

- "Şimdi istediğinizi yapın, Allah sizin hakîkatinizdir. Siz O'ndan ibâretsiniz. O'nun için istediğinizi işlediğinizde aslâ suâl yoktur."

Zinâ ederler, çalıp çırparlar, şarâp içerler. Bu şekilde dalâlet o kadar ilerler ki, zındıklık ve dînsizlik hâsıl olarak, İslâm ve imân çerçevesinden sıyrılıp çıkarlar.

Onlardan ba'zısı ittihâda; ba'zısı ifrâda, yâni tek bir Âdem olduğuna inanırlar.

Dalâletin sevkiyle kendilerinden çıkan hatâlardan dolayı kısâs ile talep edildiği zaman yâhut inkâr ettikleri şeylerden ve fiillerinden yana sorgulandıklarında İblîs,

- "Size nisbet edilen şeyleri inkâr edin, nefslerinizdeki kudretten aşağı düşmeyin. Çünkü siz hiç bir şey yapmadınız. Hakîkatte fâil Allah'tır. "Siz sizsiniz; siz O değilsiniz" sözü insanların inancından ibârettir.

Hakîkatte siz O'ndan başka bir şey değilsiniz. Yemîn etmesi istenilenin niyetine göre yemîn de câizdir" diyerek "hiç bir şey işlemedik" diye onları yemin etmek alt derecesine düşürür.

Ba'zı evliyâya da Hak kisvesiyle seslenir. Örneğin birisine,

- "Allah benim. Sana haramları mübâh kıldım. İstediğini işle. Senin üzerine günâh yoktur" tarzında seslenir.

Bu bahsettiğimiz izâhların hepsinde yanlıştır diye izâh ettiklerimiz, bu mes'elede zuhûr eden İblîs olduğu takdîrdedir. Yoksa, Cenâb-ı Hakk'ın kulu ile kendi arasında bunlardan çok daha büyük husûsiyetleri ve sırları vardır.

Cenâb-ı Hakk'ın verişleri için ehli indinde inkâr edilemeyecek bir takım alâmetler vardır.

Eşyâdaki ikilem, o kimse üzerine olur ki, onun eşyânın hakîkatlerine bilgisinin yokluğu ile berâber usûl hakkında da ilmi yoktur.

Yoksa, usûl hakkında bilgisi olan kimsenin indinde bu tür şeyler gizli olmaz.

Seyyîdimiz Abdülkâdir Geylanî hazretlerinin hikâyesini gör ki, kendisine bir sahrâda,

- "Ey Abdülkâdir Geylânî! Allah benim. Sana haramları mubâh kıldım. İstediğini işle" diye ses geldiği zaman, Abdülkâdir Geylânî hazretleri,

- "Yalan söylüyorsun. Sen şeytânsın" diye cevâp verdi. Abdülkâdir'e soruldu:

- "Onun şeytân olduğunu ne ile bildin?" denildi. Geylânî cevâpta:

- **"Muhakkak ki; Allah, kötülüğü emretmez"** (A'râf; 7/28) âyetiyle bildim. Bana o lânetlenmiş "haramları mubâh kıldım" deyince bildim ki, şeytandır. Beni ayartmak istiyor."

Bununla birlikte bunun benzerleri, Hak ile berâber, Allah'ın kullarıyla Hak arasında ba'zen geçerli olur; Bedr ashâbı ve diğerleri hakkında olduğu gibi.

Bu bir makâmdır ki, ben bunu inkâr etmem. Benim sülûkumun başlarında vaktimin bir kısmında bu gibi haller olmuştur. Ben kendimi o hallerde haklı görüyordum. Seyyîdim, şeyhim, dünyâ üstâdı Şerâfeddîn, Seyyidü'l-evliya'il-muhakkikîn Ebû'l-Ma'rûf eş-Şeyh İsmail ibn İbrahim el-Ceberîtî hazretleriyle birlikte Cenâb-ı Hak beni o hallerden nakletti.

Ben o haller içinde iken Şeyh hazretleri, rahmânî nefhâlarda rabbânî inâyet ile desteklenmiş olarak beni o halden çevirmeye özen gösterdi. Nihâyet Hak, hak gözü ile kuluna baktı. Ve beni yanında olanlardan yapmak himmetinde bulundu.

O ne güzel fâzıl bir seyyîddir. O ne güzel kâmil şeyhdir! Aşağıdaki kasidem kendileri hakkında söylediğim çeşitli kasîdelerden bir kasîdedir.

Otuz beş beyitli olan kasîdenin geniş olarak tercümesi:

Âşık vefâkârlık etti. Onun için ma'şûku kendisini ziyâret eyledi. Bu ne büyük müjde, bu ne büyük müjde! Âşıkın da isteği bu idi.

Az bir zaman süren hicrândan sonra ma'şûk meclîse teşrîf etti. Bu ne güzel ferâhtır. Tabîb devâ oldu hastaya.

Ey salınarak yürüyen fidan boylu! Bu letâfette mızrak kâmetine benzeyen boy bükülür mü? Yoksa ey ona tâbi' olan kimse! Sen onun sırdaşı olan yâri misin?

Ma'şûkun misk gibi kokan yüzündeki "ben"i, ittikâdan hayrette bıraktı beni. Ve o "ben" in güzelliği hâlis aşk şarâbına hidâyet etti beni.

Dudakları üzerine parçaları gelen tükrüğü ağzının ak çiçeği; inci misâli latîf ve tâne tâne dizili ağzının mercanı üzerine.

Gece rengindeki saçlarının siyah nûru, sabahın güzelliğini parlatmaktadır. Gündüzün şu'lelerine benzeyen yanağın batar mı hiç söylesene?

O kirpikler, süngü müdür, yahut ok mudur? Kalbime lütfen isâbet etmez misin, yoksa kalbimin nasîbi, "size fedâ olsun" diyerek muhabbet göstermek midir?

Ey yay olmuş kaşları! Bu durgunluk ne zamânâ kadardır? Farz edin ki, hedef benim. Bu hedefe isâbet etmez misiniz?

Ey gammazlar! Ey ağyâr! Bu gammazlıktan ferâgat edin. Ey rakibler! Bilin, ben ma'şûkumun rakiblerine ölüm saçarım.

Sizin yok olmanız Allah içindir. Sizinle mülâkâtın yok olması temennisindeyim. Olmasaydınız sarılırdı âşık, ma'şûkuna

Ey gammazlar! Ey rakibler! Seher vaktini letâfetle dolduran feyiz rüzgarlarını görmüyor musunuz? Seher vakti esince şaşkın âşıkı diriltiyor.

Ben o kimseyim ki, rakîb korkusu olduğu zaman sarılırım cânânıma. Bundan maksâdım, yaklaşmak isteyen kimse girmesin cânânımla arama.

O sabah ki, ben cânânıma feyizlerin bereketiyle ünsiyyet etmiş idim, o sabahı asla unutamam. O sabahın bahşettiği cesârettendir ki, bineğim korkmaz zulmetlerin derinlerine dalmaya.

Mızraklı, kargılı süvâriler bana karşı silahlarını doğrultmuşlar ise de, "Mirre" civârındaki tehlikelerden gelenler, engel olmaz bana.

O süvârilerin soyu pâk olan binekleri, atmak istemişlerse de beni üstlerinden, ben bindiğim soyu ve cinsi pâk olan hayvanın dizginlerini sıkı tuttum, bu başkalarına engel teşkîl etsede.

Ben, saâdet suyunu içtiğim zaman i'tirâz okları öyle yağıyordu ki, Nisan ayındaki şiddetli yağmurlar ve şimşekler gibiydi gerçekten.

İşte böyle tehlikeli hâller içinde maksûdumun menzîline erişerek, bineğime diz çöktürdüm.

O menzîl öyle bir yer idi ki, oraya gelen garibe "ehlen ve sehlen" demekten başka ses yok idi.

Eriştiğim menzîl bir ev idi ki, saadetin acâib şâyân teganni yeri o ev idi. O evin Anka'sı da yüce tabakasında saadetin hem-hali idi.

O bir evdir ki, keremler, yücelikler o evde mevcûttur. Evin etrafı cömertlik ve ni'metler ile dolu doludur.

Bir evdir ki, (Şeyhim) İsmâil o evdedir. İsmâil, semâdan esma yani daha yüce olup, en yüksek olan zâtın, yani Cenâb-ı Ecel ve A'lânın isimleri onun alâmetleri ve nisbetinin şerefidir.

Yüce sıfatların melîki ve zâtın kâmilidir. Onun güzel kokusu ile kuzey ve güney yönleri güzel kokularla dolmuştur.

İlâhî meliklerin meliki, bu zâttır. Hîbe edilmiş ve alınmış olan ve olmayan bunun sancağı altındadır.

Bu bir arslandır ki, arslanların kanı kındır kılıcına. Bu bir "kerkes" denilen yırtıcı kuştur ki, tırnağı girdi kerkeslerin iliğine.

Padişahların başları üzerinde parlayan tâcın incileri, çıkar dalgalarından bu hîbe denizinin.

Bu zât, kutbu'l-hakîkattır. Şerîatın mihveridir, ziyânın aynıdır. Velâyet feleklerinin hem muhiti, hem de nihâyeti olmayan çevresidir.

Mekânet sâhibidir sıfatları i'tibârıyla. Hür olan kimseler, bunun yanında benzer küçük bir köleye.

Ey yüce zât! Sana Hak yapar ancak mükâfâtı. Sen hem elden alan, hem de hîbe edici olan bir meliksin. Senin kurdun hem kanatır, hem himâye eder.

O yüce zât, istediğine saltanatı ihsân ile azîz eder; istediğini de zelîl kılar. Bu işin bu zât kudretli sâhibidir.

Ey İbrâhim'in oğlu! Ey ihsan ve kerem deryâsı! Ey Ceberti tarîkatına mensub olan zât! Ey Üstâd! Ey mahâret sâhibi olan yüce zât!

Kölen olan Abdulkerim el-Cîlî için bir inâyetin yok mudur? Öyle bir inâyet isterim ki, o inâyetin âşıkı ma'şûkun boyasıyla tam şekilde boyasın.

Sen kerîmsin. Bunda şüphe yoktur. Ben de kerîmin kuluyum. Benim kalbimin sevinci ancak senden umulur.

Senin sesini işitenler, seni dışarıda araştıranlar, bunların hepsi senin nimetlerinin cömertliğinin misâfirleridir. Çünkü senin cömertliğinin yağmur gibi yağması umûmî tarzdadır.

Ey pâk toprakta biten ağaç! Sen eğriliğe meyletmişsin. Şu kadar var ki, menekşelerin güzel kokusu sende yayılmıştır.

Mekke'ye, Mekke'deki ziyâret makâmlarına ve bin aşıkın uykularını terk etmeye sebep olan zâta, yani Hz. Resûlullah (s.a.v)'e yemîn ile söylüyorum ki:

Kalbim sizden başkasına muhabbet etmedi hiç bir zaman. Bütün varlığımla söylüyorum; benim matlûbum ancak sizsiniz!

Şimdiye kadar İblîs hakkında verilen izâhlar yeterlidir zannediyorum. İblîs ve İblîs'in görünme yerlerindeki çeşitliliğine dâir bu izâhlar yeterlidir yoksa İblîs'in yukarıda sayılan yedi görünme yerinden sâdece birindeki çeşitliliğini ayrıntılarıyla izâh etmek gerekse, cildler dolusu eser yazmaya ihtiyaç görülür.

Bir görünme yerindekini misâl için söylüyorum. Aşağı derecelerdeki ayartmasından vazgeçerek en üst tabakada ya'nî ârifler tabakasındaki ayartmasını beyân için derim ki;

İblîs'in üst tabakadaki ayartmasının hepsini alt tabakada yapmaya gücü yeter, aksi yoktur. Ârifler tabakasındaki ayartmasına gelelim;

İblis ba'zı âriflere fesâdlığını ilâhî isim bakış açısından, ba'zen ilâhî vasıflar bakış açısından, ba'zen zât, ba'zen arş, ba'zen kürsî, ba'zen levh-i mahfûz, ba'zen kalem, ba'zen ilâhî a'mâ cihetinden, ba'zen ulûhiyyet bakış açısından yapabilir.

Kısaca, her ilâhî görünme yerinde ve her ulvî vasıfta gözükebilir. İblîs'i evliyâdan ferdiyyet derecesine gelenlerden başkası bilemez.

Bu dereceye gelerek İblîs'i bilenler, İblîs'in fesâdlığından yana korunaklıdırlar. Onun ayartması bu tür ârifler hakkında dalâlet değil, hidâyet olur.

Ve onunla ilâhî hazrete yakınlık hâsıl olur. İblîs evliyâya musallat olduğu zaman mes'eleyi sonuna kadar vardırır.

Eğer velî ilâhî hakîkatler ile tahakkuk ederse, hâsıl ettiği temkînin içinde televvün ya'nî renklenme olsa da, nihâyete varmıştır. O mertebede İblîs'in hükmü kesilir.

Velînin bu mertebeye gelmesi veli hakkında "yevmü'd-dîn ya'nî dîn günü"dür. Çünkü dîn gününün mânâsı, kıyâmet gününden başka bir şey değildir.

Ârif üçüncü derecede fenâya kadar ilerler ve bu şekilde beşerî vücûdu mahv olur da, bekâya nâil olursa, onun küçük kıyâmeti kopmuş demektir.

O küçük kıyâmet o velî için dîn günü olmuş olur.

Bu mes'eleyi izâhda bu kadarla yetiniyoruz.

Çünkü bu sırrı ifşâya yol yoktur.

Bilinsin ki; şeytanlar, lânetlenmiş İblîs'in evladlarıdır. Bunun sebebi şudur ki, İblîs tabîata âit nefsde tam bir kudret olduğundan, gönüldeki şehvet ateşini hayvânî âdet ile nikâhlandırmaya gücü yeter.

İşte, şeytanların doğumlarına sebeb bu nikâhtır. Bu mes'ele âdetâ ateşten, alevin; topraktan, bitkinin çıkması gibidir.

Kısaca şeytanlar, İblîs'in nesli ve tebâsıdır. Bunların kalbe hâtıra verişi nefsânî hâtıra veriş şeklinde olur ve ayartmayı bu şekilde yaparlar.

Bundan dolayı şeytanlar da İblîs gibi "vesvâs" ve "hannâs"tır. Gelir, çekilir ve tekrar gelir. İşte İblîs'in Âdemoğluna ortaklığı bu şekildedir.

Cenâb-ı Hakk'ın Kurân'da **"ve şârikhüm fîl emvâli vel evlâdi"** ya'nî **"Mallarında ve evlâdlarında onlara ortak ol"** (İsrâ; 17/64) buyurduğu bu ortaklıktır.

Şeytanın fesâdçılığıyla insanda ateşe dönük tabîat gâlib olursa, o kimse unsûrî rûhlara katılır.

Yok eğer bitkisel hayvânî tabîat galip olursa, bu fesâdçılığa uğrayan Âdemoğlu sûretinde olur, ancak Âdem gibi görünmekte ise de, salt şeytandır. Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da **"şeyâtînel insi vel cinni"** ya'nî **"insan ve cin şeytanları"** (En'âm 112) buyurduğu budur.

İşte bu Âdemoğlu sûretinde görünen şeytânî tebâlar, İblîs'in süvâri alayıdır. Çünkü bu türden olanlar, unsûrî rûhlara katılmış olan şeytanlardan daha güçlüdürler.

Kısaca şeytanlar dünyâda fitnelerin temelleri olup, bu türden olanlar da onların fer'idir.

Buna Kur'ân'da "**recileke**"den "racul" denilmiştir. Yani şeytanın piyâde askerleri demektir. İşte Kur'ân'da **"ve eclib aleyhim bi haylike ve recilike"** ya'nî "**piyâde ve süvâri olan askerlerinle yaygara yaparak onların üzerine yürü"** (İsra 24) âyetinin mânâsı budur.

Şurası da bilinmelidir ki; İblîs'in çeşitli âletleri vardır.

- En kuvvetli olan âleti **"gaflet"**tir. Gaflet kılıç gibi olup İblîs onunla istediği gibi keser.

- Daha sonra **"şehvet"**tir. Şehvet, insan öldürmekte kullanılan ok gibidir.

- Sonra **"reîslik sevgisi"**dir. Bu, İblîs'in kalesi gibidir, oraya sığınır işini sağlama alır.

- Sonra **"cehâlet"**tir. Cehâlet, İblîs'in bineğidir. Ona biner, istediği yere sürer gider.

Şâirlik, atma hikâyeler anlatmak, şarâb, oyun ve eğlence ve bunlara benzeyen şeyler de İblîs'in geri kalan savaş âletleridir.

- **"Kadınlara"** gelince: Bunlar doğrudan doğruya İblîs'in vekîlleri ve hîle ipleridir. Bunlarla İblîs, ne isterse yapabilir.

İblîs'in kuvvetleri arasında te'sîr yönünden kadınlardan kuvvetli bir âleti yoktur.

Bunlarla da istediği gibi ayartma ve çarpışma ve muhârebe edebilir.

Bahsedilen bu âletlerden başka da İblîs'in âletleri vardır. Çeşitli zamanlar da onun âletleridir.

Gece vakti, töhmet mevzi'leri, çekişme anları ve bunlara benzeyen şeyler de bu âletler türündendir.

Kalbi olan veyâhut hakîkati müşâhedeye vesîle olacak işitmesi olan kimseye, bu izâhlarımız yeterlidir.

Fasıl

Bilinsin ki, sûfî terimlerinde nefs beş kısma ayrılmıştır.

1- Hayvânî nefs,

2- Emmâre nefs,

3- Mülhime nefs,

4- Levvâme nefs,

5- Mutmainne nefs.

Bunların hepsi rûhun isimlerindendir. Çünkü nefsin hakîkati rûhdan başka bir şey değildir. Rûhun hakikati de, Hak'dan başka bir şey değildir.

1- Hayvânî nefs: Bedeni idâre yönüyle, rûha bu isim verilir. Felsefecilere göre hayvânî nefs damarlarda akan kandan ibârettir. Bizim görüşümüz bu değildir.

2- Emmâre nefs: Hayvânî lezzetlere, şehvete dayalı tabîata dönük gereklere düşkünlük itibârı ile yine rûhun ismi olup, bu emmâre nefsde ilâhî emir ve yasaklara aldırış etmek yoktur.

3- Mülhime nefs: Bu da rûhun ismidir. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın nefse hayra dönük işleri ilhâm etmesi itibârı ile bu isim verilir. Nefsin hayra âit fiilleri, ilâhî ilhâm iledir.

Şerre âit fiilleri de, tabîatı gereği iledir. Tabîî gerek, nefse nisbetle işi yaptırma fiili gibidir. Güyâ, o tabiî gerekleri işlemek için nefse emretmekte olan haller demektir. Bunun içindir ki, nefse şerri emretmesi itibârı ile "emmâre", ilâhi ilhâm ile emretmesi itibârı ile "mülhime" denilmiştir.

4- Levvâme nefs: Levvâme, levm ya'nî kınama ve ayıplama demektir. Nefs bu mertebede şerlerden vazgeçerek "o helâk edici şeylere niçin daldım", diye kendisini kınar ve ayıplar. Bunun için "levvâme" denilmiştir.

5- Mutmainne nefs: Mutmainne nefs denilmesi, nefsin Hakk'a karşı sükûn bulması ve mutmain olması itibârı iledir. Bu mutmainlik, zemmedilmiş fiillerin ve zemmedilmiş hâtıraların kesilmesiyle tahakkuk eder.

Zemmedilmiş hâtıralar, henüz kesilmemişse "mutmainne" denilmez; o ancak yine levvâmedir. Zemmedilmiş hâtıralar tam olarak kesilince, nefse, "mutmainne nefs" denilir.

Mutmainne nefsde tayy-i mekân, gayb ilmi ve benzeri gibi rûha dönük eserler cesed üzerinde gözükünce, nefsin rûhdan başka ismi olmaz.

Bu yükselişe nâil olduktan sonra zemmedilmiş hâtıralar kesildiği gibi, övülmüş hâtıralar da kesilip ilâhî vasıflar ile vasıflanma, zâtî hakîkatler ile tahakkuk hâsıl olursa o zaman ârifin ismi ma'rûfun ya'nî kendisine ârif olunanın ismi olur; ârifin sıfatı ma'rûfun sıfatı olur; ârifin zâtı ma'rûfun zâtı olur.

Allah hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

İnsân-ı Kâmil Hakkındadır

İnsân-ı kâmil Resûlullah (s.a.v)Efendimiz'den ibârettir. İnsân-ı kâmil, Hakk'a ve halka mukâbildir.

Bilesin ki, bu bölüm bu kitâpta mevcût olan bölümlerin hepsinin özetidir. Belki kitâbın başından sonuna kadar, ne kadar izâhlar varsa, bunların hepsi bu bölümün şerhidir.

Bu hitâbı anla!

Şimdi bilesin ki;

İnsânî türün ferdlerinden her ferd, bütün kemâliyle diğer insânî ferdlerin nüshâsıdır. Birisinde bulunan şeyin, diğerinde de bulunmak zarûrîdir.

Elinin ayağının kesilmesi ve benzeri gibi veyâ anne rahminde bir ârızadan dolayı a'mâ olmak ve benzeri gibi ârızalar bulunmadıkça, bahsedilen kurala aykırı insan bulunmaz.

Bu açıklandığı şekilde ârıza bulunmadığı takdirde, insân ferdlerinden iki insânî ferd birdiğerine karşılık birer aynadır. Birinci aynada bulunan, ötekinde de bulunur.

Şu kadar var eşyâ, ba'zı insanlarda bi'l-kuvve ya'nî potansiyel, ba'zılarında bi'l- fiil mevcûttur.

Eşyâ kendilerinde bi'l-fiil bulunan zâtlar, nebîlerden ve evliyâdan kâmil olanlardır. Bunlardaki kemâlde de yine aralarında farklılık vardır. Ba'zıları kâmil, ba'zıları daha kâmildir.

Vücûd âleminde Resûlullah (s.a.v) Efendimiz kadar kemâliyle taayyün eden başka hiç bir kimse açığa çıkmamıştır.

Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'in kemâlâttaki ferdliğine ahlâkı, halleri, fiilleri, sözleri şâhid ve delîldir.

Resûlullah (s.a.v) Efendimiz, insân-ı kâmildir. Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'den başka kâmil olan nebîler ve evliyâ, kâmilin daha kâmile ve üstünün daha üstün olana katılması gibi, Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'e katılmıştır.

Ben yazdığım eserlerde insân-ı kâmil sözünü söylediğim zaman, kastım Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'dir.

Onun yüce makâmına, en kâmil göz kamaştıran mahalline öyle riâyet etmek farz olunduğundan, kastımın bu olacağından yana şüphe yoktur.

Bununla birlikte, benim "insân" kelimesi ile yaptığım isimlendirmelerde de mutlak "insân-ı kâmil" makâmına işâretim ve tenbîhlerim de vardır. O tenbîhe âit ibârelerin de Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'den başkasına nisbet edilmesi câiz değildir.

Çünkü ittifâk ile insân-ı kâmil, odur. Mahlûklar ve mahlûkların Hâlık'ı indinde Resûlullah (s.a.v) Efendimiz'e mahsûs olan fâzilet bir kâmilde mevcût değildir, **"ed- Dürretü'l-vâhide fi'l-lüccet-i's-sâide ya'ni Saadet Ummânında Eşsiz İnci"** ismini verdiğim aşağıdaki kasîdeyi ben Resûlullah (s.a.v) Efendimiz hakkında söyledim.

Kasîdenin Tercümesi:

Bir kalp ki, içinde bulunan vecd ateşi tamamıyla rûha itaat etmiştir ve o kalbin sırrı ve konuşmanın sırrı olan dili, o kalbi kınayanlara isyân etmiştir.

İşte o kalb, Medine'de "Akik" denilen mahalli ve o mahaldeki ahbâbı kaybettiğinden dolayı gözlerinden döktüğü yaşları "akîk" olmuştur.

O kalb, aşk ve hasretle uykusuzluğa ülfet etti ve Medine'yi unutamadı. Kirpiklerinin üstünde tuttuğu yaşlarla Sühâ yıldızına nazîre teşkîl etti.

O kalb, sevdiklerine uzak düştüğünden dolayı ağlamaktadır. Sen o kalpten Medine'de "Seli" denilen dağının hallerini sor. O dağdan akan sular, nice susuzları sulamıştır.

O kalbin iniltisi, gök gürlemesi; ağlama ve inlemenin ateşe benzer zuhûru, şimşek gibidir. Medine'deki "Münhani" tepesi üzerindeki bulutlar da, gözlerinin kapaklarıdır.

Göz yaşıyla oluşan ummân, incilerini dışarı atarak o incileri sonlandırmış ise de, nihâyette o ummânın mercânları ortaya çıkmıştır.

Yâni göz yaşı bitmiş ve yerine kan akmaya başlamıştır.

Benim bu hasret ateşimin arasından bir kuş çıkar da, sık ormanın üstünde ötme davasına kalkışırsa, benim kalbimin güvercini o sadâya, o hafakana, o heyecâna inilti ile cevâp verir.

Hele kervan geçmesi ve o kervanın sadâsı mutlaka kalbimin gamını arttırır. Kervanın ormana doğru eteklerini sürüyerek giden güzeller gibi süvârileriyle dalışı, o hüznümü dahada şiddetlendirir.

Ey gece yürüyüşünü kasteden ve beyazları kumrallığa meyilli deve kervânının reîsi bulunan zât! Sizi sevk-i bâis olan, benim kederlerimin nağmeleridir. Yâni kervanın "hâdî"si, benim kederimdir. İşte bu kederlerimin aşkı için, bir dakika dur da beni dinle!

Kesilmeksizin akan göz yaşlarımın rivâyet ve size haber ettiği hallerimi beyân eden sözleri Medine'ye eriştir.

Benim za'f hâlimi göz yaşlarımın yoğun akışına âit doğru bir şekilde gördüğünüz halleri, göz bebeklerimden dökülen bu yaşları, bedenimin za'f hallerini ve a'zâlarımın gösterdiği ateşleri, rûhumun hallerini, kederini, elem vermekte olan kalbe âit hâtıralarımı, kalbimin ihtiva ettiği aşkımı, muhabbete dâir Medine'deki ihvân ile geçen kadîm ahdimi, "benim rûhum" demek olan Medîne sâkinlerine karşı iştiyâkımı Medîne'ye ulaştır.

Ey selâmette olan kervan reîsi! Medine'deki ahbâba sor! Bu miskine, bu fakîre âit olan lütûfları, hâlâ yerinde midir? Sultanların yanında bu lütuflar el'ân bâkî midir?

Ey kervan reîsi! Hicrân ateşi içinde zamanları ziyân olup giden bu miskîne, rahmet ederek Medine'deki Arab-ı kirâmın lütuflarından yardım dile.

Şâyet bu sâkinler, sana izzet ve ulviyyet gösterirlerse ürkme. O izzet, o ulviyyet, o diyâr sâkinlerine birer vatanî emânettir.

Ey kervan reisi! Sakın muhabbete dâir olan sözlerimi unutma! Aşk ve muhabbete dâir olan kıssaların Kur'ân'ı gönlümden gitmemiş olup, kalbimde dâima parlamaktadır.

Onlar, beni vaktiyle kavuşmadan yana ümîdsiz bırakmamışlar ve benimle kardeşmişler gibi yakınlık göstermişlerdi.

Ben, o kadîm muhabbete âit olan ahdi, şu an dahi muhâfaza etmekteyim. Ne olurdu bilseydim? Acaba onlar bu ahidden caydılar mı?

Mahbûbun şânı, ahdi unutmak ise de; ben oradaki sevdiklerimi ahde hiyânetten tenzîh ederim.

Cenâb-ı Hak, oradaki dostlarımı uzun ömürle yaşatsın ve Medine'ye feyiz yağmurlarını yağdıran celîl olan zâtın, âb-ı hayât feyzinden istifâde etsinler.

O feyizli toprağı, Hakk'ın ebedî yaşatacağından emînim. İşte o hayâttır ki, okumu ağaçlarının yaprakları sallanan şen bahçelere gönderir.

Hz. Ahmed'in Nisan yağmuru gibi feyizler yağdırdığı bir yerde, senelerin kıtlığa ma'rûz kalması mümkün müdür? Hz. Ahmed, o yerin Nisan'ı olduğu halde, o yerde ikâmet edenlere kıtlığı düşünmek ehemmiyet verir mi? Ona ehemmiyet verirlerse bu çok acâib olur.

Yâhut öyle bir yer ki, sürekli gelen dalgalarının dâimi heyecânıyla inciler saçan bir deniz mevcûttur. O yerin sâkinlerinin, susuz kalmasmı düşünür mü?

"Feyizlerin Nisan'ı" dediğim Hz. Ahmed, kemâl kutbu üzerinde ışıklar saçan kemâlât güneşidir. Ulvî felekler üzerinde seyreden tam bir dolunay meâlîdir.

O celîl zât azâmetin meâlidir ki, zirve noktasında izzet merkezidir. Ulviyyet felekleri, onun etrâfında döner.

O bir yükseklikler pâdişâhıdır ki, yüce hazretin üstünde arş-ı mekîn üzerinde mekâneti sâbit ve dâimdir.

Kâinât bütün herşeyiyle tahkîk ve tetkîk edilirse, bütün mevcûdların Hz. Muhammed'e âit olan fâzilet küplerinden dökülen suyun kabarcıklarından başka bir şey olmadığı anlaşılır.

Mevcûdların tamâmı ondadır ve ondandır ve onun yanındadır. Asırlar fenâya uğrar, onun zamanları zevâle uğramaz.

"Elâ lehu'l-halk ve'l-emr" (7/54) âyetinin işâreti yönüyle halk, onun ulviyyet semâsı altında hardal tanesi gibidir. "Emr"i de, onun lisânından zuhûr ile halkı isteği şekilde çevirir.

Kâinât bütün fer'leriyle, onun parmağına geçirilmiş bir yüzük gibidir. Evet! Varlıklar onun varlıklarıdır. Belki, onun varlıkları bu vasıflandırmanın daha üstündedir.

Mülk, melekût onun dalgaları arasında damlalar gibidir. Belki onun mekânı bu vasıflandırmanın daha üstündedir.

Semâvâtın üstünden melekler, onun emrine itaât eder. Levh-i mahfûz ise, onun parmaklarının hükmettiği şeyi infâz eder.

Kaç defa, dili olmayan hurma ağacını çağırdı. O ağaç da köklerinden sökülerek ve huzûruna gelerek itaât etti. Tıpkı bunun gibi, nice ceylanlar nübüvvet huzûruna ta'zîme geldi.

Parmağıyla dolunayı ikiye ayırması sana kâfidir. Oysa, ayın parçalarının birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir şeydir.

Kâinât, onun kudretine şehâdet etmiştir. Ve şahidin kâinât olması, hayırlı bir beyyinedir ve parlak bir delildir.

Tahkîkin noktası, yâni merkezi, muhiti odur. Şerîatın da aynı şekilde, merkezi ve muhiti yine odur.

O, ulûhiyyet deryâsının incisi, aynıyla o incilerin muazzam denizidir. Kulluk arzının kılıcı ve o arzın nasrolunmuşu yine odur.

O ulûhiyetin "Hâ"sıdır, "Vâv"ı, "Yâ"sı odur. O, vücûd aynının "ayn"ının aynı, belki göz bebeği.

O, yâni Hz. Muhammed, ulûhiyyetin "Kâf"ı, "Nûn"u, "Tâ"sı, "nâr"ı, "nûr"u ve nûrun zıddı.

İslâm sancağı Hz. Muhammed'le ve onun medh ve senâsıyla inci gerdanlık gibi asılmıştır. Dehr, onun dehri ve zaman onun zamanıdır.

Hz. Muhammed için Hakk'a hidâyete vâsıta vardır. O, insan için rahmet vesîlesinin aynıdır. İnsana rahmânî tecellî, onun vâsıtasıyla tecellî eder.

Makâm onundur; o makâm, şânı bilinmeyen makâm-ı nahmûddur. Allah onun şânını yüce eylesin.

Mikâil, onun feyizler denizinin dalgalarından bir tas dolusu su demektir. Rûh-ı emin de, rûh-ı emân da böyledir.

Başka melekler de onun suyundandır. Güyâ o melekler, rüzgârın şiddetiyle teşekkül eden kar gibidir.

Arş, Kürsî, Sidre-i müntehâ onun tecellîgâhı, kemâlât mahalli, feyizler mekânıdır.

Gece vakti sefer eden kervanın yolları sür'atle alışı gibi, dürdüğü gibi, yüce semâvâta mi'racında tayy-i mekân etmiştir.

O hazret, geçmişten ve gelecekten haber vererek esrâr perdelerini açmış ve delîllerini pek parlak göstermiştir.

Nübüvvetteki kudret elleri, Rûm kayserinin mülklerini parçalamıştır. Kisrâ'nın sarayı onun nübüvvetiyle yıkılmıştır.

Onun için öyle bir yüce huy vardır ki, o huyun nûru her yeri aydınlatmış ve o nûru zikrederek âkil olanlar değil, hayrân olanlar bile hidâyet hediye etmeye muktedir olmuşlardır.

Tezkiyede, kalpleri tasvîyede, ma'nevî temizlikte o kadar yükselmiştir ki, müşâhedesi imkân altında olmayan yüce derecelere erişmiştir.

Sırları âşikâr olarak haber vermiş, bununla beraber halk için ilân ettiği sırları ifşâ etmemiştir.

Hâdîs-i şerîfesi, altına saçılarak dizilmiş inci gerdanlıkları gibi olup bir kısmı, örtülü; bir kısmı, açıktır.

Hâinlerin bozmasına, inkârına mahâl bırakmayarak emâneti hakkıyla teblîğ etmiştir.

Allah'a yemîn ederim; Hz. Muhammmed'deki kemâlin nihâyeti yoktur.

Onun çok büyük ve yüce medhini bize Kur'ân-ı azimü'ş-şân getirmiştir.

Hz. Ahmed için bir son ve nihâyet olmaktan yana o hazreti tenzîh ederim.

Çünkü akılların en son mertebeleri o hazretin kemâlinin başlangıcıdır.

Letâfeti meşhûr olan Sorgun ağacı üstünde yâni ale'l-ıtlâk insân ağacı üstündeki terennümler ve teganniler devâm ettikçe Cenâb-ı Hak;

Hz. Muhammed'e, âline, ashâbına, yüce sülâlesine ve ulviyyetinde kendilerini ihvânından saydığı kutublara salât ve selâm etsin.

Cenâb-ı Hak seni korusun. Bilesin ki;

İnsân-ı kâmil demek, evvelinden âhirine kadar vücûd feleklerinin ve vücûda âit mertebelerin kendi üstünde döndüğü "kutb" demektir.

Bu ma'nâya göre insân-ı kâmil, vücûdun evveli olmayan zamanından ebedlerin ebedine kadar uzayıp gitmek üzere vâhid ya'nî bir şeydir.

Şunu da bil ki; İnsân-ı kâmil için çeşitli elbiseler vardır. Bu çeşitli elbiselerde açığa çıkar. Açığa çıktığı bir elbise i'tibârı ile kendisine verilen isim, diğer açığa çıktığı elbise i'tibârı ile kendisine verilmez. O elbise i'tibârı ile, ayrıca ismi vardır.

- İnsân-ı kâmilin aslî ismi, Muhammed'dir;

- Künyesi, Ebu'l-Kâsım'dır;

- Vasfı, Abdullah'dır;

- Lakâbı, Şemse'd-dîn'dir.

Başka açığa çıktığı elbiseler itibârı ile de başka isimleri vardır. Her zamanda o zamanın elbisesine göre kendisine isim verilir.

Ben onunla bir araya geldim. Şerefüddîn İsmâil el-Ceberîtî sûretinde idi.

(Ben bilmiyordum ki, o gördüğüm nebiy-yi zî-şândı. Ben onu şeyhim diye biliyordum.)

Bu müşâhede Yemen'in "Zebid" şehrinde Hicrî 796 târihinde oldu. Bu mes'elenin sırrı odur ki;

Resûlullah (s.a.v) her sûretle tasavvura kâdirdir. Edeb sâhibi olan kimse onu yaşamış olduğu Muhammedî sûrette görürse, kendisine o zamandaki ismi verir. Başka sûretlerden bir sûrette görüp de onun Resûlullah (s.a.v) olduğunu bilse dahi ancak o sûretin ismiyle isimlendirir.

Ve o ismi yine hakîkât-i Muhammediyyeden başka bir şey üzerine gitmez. Dikkat et! Resûlullah (s.a.v), Şiblî sûretinde gözükünce Şeyh Şiblî talebesine;

- "Şehâdet ederim ki, ben Resûlullah'ım" dedi.

Talebe keşif sâhibi idi, hakîkate vâkıf oldu.

- "Şehâdet ederim ki, sen Resûlullah'sın" cevâbını verdi.

Bu inkâr edilemeyecek bir mes'eledir. Tıpkı rü'yâda bir kimsenin bir adamı başka bir adam şeklinde görmesi gibidir. Keşfin en düşük mertebesi ise, rü'yâda câiz olan şeyin uyanıkken de câiz olmasıdır.

Şu kadar var ki, rü'yâ ile keşf arasında fark vardır. Fark şudur ki, rü'yâda görülen Muhammedî sûrete verilen isim, uyanıkken hakîkat-i Muhammediyye üzerine verilemez. Çünkü misâl âlemi hâdiselerinde, muhakkak ta'bîr yâni görülen şekilden başka bir şeye geçmek lâzımdır.

Onun için misâl âleminde görülen hakîkat-i Muhammediyyeden uyanıkken görülen hakîkate geçmek lâzımdır.

Keşf böyle değildir. Hakîkat-i Muhammediyye senin için açılıp da Âdemoğlu sûretlerinden bir sûrette tecellîsi âşikâr olursa, o sûretin ismini hakîkat-i Muhammediyye üzerine vermek lâzım olur ve o zaman o sûretin sahibine

Hz.Muhammed'e yapılması gereken edeb gibi edeble muâmele etmek lâzımdır.

Çünkü keşf, sana Hz.Muhammed'in o sûretle tasavvur ettiğini bildirmiştir. Bundan dolayı buna vâkıf olduktan sonra, o hakîkat-i Muhammediyye sûretiyle, o zâta yaptığın eski muâmeleyi yapamazsın.

Bundan sonra şunu da bil ki;

Benim sözümde tenâsüh ya'nî reenkarnasyon görüşünden hiç bir şey yoktur. Allah'ı ve Resûlullah'ını tenzîh ederek, benim maksadımm reenkarnasyon olmadığını bildiririm.

Belki benim maksadım, Resûlullah (s.a.v)'in her sûretle sûretlenmeye kudreti olduğunu bildirmekten ibârettir.

Resûlullah (s.a.v), Âdemî sûretlerden hangi sûretle olursa olsun sûretlenebilir. Risâlet-meâb Efendimizin sünneti şu yolda geçerli olmuştur ki, her zamanda o zamanın en kâmili ile sûretlenmenin husûsu kendisi için dâimîdir.

Bu sûretlenme ile en kâmil olanların şânını yükseltmiş ve onlarla hakîkat-i Muhammediyyeye misâl getirmiş olur.

Bu mazhariyete nâil olan erler, zâhirde onun halîfeleridir. O Hazret de, bâtında onların hakîkatidir.

Şurası da bilinsin ki;

İnsân-ı kâmil vücûdsal hakîkatlerin hepsine karşılıktır.

- Letâfetiyle ulvî hakîkatlere;

- Kesâfetiyle süflî hakîkatlere karşılık olur.

Halka dönük hakîkatlere karşılık oluşta ilk olarak zâhir olan şey, arş karşılığıdır.

- Arş'a kalbiyle karşılıktır. Resûlullah (s.a.v) **"kalbu'l mü'min arşullah"** ya'nî **"Mü'minin kalbi, Allah'ın arşıdır"** buyurmuştur..

- Enniyetiyle ya'nî benliğiyle Kürsî'ye;

- Makâmıyla Sidre-i müntehâya;

- Aklı ile Kâlem-i A'lâya;

- Nefsi ile Levh-i Mahfûza;

- Tabîatıyla unsurlara;

- Kâbiliyyetiyle heyûlâya;

- Dış görünüşüyle hebâya;

- Re'y ya'nî görüşüyle Atlas feleğine;

- İdrâk kuvvetiyle Yıldızlı feleğe;

- Himmetiyle yedinci kat göğe;

- Vehmi ile altıncı kat göğe;

- Hemmiyle yâni kastıyla beşinci kat göğe;

- Fehmi ile dördüncü kat göğe;

- Hayâliyle üçünçü kât göğe;

- Fikri ile ikinci kat göğe;

- Hafızâsıyla birinci kat göğe karşılıktır.

Sonra;

- Dokunma ve hissetme kuvvetiyle Satürn'e;

- Def'etme ya'nî kendini koruma kuvvetiyle Jüpiter'e;
- Hareketlendirme kuvvetiyle Mars'a;
- Benzetme kuvvetiyle Güneş'e;
- Tadma kuvvetiyle Venüs'e;
- Koklama kuvvetiyle Merkür'e;
- İşitme kuvvetiyle Ay'a karşılıktır.

Sonra yine;

- Harâretiyle ateş feleğine;
- Soğukluğu ile su feleğine;
- Rutûbetiyle hava feleğine;
- Kuruluğu ile toprak feleğine karşılıktır.

Sonra;

- Hâtıralarıyla meleklere;
- Vesvesesiyle cin ve şeytanlara;
- Hayvanâtı ile behâime;
- Şiddet kuvvetiyle arslana;
- Mekr kuvvetiyle tilkiye;
- Aldatma kuvvetiyle kurda;
- Hased eden kuvvetiyle maymuna;
- Hırs kuvvetiyle fareye karşılıktır.

Diğer kuvvetlerini de bu misâllere kıyâs eyle.

Sonra;

- Rûhâniyeti ile kuşa;

- Safrasal mâddesiyle ateşe;

- Balgamsal maddesiyle suya;

- Kana dâir maddesiyle rüzgara;

- Sevdasal maddesiyle toprağa karşılıktır.

Bundan başka;

- Ağzının suyu ve tükrükleri ile sümüğüyle, teriyle, kulağının kiriyle göz yaşı ile idrarı ile altı denize;

- Yedinci deniz ise kan damarları ve deri arasında akan madde olup, diğer sayılan altı madde bu maddeden fer' olmuştur.

Bunlardan her birinin kendine has tadı vardır; tatlı, ekşi, acı, lezzeti karışık, tuzlu, fenâ kokulu, güzel kokulu.

Bundan başka;

- Zâtından ibâret olan hüviyyetiyle cevhere;

- Vasıfları ile a'raza;

- Azı dişleriyle mâdenlere karşılıktır. Çünkü dişler, büyüyüp gelişme sırasında bulûğ çağına erişince mâdenler gibi ne artar, ne eksik olarak geriye kalır ve dişi kırarsan kırılan parça ile diş bitişmez.

Bundan başka;

- Kıllarıyla, saçlarıyla, tırnağıyla bitkilere benzer.

- Şehvetleriyle de hayvana karşılıktır.

- Kendi türünden olan Âdem cinsine de beşeriyetiyle ve sûretle karşılık olup, bu karşılık oluşu insan cinslerini kapsar.

Bundan dolayı;

- Rûhuyla hükümet reîsine;

- Fikirsel görüşüyle vezîre;

- Tecrübe ilmi ve tâbi olunun re'yiyle kadıya;

- Zannıyla asayişi muhâfaza eden me'mûrlara;

- Damarlarıyla ve diğer kuvvetlerinin tümüyle hükümetin diğer yardımcılarına karşılıktır.

Bundan başka;

- Yakîniyle mü'minlere;

- Şek ve şüphesiyle müşriklere karşılıktır.

Sözün kısası vücûdsal hakîkatlerde her hakîkat, insânî inceliklerden bir inceliğiyle insân-ı kâmile devâmlı olarak karşılıktır.

Her mukarreb ya'nî yakınlaşmış meleğin insân-ı kâmil kuvvetlerinden mahlûk olduğuna dâir önceki kısımlarda gerekli ayrıntılar verilmiş ve yalnız isimlere ve sıfatlara karşılık oluşuna âit söz söylemek geriye kalmış idi.

Bilesin ki; Hak nüshası Cenâb-ı Resûlullah (s.a.v)'in

- **"Allah, Âdem'i Rahmân sûreti üzere halk etti"** ve;

- **"Allah, Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"**

hadîsleriyle beyân buyurduğu yönledir.

Bunun sırrı odur ki, Cenâb-ı Hak;

- Hayy'dır;

- Alîm'dir;

- Kadîr'dir;

- Mürîd'dir;

- Semî'dir;

- Basîr'dir;

- Mütekellîm'dir;

Aynı şekilde insan da hayydır, alîmdir, kadîrdir, ve diğerleridir....

Bu bahsettiğimiz insân-ı kâmilin isimlere karşılık oluşudur.

Sıfatlara karşılık oluşuna gelince;

- Hüviyetiyle ilâhî hüviyete;

- Enniyeti ya'nî benliği ile ilâhî benliğe;

- Zâtıyla ilâhî zâta;

- Şümûluyla ilâhî şümûle;

- Husûsu ile ilâhî husûsa karşılıktır.

İnsân-ı Kâmilin başka bir karşılık oluşu daha vardır:

- Hakk'a zâtî hakîkatleriyle karşılıktır. Biz bu zâtî hakîkatlere bu kitâbın değişik mevzûlarında yeterli izâhât vermiş olduğumuzdan dolayı burada ayrıca söz söylemeye lüzûm görmüyoruz.

Bilesin ki; İnsân-ı kâmil, zâtî isimlere ve ilâhî sıfatlara hakedicidir. Bu hakediş, zâtî gereklilikler hükmüyle, asâlet ve mâlik oluşla olan hakediştir.

Çünkü yukarıdan beri açıklayıcı ibârelerle hakîkatinden tâ'bîr olunan ve daha önce geçen işâretlerle latîfesine işâret edilen "insân-ı kâmil"dir.

Zâtî isimlerin ve ilâhî sıfatların "yüce varlık"ta dayanağı, insân-ı kâmilden başka birisi değildir.

İnsân-ı kâmilin Hakk'a nisbetle misâli, bir şahsın kendi sûretini görmeye mahsûs olan ayası gibidir. İşin bu izâh yönüyle olmaması lâzım gelse, o vakit kendi nefsinin sûretini görmeye imkân olmazdı. Olsa olsa yalnız Allah ismini aynasında görürdü. O zaman aynası yalnız Allah ismi olurdu.

Hakk'ın aynası, insân-ı kâmil olduğu gibi, insân-ı kâmilin aynası da Hak'tır. Çünkü Cenâb-ı Hak, isimlerini ve sıfatlarını insân-ı kâmilde görmeyi ve göstermeyi kendi nefsine vâcib kılmıştır.

İşte **"İnnâ aradnel emânete ales semâvâti vel ardı vel cibâli fe ebeyne en yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamelehal insânu, innehu kâne zalûmen cehûlâ"** ya'nî **"Muhakkak ki Biz, emâneti göklere, arza ve dağlara arz ettik. Onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular. Ve insan onu yüklendi. Muhakkak ki o, zalûmdur, cehûldur"** (Ahzâb; 33/72) âyet-i kerimesinin ma'nâsı budur.

"Zalûm" demek, "nefsini yüce derecesinden indirmekle nefsine zulüm etmiştir" demektir.

"Cehûl" demek, "kendi derecesini câhil" demektir. İlâhî emânetin mahalli olduğu halde bunu bilmez.

Âyet-i kerîmenin ayrıntılı ma'nâsı, yirmi dördüncü "Celâl Hakkında" olan bölümün izâhları arasında geçmiştir.

Şunu da bil ki;

İnsân-ı kâmile nisbetle isimlerin ve sıfatların hepsi ikiye ayrılmıştır.

- Bir kısmı, insân-ı kâmilin sağ tarafındadır; Hayât, ilim, kudret, irâde, semî', basar ve benzeri gibi.

- Bir kısmı da, sol tarafındadır; Ezeliyyet, ebediyyet, evveliyyet, âhiriyyet, ve benzeri gibi.

Bunların hepsinin ötesinde insân-ı kâmil için sîrâyet edici bir lezzet vardır. Bu lezzete, "ulûhiyyet lezzeti" denilir.

Kâmil, bunu ilâhî kudsiyyeti cezbedilme îcâbıyla vücûdunun tamamında hisseder ve bulur. Hattâ ba'zen fukara bu lezzette devamlı olarak, hiç kesilmeksizin gark olmayı temennî etmiştir. Bu tür kişileri ve fukarayı küçük görenler, seni aldatmasın. Bu küçük görmeleri bu makâma âit ma'rifetleri olmadığındandır.

İnsân-ı kâmilin isimler ve sıfatlar gibi ne kadar bağlantıları varsa, bunlardan ferâğı ve soyutlanması da vardır. O tür bağlantılara ehemmiyet bakışıyla bakmaz. Belki isimlerden, sıfatlardan, zâttan sıyrılır. Yakîn hükmüyle vücûdda hüviyetten başka bir şeyi bilmez. Bununla beraber keşf ve vücûdun a'lâsından ve esfelinden çıkan şeylerin hepsinin insân-ı kâmilden olduğuna şehâdet eder. İnsân-ı kâmilin vücûd işine âit bağlantıları ve çeşitli işleri zâtındaki ru'yeti ya'nî görüşü, bizlerden birisinin hâtıralarını ve hakîkatlerini görmesi gibidir. İnsân-ı kâmilin önemli ve önemsiz kalbe âit hâtıralarını men' etmeye de kudreti vardır.

Sonra insân-ı kâmilin eşyâda tasarrufu, bir sıfat ile vasıflanmaktan veyâhut bir âletten yâhut bir isimden yâhut bir resimden dolayı değildir. Belki onun eşyâda tasarrufu, bizim konuşmamızda, yememizde, içmemizde tasarrufumuz gibidir.

İnsân-ı Kâmil için üç berzah vardır. Bu berzahların sonundaki makâma "hitâm" denilmiştir.

- Birinci berzaha, "bidâyet ya'nî başlangıç" denilir. Bu mertebe, ilâhî isimler ve sıfatlarla tahakkuktan ibârettir.

- İkinci berzaha, "tavassut ya'nî ortası" denilir. Bu mertebe, rahmânî hakîkatlerle insânî incelikleri açma makâmıdır. Bu müşâhede yerinde kemâle eren insan, gizliliklerin hepsini bilir ve gayba âit şeylerden istediği şeye vâkıf olabilir.

- Üçüncü berzaha gelince; bu mertebe, kudrete âit işleri, daha önce keşfedilmemişlerde hükmî çeşitlenmeyi bilme mertebesidir. Bu mertebeye ulaşan insan için Cenab-ı Hak kudret melekûtunda âdetleri yırtar. O derecede ki, âdetleri yırtma mülkü, hikmette o kimse için âdet olur. Bu mertebeye ulaşan kimseye varlıkların zâhirinde kudret ibrâzı ile izin verilir.

Bu mertebeden sonra kibriyâdan başka bir şey yoktur. Bu kibriyâ bir nihâyettir ki, o nihâyet için nihâyet düşünmek mümkün değildir. İnsanlar bu makâmda muhteliftir. Kimisi kâmil; kimisi daha kâmil; kimisi fâzıl; kimisi daha fâzıldır.

Allah hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

Küçük Kıyâmet Hakkında

Bilesin ki; dünyâ âlemi -ki biz onun içindeyiz- bunun elbette bir sonu olup, bu âlem o sona varır. Çünkü dünyevî âlem sonradan olmadır. Sonradan olanın nihâyetle son bulması zarûrîdir.

Bu hükmün açığa çıkması demek, dünyevî âlemin hakkındaki kazânın gerçekleşmesi ve fenâsı demektir.

Bu fenâ ve bu gerçekleşen kazânın dünyevî âlemde mevcûd içindekilerin elbisesinde açığa çıkmış olan ilâhî hakîkatin saltanatı altında gerçekleşmesine "ölüm" denilir ve tek tek bütün ferdlere âit olup, Kur'ân'da bahsedilen hükümleri ile ilâhî hakîkatin açığa çıkışına da bu vücûd için "saat-i kübrâ ya'nî büyük saat" denilir.

Şunu da bil ki; bu âlemde mevcûd ferdlerden her ferd için o ferde mahsûs kıyâmet vardır. O özel kıyâmetlerin hepsinin bir arada toplanması saat-i kübrâ ya'nî büyük saattedir.

Çünkü her ferd için kendisine mahsûs bir kıyâmetin oluşması zarûrî olup, bu hükmün bu âlemde mevcûd ferdlerin hepsine kapsam olması kesindir.

İşte bu kapsam olma Cenâb-ı Hakk'ın va'd ettiği büyük kıyâmette ibârettir.

Bu sözümü bildin, anladın ve bu hakikati idrâk ettinse şunu bildin ki; bütün bu âlemin a'lâsına ve esfeline âit bilinen bir ecel vardır.

Çünkü âlemde mevcûd ferdlerden her birisi için bilinen bir ecel olduğundan, tamâmına nazaran bu hükmün genelliği ve kapsam oluşu âlemin hepsinin ecelidir, demek olur. Ve bundan başka bir şey yoktur.

Bilmiyorum, bu hassas nükteyi bu kitapta açık anlatılan yönüyle anladın mı?

Yoksa fikrin benim maksadımdan başka türlü bir idrâke mi gitti?

Veyâhut avâmın zâhire bakarak anladığına mı kapıldın?

Sana başka bir ibâre ile bu mes'eleyi bir daha izâh edeyim:

Bilesin ki, Cenâb-ı Hakk'ın çok âlemleri vardır. Ve bu âlemlerin her birine insan vâsıtasıyla bakar. Cenâb-ı Hakk'ın insan vâsıtasıyla baktığı âleme "vücûdî şehâdet " denildiği gibi, insan vâsıtası olmaksızın baktığı her âleme de "gayb" denilir. Bunun yanında Cenâb-ı Hak gaybı iki tür yapmıştır:

- Gaybın birisi, insân âlemde "mufassal ya'nî ayrıntılı"dır;

- Diğer gayb, insanın kâbiliyyetinde "mücmel ya'nî toplu halde"dir.

İnsân ilminde mufassal ya'nî ayrıntılı olan gayba, "vücûdî gayb" denilir; melekût âlemi gibi.

İnsânî kâbiliyyette mücmel ya'nî toplu halde olan gayba, "yokluksal gayb" denilir; Cenâb-ı Hak için ma'lûm olup da bizim bilemediğimiz âlemler gibi.

Bu tür âlemler bize nisbetle "yok" mesâbesindedir. İşte yokluksal gaybın ma'nâsı budur.

Bundan başka Cenâb-ı Hakk'ın insan vâsıtasıyla baktığı bu dünyevî âlem, insan, Hakk'ın bakış vâsıtası oldukça "vücûdî şehâdet"dir.

İnsan bu âlemden intikâl edince, insanın intikâl ettiği âleme de Cenâb-ı Hak insan vasıtasıyla bakar.

O zaman ikinci âlem vücûdî şehâdet, dünyevî âlem yokluksal gayb olur. O zaman dünyevî âlemin ilâhî ilimde vücûdu bu gün cennetle cehennemin ilâhî ilimdeki vücûdu gibidir.

İşte bu anlattığımız husûs, dünyevî âlemin fâni olmasının aynı, büyük kıyâmetin de aynıdır. "Sâat-ı âmme ya'nî genele dönük sâat" denilen, işte o büyük kıyâmetten ibârettir.

Bizim maksadımız ise büyük kıyâmetin izâhına değil belki bu âlemin ferdlerinden her ferde mahsûs olan kıyâmeti açıklayabilmek husûsuna dönüktür.

Bu konuda da yalnız insan üzerine gerçekleşen kıyâmetten bahsedeceğiz.

Çünkü vücûdda bulunan ferdlerin en kâmili, insandır. Diğerlerini ona âit kıyâmete kıyâs ederiz ve büyük kıyâmeti bilme mes'elesini Kur'ân'dan anlamayı da senin anlayışına havâle ederiz.

Böyle yapmamızın sebebi; şeytânî şek ve şüphe, imânını alıp götürür diye korkuyoruz.

Bunun için büyük kıyâmetin acâibliğini anlatmıyoruz. Belki izâhları, büyük kıyâmetten evvel olan küçük kıyâmetin izâhı ile sınırlıyoruz.

Fakat zannetme ki, kıyâmet ikidir. Belki kıyâmet, bir kıyâmettir.

Bu mes'eleyi anlamak, mantık ilmindeki küllîyi ya'nî bütünselliği anlamakla olur. Bütünün, parçalarından her ferd üzerine olduğu şüphesizdir.

Örneğin at, koyun, keçi, insan ve başkaları gibi her tür hayvan üzerine mutlak hayvan tâbiri doğrudur.

Bu türlerden her ferd türü üzerine hayvan kelimesini kullandığımız zaman, türlerinde çoğalma olduğu halde hayvâniyetin kendisinde çoğalma yoktur.

Çünkü hayvan kelimesi, tâm bütünseldir. Tam bütünsel de parçaları üzerine çoğalmaksızın tab' edilmiş olur.

Büyük kıyâmet de böyledir. Yâni büyük kıyâmet, küçük kıyâmetten her ferd üzerine çoğalmaksızın tab' edilmiştir.

Bundan dolayı biz önce küçük kıyâmetin alâmetlerini anlatacağız, ondan sonra da kıyâmete âit ayrıntılara geçeceğiz.

Bilesin ki; küçük kıyâmetin alâmetleri vardır. Bu alâmetler, büyük kıyâmetin alâmetlerine münâsip ve uyumludur. Hadîs-i şerîfte ulaştığı şekilde;

- Câriyenin mürebbiyesini doğurması ve;

- Koyun çobanları olan çocukların, yalın ayak yürüyenlerin yüksek binalar yapmaya kalkışması,

büyük kıyâmetin alâmetlerinden olduğu gibi kezâlik rubûbiyyetin insanın zâtında zuhûru, insana mahsûs olan küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

"Eme" yâni câriye insanın zâtından ibârettir.

Doğurmak, gizli olan husûsun bâtından zâhire doğru açığa çıkması demektir.

Çünkü çocuğun mahalli, anasının karnıdır. Şu halde o çocuğun zâhir hisse çıkması onun doğmasıdır.

Aynı şekilde Hak Subhânehu ve Teâlâ hazretleri de insanda hulûl ya'nî dâhil olma olmaksızın mevcûttur.

Bu mevcûd oluş bâtınîdir. Hükümleriyle zâhir olarak kul;

"....işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum....."

hadîsinin hakîkatiyle tahakkuk ederse, Hak Teâlâ o insanın vücûdunda zâhir olmuş olur ve o insan varlık âleminde tasarrufa kudret peyda eder.

Bundan dolayı insanın zâtı "eme", yâni câriye mesâbesindedir.

Hakk'ın rubûbiyyetinin eserleri de, "mürebbiye" mesâbesindedir.

O eserlerin açığa çıkışı, doğum mesâbesindedir.

Bundan başka ârifin isimlerden sıyrılması, yalın ayak olmak demektir. Çünkü isimler âriflerin binekleridir.

Ârifin sıfatlardan sıyrılması, çıplakların hâli mesâbesindedir.

Ârifin ezelî nûrları dâimî mülâhazası, koyun çobanları mesâbesindedir.

İlâhî cezbedilmiş olarak ilâhî bilgilerde yükselmeye başlaması, yüksek binâ yapmaya teşebbüs mesâbesindedir.

Bu hadîsin zâhiri, vücûdun genelini kapsayan büyük kıyâmetin alâmetlerinden olduğu gibi; hadîsin bâtını da, bu izâhlarımız yönüyle insan ferdlerinden her ferde has olan küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Yeryüzünde Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkması da büyük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Ye'cûc ve Me'cûc, ortaya çıkınca yeryüzüne mâlik olur ve yerin genel menfaâtlerini ellerine alırlar, sularını içerler.

Sonra Cenâb-ı Hak onların üzerine bir gecede "neğf" hastalığını onlara musallat eder. Bu hastalık Ye'cûc ve Me'cûc'ün bütün yapısını fânî eder.

Ye'cûc ve Me'cûc aradan çıktıktan sonra ziraât bereket hâsıl eder. Asıllar ve dallar yeşillenir, meyveler güzelleşir, Melik-i Cebbâr olan Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ edilir.

Aynı şekilde bahsedilen Ye'cûc ve Me'cûc küçük kıyâmetin de alâmetlerindendir. Bunun insanî nefse nisbetle kıyâsı, şöyledir:

İnsan nefsine, irâdesine mâlik olmazdan evvel bozucu hâtıraların ve inatçı vesveselerin taşkınlığıyla insânî nefsin azgınlığı, Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkması demektir.

Bozucu hâtıralar ve inatçı vesveseler, kalb arzına mâlik olarak kalbin özüne, hakîkatine âit olan meyveleri yerler, sırrına âit denizleri içerler.

Bahsedilen azgınlık sırasında ilâhî bilgilerin ve yüksek hallerin bu vesveselerden dolayı zuhûr etmesi için bir çâre bulunmaz.

İnsan eğer gaflet sarhoşluğundan ayıklık hakîkatine dönünce **"e lâ inne hizbullâhi hümül muflihûn"** ya'nî **"Gerçekten Allah'ın hizbi felâha ermiştir"** (Mücâdele; 58/22) ve **"fe inne hızbellâhi hümül gâlibûn"** ya'nî **"Artık, gerçekten Allah'ın hizbi gâliptir"** (Mâide; 5/56) âyetlerinin içinde barındırdığı ilâhî hediyelerin ihsânı ile rahmânî nefesler,

rabbânî yardımlar insana ulaşınca, kullarından istediklerini seçmeye dâimâ kâdir olan Cenâb-ı Hakk'ın yardım sürmeleri o insanın kalb gözüne çekilir.

İşte o zaman nefsânî hâtıralar fânî olur ve şeytânî vesveseler yok olur, gider. Bu vesveselerin yerine ledünnî ilimler, rûhî nefesler, kalbe âit kemâlâtta gözükmek ma'nâsına olan rahmet melekleri kalbe ulaşır.

Bu husûsun ortaya çıkması ziraâtin bereketi, asılların ve dalların yeşillenmesi demektir.

Bundan sonra ilâhî yakınlık makâmında insanın hakîkat kazançları sağlaması ve Rabb'ı müşâhede ile lezzet kazanması, meyvelerin güzelleşmesi, Melik-i Cebbâr'a hamd ve senâ edilmesi mesâbesindedir.

Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkışının zâhiri, büyük kıyâmetin alâmetlerinden olduğu gibi bizim bâtına âit işâret ettiğimiz izâhlar da her insânî ferde mahsûs olan küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Dâbbetü'l-arzın çıkması da büyük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"Ve izâ vakaal kavlu aleyhim ahracnâ lehüm dâbbeten minel ardı tukellimühüm ennen nâse kânû bi âyâtinâ lâ yûkınûn"** (Neml; 27/82) ya'nî **"Onların üzerine o söz gerçekleştiği vakit, arzdan dâbbe çıkarırız. O onlara insanların âyetlerimize yakîn hâsıl etmediklerini söyler"** buyurmuştur.

Ya'nî o âlemin Hakk'a dönmesine ilâhî emrin çıkması demek olan ilâhî söz gerçekleşince, dâbbenin onlara söylemesi demek; Cenâb-ı Hakk'ın yeniden dirilmeye, nuşûra, cennete, cehenneme ve benzeri şeylere âit haber vermesi demektir. Bu âlemin Hakk'a dönüşü, dünyâ âlemi işlerinin kesilmesiyle âlemin âhirete dönüşümü sûretiyle olup, dâbbenin söylemesi, o zamâna âittir.

Kısaca, insanlar dünyâ âleminde bildirdiğimiz ilâhî haberlerimize ya'nî gelecekteki işlere âit ilâhî kelâmımıza bağlı hakîkatlere yakînen îmân etmediği için, onlara bahsedilen dâbbeyi çıkardık.

Bu çıkarıştan ilâhî kastımız, her şeye muktedir olduğumuzu bilmeleri içindir. Bahsedilen bu dâbbenin çıkışından sonra, bu çıkış sonrası gerçekleşecek işlere yakînen îmân eden eder; ve ezelî nasîbe göre bize dönen döner; ve bizim bu vâsıta ile verdiğimiz haberlere yakîn hâsıl ederler.

Aynı şekilde bu âyet-i kerîmedeki dâbbetü'l-arz, insanda hâsıl olan ve insana mahsûs bulunan küçük kıyâmetin de alâmetlerindendir.

İnsandaki kıyâmete göre dâbbetü'l-arzın çıkması demek, insanın âdî ve sıradan işleri ve beşerî gereklilikleri terk ile

rûhun tabîat arzından çıkması sûretiyle Rûhu'l- emîn'in hazretü'l- kudste zuhûru demektir.

Bu yüksek hâl oluşunca insan için büyük keşf tahakkuk ederek rûhu'l-kuds, en küçüğüne kadar şeyleri haber verir. Ve haberlerin hepsini söyleyerek insana eşyâda bâtın olarak örtülü olanları gösterir. Ve o insana sırları saklama usûlünü öğretir ve insan tasdîk makâmından refîk- i a'lâdaki yakınlık makâmına yükselir. O refîk-i a'lâ ne güzel refîktir.

Anlatılan bu îzâh yönüyle büyük keşfin oluşması, Cenâb-ı Hakk'ın kuluna i'tinâ ve fazl ve keremi ve ni'metlendirme lütfudur. Kul bu lütfa mazhar olmakla engelleyici perdelerin askerlerine yenilerek îmân ordularını bozguna uğratmaz.

Bundan dolayı doğru olan hakîkatlerden başka bir yere meylederek hatâya düşmez. Çünkü rubûbiyyet gizlilikleri ve ilâhî mertebe gerekleri, gâyet yüce merâm ve yüksek bir makâmdır. Yüceliğinin şiddetinden dolayı beşerî kalpler, o mertebenin oluşmasına ancak keşf ile yakîn hâsıl edebilir. Çünkü halkın nefslerinde bahsedilen bu şeylerin kudsiyyetini kabûle kudretleri yoktur. Bundan dolayı bu konuda yakîn oluşturabilmeleri, ancak ilâhî keşfden sonra hâsıl olabilir. Dâbbetü'l-arz çıkmadıkça, insanların yukarıda anlatıldığı şekilde yakîn hâsıl edememesi gibi;

Ârif olan kimse de ilâhî gerekleri kâbûl ile tahakkuk mertebesine ancak rûhun tabîatlar arzından çıkmasından ve yol kesicilerden ve engelleyicilerden kurtulmasından sonra nâil olabilir. Bu sırrı anla!

Deccâl'ın çıkışı da büyük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Cennet Deccâl'ın solunda; cehennem sağındadır. Deccâl'ın iki kaşının arasında "kâfir billah ya'nî Allah'a kâfir" yazılıdır.

İnsanlar bunun zamanında susuz ve yiyeceksiz kalır. Halkta geçim derdi o kadar şiddetli olur ki, bu lânetlenmişin kuvveti dışında yiyecek ve içecek bulunmaz. Deccâl'a kim inanırsa, Deccâl ona suyundan içirir, yemeğinden yedirir.

Yemeğinden yiyen, suyundan içen için ebedî felâh yoktur.

Deccâl kendisine îmân edeni cennete; îmân etmeyeni cehenneme nakleder. Her kim onun cennetine girerse Allah o cenneti âkibette cehenneme; her kim onun cehennemine girerse, nihâyette Cenâb-ı Hak o cehennemi cennete çevirir.

Deccâl'ın zarârı ortadan kalkıncaya kadar insanların ba'zıları, ot ve ot kökleri yemek zorunda kalırlar.

Lânetlenmiş Deccâl, Mekke ve Medine'nin dışında bütün arzın çevresini dolaşır ve seyahât eder. Yalnız Mekke-i Mükerreme ile Medîne-i Münevvere'ye giremez. Nihâyet Deccâl Beytü'l-Makdis'e yönelir, oraya girmek ister. Kudüs'e bir gün ve gecelik mesâfede olan "Remle" köyünün kumluğuna ulaşınca Cenâb-ı Hak Hz. Îsâ'yı elinde bir süngü ile orada bir minâreye indirir. Deccâl, Îsâ (a.s.)'ı görünce su içinde eriyeren tuz gibi erir. Îsâ (a.s.) Deccâl'ı süngü ile öldürerek insanları kurtarır.

Aynı şekilde insanın hakîkatinden yâni deccâle nefsinden Deccâl'ın çıkması, insanda küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

İnsandaki deccâle nefs, bâtılı hak gibi göstermek ve insanı şaşırtmak özelliğine sâhiptir.

Araplar **"decele fülânün alâ fülânin"** ya'nî "Filân kimse falan üzerine decel yaptı; yani işlerini karıştırarak onu hatâya düşürdü" der.

İnsandaki deccâlî nefse ba'zı yönleri itibârı ile "insan şeytân" da denilir. Deccâlî nefs, şeytânetlerin, vesveselerin, tereddütlerin, hilekârlıkların ortaya çıkış mahallidir.

Ba'zı yönleriyle deccâlî nefse, "nefs-i emmâre-i bi's-sûi ya'nî fenâlıklarla emreden nefs" de derler.

Sûfî terîmlerinde, nefs kelimesi, mutlak olarak zikredilirse nefs-i emmârenin ismi kastedilir. Sûfiyye ne zaman "nefs" tâbirini kullanırlarsa, bundan maksatları kuldaki Deccâl mesâbesinde olan o bilinen vasıflardır.

Nefsin şehvete dönük gerekleri, Deccâl'ın sol tarafında bulunan cennet mesâbesindedir. Çünkü sol taraf, şekâvet ehlinin yoludur.

Tabîata âit işleri ve varlıksal alâkaları ve feyze engel olan şeyleri terk ile nefse muhalefet, Deccâl'ın sağ tarafında bulunan cehennem mesâbesindedir. Çünkü sağ taraf, saâdet ehlinin yoludur.

Zulmânî perdeleri daha da kesîfleştirmekle nefsânî işlerin gerektirdiği şey de, Deccâl'ın alnı üzerine "kâfir billah ya'nî Allah'a kâfir" yazılması mesâbesindedir.

Deccâl'ın esâretine düşerek doğru yolu bulamayacak şekilde zorunluluklarda boğulan kimsenin zarûretle ve akla yapılan hitâbı anlamayacak şekilde alt dereceye düşmesi, Deccâl zamanında insanların susuz ve yiyeceksiz kalması mesâbesindedir.

Deccâl'ın yüksek zâtlarını da bilhassa kahrı altına alması ve o tür zâtların da Deccâla arkadaş olmaktan başka geçim çâresi bulamaması, insanların yiyecek ve içeceği ancak Deccâl'ın elinde bulabilmesi mesâbesindedir.

Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v), bu ma'nâya **"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda dîne sarılan, avucunun içinde ateş parçası tutan kimse gibidir"** hadis-i şerifiyle işâret buyurmuştur.

Bu süre içinde (neûzu billah-Allah'a sığınırız) mücâhededen vazgeçerek nefsî gerekliliklere ve tabiî işlere meyil ile şehvânî lezzetleri kullanan ve kabâhatli fiillere girişen kimsenin hali, Deccâl'a îmân edip de ârif indinde harâm şarâb gibi olan mubâh şeylere meylederek onun yemeğinden yemek mesâbesindedir.

Nefs ve nefsin gafletlerine ve âdî işlere düşkünlük, Deccâl'ın yanında bulunan sudan içmek gibidir.

Eşyânın hakîkatine ulaşmazdan evvel âriflerden her kim bu gafletlere düşerse, onların halleri de ebediyyen felâh bulamayanların halleri gibidir.

Devamlılığı olmayan, lezzetleri hayâl olan dünyâ yurdunun yalancı süslerine aldanan kimse, Deccâl'ın cennetine giren kimse gibidir.

Deccâl'ın cennetine kim girerse, Hak o cenneti cehenneme çevirerek, oradaki karâr kılmışlığını, rahâtını elinden alır. Kendisini helâka nakleder.

Bir kimseye ki, ilâhî yardım saâdet bahşederek hakîkî rehber olur ve onu dosdoğru yolda sâbit kılarsa; tahkikât gecelerinde şerîat nûrlarına sulûk eder ve nefse muhâlefet ve mücâhede ve riyâzete devâm ederek, kâinât otundan Rahmân'ın zuhûru köklerini yer ve bu sûrette yükselirse, o kimse Deccâl'ın cehennemine girmiş sayılır ve Cenâb-ı Hak bu tür şahıslar için yitmeyen ni'metleri ve fenâya uğramayan mülkleri ni'met olarak verir ve ihsân eder.

Deccâl'ın zarârı ortadan kalkıncaya kadar Mekke ve Medine dışında arzın çevresini dolaşması ve seyahât etmesi demek, deccâlî nefsin her mertebede kula musallat olması demek olup, yalnız iki makâmda musallat olmaya gücünün yetmemesi demektir. O iki makâm, zâtî ıstılâm ile makâm-ı Muhammedî makâmlarıdır.

Zâtî ıstılâm, zâtî ilâhî hazretten çıkan cezbe ile kulun nefsinden yana gayb oluşu ve hissinin elinden gitmesi ve nefsinden fânî olması demek olup, samedânî ya'nî Samed olana âit sekr ve istiğrâk ya'nî sarhoşluk ve gark olma makâmıdır.

Makâm-ı Muhammedîye gelince; sûfî terimlerinde bu makâma "Sahv-ı sânî ya'nî ikinci uyanıklık"da demişlerdir.

Bu iki makâmda nefs için musallat olmaya imkân yoktur. Çünkü bu iki makâm ezel gaybında illetli yollardan korunaklı ve muhâfazalıdır.

İşte bahsedilen bu iki makâm, Deccâl'ın giremediği Mekke-i Mükerreme ve Medîne-i Münevvere mesâbesindedir.

Nefsin, ilâhî keşiflerde kulu ikileme ve şüpheye düşürerek, doğru ve kesin delîllerden yana insanı şaşırtması, lânetlenmiş Deccâl'ın Beyt-i Makdîs tarafına yönelmesi mesâbesindedir.

"Remle" isimli kasabaya yakın olan "Ridde" beldesinde Deccâl'ın durmasını izâha gelince; nefslerin decâceleri, ârife her türlü elbisede gözüktüğü gibi, ba'zen da enfüs ya'nî içe dönük makâmın karşılığında gözükür.

Akdes ya'nî en mukaddes vâdîye ulaşmayan kimseyi vehimlere düşürür.

İşte o akdes vâdiye yakın olan yere nefsin yaklaşmasına ihtimâl yoktur, demektir. Nefs orada perdelerin açılmasına gücü yetmeyerek duraklar.

Rûh Îsâ'sı, elinde fetih süngüsüyle o makâmda zâhir olup, nefsi öldürür. Çünkü Îsâ rûhullah'tır. Hak gelince bâtıl gitmeye mecbûr olur. Artık ikilemler, şekler şüpheler kesilir.

Deccâl'in çıkışına âit bahsin baş tarafındakiler büyük saâtin işâretlerinden ve alâmetlerinden olduğu gibi, bu saydığımız işâretlerin ve alâmetlerin bahsettiğimiz ve açıkladığımız bâtınî yönleri de insana mahsûs olan küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Küçük kıyâmet insana mahsûstur, dememizin sebebi, diğer varlıklara bağlantısı olamadığındandır.

Büyük kıyâmetin alâmetlerinden biri de Mehdî (a.s.)'ın çıkışıdır.

Mehdî, ortaya çıkınca halk arasında kırk sene adâlet uygular. Mehdî'nin zamânının gündüzleri yeşil bahçeler gibi, geceleri nurlar ile ışıldayan apaydınlık menziller gibidir.

Mehdî zamanında ziraât ucuz ve bereketli olduğu gibi, hayvanların sütleri de boldur. İnsanlar, Mehdî zamanında eminlik ve emniyet içinde olup, Rahmân'ın ibâdeti ile meşgûl olurlar.

Aynı şekilde Mehdî'nin çıkışı insandaki küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Mehdî, makâm-ı Muhammedî sâhibi demektir. Her kemâl zirvesinde i'tidâl sâhibidir. Devletinin müddeti kırk senedir. Bu kırk, vücûd mertebelerinin sayısına denk düşmektedir. Biz vücûd mertebelerini **"el-Kehfü ve'r-Rakîm fî Şerh-i Bismillâhirrahmânirrahîm"** isimli kitâbımızda ayrıntılı olarak anlattık. Vücûd mertebelerini öğrenmek isteyen o kitâbı incelesin.

- Mehdî zamanının gündüzlerinin yeşillik, gecelerinin nurlar ile ışıltılı olması şu demektir ki;

Ârif-i billah kendini terakkî ettiren ya'nî yükselten, ilerleten; samedânî ya'nî kimseye muhtâç olmama sarhoşluğu ile kendini bekâ makâmına ulaştıran rabbânî ayıklık arasında gider gelir.

- Ziraâtin ucuz ve bol ve hayvanların sütlerinin bol olması demek;

Ârif o terakkî mertebesinde birdiğerini ta'kîb eden ilâhî ni'metlendirmelere ve sübhânî ikrâmlara nâil olur demektir.

- Mehdî zamanında insanların eminlik ve emniyet içinde olması;

Ârifin hullet ya'nî halîllik ma'nâsına ve o saadet bahçesinde ni'mete ulaşması demektir. Çünkü Cenâb-ı Hak Kur'ân'da İbrâhîm makâmından bahsederken;

"ve men dahalehu kâne âminâ" ya'nî **"Her kim o makâma dâhil olursa emîndir"** (Âli İmrân; 3/97) buyurmuştur.

Sûrî olarak bu makâm, cehennem ateşinden kurtulmaya ve emînliğe sebep olursa, mânevî olarak bu makâmın eminlik ve emniyeti ve Rahmân'ın mekrinden ya'nî hîlesinden âzâde edişi daha fazla te'min edeceğine şüphe yoktur.

İbrâhim makâmı bir makâmdır ki, şeyhimiz Abdü'l-kâdir Geylanî hazretleri bu makâma ulaşınca, Cenâb-ı Hak kendisine mekr etmeyeceğine dâir yetmiş ahd ile ahd etmiştir.

O makâmdan sonra Rahmân'a ibâdet ve Deyyân olan Melîk'e senâdan başka bir şey yoktur. Bu izâhlara çok fazla dikkat ile bakma gözünü açmak lâzımdır.

Kıyâmet alâmetleri hakkındaki ibârelerin açıklanmasına âit arada güzel bir şekilde konulan işâret ne kadar latîf ve ne kadar zarîftir!

O alâmetler büyük kıyâmetin alâmetlerinden olduğu gibi, bu işâretler de küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Güneşin batıdan doğması da, büyük kıyâmetin alâmetlerindendir.

Güneş, batıdan doğunca artık tevbe kapısı kapanır.

Hiç bir şahsa evvelden inkârcı ise, o sırada îmân etmesi fayda vermez. Çünkü vuslat döşemesi dürülmüştür. Ne tevbe kabûl olunur, ne günah affolunur.

Aynı şekilde güneşin batıdan doğması, insanda küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

O küçük kıyâmet kâim olunca insânın vücûdunun batısından şuhûdî güneş doğar. Bu da keşfî bâtındır.

Keşfî bâtın da, insanın gizli sırra vâkıf olmasıylaa hakîkat kazanmıştır. O zaman insan kendinin ne olduğunu ve gizli sırrın neden ibâret olduğunu bilir. Ve o vâkıf oluş ile gizli sırrın vasıflarıyla tahakkuk ederek, cennet irfânında ni'mete nâil olur.

Remizleri, işâretleri çözmek ve remizlerden gizli hazîneleri çıkarmak ve bilmecelerin hakîkatine vâkıf olmak, bu husûsta selâmete ve kurtuluşa nâil olanlarla beraber kurtuluşa nâil olmak, bu hâlin tahakkukundadır.

O zaman vuslat ve ayrılık döşemesi dürülmüş olduğundan îmânın o hâlde iken faydasına lüzûm yoktur. Çünkü îmân ondan evvelki zamâna âittir. Çünkü îmân ancak gayb olan şeye karşı olur. O sırada ise perdenin kaldırılması ile îmân hükmü kalkmıştır.

Artık ne tevbenin kabûlüne, ne günahın affına lüzûm vardır. Çünkü günah ve onu affetmek iki şey demektir. Vâhid ya'nî Bir olan Zât, ahadiyyetinde ya'nî tekliğinde günahtan ve affetmekten yana münezzehdir.

İşte bu izâhlar büyük kıyâmetin alâmetlerine karşılık olarak insanda küçük kıyâmetin alâmetlerindendir.

İmâm Muhyiddîn Arabî hazretleri, büyük kıyâmet hakkındaki ibâreleri, yukarıdaki ifâdenin aynı olarak tâbir etmiş ve bunun karşılığı olan küçük kıyâmeti işâret türünden anlatmıştır.

Batıdan güneşin doğması, rûhun ilk merkezine ve en kâmil mevkîine dönmesi şeklinde izâh etmiş; rûhun ilk merkezine dönmesi de ölümden ibâret olup, sonra vefât ile hayât işinin âhirete intikâlinden ibârettir, demiştir.

Tevbe kapısının kapanmasına karşılık olarak da; "gargar" diye ses çıkarmaya başlayan can çekişenin tevbesinin kabûl edilmeyeceğini ve günâhının affedilmeyeceğini îzâh ettikten sonra; iddiâsını hayât kapısı ile ölüm kapısı arasını ömürlerdeki hesâba ve nîzâma göre yetmiş sene olmak üzere beyân etmiştir.

İmâm'ın anlattıkları, makbûl ve işin en güzel yönünü yüklenmiş ise de, biz insanın bu dünyâ yurdunda yaşadığı sürelerde kendine mahsûs olan küçük kıyâmetin alâmetlerini beyân sadedinde olduğumuz için kendisinin îzâh ettiği noktaların üzerinde fazla durmadık.

Bu husûsta sırları açmaktan korkmakla berâber, bütün sırlara karşı lâzım gelen remiz ve işâretleri de güzel bir şekilde vererek, bu kitâpta dikkat çekilmesi gereken hiç bir şeyi terk etmedik.

Allah hakkı söyler ve doğru yola hidâyet eder.

Ölüm Hakkında

Bu bölümde ölüme âit ba'zı yönleri izâh edeceğiz. Esâsen bu kitâbın elli dördüncü bölümünde ölüme âit gerekli izâhlar yapılmış olduğundan o bölümün incelenmesini de tavsiye ederiz.

Bilinsin ki ölüm, dünyâ yurdunda tabiî i'tidâl üzerine devâm şartıyla hayât sebebi olan garîzî harâretin ya'nî normal vücûd ısısının sönmesinden ibârettir.

İnsânın hayâtı, rûhların sûretsel yapılardaki kendi varlıklarına bakışından ibârettir. Sûretsel yapılarda rûhların bu bakışını devam ettiren şey, normal vücûd ısısıdır. Şu kadar ki, normal vücûd ısısının tabîî i'tidâl üzerine devamı şarttır.

Tabîî i'tidâlden kasıt, o ısının insânî bedende dördüncü derecede istivâsı demektir.

Çünkü ısının birinci dereceye çekilmesi unsursal ya'nî ateş, hava, su ve toprağa âit ısı kuvveti demek olup, o derecede bu unsursal rükûnlardan başka bir rükûn ile karışmayı kabûl etmez. Ya'nî, birinci derecede ısı nihâî haddini almıştır, demektir.

Isının ikinci derecede istivâsı, karışmayı kabûl eden ateşsel ısı demektir. "O derecede ısı diğer unsurların rükûnları ile karışmayı kabûl etmez" desen ateşin varlığının olmaması lâzım gelir. Çünkü ateş, su, hava, toprak her biri sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve rutûbetten ibaret olan dört unsurdan oluşmuştur.

Şu kadar var ki, "diğerleri kayboldu" denecek derecede sıcaklık rüknu gâlip gelirse, "ateşsel tabîat" denilir.

Eğer "diğerleri kaybolmuştur" denecek derecede soğukluk rüknû gâlip gelirse, "suya dönük tabîat" denilir.

Eğer "diğerleri kaybolmuştur" denecek derecede rutûbet rüknû gâlip gelirse, "havasal tabîat" denilir.

Eğer "diğerleri kaybolmuştur" denecek derecede kuruluk hükmü gâlip gelirse "topraksal tabîat" denilir.

Bu ikinci derecede suya dönük, havasal, topraksal denilmesi geçerli değildir; meğer ki, üçüncü dereceye inip rükûnlar ile karışmış ola.

Her hangi şey ki, onda sıcaklık ve kuruluk, üçüncü dereceden eşit olup zayıflığından dolayı diğer iki rükûn örtülü kalırsa, o şeye "ateş" denilir.

Her hangi şeyde soğukluk ve kuruluk üçüncü derecede eşit olup diğer iki rükûn zayıflığından dolayı örtülü olursa, o şeye "toprak" denilir.

Her hangi şey de sıcaklık ve rutûbet üçüncü derecede eşit olur da, diğer iki rükûn o derecede zayıf olduğu için örtülü olursa, o şeye "hava" denilir.

Hangi şey de soğukluk ve rutûbet üçüncü derecede eşit olup da diğer iki rükûn zayıflığından dolayı örtülü olursa o şeye, "su" denilir.

Unsurlar feleğini görmüyor musun? Tabîatlar feleğinin üstündedir.

Tabîatlar feleği de ustukussât ya'nî birleşik unsurlar feleğinin üstündedir.

Birleşik unsurlar feleği; ateş, havâ, su, toprak feleklerinden ibârettir.

Bundan başka tabiî sıcaklık bir derece daha aşağı inip de dördüncü derecede eşit olarak sûretlerin yapılarında diğer rükûnlarla cisme âit hayvânî karışım ile karışacak olursa, o yapı "hayvânî" olur ve ondaki normal vücûd ısısı bu derecede devâm ettikçe o yapının vücûdu da devâm eder.

Çünkü onun sıcaklığı, dördüncü derecededir, ve sıcaklığın dördüncü derecede bulunmasına "gâriziye ya'nî normal vücûd ısısı" derler.

Üçüncü derecede bulunursa "nâriye ya'nî ateşsel" derler.

İkinci derecede bulunursa "tabiî" derler.

Birinci derecede bulunursa "unsursal sıcaklık" derler.

Diğer rükûnları da buna kıyâs et. İsimlendirmede onlar da, bu izâhlara uygundur.

İşte ölüm dediğimiz, hayvânî yapıdan normal vücûd ısısının yok olmasından ibârettir. Bu yok oluşta normal vücûd ısısının tamâmı ile zıddı olan burûdet-i gâriziyyenin ya'nî normal soğukluğun oluşmasıyla olur.

Bu bahsedilen îzâhlar, tamamı ile cisim ile ilgilidir.

Rûh ile ilgili olan kısma gelince;

Rûhun yapıdaki hayâtı, o yapıya birleşme gözüyle baktığı süreden ibârettir. Ölümü de, o bakışın o yapıdan rûhun kendi nefsine doğru yükselmesinden ibârettir.

O zaman rûh bütün varlığıyla kendi âleminde devâm eder. Bu devamlılık rûhlar âleminde rûhun bedenlenmesi ne şekilde ise, o yapı şekli üzerine olup o zaman rûhun ikinci bir bedenlenmeyle varlığına hükmolunur.

Çünkü hükümleri, kendi mahalli olan o bedende açığa çıkmaktadır.

Bu mes'elede nûrânî keşif erbâbından bir çokları hatâ ederek "bedenler için haşr yoktur" demişlerdir. Lâkin biz ilâhî vâkıf ile bedenlerin rûhlar ile haşr edileceğine vâkıf olduk.

Çünkü rûhlara nisbet edilen ölüm, madde bedenin kendisinden ayrılması demektir. Bu ayrılma, onun madde bedenden yok olmasını gerektirir. Bundan dolayı rûh, belirli bir müddet vücûdda basit olarak bulunur.

Bu aynı uykuya dalıp da, uykusunda hiç bir şey görmeden uyuyan kimse gibidir. O saatte o kimse, yok gibidir. Çünkü şehâdet âleminde değildir ki, uyanık diyelim; o hâl içinde uyuyan kimse rü'yâsında bir şey de göremediği için, gayb âleminde de değildir.

Bundan dolayı onun madde bedende varlığına işâret eden bir şey de olmadığı için mevcûd, yok sayılır.

Bu konuda güneş ile de örnek vermek mümkündür. Güneş evin penceresinden içeriye ışık verdiği vakit, o ev güneşin ışığı ile aydınlanır. Oysa güneş o eve ne inmiş, ne de girmiştir.

İşte bu örnekteki ışık, hayvânî madde bedenlerden kendisine mahsûs olan bedene rûhun bakışı gibidir. Bundan başka evin penceresi yeşil camdan olursa, güneşin ışığı da evin içinde yeşil olur. Pencere kırmızı olursa, güneşin ışığı kırmızı olur.

Sonuç olarak evin penceresinin camı ne sûrette ise, ışığın evin içerisinde o şekilde ve o sûrette gözükmesi zarûrîdir.

İşte bunun gibi rûh da insânî yapıya veyâhud başka bir hayvânî yapıya baktığı zaman o yapının sûreti üzerine olup o halden değişim göstermez.

Bu örnekte güneşin ışığının evden kaybolma hâlini düşündüğümüzde, ayniyle rûhun bakışının madde bedenden kalkması hâlini buluruz.

İşte "ölüm" dediğimiz de evin içerisindeki ışığın güneşin şuâsında gizlenmesi gibi olup, bu ışık kendi nefsiyle mevcûd olmadığı halde güneşin şuâsının zâtında mevcûddur.

Tıpkı bunun gibi, rûhun bakışını çekmesiyle şahsın ölü olması, o ışığın kaybolması gibidir. Rûhun zâtî devamlılığı da güneşin şuâsı örneğine kıyas edilirse, âlemde dâima mevcûd olan güneşin şuânın zâtında, evde kaybolan ışığın gizlenmesi gibidir.

Berzâh Âlemi Hakkında

Berzâh âlemine gelince;

Berzâh mevcûd bir âlemdir; fakat tam değildir, müstakil değildir. Eğer tam ve müstakil olsaydı, dünyâ yurdu ve âhiret yurdu gibi bir ikâmet yurdu olması lâzım gelirdi.

Berzâh âlemi, yukarıda anlattığımız örnekte ışığı ve onun yeşilliğini ve kırmızılığını tasavvur etmemiz gibidir.

O ışığın bize o şekilde görünmesi hayâl âlemimize göredir. Çünkü dünyâ ehlinin hayâli tam değildir. Dünyâ ehlinin hayâli için kendi nefsiyle müstakillik yoktur.

Oysa hayâl âlemi, kendi mevcûdiyetine göre tam âlemdir. Bu tamlık, kendi aynına bakış iledir. Hayâl âleminin tam âlem olmaması ise, hissî âleme ve ma'nâlar âlemine göredir.

Ancak ehlullahın hayâli böyle değildir. Onların hayâli kâmildir, müstakildir, kendi nefsiyle tamdır. Ehlullahın hayâli, dünyâ ehlinin âhireti gibidir.

Mücâhedeler ve riyâzât ve bunlara benzer yükselme sebebleriyle saflaşan berehmenlerin, kâfirlerin, müşrîklerin ve bunların benzerlerinin hayalleri ise dünyâ ehlinin uykusu gibidir.

Dünyâ ehlinin hayâli ise, zâten i'tibâr etmeye değer değildir. Gerçi, hayâl âleminin aslı ve esâsı herkes için işin aslında bir ise de, bu bahsedilen kişilerin hayâl hazîneleri âdî işlerle, madde bedene bağlı isteklerle bozukluğa uğradığından rûhî sâfiyet hükümlerinden yana kesilmiştir.

Berehmenlerden ve filozoflardan saflaşanlar, bu kesiklikten kurtulmuş iseler de, lâkin onların hayâl hazînelerinde akılsal işler ve tabiî hükümler yer tuttuğu için ilâhî ma'nâlara yükselmekten mahrûm olmuşlardır.

Ehlullâhın hayâli ise böyle değildir. Onların hayâli ezeldeki gaybda ilâhî koruma ile korunduğu için ârızalardan, illetlerden yana sâlimdir.

Bu anlatılanlara bakarak diyebiliriz ki, berzah âlemi için tam vücûd yoktur. Bunun için "berzâh" denilmiş ve dünyâ ehlinin hayâli, varlıksal âlem ile yokluksal âlem arasında berzâhtan ibâret kalmıştır.

Yukarıda verdiğimiz güneş örneğini kıyâmete nisbet edersen, rûhun madde bedene dönüşü, evin penceresinden kaybolan güneşin tekrar doğuşu sebebiyle pencereye dönüşü gibidir.

Bu mes'ele bundan daha fazla îzâh edilemez. Çünkü rûhlar, madde beden yapılarda bedenlenmemiş olarak bulundukça, madde beden ile birleşiklik halinden önceki basitliğe katılmış olur. O basitlik de ölümün hakîkatidir.

Rûhlar bedenlenince, bedenler için zâhirî vücûdun sebebi olur. Fakat bedenlenme halinde bedenin gerekleriyle kayıtlı oldukça rûhlar berzâhtadır, demektir.

Çünkü rûhlar o hâldeyken rûhun aslî gereklerinden olan rûhî serbestliğin tam gereklerinden yana kusurludur.

Cenâb-ı Hak rûhları kıyâmette ba's etmeyi murâd edince, rûhları madde bedensel gereklerden yana serbest bırakır. İşte o zaman kıyâmet, mahşer yerinde olur.

Serbestlik husûsuna gelince; bu da rûhların dünyâ yurdunda bulunduğu hal ne ise ona tâbidir. Eğer dünyâda hayr ile meşgûl ise, serbestliği hayr üzeredir. Dünyâda şer ile meşgul ise, serbestliği şer üzerine olur.

Çünkü rûhlar, serbest kalınca isteyeceği şey mutlaka dünyâ yurdundaki âdet olmuş halleridir. İşte **"Ve en leyse lil insâni illâ mâ seâ"** ya'nî **"insân için çalışmasından başka bir şey yoktur"** (Necm; 53/39) âyetinin ma'nâsı budur.

Şurası da bilinsin ki; türlü türlü rûhların, Hakk'ın bir olan nûrundan mahlûk olması ayniyle güneşin şuasının ışığından muhtelif şuaların oluşması gibidir.

Tahkîk erbâbının vâhidiyyet ya'ni birliksellik âlemine âit iddia ettiği mes'ele de yine ayniyle güneşin vâhid ya'nî bir oluşu gibidir. Güneşin zâtı, bir şey olduğu halde muhtelif camlardan muhtelif şekillerde gözükür; Güneşin ne çoğalması, ne de türlü türlü oluşu vardır. Görülen çoğalmalar ve türlü türlü oluşlar görünme yerlerine âittir.

Bu konuda bu kadar tenbîh yeterlidir. Kitâbın önceki kısımlarında, özel bir bölümde Azrâîl'in rûhu kabz etmek için ne sûretle geldiğini ve rûhların ne sûretle kabz edildiğini beyân etmiştik.

Şurası da bilinsin ki; insanların halleri, berzâh âleminde muhteliftir. Ba'zı insanlar hikmetle, ba'zı insanlar kudretle muâmele olunur.

Kendilerine hikmetle muâmele olunanlar, berzâh âleminde dünyâdaki amellerinin hakîkati neyse onun üstünde halden hâle geçer.

Dünyâda hayâtı ilâhî emirlere itaâtkâr olarak geçmiş ise, Cenâb-ı Hak berzâh âleminde itaât ma'nâlarına uygun sûretler halk eder.

Namaz, oruç, sadaka yâhut başka sûretlerle yerine getirdiği itaâtların sûretinden, yine taâta uygun Hakk'ın ortaya çıkaracağı sûretlere geçiş yapar. Bu şekilde güzel ve doğru amellerin sûretlerinden diğer amellerin sûretlerine amelinin ya misli veyâhud daha güzeline olmak üzere geçiş yapa yapa, kendisi için işlerin hakîkatleri âşikar olur, kıyâmeti kopar.

O berzâhdaki sûretlerin güzelliğine, şirinliğine, parlaklığına gelince; bu husûs, dünyâdaki itaâtli oluşunun miktârına ve insanî gaybındaki hâtıraların sa-mimiyetine ve amellerindeki maksadın güzelliğine ve doğruluğuna tâbidir.

Görülen sûretin çirkinliği de, amelin çirkinliğine bağlı olarak zuhûr eder. Örneğin zînâ etti ise, hırsızlık yaptı ise, şarâp içti ise, Cenâb-ı Hak onun için bu fiillerin ma'nâlarını sûret şeklinde gösterir ve o kimsenin geçişleri o sûretlerde olur.

Zînâ yapan için ateşten bir cinsel organ yaratır. O kimse cinsellik âletini o ateşe dâhil eder. O ateşin harâreti ve kokusunun çirkinliği âsilik yaparken öne çıkan ahmâklığının kuvvetiyle orantılıdır.

Aynı şekilde sarhoşluk veren şarâbı içen için ateşten bir meyhâne halk eder, onun içinde ateşten şarâp vardır, onu içer. Kısaca dünyâdaki amellerinin âhiretteki sûretleri arasında olan geçişlerine tutulur.

Bir kimsenin dünyâdaki ameli itaât etmekle, âsilik etmek arasında gerçekleşmişse, o zaman o kimsenin geçişleri yine o hâle göre olur.

Cenâb-ı Hak o kimsedeki dünyevî ma'nâların sûretlerini ona göre halk eder. İtaât etmiş ise nûra; âsilik etmiş ise ateşe dönüşür ve dönüşümleri bu iki hal üzerinde gerçekleşir.

Geçişlerinin sürüp gitmesiyle işlerin hakîkatleri kendisine yavaş yavaş âşikâr olur. İtaât yâhûd âsiliğe âit iki hükümden birisi son bularak, o kimsenin de kıyâmeti kopar.

İşte hikmetle muâmele görenlerin halleri bu anlatılan izâh yönüyledir.

Kudretle muâmele olunanlara gelince;

Bunlar fiillerinin ma'nâlarını görmezler. Belki aksine olarak o fiillerin sûretlerinin ma'nâlarını görürler. Bunu ilâhî kudret yapar.

Âsi olup da mağfirete nâil olmuş ise, itaât etmeye benzer olan sûretlerde olarak geçişler görür. O sûretleri Cenâb-ı Hak o kimse için ilâhî sistemde olarak ibrâz eder. Bundan dolayı o kimsenin geçişleri güzel sûretten daha yüksek, daha güzel sûrete dönüşüp, kat'i olarak hakîkatlerin kendisine gözükmesiyle kıyâmeti kopar.

Diğer bir örnek; Bir kimse itaâtkâr olup da Cenâb-ı Hak onun amelinin i'tibârını kaybettirmiş ise Cenab-ı Hak onun için ezelde yazmış olduğu şekâvete uygun olarak sûret ikâme eder.

Ve o sûreti ona ibrâz ederek, çeşitlenmeyi o sûretle gösterir ve geçişleri o sûrete uygun olarak zuhûr eder.

Netîcede kıyâmeti ona göre koparak ateş ehlinin tabakalarından hangisine müstehak görüldü ise, o cehennemde kendisine azâb olunur.

Bundan başka şurası da bilinsin ki;

Cenâb-ı Hak berzâh için özel bir kavim halk etmiştir. Onlar da berzâhda sâkindirler, orayı i'mâr ederler. Bunlar ne dünyâ ehlidir, ne de kıyâmet ehlidir.

Şu kadar var ki, bunlar âhiret ehline katılmışlardır. Âhiret ehline katılmaları şundan dolayıdır ki, onların hilkatlerinin aslı rûhiyyette âhiret ehli ile aynı cinstendir. Bu türden olanlar ölümden sonra ya sevince veyâhut vahşet ve nefrete tutulurlar.

Örneğin bir kimse, tanıdığı bir kavim içine düşerse onları bildiği için o kavim ile yakınlık kurarak onların sohbetinden sevinç duyar ve ferahlık kazanır. Tanımadığı bir kavim içine düşerse onları görünce sıkılır; ne o kavim onunla, ne o kimse o kavim ile yakınlaşabilir.

Tıpkı bunun gibi, berzâhda azâb sebebi ve rahmet sebebi de böyledir. Azâba tutulacaklara Cenâb-ı Hak, dünyâda en sevmediği sûret ne ise onu gösterir. İşte o, onun amelinin sûretidir. Bununla hesâba gelmeyen vahşet ve nefrete kavuşur.

Ba'zılarına da Cenâb-ı Hak, göstereceği sûreti en güzel şekilde gösterir. Amelinin sûreti olan o şekil, o kimseye yakınlık, sevgi, muhabbet, merhamet vererek bahsedilen bu sûrete yakınlığa vesîle olur.

Bu sûretle kıyâmeti kopar.

Şurası da bilinsin ki; kıyâmet, berzâh ve dünyâ yurdu hepsi bir tek vücûddan ibârettir. Bunun örneği bir dâirededir. O dâirenin yarısı dünyâ; yarısı âhirettir. Berzâh da bunların arasında döşenmiş olan bir hat demektir.

Bunların hepsi farz edilerek anlatılmıştır. Çünkü senin senliğini ta'yîn eden hüviyyet, ayniyle berzâhda mevcûd olan hüviyyettir. Kıyâmette de ayniyle mevcûd olan, yine o hüviyyettir. Sen dünyâda, berzâhda, âhirette, bu benliğinle mevcûdsun. Şu kadar fark vardır ki; berzâh işleri zarûrîdir; çünkü dünyâ işleri üzerine binâ edilmiştir. Dünyâ işlerinde ise tercîh kullanmak vardır.

Şurası da bilinsin ki; Cenâb-ı Hak kıyâmeti koparmak istediği zaman İsrâfîl'e ikinci nefhâ ile sûru üfürmesini emreder. Çünkü İsrâfîl'in birinci nefhâsı öldürmek içindir.

Sûr, rûhî sûretler âlemi demektir. İsrâfîl ilk nefhâ ile o sûru üfürdüğü zaman, Cenâb-ı Hakk'ın Mufni (Fânî Edici) ve Mümît (Öldürücü) isminin gereğine göre üfürür. O üfürmeyle sûretler yok olarak şekil bağladıkları yapılardan çözülüp irtibatlarını keserler.

Bu mes'ele tıpkı uyku uyuyan kimsenin rü'yâda gördüğü uykuya âit sûretlerinin uyanmakla yok olup gitmesi gibidir.

Bu açıklanan şekilde, İsrâfîl'in ilk nefhâsıyla sûretler hilkatlerine sebeb olan asla geri dönerler. Sonra İsrâfîl ikinci nefhâ ile sûru üfürünce, yok olmuş olan rûhî sûretler rûhlar âleminde oldukları vaziyetle şahıs kalıplarına dâhil olurlar.

Bu üfürme husûsunu ve sûretlerin tekrar şahıs kalıplarıyla şekillenmesini yukarıda, güneşin ışığının tekrar evin camlarına dönmesi örneğinden anlarsın.

Şurası da bilinmelidir ki; bu anlatılanların hepsi rûhların kendi varlıklarına göredir. Çünkü uhrevî âlem, rûhlar âleminden ibârettir. Rûhlar âleminin tamâmı da insanda mevcûd olan mutlak rûhdan ibârettir. Bundan dolayı rûhun dünyâda ve âhirette mevcûdiyetinden dolayı insan kendi nefsinden çıkmış olmaz.

Tekrar ediyorum; âhiret âlemi, rûhlar âleminden ibâret olup rûhlar âleminin tamâmını da mutlak olarak insânî rûh toplamıştır.

Yukarıda anlatımı geçmiş idi ki, âlemin tamâmı, ihtivâ ettiklerine göre bir diğerine karşılıklı aynalar gibidir. Bir aynada bulunan şey, öbüründe de mevcûttur. Ve bu mevcûd oluş hükmü, ahadiyyet ya'nî teklik gereğine göredir. Yoksa misli oluş ve benzer oluş yoluyla değildir.

Özetle bütün âlemler, hakîkate göre nefsinde kısımlanamayan ferd cevherden ibârettir. Bizim bakışımızda görülen çoğalma ve kısımlanma, hakîkat değil, hayâldir. Âdetâ ferd olan cevherde kısımlanma farz etmek türündendir. İşte **"Ve küllühüm âtîhi yevmel kıyâmeti ferdâ"** ya'nî **"onların hepsi kıyâmet gününde ferd olarak gelicidir"** (Meryem; 19/95) âyetinin ma'nâsı budur.

Bu yapılan îzâhları ve bu îzâhlardaki inceliği anladın ise, varlıktaki ahadiyyet örtüsünü de anlamış oldun. Ve Cenâb-ı Hakk'ın cennete, cehenneme ve âhiret korkularına âit ne kadar vaadı ve tehdidi varsa yakîn olarak ve apaçık keşif

olarak bunları da müşâhede etmiş oldun. Ve bu idrâk ve müşâhede ile îmânın Zeyd b. Harise'nin îmânı gibi oldu.

Zeyd b. Hârise bir def'a Cenâb-ı Resûlullah (s.a.v)'e **"hakkıyla mü'min oldum"** demişti. Cenâb-ı Resûlullah (s.a.v) ona **"îmânın hakikati nedir?"** diye sordu. Zeyd b. Hârise cevapta **"Görüyorum ki, kıyâmet koptu ve Rabb'imin arşı âşikar oldu"** dedi.

Bu kısmın başından buraya kadar olan izâhlar, küçük kıyâmete de tatbîk edilebilmekle berâber büyük kıyâmete âittir. İnsan ferdlerinden her bir ferde mahsûs olan küçük kıyâmete gelince;

İnsanın akl-ı evvel ya'nî ilk akıl mîzânı, en kâmil adâlet kubbesine asılır ve hakîkatlerin gereklerini insan kendi hakîkatlerinden her hakîkatin gereğine göre ölçüp, hesâp ederse;

Vâhidiyyet köprüsü gözünün önünde kurularak gamiz ve muğlak, yâni anlaşılması çok güç olduğundan dolayı kılıçtan daha keskin ve kıldan daha ince olan tabîat cehenneminin metni üzerinde yürümeye başlarsa;

O zaman o kimse;

- Ya seyrinde ve hareketinde, ilâhî bilgilerden hâsıl olan matiyyesi, yâni bineği üzerinde usta olduğu için serî seyr edici olur;

- Veyâhut süflî şeylere bağlantısı çok fazla olduğu ağırlıkta dağ gibi ağırlaşır.

Eğer bahsedilen sırât köprüsünü sür'atle geçer ve mîzân ve hesâbında da intizâm olursa, zât cennetine dâhil olmuş olur.

O zaman sıfatların gül bahçelerinde istediği safâyı sürer.

Bu yüce vuslâtta o kimse benlikten ferâgat etmiş, hüviyyetini büsbütün gâib eylemiştir. Nefsi için asla ateş görmez ve nefsinden haberi bile olmaz.

Onun yüce meclisinde Cebbâr seslenici olarak seslenmeye başlar ve seslenişinde **"li menil mülkül yevm"** ya'nî **"Bugün mülk kimindir?"** (Mü'min; 40/16) diye sorar.

O zaman Hakk'tan başka bir şey mevcûd olmadığı için **"lillâhil vâhidil kahhâr"** ya'nî **"Vâhid, Kahhâr olan Allah'ındır"** (Gafir 16) cevâbını verir.

Bu yüce hâlin oluşmasından sonra insanın ne gafleti vardır, ne hâzır oluşu, ne de ölümü vardır, ne de yeniden dirilmesi. O kimsenin kıyâmeti kopmuş, alâmeti yok olmuştur.

İşte insânî ferdlerden her ferde mahsûs olan küçük kıyâmet budur. Büyük kıyâmetin hallerini de buna kıyâs eyle!

Hesâbı, mizânı, sırâtı bilmek husûsunda bizim sana açıkça değil, işâretle söylediğimiz izâhları iyi anla! Akıllı olana bizim verdiğimiz işâret kâfidir.

Cenneti, cehennemi daha önce elli sekizinci bölümde anlatmıştık. Bu ikisinin sırrını da, işte işâret sûretiyle sana söylüyorum. İdrâkin yüksek, azmin kuvvetli ise bizim işâret ettiğimiz şeyi anlarsın. Şâyet anlayamaz isen, bu ikisinin ya'nî cennetle cehennemin zâhirine âit verilen bilgilerden ayrılmazsın.

Âhiret Hakkında

Bilesin ki, Cenâb-ı Hak âhiret yurdunu bütün mevcûdlarıyla berâber dünyâ yurdundan bir nüshâ olarak halk etti. Dünyâyı da Hak'tan bir nüshâ olarak halk buyurdu. Dünyâ asıl; âhiret fer'dir.

Hadîs-i şerîfte **"Dünyâ âhiretin tarlasıdır"** buyrulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de de **"Fe men ya'mel miskâle zerretin hayren yereh; Ve men ya'mel miskâle zerretin şerren yereh"** ya'nî **"Kim zerre miktârı hayır yaparsa, onu görür; kim zerre miktârı şer yaparsa, onu görür"** (Zilzâl; 99/7-8) buyrulmuştur.

Bundan anlaşıldı ki, dünyâda insandan çıkan fiiller asıldır. Âhirette göreceği şeyler, o aslın fer'idir.

Her insanın âhireti, kıyâmet gününde göreceği mükâfât ve cezâlandırmadan ibârettir. Âhirette görülen şey de amellerinin netîcesi demektir. Netîce ise önde olanın fer'idir. Önde olan da dünyâda yapılan amellerdir.

Dünyânın hilkatte âhirete göre önde oluşundaki hikmet de budur.

Asıl olduğu için dünyâya "ûlâ ya'nî önce", sonraya bırakıldığı için âhirete "uhrâ ya'nî sonra" denilmiştir. Çünkü âhiret fer'dir. Eğer bu açıklandığı şekilde âhiret dünyânın fer'i olmasa, âhireti sonraya bırakmak hikmete nisbetle bir tür noksan olurdu.

Çünkü önde olanı sonraya bırakmak; sonra olanı öne geçirmek hikmete eksiklik veren mes'elelerdendir.

Bu anlatılan îzâhlara vâkıf olduktan sonra şunu da bil ki;

Âhiretin hissedilebilirlikleri dünyâdaki hissedilebilirliklerden daha kuvvetli; âhiretin lezzetleri dünyâdaki lezzetlerden daha büyük; âhirette insanı rahatsız eden şeyler dünyâda rahatsız edenlerden daha mühîmdir.Bunun sebebi şudur ki;

Âhirette rûh sevdiği ve sevmediği şeylerden kendisine ulaşan şeyleri kabûle tamamı ile isti'dâdlıdır; dünyâda böyle değildir. Çünkü madde bedensel kesâfet rûhda mânî olucu hâller peydâ ederek rûha hoş gelen ve gelmeyen şeyleri kabûl husûsunda muhâlefet sebebi olur. Bu hâlden dolayı rûh, hoşa giden ve gitmeyenden ancak bir miktarında te'sîr alıcı olur. Bu aynı aşağıdaki örnek gibidir.

Tatlı bir yemekle meşgûl olan bir şahsın kalbini önemli bir iş işgâl eder de tamamıyla yediği yemekle meşgûl olmazsa, o yemekteki lezzeti tamamıyla hissetmez. Bunun sebebi âşikârdır. Çünkü kalbi başka bir şey ile meşgûl olarak, yemekle tam meşgûliyet için diğer şeylerden kurtulmuş değildir.

İşte anlatılan sebebe dayalı olarak âhiret yurdu, dünyâ yurdundan daha şereflidir. Her ne kadar dünyâ âhiretin anası ise de, buna şaşırma. Çünkü bir çok evlâd vardır ki, babasından daha şereflidir.

Dünyâ da her ne kadar âhiretin aslı ise de, âhiret ilâhî nezdinde dünyâdan daha fazîletli ve şereflidir. Bu husûs, uhrevî hakîkatin zâtî gereklerindendir.

Sözleri görmüyor musun? Ma'nâların aslı olduğu ve ma'nâlar o sözlerden anlaşıldığı halde, ma'nâlar sözlerden daha şerefli, daha yücedir. Hattâ, bu şerefe nihâyeti olmayan bir şeref diyebiliriz. Oysa ma'nâ sözün netîcesi ve fer'idir. O söz olmasa, ma'nânın hakîkati anlaşılamaz. İşte âhiret de böyledir. Dünyânın netîcesi olmakla beraber âhiret, dünyâdan daha fazîletli ve daha şerefli ve daha geniştir.

Bunun hakîkî sebebine gelince;

Âhiret rûhlardan mahlûktur. Rûhlar ise nûrânî latîfliklerdir. Dünyâ cisimlerden mahlûktur. Cisimler ise zulmânî kesâfettir. Şüphe yoktur ki, latîf olan şeyler kesîf olan şeylerden daha yüce, daha fazîletlidir.

Bundan başka âhiret izzet yurdu, kudret yurdudur. Cennet ehlinde olduğu gibi mânîlerden yana sâlim olanlar, orada istediklerini işleyebilirler. Dünyâ ise zillet yurdu, âcizlik yurdudur. Ba'zen padişahlar bile bir karıncanın verdiği ezâyı def' etmeye kâdir olamazlar.

Dünyâ bu açıklandığı şekilde zillet yurdu olduğu halde, ni'metlerinden insanlar mes'ûldürler. O ni'metlerden yana hesâp vermeye mecbûrdurlar. Oysa o ni'metler zâil olur gider.

Âhiret ehlinin ise, Cenâb-ı Hak onlara verişini ve ihsânını hesapsız yaptığı için nâil oldukları ni'metlerini daha yüce ni'metler ta'kip eder. İlâhî verişler âhirette hesâpsız olup, dünyâdaki ilâhî veriş ise ilâhî hikmet tertîbinin gereğine göre hesap iledir.

Bu izâhları anladın ve hakîkatine vâkıf oldun ise, murâdına nâil oldun.

Şunu da bil ki; Âhiret, Cehennem, Cennet, A'râf, Kesîb dâhil olmak üzere bütün herşeyiyle vâhid ya'nî bir yurttan ibârettir, ne kısımlara ayrılır, ne de sayıya gelir.

Âhirette uhrevî hakîkatler herhangi bir kimse üstüne hâkim olursa o kimse cehennemdedir. Çünkü ateş ehli, zillet ve kahredilmişlik altında üzerine hükmedilendir.

Uhrevî hakîkatler bir kimse üstünde hâkim olamazsa, o kimse cennettedir.

Bu dünyâda her kim ilâhî hüküm altına girerek Hakk'a itaât ederse, Cenâb-ı Hak o kimseyi âhirette âhiret hakîkatlerin üzerine hâkim kılar ve o kimse istediğini yapabilir.

Bu dünyâ yurdunda ilâhî hüküm altına girmeyen ve Hakk'a âsî olan kimse âhiret yurdunda mahkûm olur. Uhrevî hakîkatler o kimse üstünde öyle hüküm sürer ki, o hükümlere muhâlefet etmeye gücü yetmez. Nitekim cehennem ehli, zebânilerin hükmü altındadır.

Fakat cennet ehli böyle değildir. Görmüyor musun? Cennet ehlinden her birisi istediğini işler ve o şeyden dolayı kimse ona karşı hâkim olamaz.

Bir kimse uhrevî işlere âit ilmin hakîkatine vâkıf olur ve ilmî tahakkukları ile tasarrufda kudret peydâ ederse, o kimse A'râf'tadır.

A'râf demek, ilâhî yakınlık mahalli demektir. Kur'ân'da bu A'râf hakkında **"inde melîkin muktedir"** ya'nî **"Kudret sâhibi Melîk'in indinde"** (Kamer; 54/55) buyurulmuştur.

Bu yüce manzara, ma'rifet ya'nî ilâhi bilgi için verilen bir isimdir. O da benim sana şimdi beyân ettiğim ilmin hakîkatine vâkıf olmaktır.

A'râf ehli, "ârif-i billah" olanlar demektir. Çünkü bir kimse Cenâb-ı Hakk'ı bilirse uhrevî işler ilminin hakîkatine vâkıf olmuştur. Hakk'ı bilmemiş ise uhrevî işler ilminin hakîkatine vâkıf değildir.

Nitekim, Cenâb-ı Hak **"ve alel a'râfi ricâlun ya'rifûne küllen bi sîmâhüm"** ya'nî **"A'râf'ta erler vardır ki, onlar her şeye sîmâlarıyla ârif olurlar"** (A'râf; 7/46) buyurmuştur.

Bu âyette **"ricâl ya'nî erler"** kelimesinin ma'rife olarak ya'nî "el" takısıyla belirli olarak söylenmeyip de nekre ya'nî belirsiz olarak söylenmesi, onların şânının büyüklüğüne işâret içindir.

Çünkü onlar ma'rifetullahdan haberi olmayan kimselerin indinde bilinmezler; fakat onlar her şeye sîmâlarıyla ârif olurlar.

Çünkü onlar Cenâb-ı Hakk'a ârif olmuşlardır. Cenâb-ı Hakk'a ârif olan bir kimse indinde hiç bir şey gizli değildir.

Kesîb, ni'met cennetlerinin üstünde, A'râf'ın altında bir makâmdır.

Cennet ehlinden ilâhî ma'rifetlerde ilerleyip yükselmeye nâil olanların derecelerinin yüceliği Kesîb'de gerçekleşir.

Kesîb ehli ile A'râf ehli arasındaki fark şudur ki;

Kesîb ehli dünyâda iken, ilâhî tecellîlere nâil olmadan âhirete intikâl ederler. Âhirete intikallerinden sonra onların mahalli cennettedir.

Cenâb-ı Hak fazl ve keremiyle muâmele ederek onları Kesîb'in üstüne çıkarır ve onları tecellîlerine orada mazhar kılar.

Ve orada tecellîlere mazhar olma, kendilerinin dünyâdaki inançlarının ve îmânlarının kuvvetine ve miktârına ve Hakk'ın kudretinin büyüklüğüne mârifetlerinin derecesine göredir.

A'râf ehli bir kavimdir ki, dünyâda iken Cenâb-ı Hak onlara tecellî etmiş ve onlar Cenâb-ı Hakk'a dünyâda iken ârif olmuşlardır.

Bunlar dünyâdan âhirete intikâl edince, onların mahalli ilâhî nezdinde olur. Çünkü bir kimse, bir beldeye dâhil olsa ve o beldede bildiği bir dostu bulunsa o kimse ancak o bildiğinin yanında misâfir olur.

Belki bildiği kimse üzerine onu kendi yanında misâfir etmesi zorunludur.

Mahlûkda iş böyle olunca Hâlık'da bu bahsedilen lütfun gözükmesi, daha ziyâde şüpheden uzaktır.

İşte bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"ve alel a'râfi ricâlun ya'rifûne küllen bi sîmâhüm"** ya'nî **"A'râf'ta erler vardır ki, onlar her şeye sîmâlarıyla ârif olurlar"** (A'râf; 7/46) buyurmuştur.

Bu bahiste bir takım acâiblikler ve garîblikler daha vardır. Bunları açıkça tamamı ile anlatmayı vücûd ilmi taşıyamaz.

Belki o garîblik ve acâibliğin son derece hassas ve derin olmasından, anlaşılması için işâret ve kinâyeden başka yol yoktur; meğer ki, bu kitabı okuyan kimse o mertebeye daha önce ulaşmış ve bu acâib işleri müşâhede etmiş kimselerden olsun.

Böyle olan kimse, ufak bir işâretle anlar ve en gizli bilmeceyi bilir. Oysa bizim kastımız, hakîkati bilmeyen kimseye bu kitapdaki bahisler ile hakîkati bildirmektir.

Bunları bilen kimse için de bu acâiblikleri anlatsaydık, bu muhataba hükmü ifâde etmek değil, belki onun bildiğini bizim de bildiğimizi bildirmek olurdu. Oysa bizim maksadımız bu değildir. Bundan dolayı kâlemin cömertlik dizginini tutuyoruz.

Allah, kendisinden yardım istenen ve her husûsta tevekküle şâyandır.

Gökler, Yerler, Denizler Hakkında

Cenâb-ı Hak, seni zâtından ihsân olunacak rûh ile te'yîd etsin, desteklesin.

Bilesin ki; Cenâb-ı Hak mahlûkları halk etmezden evvel kendi zâtında olup, mevcûdların hepsi Hakk'ın varlığında helâk olmuş idi.

Ve Cenâb-ı Hakk'ın vücûduna bağlı hiç bir şeyde zuhûru yok idi. İşte "kenz-i mahfî ya'nî gizli hazîne" denilen budur.

Cenâb-ı Resûlullah (s.a.v) bunu "a'mâ" ile tâbir buyurarak **"a'mânın ne üstünde hava vardır, ne de altında hava vardır"** buyurmuştur.

Çünkü "hakîkatü'l-hakâyık ya'nî hakîkatlerin hakîkati", kendi mevcûdiyetinde her şeyden soyut ve münezzeh olup, ister a'lâ ya'nî çok yüksek olsun isterse ednâ ya'nî çok aşağı olsun, bağıntılardan ve izâfetlerden bir bağıntıya ve izâfete tahsis edilmişliği yoktur.

"Cenâb-ı Hak mahlûkları halk etmezden evvel beyaz yâkut'ta idi" hadîs-i şerîfindeki **"beyaz yâkut"**tan kasıt da bu a'mâdır.

Cenâb-ı Hak, bu âlemi vücûda getirmeyi murâd edince, "hakîkatler hakîkatine" baktı. İstersen "hakîkatler hakîkati" yerine, vücûdun aslı olan "beyaz yâkut"a baktı de. Bu ilâhî bakış, ilâhî kemal bakışı idi.

O bakış gerçekleşince beyaz yâkut eridi ve su oldu. Bunun içindir ki vücûdda, Cenâb-ı Hakk'ın açığa çıkışının kemâlini sudan başka yüklenen bir şey yoktur.

Çünkü vücûdun aslı olan "hakîkatlerin hakîkati", vücûdu ancak bâtınlarda yüklenmiş idi; âşikâr olunca eridi, su oldu.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, o suya azamet bakışıyla baktı. Su dalgalandı, rüzgar ile denizin dalgalanması gibi dalgalanmalar oluşunca, denizde köpüklerin yayılıp suya karışması gibi kesîf olanların ba'zısı, ba'zısı içinde dağıldı ve yayıldı.

İşte o dalgalanmadan Cenâb-ı Hak, yerlerin yedi kat tabakasını halk etti. Yerdeki her tabakanın mahlûklarını da o tabakanın cinsine göre halk eyledi.

Daha sonra denizlerden buharın yükselmesi gibi, suyun latîfliği yükseldi. Cenâb-ı Hak o yükselen lâtifliği ayırdı, yedi kat gökleri halk etti ve her göğün meleklerini o göğün cinsinden halk eyledi.

Sonra o suyu Cenab-ı Hak, âlemi ihâta etmiş olarak yedi deniz şeklinde halk buyurdu. İşte bu şekilde bütün mevcûdların aslı sudur.

Cenâb-ı Hak kadîm vücûdu ile hakîkatlerin hakîkati ve gizli hazîne ve beyaz yâkut tâbir edilen a'mâ'da mevcûd olduğu gibi, el'ân ya'nî şu an dahi o beyaz yâkutta mevcûttur.

Ve Cenâb-ı Hakk'ın vücûd tecellisinde dâhil olma ve karışma gibi şeyler düşünelemez. Cenâb-ı Hak, âlem zerrelerinin bütün parçalarında çoğalma, bitişme, ayrılma olmaksızın tecellî edicidir.

Çünkü Cenâb-ı Hak, ezelde mevcût olduğu ilâhî vücûduyla a'mâda, beyaz yâkutta mevcûd olduğu gibi, bu vücûdun hepsi de yine o beyaz yâkuttan, o a'mâdan ibârettir.

Eğer Cenâb-ı Hak, bu vücûdun tamâmında tecellî edicidir, demez isen Cenâb- ı Hakk'ın ezelde olduğu kadîm vücûdundan yana değişim göstermesi lâzım gelir ki, bundan Cenâb-ı Hakk'ı tenzîh ederim.

Gerçekleşen değişim beyaz yâkuttan ibâret olan ilâhî tecellî yerindedir. Yoksa tecellî edici olan Cenâb-ı Hak'da değildir. Cenâb-ı Hak, mahlûklarında açığa çıkışından sonra, zâtî a'mâsındaki gizli hazîneliği üzerine bâkîdir.

Bu mes'eleyi iyi düşün.

Biz a'mâ hakkındaki dokuzuncu bölümde a'mâya ve hakîkatlerin hakîkatine âit açık beyânlarda bulunduk. Şimdi de hakîkatlerin hakîkatinde mevcûd olan şeylerden bahsetmek ve beyân etmek zamanı geldi. Bu konuda ilk olarak bahsedeceğimiz şey yedi kat göklerdir.

Gökler Hakkında

Bilesin ki; şu gözümüzle bakıp gördüğümüz, dünyâ göğü değildir. Bu görünenin ne rengi ve ne de vasfı dünyâ göğünün rengi ve vasfıdır.

Bu gözümüzle gördüğümüz, güneşin sıcaklığıyla buharlaşıp suyun rutûbetinden ve toprağın kuruluğundan tabîat hükmüyle havaya yükselen buhardır.

Dünyâ yeri ile dünyâ göğü arasındaki boşluğu dolduran işte budur. Onun için gök şeklinde bize görünenin rengini ba'zen mâvî; ba'zen gri renginde; ba'zen de karışık renkde görürüz.

Görünen bu renkteki ihtilâf, yerden çıkan buhar ile o buhar arasına düşen güneş ışıklarının te'sîrinden ibârettir. Bizim bu görünene gök dememiz, asıl dünyâ göğüne bitişik olmasından dolayıdır.

Asıl dünyâ göğüne gelince;

Onu, çok uzak oluşundan ve çok latif oluşundan dolayı görmek mümkün değildir. Asıl dünyâ göğü sütten daha beyazdır.

Hadîs-i şerîfde **"dünyâ göğü ile dünyâ yeri arası beşyüz yıllık yoldur"** diye ulaşmıştır. Bu bir gerçektir ki, beşyüz senelik uzaklıkta bulunan bir şeye çıplak göz ile görüş bağlanamaz.

Bu durumda şu anlaşıldı ki, bizim bakışımıza görünen ve gök zannedilen şey, asıl göğün aynı değildir. Eğer yıldızların ışıklarının yeryüzüne düşmesi olmasa, dünyâ göğünün varlığına müşâhede ve görüş bağlanmamış olurdu.

Göklerde öyle parlak ışık saçan yıldızlar vardır ki, henüz ışığı yeryüzüne vurmamıştır. Uzak olduğundan dolayı biz, o yıldızları göremeyiz. Lâkin keşf ehli, o yıldızları görür ve yeryüzü sâkinlerine onlardan yana bilgi vererek, o yıldızları anlatırlar.

Şimdi; bilesin ki; Cenâb-ı Hak, halka âit türlü türlü olan rızıkların hepsini dört günde yarattı ve o rızıkları yer ile gök arasında dört feleğin içinde topladı. Bu dört felek; sıcaklık feleği, soğukluk feleği, kuruluk feleği ve rutûbet feleğidir.

İşte Kur'ân'da **"ve kaddere fîhâ akvâtehâ fî erbeati eyyâmin, sevâen lis sâilîn"** ya'nî **"Yeryüzündekilerin rızıklarını, o talepler için eşit olarak dört günde takdîr etti"** (Fussilet; 41/10) âyet-i kerîmesinin ma'nâsı budur.

Çünkü zâtî hakîkatler, gereklerini talep eder. Mahlûkların hakîkatlerinde, her bir hakîkat bir şey gerektirince, onun talebine ve gereğine göre ilâhî hazînelerden o şey nâzil olur ya'nî iner.

İşte bu da, **"Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma'lûm"** ya'nî **"Her şeyin hazînesi bizim indimizdedir. Biz onları ma'lûm bir kader ile indiririz"** (Hicr; 15/21) âyet-i kerîmesinin ma'nâsıdır.

Bundan başka Cenâb-ı Hak yedi gökte her türlü rızkı rızık sâhibine ulaştırmaya me'mûr olarak "inzâl melekleri"ni yarattı.

Bundan başka her gökte bir melek yaratarak o meleği, o gökte mevcût rızık meleklerinin üzerine hâkim yaptı. O meleğe, "Melekü'l-havâdis" denilir.

O gökte mevcûd olan yıldızın rûhâniyeti, o melekten ibârettir. O göğün yıldızının rûhâniyeti üzerine mahlûk olan hâkim meleğin izni olmadıkça, rızık meleklerinden hiç biri gökten yere inmez.

Dünyâ göğünün yıldızı "Ay";

ikinci göğün yıldızı "Merkür";

üçüncü göğün yıldızı "Venüs";

dördüncü göğün yıldızı "Güneş";

beşinci göğün yıldızı "Mars";

altıncı göğün yıldızı "Jüpiter";

yedinci göğün yıldızı "Satürn"dür.

Dünyâ göğü gümüşten daha beyazdır. Cenâb-ı Hak onu rûhun hakîkatinden halk etti.

Ve bununla, rûhun madde bedene nisbeti nasılsa, dünyâ göğünün de yeryüzüne nispetinin öyle olmasını murâd etti.

Aynı şekilde ay feleğini, dünyâ göğünden yarattı.

Çünkü Cenâb-ı Hak Ay'ı Hayy isminin mazharı kılmış ve burçlar göğünde döndürdüğü ay feleği de vücûdun hayâtını açığa çıkarmıştır.

İşte o vücûd, vehmedilenin ve müşâhede edilenin dönencesidir.

Bundan başka yıldız ayının feleğini, yeryüzünün idâresine vazîfeli kıldı; tıpkı rûhu madde bedeni idâreye vazîfeli yaptığı gibi.

Cenâb-ı Hak asıl dünyâ göğünü rûhun hakîkatinden yaratmamış olsaydı, bu durumda ilâhî hikmet yeryüzünde hayvânî dediğimiz canlı türünün varlığını gerektirmez idi. Belki yeryüzü, o zaman mâdenlerin mahalli olurdu.

Bundan başka Cenâb-ı Hak, Âdem'i bu dünyâ göğünün sâkini kılmıştır. Çünkü Âdem, dünyevî âlemin rûhudur. Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdlara bakışı Âdem iledir.

Cenâb-ı Hak, mevcûdlara merhâmet etti de onları Âdem'in hayâtı ile hayât sâhibi kıldı. İnsân türü, dünyâ âleminde devâm ettikçe, dünyâ âlemi hayât sâhibi olarak devâm eder. İnsan türü, dünyâ âleminden âhiret âlemine geçerse, dünyâ helâk olur. Ba'zı parçaları ba'zısına karışarak karma karışık olur; nitekim hayvânî dediğimiz canlı yapının rûhu, madde bedenden çıkınca madde bedenin harâb olmasıyla ba'zı azâlarının ba'zısına karıştığı gibi.

Cenâb-ı Hak, asıl dünyâ göğünü yıldızlar ile süslemiştir. Zâhir ve bâtın latîflikleri yüklenmiş olan insânî yapının tamâmını da rûh ile süslediği gibi.

"Zâhir latîflikler" dediğimiz beş duyudur. "Bâtın latîflikler" dediğimiz ise akıl, himmet, fehim, vehim, kalb, fikir, hayâl denilen yedi kuvvetten ibârettir.

Asıl dünyâ göğünün yıldızları, şeytanlara karşı taşa tutma mahalli olduğu gibi insanın kuvvetleri de güçlü ve doğru olursa, nefsânî hâtıra veren şeytanları o kimseden def' eder.

İnsanın bâtını o kuvvetlerle korunduğu gibi, bu parlayan yıldızlar ile de dünyâ göğü korunmuştur.

Bu asıl dünyâ göğünün melekleri, Cenâb-ı Hakk'a tesbîh ettikleri sürece basittirler. O göğün meleklerinin inmesine vekîl tâyin edilmiş olan meleğin emriyle bu meleklerin dünyâ göğünden inmesi gerekince; hangi iş için inerse o işin görünüşü üzerine şekillenirler ve me'mûr oldukları şeyin rûhâniyeti olurlar.

Ve o melekler me'mûr oldukları şeyi, Cenâb-ı Hakk'ın emretttiği yere kadar sevk etmek husûsunda hiç durmazlar. Eğer me'mûr olduğu şey rızık ise, onu rızık sâhibine sevk ederler. Me'mûr oldukları şey, bir kazâya dönük emir ise, hayır olsun, şer olsun o kazâ edilecek şeyi Hak kimin için takdîr etmiş ise, o kimseye sevk ederler. Bu vazîfeyi yerine getirdikten sonra yine sâkin oldukları göğün feleğinde tesbîhe devâm ederek artık başka bir şey için yerlerinden inmezler.

Cenâb-ı Hak "İsmâil" ismi verilen meleği, dünyâ göğündeki meleklerin hepsinin üzerine hâkim kılmıştır. Ayın ûhâniyeti o melekten ibârettir.

Cenâb-ı Hak, bir şeyi emreder ve o melek de emredilen şeyi icrâ ederse **"menissatü's-suver"** ismi verilen kürsîler üzerine oturur; fakat o kürsîler üzerine oturuşu hangi iş için inmiş ise, o şeyin sûretiyle şekillenerek gerçekleşir. Bir daha ilk basit olarak bulunduğu hâle geri dönemez.

Belki şekillenmede ve tasavvurda ya'ni sûret bağlamak husûsunda cüz'î cisim şeklinde ne hal üzere ise, o hal üzere devam eder kalır, vücûdda Cenâb-ı Hakk'a o sûretle ibâdet eder. Çünkü rûhlar sûretlerden bir sûretle şekillenince, o sûretten bir daha sıyrılmasına imkân yoktur.

Sûretten sıyrılmak demek, aslî basit haline dönmek demektir. Bu dönüş imkânsızdır.

Şu kadar var ki, rûhların aslî kuvvetinde, aslî sûretinden ayrılmamakla berâber, her sûretle sûretlenmek için kendisinde kudret vardır. Bu, Cenab-ı Hak'dan bir hikmettir.

Bahsedilen rûhânî sûretler, mevcûdlara kıvâm sebebi olan ilâhî kelimelerdir. Rûhun madde bedenle kıvâmı, bu türdendir.

Rûhlar, ilmî derinlikten aynî ya'nî gözle görünür görünüşe çıkınca, vücûddaki zâtî gerekleriyle ayakta durarak bâkîdirler. Bundan dolayı ma'den, bitki, hayvanât, sözler ve diğerleri gibi âlemin mahlûklarına âit ne kadar cisimler varsa, o cisimlerin sûretleri üzerine kâim olmak üzere kıvâm sebebi olan rûhlar vardır.

Hattâ o cisim yok olup giderse, rûh Cenâb-ı Hakk'a tesbîh ederek bâkîdir. Ve bu bâkîlik, Hakk'ın bâkî kılmasıyladır. Çünkü Cenâb-ı Hak rûhları fânî olmaları için değil, bâkî olmaları için yaratmıştır.

İşte keşfe nâil olan kimseler, vücûda âit işlerden bir işin keşfini murâd ettikleri zaman, Allah'ın kelimelerinden ibâret olan o rûhlar kendilerine tecellî edici olur. Keşfe nâil olan kimse o rûhları aynlarıyla, isimleriyle, sıfatlarıyla bilir.

Çünkü vücûd rûhlarından her rûh kendisi için vasıf, nitelik, ahlâk olan elbise ile tecellî ederek idâre edicisi olduğu cisim üzerine hükmünü açığa çıkarır. O cisim de hayvan, bitki, ma'den, bileşik, basit gibi şeylerdir.

Yâhut bahsedilen rûhlardan her rûh bir sûret üzerine tecellî eder ki, o rûh sûretin ma'nâsıdır. Bu da sözler, ameller, arazlar ve bunlara benzeyen şeylerde olur.

Bu yapılan îzâh, rûhların ilmî âlemden aynî âleme çıktığı düşünülerek yapılmıştır. Eğer rûhlar ilmî âlemdeki hâli üzerine bâkî olursa, keşfe nâil olan kimse o rûhları daha sonra görünme yeri olacak cesed yâhut sûret için ne şekilde ameller ve vasıflar olacaksa ona göre bir elbiseye bürünmüş olarak görür.

Bu görmeyle berâber yine keşif sâhibi bilir ki, o rûhların ilmî olarak müşâhede edilen sûretlerinin vücûdu keşf sâhibinin zâtına göredir. Ya'nî bu anlatılan şekilde olacak bir görüş esnâsında bahsedilen bu rûhlardan istediği ilimleri alabilir. Fakat bu alış, o rûhlar açısından değil, belki keşfe nâil olan açısındandır.

Bununla birlikte keşfe nâil olan bu şekilde ilimler alırsa da, bu alış yine o rûhların hakîkatlerinin gereğine göredir. Fakat rûhlar ilmî âlemden aynî âleme çıkmış ise, alış durumu bahsettiğimiz îzâhın tam tersinedir. O zaman keşf sâhibi bilir ki, rûhların vücûdu kendi açısındandır. Bu hâlde keşf sâhibi, rûhlar ile konuşur ve rûhların ilimlerden ve hakîkatlerden barındırdığı çeşitli şeylere âit cevaplar alır.

Bu müşâhade yerinde nebîlerin ve evliyânın birbirleriyle toplanmaları vardır.

Zebîd şehrinde hicrî 800 yılında, Rebiu'l-evvel ayında ben bu müşâhede yerinde bulunduruldum. Nebîlerin ve resûllerin hepsini, evliyâyı, âlîn meleklerini, mukarrabîni, teshîr meleklerini gördüm.

Mevcûdların hepsinin rûhâniyetini de müşâhede ettim. Ezelden ebede kadar işlerin hakîkatlerini de keşfettim. İlâhî ilimler ile hakîkate nâil oldum. Fakat bu vücûdî varlık, o sırları anlatmaya müsâid değildir.

Bu müşâhede yerinde olan oldu. Sen hayra yor, hakîkatinden haber sorma!

Kâlem dalgıcı, haber beyânında fazla derine daldı. İlâhî takdîr bu incileri meydana çıkarmaya beni muzaffer kıldı.

Ebediyyen meydana çıkarılması hatıra gelmeyecek bu mes'eleden âşikâr olan kadarıyla yetinerek beyân etmekte olduğumuz dünyâ göğünün îzâhına geri dönüyoruz. Şimdi aşağıdaki sözleri dikkatle bilesin ki;

Cenâb-ı Hak, asıl dünyâ göğü feleğinin çevresini onbir bin senelik seyir ile kat' edilecek genişlikte halk etmiştir. Bu ise çevresi i'tibârı ile gök feleklerinin en küçüğüdür.

Ay, bu feleğin çevresini normal olarak yirmi dört saatte kat' eder. Bu hesaba göre her saatte 458 sene 120 günlük yolu kat' etmiş olur.

Bu feleğin kutru, 4500 senede kat' edilebilecek bir yoldur. Bundan başka bu felek içinde Ay'a mahsûs ayrıca bir felek daha vardır. Ay'dan başka her gezegen de böyledir. Ya'nî büyük felekten kendisinin dönüşüne mahsûs bir de küçük feleği ya'nî uydusu vardır.

Büyük feleğin dönüşü yavaştır. Küçük feleğin dönüşü serîdir. Senin gezegenlerin geriye gidiş hareketine dâir gördüğün şey, büyük feleğin dönüşü içinde küçük feleğin dönüşünden dolayı oluşan ihtilâftandır.

Küçük felek, dönüşte büyük feleği geçer, bakan kimse gezegenin geriye gidiş ile hareket ettiğini sanır. Oysa geri hareket etmemiştir; o dönmektedir. Geriye gidiş hareketi lâzım gelse, âlemin bütün hepsiyle harâb olması lâzım gelir.

Bilesin ki; Ay, rengi değişken büyük bir cisimdir. Aslında kendisinde ışığı yoktur. Yarısının güneşe karşılık durmasıyla, güneşten nûr alır.

Bundan dolayı yarısı, dâimâ aydınlık olduğu gibi güneşe karşılık durmayan diğer yarısı, dâimâ karanlıktır. Bundan dolayı ayın nûru sâdece güneşe karşılık olan tarafından görülür.

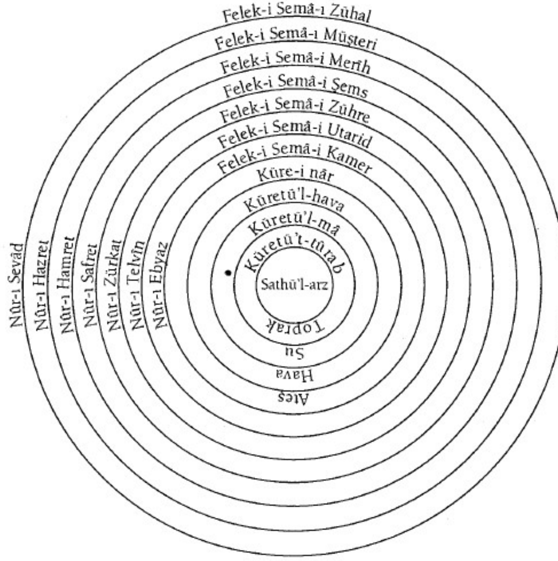
Diğer gezegenler böyle değildir. Her gezegen, tamâmıyla güneşin nûruna karşılıktır. Gezegenler, şeffâf billur gibidir. Güneşin nûru üzerine vurunca, zâhirine de bâtınına da sirâyet eder.

Ay böyle değildir. Ay dışı parlayan mâdenî bir küre gibidir. Nûru, sâdece güneşe karşılık olan tarafından kabûl eder.

Bunun içindir ki,yere nisbetle nûru noksan ve fazla olur. Diğer gezegenler böyle değildir.

Bilesin ki; göklerin ba'zısı, ba'zısını kuşatmıştır. En büyüğü Satürn göğüdür; en küçüğü ise Ay göğüdür.

Gezegenlerin dizilişlerinin ve sûretlerinin şekli aşağıda gösterilmiştir.

Her feleğin, kendi göğüne altı yönden temâs eder. Bu temâs, mânevî bir husûstur. Çünkü bu tâbir, gezegenlerin kendi evcinde ya'nî açısında döndüğü semt ya'nî açısal uzaklık için bir isimdir. Gezegenler ise her gökte şeffâf ve ışık verici olan büyük cisimlerin ismidir.

Biz bu konudaki en ince detayı, sâniyeleri, dakîkaları, dereceleri, semtin girişini, gezegenlerin seyrini beyân etmeye girişsek ve bunların özelliklerini ve gereklerini şerhe başlasak, ciltlerce kitap yazmak gerekir. Onun için işin bu yönünden vazgeçiyoruz. Çünkü bizim isteğimiz Allah bilgisinden başka bir şey değildir. Eşyânın zâhirine âit yukarıda geçen bir miktar açıklamalarımız, onun altındaki ilâhi sırlara remiz ve işâretten başka bir şey değildir. Biz o şeyleri, bu kabuk için iç mesâbesinde olarak anlattık.

Allah hakkı söyler ve doğru yolu gösterir.

İkinci Gök;

Burası şeffâf ve latîf bir cevherdir, boz renklidir. Cenâb-ı Hak, bunu fikrî hakîkatten halk etmiştir. İnsan için fikir ne ise, ikinci gök de, bu vücûd için o onun gibidir.

Bunun içindir ki, Merkür'den ibâret olan kâtib feleğine mahâl olmuştur.

Cenâb-ı Hak onu "Kadîr" isminin mazharı eyledi ve onun göğünü Âlim ve Habîr isminin nûrundan halk etti.

Sonra san'at ehlini hepsine yardım eden melekleri Cenâb-ı Hak bu gökte sâkin kılmıştır. Ve o meleklere bu gezegenin rûhâniyetini yüklenmiş olan meleği me'mûr etmiştir. Bu göğün melekleri, diğer göklerin meleklerinden daha çoktur. Varlık âlemine ilim, bu gökten iner.

Cin sınıfı dünyâ göğünün civârına kadar gelirler; ikinci gök meleklerinin seslerini işitirler. Çünkü uzaklık ve mesâfe, söz işitmekten yana rûhlara engel olamazlar.

Fakat bu şekilde işitme, rûhların kendi âleminde olduğu zamâna mahsûstur. Kendi âleminde olmazsa rûhların hükmü o âlem ehlinin hükmüne tâbidir. Ve cin sınıfı, cisimlere âit kesâfet âleminde sâkin iseler de, rûh oldukları için rûh âlemi tarafına çıkabilirler.

Dünyâ göğü civarları, rûhî âlem tarafı demektir. İşte bu şekilde, ya'nî bahsedilen bu çıkış ile ikinci gök meleklerinin sözlerini işitebilirler.

Çünkü arada bölüm yoktur. Üçüncü kat gök meleklerinin sözlerini işitemezler. Çünkü arada bölüm vardır.

Her makâmın ehli, bu esâsa tâbidir. Kendi üstlerinden yalnız bir mertebeyi keşfedebilirler. Arada bölüm olur ve mertebelerde uzaklık görülürse, daha alt derecede olan daha üst derecede olanı bilemez. İşte bu şekilde, cin sınıfı dünyâ göğüne yaklaşarak ikinci gök meleklerinin seslerini işitirler.

Bu şekilde işitip çaldıklarını, yeryüzüne geri dönerek cin sınıfının müşriklerine gaybtan haberler şeklinde bildirirler.

Şimdi, cin sınıfı bu bahsedilen mahalle yükselince, üzerlerine şihâb-ı sâkib gelerek onları yakar. Şihâb-ı sâkib dediğimiz, Muhammedî nûrdur. Zulmânî perdeler ile perdelenmiş olanları kendilerindeki kesâfetten kurtaran o nûrdur.

Bundan dolayı cin sınıfı şihâb-ı sâkibe ma'rûz kalarak, kendilerini yukarıya çıkaran himmet kuşlarının kanatları yandığı için istenen mahalle yükselemezler. Hüsrâna uğrayarak geri dönerler.

***

Nûh (as)'ı bu gökte kibriyâ nûrundan mahlûk bir taht üzerinde ve mecd ya'nî azamet ve senâ ehli arasında oturmuş olarak gördüm. Selâm verdim, huzûrunda durdum, selâmımı aldı. Bana iltifât ettikten sonra ayağa kalktı. Kendisine fikrî gökten, sırrına âit makâmından sordum. Dedi ki:

"Bu gök ma'rifet ya'nî ilâhî bilgi mücevherlerinin gerdanlığıdır. Bâkir ma'rifetler, bu gökte tecellî eder.

Bu göğün melekleri kudret nûrundan mahlûktur. Varlık âleminde sûret bağlayan her şeyde, bu göğün meleklerinin o sûreti sûretlendirmeye velâyetleri vardır. O melekler, sûret-

lendirmenin en incelerini sağlam ve kuvvetli kılan takdîr etme inceliklerinden ibârettir. Açık işâretlerin ve zâhirdeki mu'cizelerin işleri onların üstünde döner. Açık kerâmetler de onlardan meydana gelir.

Cenâb-ı Hakk'ın bu gökte yarattığı melekler için, Hakk'ın nûrlarına halkı irşâd etmekten başka ibâdetleri yoktur. Bunlar ibret göğünde, kudret kanatlarıyla uçarlar. Başlarının üstündeki taçları nûrdandır. O taçlar sırların en müşkil olanlarıyla süslenmiştir.

Bir kimse bu meleklerden bir meleğe binerse, onun kanatlarıyla yedi feleğe uçar ve o kimse rûhânî sûretleri cismânî bedenlere ne zaman ve nasıl isterse indirebilir. O kimse, bu meleklere bir şey sorarsa, melekler onunla konuşurlar. Bir müşkili sorarsa o müşkilin nasıl halledileceğini o kimseye bildirirler.

Cenâb-ı Hak, bu göğün çevresini on üç bin üç yüz otuz üç sene yüz yirmi gün bir mesâfe olarak halk etmiştir. Buranın Merkür'den ibâret olan göğü, bir saatte beş yüz elli beş sene beş ay ve yirmi günlük mesâfe kat' eder. Bu hesâba göre Merkür feleğini yirmi dört normal saatte ve büyük feleğini de tam bir senede kat' etmiş olur.

Bu gökteki meleklerin hepsinin üzerine hâkim olan meleğin rûhâniyetine "Nûhail" ismi verilmiştir.Bu anlattığım izâhlardan başka, ben bu gökte Rahmân'ın işaretlerine dâir acâiblikleri, varlıkların sırlarına dâir garîblikleri gördümse de, bu zaman ahâlisine onları açmak câiz değildir.

Bizim işâret ettiğimiz ve rumuzlarla söylediğimiz sözleri iyi tefekkür et. Dışarıdan değil, kendi vücûdundan bu rumuzların çözümünü talep et.

Üçüncü Gök;

Bu göğün rengi sarıdır. Bu gök, Venüs göğüdür. Bunun cevheri, yâni unsursal vücûdu, şeffâftır. Bunun içindir ki, sâkinleri dâimâ renkten renge girici vasıflardadır.

Cenâb-ı Hak, bu göğü hayâlî hakîkatten halk etti ve bu göğü misâl âlemine mahâl yaptı. Bu göğün gezegeni, Âlîm isminin mazharıdır. Bu göğün feleği Hakîm Sâni'nin kudret tecellîleridir.

Bu göğün melekleri, muhtelif şekiller üzerine halk edilmiştir. Bu gökte kalbe hatıra olarak gelmeyen bir çok acâiblikler ve garîblikler vardır. Muhal olan bir şey, mümkün; mümkün ve câiz olan bir şey, muhal olabilir.

Cenâb-ı Hak, bu göğün feleğinin çevresini on beş bin otuz altı senelik ve yüz yirmi günlük mesâfede kılmıştır. Bu göğün gezegeni olan Venüs her saatte altı yüz yirmi bir sene on sekiz gün ve bir günün üçte birine eşit mesâfe kat' eder. Bu hesâba göre feleğini yirmi dört saatte, büyük feleğin menzillerini de üç yüz yirmi dört günde kat' eder.

Bu göğün melekleri "Surâil" denilen meleğin hükmü altındadır. Venüs'ün rûhâniyeti işte bu melektir. Bu göğün melekleri, âlemi ihâta etmiştir. Âdemoğlundan kendilerini çağırana cevap verirler.

Bu göğün melekleri, muhtelif şekillerde mahlûk oldukları halde yine de diğerleriyle ülfet etmektedir.

Bu meleklerden ba'zıları ya açıkça yâhut âlemin akledebileceği şekilde örnekler vererek, uyuyan kimseye vahye vekîl tâyin edilmişlerdir.

Ba'zıları da çocukları terbiyeye ve onlara konuşmayı ve ma'nâları öğretmeye me'mûrdurlar.

Ba'zıları da gamlı olana ferâhlık vermek, mahzûn olanı tesellî etmek konusunda vekîl tâyin edilmişlerdir.

Ba'zıları da dehşete düşenlerden korkuyu kaldırmaya, vecde düşenlerle konuşmaya me'mûrdurlar.

Ba'zıları da temkîn ehlinin emirlerine uymaya vekîl tâyin edilmişlerdir. Bu şekilde gözde hûrîlerin ellerindeki tabaklar üzerinde cennet meyvelerini temkîn ehline çıkarırlar.

Ba'zıları da ilâhî aşka düşenlerin kalbindeki süveydâyı ya'nî siyahlığı muhabbet ateşiyle alevlendirmekle me'mûrdurlar.

Ba'zıları da, aşığın mahbûbunun ya'nî sevgilisinin bakışından kaybolmaması için mahbûbun sûretini muhafaza etmeye vekîl tâyin edilmişlerdir.

Ba'zıları da, vesîleler arayanların arasında risâleler tebliğ etmeye vekîl tâyin edilmişlerdir.

***

Bu gökte Yûsûf (a.s) ile bir araya geldim. Onu müşâhede edişim sûretle idi.

Sırlar tahtı üzerinde oturmuş, nûrların remizlerini keşfetmiş, hakîkat âlimlerinin lokmalarına bağlanma sebebi olan hakîkati idrâk etme ve hakîkî ma'nâların husûmetiyle hakîkate nâil olmuş, sudan ve kabının kayıtlarından ileriye geçmiş, ya'nî maddesel kesâfetten sıyrılmış bir ziyâretçinin hürmetle verdiği selâmı gibi kendisine selâm verdim.

Selâmıma güzel bir karşılık vererek bana "merhaba" diyerek iltifât etti. Dedim ki:

"Efendim! Size; **"Rabbi kad âteytenî minel mülki ve allemtenî min te'vîlil ehâdîs"** ya'nî **"Rabbi'm bana mülk verdi ve hâdîselerin te'vîlini öğretti"** (Yûsûf; 12/101) âyet-i kerîmesinden soracağım.

Bununla ne demek istedin?

İki memleketten hangisinin mülkünü kast ediyorsun?

"Te'vîlil ehâdîs" ya'nî **"hâdîseleri te'vîl"** sözünden kinâye nedir?"

Cevâben dedi ki:

"Mülkten kastım, insânî nüktede emânet olan rûhânî memleket olduğu gibi **"te'vîl-i ahâdîs"** ile de hayvânî lisânlarda dolaşan emânetlerdir."

Dedim ki:

"Efendim! Bu remiz ve işâretle söylediğiniz sözün açık şekilde beyânı yok mudur?"

Cevâben dedi ki:

"Bilesin ki, Cenâb-ı Hakk'ın kullarında bir emâneti vardır. O emâneti söyleyenlerin lisânı ile Cenâb-ı Hak, kullarını irşâd ehline katar."

Dedim ki:

"Cenâb-ı Hakk'ın emâneti nasıl olur? Oysa zuhûrda o vücûdun aslıdır."

Dedi ki:

"Senin söylediğin O'nun vasfıdır; benim sözüm ise O'nun şânıdır. Senin sözün O'nun hükmü; benim sözüm bunun tâbiridir.

Emânet dediğimi, câhil olan lisân, beyâna düşürür. Âlim olan ise sırrında ve kalbinde o emâneti mânevî yük eyler. Herkes o emânetten haber verirse de ârif-i billah olanlardan başka kimseler için kurtuluşa sebeb olacak bir şeye ulaşmak mümkün değildir."

Dedim ki:

"Bu nasıl olur?"

Dedi ki:

"Cenâb-ı Hak seni himâye etsin ve yardımıyla desteklesin. Şunu bil ki, Cenâb-ı Hak sırlarını, ibâre sadedlerine konulmuş işâret incileri gibi kılmıştır.

Bu sırları yollara dökenler ve halkın lisânında dönüp dolaşmasına sebebiyyet verenler varsa da avâmdan olanlar o işâretleri bilemez.

O ibârelerin altında örtülmüş olan sırları seçkinler bilir ve bu işâretleri gereği şekilde te'vîl eder ve bu şekilde ilâhî rızâ yönüne yol bulmuş olur.

Benim rü'yâ tâbiri dediğim, bu denizden sızmış bir parça sudur. Yâhut uçsuz bucaksız sahrânın çakmak taşlarından alınmış bir taş parçasıdır."

Yusûf Sıddîk'in işâret ettiğini bildim ve bundan evvel de bu hakîkate câhil değildim. Sonra Yûsûf (a.s)'ı bıraktım, refîk-i a'lâya gittim; o refîk-i a'lâ ne güzel refîktir.

Dördüncü Gök:

Bu gök efhar cevherdir, zâtı bembeyaz renklidir. Nurların güneşinin göğüdür. Güneş, feleklerin kutbu ve kalbidir.

Cenâb-ı Hak, bu göğü kalbe âit nûrdan halk ederek içindeki güneşi, mevcûdlar için olan kalb gibi yapmıştır.

Mevcûdların i'mâr edilmesi ve vücûdun tâzeliği onunladır. Gezegenler, nurlarını güneşten talep ederler ve mertebelerdeki yücelik nurlarını ondan alırlar.

Cenâb-ı Hak, bu güneşsel yıldızı kalbsel felekte ulûhiyyetin zuhûr yeri, mukaddes ve münezzeh ve tertemiz sıfatlarının türlü türlü olan tecellîlerine tecellî yeri eylemiştir.

Unsurlardan oluşmuş mahlûkların hepsine göre güneş, asıldır; "Allah" isminin bütün yüce mertebelere nisbetle asıl olduğu gibi.

İdrîs (a.s) bu nefîs makâma nâzil olmuştur. İdrîs (a.s) kalbî hakîkate vâkıf olduğu için rubûbiyyet rütbesinde diğerlerinden ayrılmıştır.

Cenâb-ı Hak, bu semâyı nûrların iniş yeri ve sırların ma'deni kılmıştır. "İsrâfîl" ismi verilen yüce melek, bu gök meleklerinin üzerine hâkimdir.

İsrâfîl pek yüce şeyleri yüklenmiş olan güneşin rûhâniyetidir. Vücûdda bir şeyin aşağı inmesi, yukarı çıkması, her şeyde oluşan genişleme ve daralma, bu meleğin tasarrufu iledir. Cenâb-ı Hak, onu bu feleğin asîl olan aslı kılmıştır.

Heybette meleklerin en azametlisi ve genişlik i'tibârı ile en genişidir, himmette en güçlüsü İsrâfîl'dir.

Sidre-i müntehâdan toprağın altına kadar her şeyde onun tasarrufu ve her yüksekte olan ve alçakta olan üzerinde rütbe üstünlüğü ve kudreti vardır.

Bunun minberi, kürsî indindedir. İsrâfîl, güneş feleğinin aslı ve esâsıdır. Onun âlemi, gökler ve yerler ve her ikisindeki aklî ve hissî mevcûdlardır.

Daha sonra şunu da bil ki; Cenâb-ı Hak, güneş feleğinin çevresini on yedi bin yirmi dokuz sene ve altmış günlük mesâfe kılmıştır.

Feleğin çevresini yirmi dört normal saatte ve büyük feleği ise üç yüz altmış beş gün ve altı saat ve üç dakikada kat' eder.

Şunu da bilesin ki; İdrîs (a.s)'ın bu felekteki makâmı, Muhammedî makâmlardan bir makâmdır.

Resûlullah (s.a.v), Mi'râc Gecesi dördüncü kat göğe erişince orada durmayıp, daha üstüne yükseldi.

Buraya ulaşmakla, İdrîs (a.s)'ın rubûbiyyet mertebesindeki yüce makâmları hakîki müşâhede ile müşâhede ettiği gibi, o gökten daha yukarıya yükselmekle de daha yüksek müşâhedeye nâil olmuş, hattâ saadet fermânı **"Subhânellezî esrâ bi abdihî"** (İsrâ; 17/1) âyet-i kerîmesinin ziynetlendirmesiyle zuhûra gelmiştir.

Bundan dolayı kulluk makâmı, yüksek makâm-ı mahmûddan ve yükseklerin yücesi livâû'l-hamd ya'nî hamd sancağından ibârettir.

Şurası da bilinsin ki;

Cenâb-ı Hak, vücûdun tümünü güneş küresinde gizlemiştir. Tabiî kuvvetler, vücûdda dereceli bir şekilde ve ilâhî emir ile güneşte gizlenmiş olan şeyleri açığa çıkarır. Güneş, sırlar noktası, nûrlar dâiresidir.

Temkîn ehli olan bir çok nebî, bu kuvvetli feleğin dâiresindedir.

O dâirede olanlar Îsâ, Süleymân, Dâvûd, İdrîs, Cercis ve bunlar gibi sayıları ve feyizleri pek çok ve azîm olan zâtların hepsi, bu büyük menzilde ve bu yüce makâmda sâkindirler.

Allah hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

Beşinci Gök:

Bu gök, "Mars" ismi verilen gezegenin göğüdür. Bu, ilâhî azâmet ve intikâmın mazharıdır.

Yahyâ (a.s), bu göktedir. Çünkü Yahyâ (a.s), ilâhî azâmeti ve ceberûtu görmüş; izzet ve melekûtu mülâhaza eylemiştir.

Onun içindir ki, sürçmeye önem vermemiştir. Zâten bunların önem verdiği şey, hullet yâni muhabbet yâhut muhabbeti taşıyan kimsedir.

Bu gezegenin göğü, vehim nûrundan mahlûktur. Bunun rengi, kan kırmızıdır.

Bu göğün meleklerini Cenâb-ı Hak, kemâl aynaları ve celâl zuhûr yerleri olarak halk etmiştir. Onların bu varlıktaki ibâdeti kemâl ve celâl iledir ve bunlar vasıtasıyla taklîd ehlinin Hakk'a secde etmesi ve dindarlığı meydana gelmiştir.

Allah bu meleklerin ibâdetini, uzağı yakın yapmak ve yok olanı mevcûd eylemek için eylemiştir.

O meleklerden ba'zılarının ibâdeti, kalbde îmân kaîdelerini te'sîs etmektir.

Ba'zılarının ibâdeti, kâfirleri sırlar âleminden uzaklaştırmaktır.

Ba'zılarının ibâdeti, hastaya şifâ vermek ve yerden güç kalkan âcizin kuvvetini yerine getirmektir.

Bunlardan ba'zıları, rûhları kabzetmeye me'mûrdur. Allah'ın emriyle rûhu kabz eder.

Ve bu kabzda onlar için günah yoktur.

Bu şerefli göğün hâkimi, "Azrâil'dir. Azrâîl, Mars'ın rûhâniyetidir. Mars, intikâm ve azarlama sâhibidir. Allah, bu meleğin makâmını bu gökte eylemiştir.

Bunun minberi, Kalem-i a'lâ indindedir. Gökten yere intikâm veyâ rûhları kabzetmek veyâ düzen te'mîn etmek için inen her melek, Azrâîl'in emriyle iner. O melek, Mars'ın aslî rûhâniyetidir.

Şunu da bil ki; Cenâb-ı Hak bu göğün çevresini on dokuz bin sekiz yüz otuz üç sene, yüz yirmi günlük mesâfe olarak halk etmiştir.

Bu gezegen normal bir saatte sekiz yüz yirmi altı senelik ve yüz kırk günlük mesâfe kat' eder.

Bu hesâba göre feleğin çevresini yirmi dört saatte ve büyük feleği de beş yüz kırk günde kat' etmiş olur.

Savaş erbâbına, intikâm ashâbına yardım eriştiren bu feleğin rûhâniyetidir.

Cenâb-ı Hak işlerin idâresinde kimi tasarruf sâhibi etmek isterse, onu tasarrufa me'mûr edecek olan da bu feleğin rûhâniyetidir.

Altıncı Gök:

Altıncı göğün aslı, himmet nûrundandır. Şeffâf, nûrânî cevherdir, rengi mâvîdir. Bu göğün gezegeni, kayyûmiyet mazharı ve deymûmiyet ya'nî dâimilik nazarı ve yardım ziyâsı yayan kudret nûrunu yüklenmiş olan Jüpiter gezegenidir.

Mûsâ (a.s)'ı bu makâmda rütbe sâhibi olarak gördüm. Ayağını bu göğün yüzeyine koymuş, sağ eliyle sidre-i müntehânın baldırına yapışmış, rubûbiyyet tecellîsi şarâbıyla sarhoş, ulûhiyyet izzetinden hayran, ilminin aynasında varlıkların şekilleri tab' olmuş, benliğinde Deyyân olan Melik'in rubûbiyyeti tecellî etmiş, görüntüsü her bakana haşyet verecek sûrette ve kalbî vâridât ve sâdırâtı insanı titretecek bir şekildedir.

Huzûrunda edeble durdum. Mertebesini tahkîk etmek için kendisine selâm verdim. Başını ezelî sarhoşluktan kaldırdı ve bana "buyurun" diyerek iltifât ve muhabbet gösterdi. Dedim ki:

"Söylemi doğru, hitabda sâdık olan Kur'ân'ın haber verdiğine göre sana **"len terânî"** ya'nî **"beni aslâ göremezsin"** (A'râf; 7/143) âyet-i kerîmesinden bir hil'at dizilmiş. Oysa senin hâlin perde ehlinin hâline benzemiyor. Bu acâib işin hakîkatinden bana haber ver."

Cevâben dedi ki:

"Ben meskenim olan Mısır'dan çıkarak, mâhiyetimin hakîkatine ulaşmaya çalıştığım zaman, ezelî nûrlarla mukaddes olan vâdîde ahadiyyet ağacı olan Rabbimin lisânıyla Tûr kabilinden bana:

"İnnenî enallâhu lâ ilâhe illâ ene fa'budnî" ya'nî **"Muhakkak Ben; ben Allah'ım; Benden başka ilâh yoktur; öyleyse bana ibâdet et!"** (Tâhâ; 20/14) diye seslenildi.

Bu emir gereğince eşyâda Rabbime ibâdet edince ve isimlerden ve sıfatlardan hakedici olduğu hamd ediş ile kendisine hamd ve senâ edince rubûbiyyet nurları tecellî ederek beni benden aldı.

O sırada kavuşma makâmında bekâyı talep ettim. Şurası da bilinen bir hakîkattir ki, kadîmin zuhûrunda hâdis için kavuşmaya mahâl yoktur. Bu talepte bulununca, bu çok büyük işten yana tercüman olan sır lisânım söylemeye başladı.

Dedim ki; "Ya Rabbi! Bana kendini göster, Sana bakayım ve kudsî hazrette benliğin ile sana ulaşayım!"

Bu seslenmeye karşılık Cenâb-ı âlîden gelen cevâbı işittim.

"Len terânî ve lakininzur ilel cebeli fe inistekarre mekânehu fe sevfe terânî" ya'nî **"Sen beni aslâ göremezsin. Lâkin şu dağa bak; "Eğer dağ yerinde durursa sen Beni görürsün"** (A'râf; 7/143) buyurdu.

Buradaki dağ, ezel nûrundan mahlûk olan Mûsâ'nın zâtıdır.

Dağın yerinde durması demek, "kadîm saltanatın açığa çıkmasından sonra, yerinde durmaya imkân varsa" demektir.

"Fe lemmâ tecellâ rabbuhu lil cebeli cealehu dekkan ve harra mûsâ saikan" (A'râf; 7/143).

Mûsâ'nın Rabb'i dağa tecellî edince ezelî hakîkat yardımcısı Mûsâ'yı cezbedince ve kadîm olan, sonradan olan üzerine zuhûr ile tecellî eyleyince o dağ parça parça oldu ve Mûsâ bayıldı, yere düştü.

Ya'nî kadîmde kadîmden başka bir şey bâkî kalmadı ve azametle azametten başka bir şey tecellî etmedi.

Mûsâ mes'elesi bu açıklanan şekilde olmakla beraber bu çok büyük mes'eleyi tam olarak anlatmak mümkün olmadığı gibi, bu mes'eleyi sâdece Mûsâ ile sınırlamak da câiz değildir. Kadîmin mâhiyeti ve künhü ya'ni özü ne bilinir, ne de idrâk olunur."

Ezel tercümânı bu hitâb üzerine işe vâkıf olunca ümmü'l-kitaptan bu mes'eleyi size haber verdi. Ve hak ve savâb husûsunda bize tercümanlık etti. Bu karşılıklı konuşmadan sonra Mûsâ (a.s)'ın yanından ayrıldım. Ve ilim denizinden içebildiğim kadar hakîkati içtim.

Şunu da bil ki; Cenâb-ı Hak bu altıncı gök feleğinin çevresini yirmi iki bin altmış altı sene ve sekiz ay olarak kılmıştır. Bundan dolayı bu göğün gezegeni olan Jüpiter, normal bir saatte dokuz yüz on dokuz sene beş ay yirmi yedi gün ve yarım günlük mesâfeyi kat' eder.

Bu hesâba göre büyük feleğin çevresini de on iki sene zarfında kat' etmiş olur. Bu on iki seneden her senede büyük feleğin bir burcunu kat' eder.

Cenâb-ı Hak bu göğü himmet nûrundan halk eyleyerek, o göğün meleklerinin üzerine "Mikâîl"i vekîl olarak kılmıştır.

Bu göğün melekleri rahmet meleklerdir. Bu melekler, nebîlere mi'rac, evliyâya yükselme vâsıtlarıdır.

Cenâb-ı Hak bu melekleri, hakîkatlerin gereklerinin inceliklerine ulaştırmak için halk etmiştir. Bu meleklerin ibâdetleri aşağıda olanları yukarıya çıkarmak ve zorlukları kolaylaştırmaktır. Yeryüzünde dolaşarak zulmete düşenlerin derecesini yükseltirler. Bunlar diğer melekler arasında bast ehli ve kabz ehlidir. Rızıkları rızık sâhiplerine ulaştıran bunlardır.

Cenâb-ı Hak bunları, tâlih ve devlete sebeb olucu olarak halk etmiştir. Bunlar melekler arasında duâlarına icâbet edilen meleklerdir. Bunlar her hangi bir şey için duâ ederlerse, hemen icâbet olur. Ve her hangi bir mûsibeti def' etmeye kasd ederlerse, rahatlık ve ferâh oluşur ve belâlar kaldırılır.

Risâlet-meâb Efendimiz (s.a.v)'in **"Bir kimsenin "âmin"i ya'nî niyâzına icâbet edilmesi, meleklerin niyâzına icâbet edilmesine denk düşerse, o duâ kabûl olunur ve maksâd hâsıl olur"** ma'nâsında olan hadîs-i şerîfindeki melekler, bu meleklerdir. Oysa, her meleğin duâsına icâbet edilmez ve her hamd ve senâ edenin hamd ve senâsı yerinde değildir. Bu bahsedilen meleklerin duâsına Hakk'ın icâbeti ise, her zaman olmaktadır.

Ben bu melekleri, hayvânât türleri üzerine halk edilmiş olarak gördüm.

Bu meleklerden ba'zıları kanadı çok olan kuş sûretindedir. Bu türden olanların ibâdeti, sırlara hizmet ve zulmet çukurundan nûrlar âlemine yükseltmek gibi şeylerdir.

Bu meleklerden ba'zıları da kendilerine nişân vurulmuş at görünümündedir.

Bu kerem sâhibi sınıfın ibâdeti kalpleri şehâdet âlemi zindânından ilâhî gayb fezâsına terfi' ettirmek gibi husûslardır.

Ba'zıları da gayet iyi binek atları şeklindedir. Bu türden olanların ibâdeti, nefsleri hisler âleminden ma'nâ âlemine terfî ettirmektir.

Bunlardan ba'zıları da katır ve eşek sûreti üzerine halk edilmiştir. Bu türden olanların ibâdeti, değersiz olanı değerli; yıkılanı i'mâr etmek ve azdan çoğa geçmek gibi şeylerdir.

Bunlardan ba'zıları da insan sûreti üzerine halk edilmiştir. Bu türden olanların ibâdeti, dîn kaîdelerini muhâfazadan ibârettir.

Bunlardan ba'zıları, cevherlerin ve arazların basit halde oluşu üzerine halk edilmiştir. Bunların ibâdeti, hasta cisimlere sıhhati ulaştırmaktır.

Bunlardan ba'zıları da, hubûbât ve sâir yiyecek ve içecek şeklinde halk edilmiştir. Bunların ibâdeti mahlûklardan ilâhî rızık sâhibi olanlara rızıkları ulaştırmaktır.

Bunlardan başka bu altıncı gökte bir takım melekler gördüm ki, bileşik olarak karışık şekildedir.

Örneğin yarısı ateş; yarısı buz olmuş su şeklinde olup, ne suyun ateşi söndürmeye ne de ateşin suyu başkalaştırmaya te'sîri vardır.

Şurası da bilinsin ki; Mikâîl (a.s) bu gezegenin göğünün rûhâniyetidir. Mikâîl bu felekte ikâmet etmekte olan meleklerin hepsinin üzerine hâkimdir.

Cenâb-ı Hak, Mikâil'in ikâmetgâhını altıncı gök yaptığı gibi, tasarrufunu da sidre-i müntehânın sağ tarafına koymuştur.

Mikâil'e "Muhammedî binek olan Burâk"tan sordum. Dedim ki:

"Bu, ulvî asıldan mahlûk mudur?"

Dedi ki: "Hayır. Çünkü Hz. Muhammed üzerine perdeler kesîfleşmemiş ve onun sırrı nûr göğünden aşağıya inmemiştir.

Onun sır göğü, akl-ı evvelin aslı ve en üstün rûhun menşeidir.

Hz. Muhammed'in Burağı, bu yüksek rütbeli makâmın feleğinden olup tercümânı, Cibrîl'dir. O da, Rûh-ı Emîn'dir.

Hz. Muhammed'den başka nebîlerin ve evliyâdân kâmil olanların yükselmelerinin binekleri, bu göğün şereflilikleri üzerinde a'lâ seferdedir.

O şereflilikler ile, ya'nî mânevî binek atları ile tabîatların arzı çukurundan bu bahsedilen gökte yükselirler.

Hattâ yedinci kat göğü de geçerler. Bununla birlikte şurasını da unutmamalı ki, onların bineği sıfatlardan başka, tercümânı da zâttan başka bir şey değildir."

Yedinci Gök:

Satürn gezegeninin göğüdür. Bunun cevheri de şeffâf ise de, karanlık gece gibi siyahdır. Cenâb-ı Hak, Satürn'ü akl-ı evvelin nûrundan halk etmiştir. Ve onun menzilini en üstün menzil kılmıştır. Siyahlıkla renk oluşturması efendiliğine ve uzaklığına işârettir. Bunun için akl-ı evveli, en kâmil âlimden başkası bilemez.

Satürn'ün göğüne "Keyvân" göğü de denilir. Bu gök, bütün varlıkları ihâta etmiştir. Bu gök, göklerin en üstünü ve mekânların a'lâsıdır. Sâbit gezegenlerin hepsi, bu göğün celâlet kâfilesinde olup, yürüyüş seyri iledir.

Peygamberimiz (s.a.v.) Satürn'dedir. Bu göğün feleğinin çevresi yirmi dört bin beş yüz senedir. Bu feleğin gezegeni, her normal saatte bin yirmi sene on aylık yolu kat' eder. Bu hesâb ile büyük feleği yirmi senede kat' eder.

Bu gökteki sâbit gezegenlerin seyri o kadar hafidir ki, âdeta seyirleri görünemez. Bunlardan ba'zıları bu feleğin her birini yirmi bin senede, ba'zıları daha fazla zamanda, ba'zıları daha az zamanda kat' ederlerse de, bu seyr son derece hassas ve uzun olduğundan bilinemez. Hesapta bunlar için isim de yoktur. Fakat keşf ehli, her gezegenin ismini bilir ve onunla hitâblaşır ve sorular sorar, seyrini sorar, cevâbı alır ve onun feleğindeki gereklerinden haber verebilir.

Bundan başka varlıklar âlemini ihâta etmiş olarak ilk halk edilen gök budur. Diğer gökler bunun altında halk edilmiştir. Bu gök, sonradan olanlar âleminde ilk mahlûk olan akl-ı evvelin nûrudur.

Bu gökte İbrâhîm (a.s)'ı gördüm. Bu gökte dikilmiş, onun tasarruf kürsîsi, kürsînin üstünde, arşın sağ tarafında kurulmuştur.

İbrâhim (a.s) orada **“Elhamdulillâhillezî vehebe lî alel kiberi ismâîle ve ishâka”** ya'nî **“Hamd, ihtiyarlığımda bana İsmâîl ve İshâk'ı bağışlayan Allah'a mahsustur”** (İbrâhîm; 14/39) âyetini okumaktadır.

Şurası da bilinsin ki; Bu yedinci gök meleklerinin hepsi mukarrabindendir ya'nî yakınlaşmış olanlardandır.

Cenâb-ı Hak, mukarrabinden olan meleklerin her birine verdiği vazîfe i'tibârı ie aralarmda derece farkları vardır.

Yedinci göğün üstünde, atlas feleği vardır. Atlas feleği, büyük felektir. Bunun yüzeyi, a'lâ kürsîdir. Atlas feleği ile gezegenler feleği arasında üç felek daha vardır.

Bu felekler vehimsel ve hükümseldir. Bunların vücûdu aynda ya'nî gözle görülebilir olmakta değil, hükümdedir. Bu üç hükümsel felekten;

- Birincisi, a'lâ felek olan heyûlâ feleği;

- İkincisi, hebâ feleği;

- Üçüncüsü, unsurlar feleğidir.

Bu son felek, gezegenler feleğine yaklaşıktır.

Burada hakîmlerden ba'zıları bir de tabîatlar feleğinden ibâret olan dördüncü bir felekten daha bahsetmişlerdir.

Şurasını da bilesin ki; Atlas feleği, sidre-i müntehânın arsasından ibâret olup kürsî feleğinin altındadır. Kürsî feleğinin beyânı yukarıda geçmiştir.

Sidre-i müntehâda sâkin olan melekler, "kerrûbiyyûn melekleri"dir. Ben o melekleri muhtelif şekillerde gördüm. Bunların sayısını Allah'tan başka kimse bilmez. İlâhî tecellîler, bu kerrûbiyyûn melekleri öylesine istilâ etmiştir ki, ba'zıları yüz üstü yere kapanmış, ba'zıları diz üstü çökmüş, ba'zıları göz kapaklarını dahi oynatamayacak derecede hayrette kalmıştır.

Bunlardan diz çökenler, kerrûbiyyûn içinde en kâmil olanlardır. Yine bu meleklerden ba'zıları hayretten yana düşmüş, ba'zıları da ayakta kıyâm halinde donup kalmış bir haldedir. Bu kısım, diğerlerinden daha da kuvvetlidir. Bunlardan ba'zıları da, hüviyyeti içinde dehşete düşmüş, ba'zıları kendisini benliğine kaptırmıştır.

Bu meleklerden yüz melek gördüm. Bunlar diğer kerrûbiyyûn meleklerinden daha öne geçmiş, ellerinde nûrdan bir sütûn olup her sutûn üzerinde ilâhî güzel isimlerden bir isim yazılmıştır.Bu yüz melek,kendilerinin altına olan kerrûbiyyûn melekleri ile ehlullahdan olanlar mertebesine ulaşanların ıslâh edilmesine hizmet ederler.

Yine bu yüz melekten yedi tanesini gördüm diğerlerinin hepsinden daha öne geçmiştir. Bunlara, "kerrûbiyyûn meleklerinin îmâmları" denilmiştir. Bu yedi melekten üç melek, diğerlerinin hepsinden daha öne geçmiştir. Bunlara da "mertebeler ehli" ve "temkîn ehli" denilmiştir.

Bunlardan bir tanesi diğerlerinin hepsinin reîsi olup adına "Abdullah" denilir.

Bu bahsedilen kerrûbiyye meleklerinin hepsi, "âlûn melekleri"dir. Bunlardan hiç birisi Âdem'e secde ile emrolunmamıştır.

Bunların üstünde olan "Nûn" ve "Kalem" ismi verilen ve bunlara benzer olan melekler de âlî olan kısımlardandır. Ya'nî Âdem'e secde ile emrolunmamışlardır.

Cebrâîl, Mikâîl, İsrâfîl, Azrâîl ve benzeri melekler, her ne kadar mukarrabîn ya'nî yakınlaşmış meleklerden iseler de, âlî olan kısımdan değildir.

Bu felekde o kadar acâiblikler ve garîblikler gördüm ki, ayrıntılarını îzâh edebilecek ifâde yoktur. Şurası da bilinsin ki; Cenâb-ı Hakk'ın âlemde halk ettiği feleklerin tamâmı on sekiz felekten ibârettir.

1- İhâta edici Arş,

2- Kürsî Feleği,

3- Atlas Feleği,

4- Heyûlâ Feleği, Sidretü'l-müntehâ,

5 – Hebâ Feleği,

6- Unsurlar Feleği,

7 – Tabîatlar Feleği,

8- Satürn Feleğinden ibâret olan gezegenler feleği. Buna "Feleklerin feleği" de denilir.

9- Jüpiter Feleği,

10- Mars Feleği,

11- Güneş Feleği,

12- Venüs Feleği,

13- Merkür Feleği,

14- Ay Feleği,

15- Esir Feleği. Buna "ateş feleği" de denilir.

16- Havâ Feleği,

17- Su Feleği,

18- Toprak Feleği.

Yeri omuzlarında taşıyan ve "Behemût" ismi verilen balığın, kendisinin de içinde bulunduğu ihâta edici denizde on sekizinci feleğe tâbi'dir. Aşağıdan yukarıya doğru saymak istenilirse toprak feleği, su feleği, havâ feleği, ateş feleği, ay feleği vs... sayarız.

Bundan başka her âlemde mevcûd olan her şeyin geniş bir feleği vardır. Keşfe nâil olan, onu görür ve o âlemde tesbîh eder ve o âlemdeki gerekleri bilir.

Özetle çokluğundan dolayı felekleri saymaya imkân yoktur. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de **"ve küllün fî felekin yesbehûn"** ya'ni **"Her biri feleğinde seyrederler"** (Yasin; 36/ 40) buyurmuştur.

Şunu da bil ki; ateş feleği, su feleği ve havâ feleğinden her biri dört tabaka üzerinedir. Toprak feleği ise yedi tabakadır. Bunların ayrıntılarını bu kısımda anlatacağız. Önce yerden ve yerin tabakalarından bahsedeceğiz. Çünkü Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da göğün arkasından yeri zikretmiştir. Biz de araya bölüm sokmaksızm bu şekilde hareket edeceğiz.

Yerler Hakkında

Arzın İlk Tabakası:

Cenâb-ı Hak ilk olarak yeri yarattığı vakitte yer, sütten beyaz, miskten daha güzel kokuluydu. Hz. Âdem'in ma'lûm olan isyânından sonra yeryüzünde yürümesi ile yerin rengi değişti.

Bu anlatmak istediğimiz yeryüzü, nefsler yeryüzüdür. Onun için bu yeryüzünde sâkin olan hayvanâttır.

Bu yerin küre şeklindeki çevresi bin yüz altmış altı sene iki yüz kırk gündür. Bunun dörtte üçünü su kaplamıştır. Geriye kalan, yeryüzünün yaklaşık dörtte biri kadardır.

Kuzey tarafından yer, bir diğere bitişik ise de güney tarafından olan kısmının tamamı su ile kaplanmıştır.

Kısaca su ile kaplı olmayan, yerin çeyreği kadarıdır. Bundan da harâb olan dörtte üçtür. Şu halde geriye kalan, çeyreğin çeyreğidir. Bu geriye kalan çeyrekten yerleşik olan yirmi dört senelik mesâfedir. Gerisi sahralar, kumluk yerlerdir. Buralarda medeniyet eseri yollar olup, gelip gitmek mümkündür.

Meşhûr İskender bu yerden geriye kalmış olan çeyreğe seyâhat etmiştir. İskender seyâhate çıkmaya niyetlenince, yeryüzünün doğusuna da, batısına da seyahat etti. Çünkü İskender'in beldeleri batı tarafında idi. İskender "Rûm (Anadolu)"da bir melik idi.

Önce kendi memleketinin yanında olan tarafa doğru giderek, güneşin battığı yere ulaşarak yeryüzü küresinin alt kısmına varmış oldu.

Sonra batının karşısı olan doğu tarafına gitti. Oradaki şeylerin zuhûrunu da tahkîk etmek istedi. Güneşin doğduğu yere ulaştı.

Sonra güneşin doğduğu yerden güney tarafına doğru seyâhat etti. Orası zulmetler arzından ibâret olup Ye'cûc ve Me'cûc'un beldeleridir.

Ye'cûc ve Me'cûc, yeryüzünün doğu tarafındadır. Ye'cûc ve Me'cûc'un yeryüzüne nisbeti, hâtıraların insânî nefse nisbeti gibidir. Onların sayı ve miktârı tam olarak bilinmemiştir.

Ye'cûc ve Me'cûc'un arâzisine, kış günlerinde güneş doğmaz. Bunun içindir ki, kendilerine zayıflık gâlip olmuştur. Yine bunu içindir ki, uzun müddetler geçtiği halde seddi yıkmaya güçleri yetmemiştir.

Sonra İskender, seyâhatini doğunun kuzey tarafına çevirerek bir yere ulaştı ki, orada güneşin batması yoktur. Bu yer Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı gibi beyazdır.

Orası gayb erlerinin meskenidir. Bunların sultânı, Hızır (a.s)'dır. Bu beldelerin ahâlisi melekler ile konuşurlar. Oraya, âsî olan Âdem evlâdı giremez.

O yer aslî fıtratı üzerine bâkî olup, Bulgar arzına yakındır. Bulgar, batı diyârının dışında bir beldeden ibârettir.

Yaz günlerinde batı tarafındaki şafak batmazdan evvel, sabah vaktinin şafağı doğduğu için orada yatsı namazı vâcib olmaz.

Bundan dolayı oranın sâkinleri, yatsı namazı ile mükellef değildir.

Bu arzın acâibliklerine dâir haberlerde bir çok rivâyet olduğundan onları beyâna lüzûm görmüyoruz. Bizim arz hakkındaki bu izahatımızdaki işâretleri anla!

Bu beyaz arz dediğimiz, arzların en şereflisidir. O yerin kadri ve mertebesi Allah indinde yücedir.

Çünkü o yer nebîlerin ve resûllerin ve evliyâ ve sâlihlerin ikâmet mahallidir.

İnsanları gaflet istilâ etmemiş olsa, sen de onların gayb âit şeyler ile nasıl konuştuklarını ve müşkil işlerde nasıl tasarruf ettiğini ve Sâni-i Âlim'in kudretiyle her istediklerini nasıl yaptıklarını görürdün.

Sözümüzdeki işâretleri anla!

Sana nasıl rehberlik yaptığımızı idrâk et.

Bu sözlerin zâhiri üstünde kalma. Her zâhirin bir bâtını vardır ve her hakkın bir hakîkati vardır.

Vesselâm!

Arzın ikinci tabakası:

Yerin ikinci tabakasının rengi, yeşil zümrüt gibidir. Yerin bu tabakasına âdât arzı ismi verilir. Bunda sâkin olanlar, cin sınıfının mü'minleridir.

Bunların gecesi, yerin gündüzü; yerin gecesi, bunların gündüzüdür. Dünyâ arzında güneş batıncaya kadar, bu sınıf kendilerinin gecesiyle sâkin olup, güneş battıktan sonra arzın zâhirine çıkarlar.

Cin sınıfının mü'minleri demirin mıknatısa çekilişi gibi Âdemoğluna âşıktırlar. Avının, arslandan korktuğu gibi Âdemoğlundan korkarlar. Şerîatın kuvvetli olduğu yerde kımıldayamazlar.

Bu arzın küre şeklindeki çevresi iki bin iki yüz bir sene, dört aydır. Bu arza âit sınıfta harâb yoktur. Belki hepsi sâkin olduğu yer ile ma'mûrdur.

Cin mü'minlerinin ekserisi, irâde sâhibi ve nefse muhâlefete heves etmiş olan sâliklere hased ederler.

Bunun içindir ki, ekseri sâliklerin helâkı, bu yerin cinleri yüzündendir. Bunlar bir şahsa musallat olmayı arzu ettikleri zaman, o şahsın bilemeyeceği taraftan musallat olurlar.

Ben zamanın sûfiyye efendilerinden bir cemaât gördüm. Bu bahsedilen cinlerin kayıtlarıyla kayıtlanmışlar ve cinler onların kulaklarını sağır, gözlerini kör yapmıştır.

Oysa o insanlar kendilerine bu cinler musallat olmazdan evvel, huzûrdaki kelâmı kulaklarıyla işitenlerden idiler.

Onlara bu arzın bahsedilen bu cinleri musallat olduktan sonra, artık onlara, ne şekil hitâb edilirse edilsin kulaklarına gitmez ve hakîkatini akıl edemezler.

Bu türden olan sûfiyye kendilerindeki hakîkatlerden örtülüdürler. Kendilerinin hallerini bildirmek için nasîhat edilse, inkâr ederler.

Bu izâh ile işâret etmek istediğim şeyi anla ve sana göstermek istediğim hakikatle tahakkuka çalış ve doğru yolun hükümlerinde Cenâb-ı Hak'tan yardım istemede kusur etme.

Böyle yaparsan bu musallat olucuların hîlesinden Cenâb-ı Hak seni kurtarır.

Arzın üçüncü tabakası:

Yerin tabakalarında üçüncü arzın takabakasının rengi, za'ferân gibi sarıdır. Buna, tabîat arzı denilir. Bu arzın sâkinleri, cin sınıfının müşrikleridir.

Bunların içinde Allah'a îmân eden yoktur. Bunlar şirk için, küfür için yaratılmışlardır. İnsanlar arasında Âdemoğlu sûretinde görünürler. Bunları evliyâdan başkası bilemez. Kemâl nûrlarının şuâlarında kudret sâhibi olan tahkîk ehli bir velînin bulunduğu beldeye bunlardan hiç birisi giremez.

Velî henüz tahkîk mertebesinde kemâle gelmemiş ise onun bulunduğu beldeye bu bahsedilen cinler girer ve muhârebe ederler.

Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî yardımına nâil oluncaya kadar o türden olan evliyâ ile muhârebeye devâm ederler. Kemâlin oluşmasından sonra onun bulunduğu şehre girmeye güçleri yetmez. Hattâ onlardan birisi o velînin bulunduğu şehre girmek istese nûrlarının şuâlarıyla yanar.

Bahsedilen bu cinlerin bütün meşgûliyetleri halkı türlü gafletlerle gaflette bırakarak Allah'a ibâdetten men' etmektir.

Bu arzın küre şeklindeki çevresi dört bin dört yüz iki sene, sekiz aydır.

Bu arzın her tarafı sâkin olunan yerleriyle ma'mûrdur. İçinde harâb yer yoktur. O arzın halk edildiği günden beri içinde Cenâb-ı Hak zikredilmemiştir. Yalnız bir defa zikredilmişse de, o da, o arzın sâkinlerinin konuştuğu lügattan başka bir lügattır.

İşâret ettiğimizi anla! Ve sana rehberlik ettiğimiz hakîkati bil!

Arzın dördüncü tabakası:

Yerin tabakalarından dördüncü tabakanın rengi, kan kırmızıdır.

Bu yere şehvet arzı denilir.

Bunun küre şeklindeki çevresi sekiz bin altmış beş sene, yüz yirmi gündür.

Bu arzın her tarafı sâkin olunan yerleriyle ma'mûrdur. Bu yerin sâkinleri, şeytanlardan ibârettir. Şeytanların türleri çoktur.

Bunların hepsi İblîs'in nefsinden doğar. İblîs'in doğurduğu bu nesilleri, İblîs önüne alıp bölük bölük yaparak taksîm eder.

İnsanlara öldürme husûsunda delîl olması için bir kısmına öldürme ilmini öğretir, bir kısmına da küfür ve şirki öğretir.

İblîs bu kısımdan olan evlâdlarını, küfür ehlinin kalbinde küfrün esâsını kuvvetlendirmek için müşriklerin ilimlerini bilmek husûsunda hâkim kılar.

Bir kısmına da âlimler ile mücâdele için ilim usûlünü öğretir.

Bir kısmına inkârcılığı öğretir. Bir kısmına da hîle usûllerini, bir kısmına zînâ usûllerini, bir kısmına da hırsızlık usûllerini öğretir. Bu şekilde büyük küçük hiç bir âsîlik bırakmayarak hepsini kendi nesline öğretir.

Sonra İblîs bunlara belirli mevkîlerde oturmalarını emreder:

- Hîle ehline, hırs sandalyesinde;

- Öldürme ve yaralama ehline, reîslik sandalyesinde;

- Şirk ehline, şirk sandalyesinde;

- İlim ehline, münâcât ve ibâdet sandalyesinde;

- Ateş ehline ve hırsızlara, tabîat sandalyesinde oturmalarını öğretir.

Sonra bunların eline bir takım zincirler ve bağlama âletleri vererek bunları tevbe etmeksizin yedi def'a haram işleri işleyen kimselerin boynuna geçirmelerini emreder.

Bu tür zincirlere tutulanları, şeytân kendi cinsinden olan ifritlere teslîm ederek arz tabakasından aşağıdaki noktalara zincirlerin bağlanmasını emreder.

Bu tür zincire tutulan kimseler için bir daha Îblîs'e ve şeytanlara muhâlefet etme imkânı yoktur.

Allah hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

Arzın beşinci tabakası:

Beşinci tabaka arzın rengi, çivit mâvîsidir. Bu arza tuğyân arzı denilir.

Bu arzın küresel çevresi on yedi bin yedi yüz yirmi sene, sekiz aydır. Bu arzın her tarafı sâkin olunan yerleriyle ma'mûrdur.

Bu arzın sâkinleri cinlerin ve şeytanların ifritleridir. Bunlar için âsîlik ehlini daha büyük günâhlara sevk etmekten başka bir vazîfe yoktur.

Bunların huyları söylenen sözün tersini yapmaktır. Bunlara "gidin" dense gelirler, "gelin" dense giderler.

Hîle ve aldatmaca i'tibârı ile şeytanların en kuvvetlisi bunlardır.

Çünkü dördüncü tabakada bulunanların aldatmaca ve hîlesi daha hafiftir, küçük bir hareketle def' edilirler.

Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da **"Muhakkak ki şeytanın hilesi zayıftır"** (Nisâ; 4/76) buyurması bu dördüncü tabaka hakkındadır. Fakat bu beşinci tabakada bulunan şeytanların aldatmacası, daha büyüktür.

Bunlar, Âdemoğlu üzerine kahırsal üstünlükle musallat olurlar. Onlara muhalefet mümkün değildir.

Allah hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

Arzın altıncı tabakası:

Arzın tabakalarından altıncı tabakaya ilhâd ya'nî inançsızlık arzı denilir. Bunun rengi karanlık gece gibi siyahtır.

Bu arzın küresel çevresi yirmi beş bin iki yüz yirmi bir sene, yüz yirmi gündür. Bu arzın tamâmı, cinlerin inatçıları ve Allah'ın kullarından hiç bir kimsenin sözüne kulak asmayan cinlerin daha da inatçıları ile iskân edilmiştir.

Şurası da bilinsin ki, cinler sınıfının cinsleri çeşitli olmakla berâber, dört tür ile sınırlıdır.

- Birinci kısım, unsursal olanlardır.

- İkincisi, ateşsel olanlardır. Ateşsel olan da unsursala dönüşmekte ise de bizim bu tâbirimizde başka bir incelik vardır.

- Üçüncü türü, havâsal;

- Dördüncü türü, topraksal olanlardır.

Unsursal olanlar rûhlar âleminden çıkmazlar. Bunların üzerine bileşiklik değil basitlik hâli gâlibdir. Kuvvet i'tibârı ile cinlerin en şiddetlisi bunlardır.

Bu isim ile isimlendirilmeleri, meleklere olan münâsebetlerinin kuvvetindendir. Çünkü bunlarda rûhânî işler, süflî tabiî işlerin üzerine gâlibdir. Bunların ortaya çıkışı, insânî hatıralarda olur.

Bunlar hakkında Cenâb-ı Hak **"şeyâtînel insi vel cinni"** ya'nî **"insan ve cin şeytanları"** (En'âm; 6/112) buyurmuştur. Bu işâreti anla! Bu hatıralara musallat olanlar, genellikle evliyâya musallat olurlar.

Ateşsel olanlara gelince; Bunlar genellikle rûhlar âleminden çıkarlar ve her sûretle sûretlenebilirler. Ve genellikle insanlara misâl âleminde ansızın musallat olarak, o âlemde istediği şeyi yaparlar.

Bunların aldatma ve hîlesi de şiddetlidir.

Hattâ bunların ba'zılarının bir şahsı insanî yapısıyla alıp istediği yere götürdüğü vardır. Ve ba'zıları da bir şahsa musallat olarak, onunla ikâmet ederler.

Bu sûrette bunu gören kimse, onu görmesi devâm ettikçe saralı olarak yere düşer.

Havâsal olanlar hisler âleminde de görünürler. Bunlar, insanın rûhuyla çarpışır. Onların sûret ve şekilleri, ona bakan kimseye yansıyınca, o da saralı olarak yere düşer.

Topraksal olanlara gelince:

Bunlar bir şahsa bir görüntüyle görünerek, onun üstüne toprak atmak sûretiyle rengini değiştirirler.

Bu kısımda olanlar, cinlerin aldatma ve hîlede kuvveti en zayıf olanlarıdır.

Arzın yedinci tabakası:

Arzın tabakalarından yedinci tabakaya, "şekâvet arz"ı denilir. Şekâvet arzı, cehennemin yüzeyidir. Şekâvet arzı, tabiî süfliliklerden yaratılmıştır.

Bu arzın sâkinleri, yılanlar, akrepler ve cehennemin ba'zı zebânîleridir. Bu arzın küresel çevresi, yetmiş bin dört yüz kırk iki sene dört aydır.

Burasının yılanları, akrepleri, dağlar gibi, deve boyunları gibidir. Bunların hepsi, "neûzu billah-Allah'a sığınırız" cehenneme katılmıştır.

Cenâb-ı Hakk'ın bunları bu arzda iskân etmesinin sebebi, uhrevî âlemdeki cehennemde bulunan azâba numûne olması içindir.

Nitekim cennetin ni'metlerine de, dünyâda numûne yapmak için cennet sâkinlere benzer olmak üzere gezegenler feleğinde de bir sınıfı iskân etmiştir.

Bu anlatılanların benzeri insanî hayâlhânedendir. İnsanî hayâlhânenin sol tarafında bulunan sûretler, bu arzdan bir nüshâdır.

İnsânî hayâlhânenin sağ tarafında bulunan sûretler de atlas feleğinden, "Sûr" ve "Arş" ve benzeri sâkinlerden bir nüshadır.

Cenab-ı Hakk'ın dünyevî âlemde bunları göstermesi, uhrevî âlemde bulunan cennet ve cehennemdeki mevcûdların varlığına dâir, Allah'ın halkı üzerine şimdiden dünyâda iken Hakk'ın delîl getirmesi demektir.

Eğer böyle olmasa, beşerî akıllar uhrevî işleri idrâk etmeye yol bulamazdı. Ve böyle olmasa dünyâ ile âhiret arasında münâsebet gösterilmedikçe âhirete imân lâzım gelmezdi.

Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın bu dünyâ yurdunda bu gibi cennet ve cehennem numûnelerini göstermesi, Kur'ân-ı Kerîm'de cennet ni'metlerine ve cehennemin azâbına dâir Kur'ân'da haber verdiği şeyleri bilmeye halkın akılları için bir tür idrâk basamağının oluşması içindir.

Bu izâhlarda işâret ettiğimiz şeyleri anla!

Sâdece sözlerin zâhiriyle yetinme!

Hattâ bâtınî ma'nâları üzerinde de durma. Belki bâtınî ma'nânın işâret ettiği hakîkat ile tahakkuk etmeye gayret et ve bizim sana rehberlik etmek istediğimiz mes'elede zâhirden bâtına ulaşmak için güzel bir gayret göster.

Çünkü zâhirin bâtını ve her hakkın hakîkati vardır.

Hakîki Âdem o kimsedir ki, bir söz işittiği zaman onun güzel olan noktalarına bir bakış atarak o noktalardaki parlak ma'nâlara tâbî olur.

Cenâb-ı Hak, bizi ve seni güzel düşünce ve güzel zikretme ile hakîkati görenlerden eylesin!

Bundan sonra şurasını da bilesin ki; bu sayılan yedi arz tabakasının tabakaları iniş i'tibârı ile nihâyete varınca devresi, yükselme yönüne doğru meyleder.

Bu mes'ele ateş ehlinde de, aynen böyledir.

Cehennem sâkinleri, kendileri üzerine yazılan azâbı tamamlayıp da cehennemden çıktıkları zaman bunlar yüselme yönüne meylederek, cennet ehlinin mekr müşâhedesine ve ilâhî azamet nûrlarına mutâbık olarak ve bunların hakîkatleriyle tahakkuk mertebesine doğru yükselirler.

Ve yine aynıyla bu bölümün başında "Beyaz Yâkut"tan dönüşen "su" mes'elesi de böyledir. Çünkü su feleği, toprak feleğinden önce gelen bir felek olduğu gibi, toprak feleğinden sonraki ilk felektir.

Ondan sonra havâ feleği; ondan sonra ateş feleği; ondan sonra ay feleği; ondan sonra feleklerin feleği; ihâta edici arşa varıncaya kadar daha yukarılarda belirtilen tertîb üzerine felekler yükselir.

Denizler Hakkında

Bilesin ki; yeri kaplamış olan yedi denizin aslı, iki denizdir. Çünkü Cenâb-ı Hak evveli olmayan ezelde yukarıda izâh edildiği şekilde "beyaz yâkut"a bakınca, "beyaz yâkut" suya dönüştü.

İşte bu sudan ilâhî ilimde heybet, azamet ve kibriyâ bakışına karşılık olan kısım, heybetin şiddetinden dolayı tadı i'tibârı ile tuzlu ve acı oldu.

O sudan Allah ilminde lütuf, merhamet bakışına karşılık gelen kısmın tadı da tatlı oldu.

Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da **"hâzâ azbun furâtun sâigun şerâbuhu ve hâzâ milhun ucâc"** ya'nî **"bu kısmı tatlıdır, içimi latîftir. Bu kısım tuzludur, içimi acıdır"** (Fâtır, 35/12) âyetindeki tatlı suyun daha önce söylenmesi, ilâhî rahmetin ilâhî azâbı geçmesi sırrına dayalıdır.

İşte bu îzâh edildiği şekilde yedi denizin aslı biri tatlı ve biri acı olmak üzere iki denizden ibârettir.

Tatlı denizden doğu tarafına doğru bir kanal uzayarak yerin bitkileri ile karıştı. Bundan dolayı o suda koku oluştu. Bu kanal tek başına bir denizdir.

Sonra yine o tatlı sudan bir kanal da batı tarafına doğru uzadı. Tuzlu denizin kapladığı yere yaklaştı. Onun tadıyla karıştı. Bundan dolayı o kanalın tadı, karışık oldu. Bu kanal da tek başına bir denizdir.

Tuzlu denize gelince, bundan üç kanal çıkmıştır:

Kanalın birisi, yerin ortasındadır. İlk tadındaki hâli üzerine tuzlu olarak kalmıştır, değişmemiştir. Bu da tek başına bir denizdir.

Tuzlu sudan bir kanal da yerin sağ tarafına gitmiştir. Yerin sağ tarafı, güney tarafından ibârettir. Bu kanal da üzerine yayıldığı arâzînin tadı kendisine gâlib ekşi olmuştur. Bu da tek başına bir denizdir.

Bir kanal da sola doğru yani kuzey tarafına doğru gitmiştir. O suya da üstünde yayıldığı arâzînin tadı gâlib gelerek içilmeyecek derecede acı olmuştur. Bu da tek başına bir denizdir.

Bahsedilen bu tuzlu deniz Kâf Dağı ve Kâf Dağındaki arâzînin tamâmını da kaplamıştır. O kısımda suyun belirli bir tadı yoktur.

Şu kadar var ki, kokusu çok güzeldir. Onun kokusunu koklayan kendindeki hâl üzerine kalamayıp, belki kokunun güzelliğinden helâk olur.

İşte dalgalarının sesi işitilemeyen ihâta edici deniz budur.

Bu işâreti anla ve bu ibârelerin arkasındaki hakîkatleri bil!

Özet olarak bahsettiğim bu denizlerin şimdi ayrıntısına başlıyorum.

Birinci Deniz; Tatlı Deniz;

Bu ayrıntıların içinde ilâhî sırlardan garîb sözleri koyacağım tatlı denizin ayrıntılı olarak anlatımına gelince;

İçmesi güzel, üstünde bineklerle yürümesi kolay ve seçkinlerin ve avâmın seyrine ve hareket etmesine müsâid ve aklın fikirlerinin güzel bir akledişle hareket edeceği yerdir.

Uzak ve yakın olanlar, yâni idrâki ister kuvvetli ve ister zayıf olsun bu denizden avuç avuç feyz alabilirler. Bunların ölçeği bununla istikâmet üzeredir ve dinlerin nâmûsundaki ya'nî şerîattaki hikmetler bununla düzenli ve doğru olabilirler.

Bu denizin rengi beyaz, şeffâftır. Bu denizin geçitlerinde yetişkin olan da yetişkin olmayan da insanlar sür'atle gidebilirler. Ve bunun sofralarının üstünde tâlip olan yağma etme ganimetiyle fayda görür. Balıklarının teslimiyeti kolaydır. Şebekeye yakın gelirler, kolay avlanırlar.

Bu deniz hürmet ve saygı nûrundan yaratılmıştır. Bu denizde helâl de, harâm da apaçık belli olmaktadır. Bu deniz zâhir hükmünün irtibâtına, evvel ve âhir husûsunun sıhhatine vesîledir. Bunun içinde sefer çoktur, tehlike azdır. Gemilerinin ârızalanması veyâhut dalgadan dolayı bu denize girenlerin boğulması çok azdır.

Bu deniz, kurtuluşa doğru koşan kimse için yoldur. Her tâlibin isteğine ulaşması için, kurtuluş yoludur. Bu denizde ibâre sadetlerinden işâret incilerini çıkarmak kolaydır. Kelime şebekelerinden hikmet mercânlarının çıkması, bu denizde görülür.

Binekleri taşımacılıkta devamlıdır, limanları mechûl değil, bilinendir. Dibi yakın ise de çukuru uzaktır. Muhtelif din anlayışları ahalisinin hepsi bu denizin sâkinlerindendir. Muhtelif milletlerin resîsleri müslümanlardır. Hâkimleri, ilmi ile amel eden fukahâ ya'nî fıkıh âlimleridir.

Cenâb-ı Hak, ni'met meleklerini bu denizi korumaya me'mûr kılarak o melekleri kabz ya'nî daralmaya ve basta ya'nî genişlemeye vâsıta eylemiştir.

Bu tatlı denizin dört tanesi meşhûr, kırk bin kadar da meşhûr olmayan kolu vardır. Meşhûr olan kolları Fırat, Nil, Seyhun, Ceyhun'dur. Meşhûr olmayan kollarının ekserisi Hind arzında ve Türkmen arzındandır. Habeş'te de bu denizden iki kol vardır.

Bu denizlerin kapladığı alan yirmi dört senelik yoldur. Bu denizler, arzın çaplarında dallanıp budaklanarak enine boyuna yayılmıştır.

Bu denizden çıkan iki kol daha vardır. Birisi, **"ireme zâti'l-imâd"**da (Fecr; 89/7) diğeri Numan'dadır.

Yeryüzünde yayılan ve yerin her tarafına bağlantısı olan bu deniz, yerin diyarlarını ve beldelerini ma'mûr eyleyen ve bütün halk arasında eserini gösteren bir denizdir. Yeryüzünde enine görünen, bahsedildiği şekildedir.

Yeryüzünde boyuna mevkî alan **"ireme zâti'l-imâd"**da sâkin olandır. Karışmışlık sâhibi olan karışık denizdir.

Bu işâretleri anla! Bu ibâreleri bil!

Bu işin esâsı zâhir îzâh üzerine değildir.

Cenâb-ı Hak, işin evvelini ve âhirini ihâta etmiştir.

İkinci Deniz; Kokusu fenâ olan denize gelince:

Bu denizde seyir ve sefer güç, helâke uğramak çok kolaydır. Bu deniz hakikate yürüyenlerin yolu ve gayba âit şeylerle uğraşanların yöneliş mahallidir.

Herkes bu deniz üzerinde yürümeye heves ederse de, o saâdet Allah'ın kullarından ancak tam kulluk yapanlara kolaylaşır.

Bu denizin rengi, siyah ile beyaz arasında karışık olup gri rengindedir.

Bu denizin dalgaları türlü hayırlarla taşmakta ve rüzgârları her türlü fâziletlerle güzel, temiz kokular yaymaktadır.

Bu denizin balıkları katırlar, develer gibi pek iridir.

O balıklar türlü maddî ve mânevi yükleri yüklenerek zahmet çekilmedikçe ulaşılması mümkün olmayan "dürre-i nefîse ya'nî nefîs inci" beldesine ulaştırabilirler.

Ancak bu balıkların boyun eğmesi zordur. Ciddiyet ve gayret olmadıkça avlanamazlar.

Azîm ve kararlılık sâhibi olmayanlar bu denizin gemilerine binemezler.

Rüzgarları, güneşin doğduğu yönden eserek gemilerini kurtuluş denizinin selâmet sâhiline götürür.

Bu denizin ahâlisi fiillerinde sâdık, sözlerinde ve hallerinde her yönden kendilerine i'timâd edilenlerdir.

Bu denizin sâkinleri âbidler, sâlihler, zâhidlerdir.

Bâkilik incileri, sâfilik mercânları bu denizden çıkarılır.

O incilerle ziynetlenenler, ancak kalbe âit temizliğe nâil olanlar ile güzel ahlâk ile tahakkuk etmiş ve hakîkat nûrlarıyla tecellî edici olanlardır.

Cenâb-ı Hak, bu acâîb denizin muhafazasına azâb meleklerini vekîl kılmıştır.

Bu denizin çevresi beş bin senedir. Bu deniz, arzında zorluğa ma'rûz kalındığından yeryüzünde uzayamamıştır.

Üçüncü Deniz; Karışık denize gelince:

Karışık deniz, muhtelif hastalıkların devâsıdır. Bunun rengi, sarıdır. Dalgaları, kızıl kaya gibi donmuştur. Her insan ondan su içmeyi başaramaz. Aynı şekilde her insan onun yollarında seyir ve sefer edemez.

Bu deniz **"ireme zâti'l-imâd"**ın (Fecr; 89/7) denizidir. **"İreme zâti'l-imâd"** bir bahçedir ki, bunun bir benzeri diğer beldelerde yoktur.

Bu deniz, gidilen yolu çok çetin ve çokça helâk edicidir. Bunda selâmetle, ancak mü'minlerden belirli kişiler seyir ve sefer eder.

Ve orada ancak dini bütün olanlardan özel ferdler hükmünü yürütebilir. Kâfirlerden birisi, bu denizden bir gemiye binse uğrayacağı felâket, geminin batması ve bineğinin boğulmasıdır.

Bu denizin helâk edici canavarları, gemileri parçalar ve batırır. Bu denizin gemilerini şifâ verici nakiller ile desteklenmiş olan tam akılların sâhipleri inşâ edebilir.

Onlardan başkası bu denizde binmek için gemi yapmak isterse de, sonucundaki azâbı ve helâkı düşünerek faydayı karada ikâmet ederek bulmayı tercih eder.

Bu denizin balıkları, yutmak husûsunda kâhredici ve hilekârlıkta ustadır. Bunlar ancak ibrişimden yapılmış ağlarla tutulabilirler. Bu mühim mes'eleye, ancak hâlis olan mü'minler cesâret edebilirler.

Bu denizden çıkarılacak inciler, lâhût âlemi asıllı, mercanları nâsût âlemi müşâhedelidir.

Bu denizin faydalarını saymak mümkün değildir. Çünkü sonu yoktur. Aynı şekilde helâk etmesi de şiddetli, hüsrânı gerektiren halleri ve bedenlere ve dinlere te'siri pek kuvvetlidir.

Bu denizin sâkinleri, en büyük sıddıkiyet sâhiplerinin gıdâsını yüklenmiş olan küçük sıddıkiyet sâhipleridir. Ben bu denizin sâkinlerini inançları selâmette, intikâm ve fitnelerden sâlim olarak güzel ve iyi zan ile vasıflanmış gördüm.

Cenâb-ı Hak bu çok büyük denizin korumasını teshir ya'nî itaât ettirici meleklere havâle etmiştir. O melekler diğer beldelerde benzeri yaratılmayan **"ireme zâti'l-imâd"**ın sâkinleridir.

Bu denizin dalgaları, garip bir beldenin sâhillerine vurur. Ve o belde ahalisi o denizin acâib olan balıklarıyla fayda sağlarlar.

Bu denizin çevresi yedi bin senedir.

Burada sefer edenlerden ba'zıları, bu uzun mesâfeyi yarım dakikalık bir uyku müddetinde de kat' edebilirler.

Bu deniz, şehirlerinin uzayışınca kollar meydana getirmiş ve bu denizin harâbı da, ma'mûresi de ma'mûr olmuştur.

Dördüncü Deniz; Tuzlu denize gelince:

Bu denizin kapsamı genel, dâiresi tamamdır. Rengi, gök rengi; derinliği, çoktur.

Bunun suyundan kim içerse, tutulacağı susuzluk yüzünden ölür. Ve bunun kenârından geçen kimsenin fânî olması muhakkaktır.

Ezel rüzgârları, bunun batı taraflarından esmiş ve dalgaları her tarafa çarpmıştır.

Bu denizde seyâhat eden, selâmete erişemez ve bu denizde sefer eden ister usûlü içerisinde sefer etsin, ister usûlsüz sefer etsin hidâyeti bulamaz.

Meğer ki ilâhî yardım eli sefer eden kimseyi desteklemiş ola. Böyle bir yardım ile desteklenen kimsenin gemisi ancak bu çok derin denizin sularından sâlim olarak geri dönebilir.

Bu denizin gemileri, ancak seher vaktinde seyir ve sefer eder. Rüzgârları, yalnız sağdan ve soldan eser.

Bu denizin gemisi, nâmûs ya'nî şerîat levhalarından inşâ edilmiş; kâmûs yâni ihâta edici deniz ilminden alınan çivilerle çakılmıştır.

Fikirler bu denizin sularında şaşırmış ve akıllar bu denizin dibinde hayrete düşmüştür. Bu denizin gemileri pek çok zaman helâka sebebiyet verici ve helâkın yanında çok büyük yorgunluğu zorunlu kılıcıdır.

Bu denizde de selâmete uğrayanlar, müslümanlardan tektük kişilerdir. Bu denizin helâk edicilerinden kurtuluş bulanlar, hâlislerden olan ferdlerdir.

Bu denizin helâk edici canavarları bineni de, bineği de yutar. Bu denizde ikâmet eden de, sefer eden de helâka uğrar. Bu denizde sefer eden, her tuttuğu yolda binlerce helâk ediciye tutulur.

Bu denizde helâl ile harâm bir renktir ve bu denizde başlangıç ile bitiş karışmıştır. Ve bu denizin derinliği için bir son ve sonu için bir başlangıç yoktur.

Bu denizde ancak tam bir azîm sâhipleri dalabilir. Bu denizin incilerini ancak yüksek himmetlere sâhip olanlar ele geçirebilir. Bu denizin uğraştıran mes'elesi, hakîkat mahsûlü üzerine dayalı olup, dalları ve esâsları o mahsûl üzerine tesîs edilmiştir.

Bu denizin dalgalarının birbiriyle çarpışması devamlıdır. Korkulacak halleri çok büyük, yağmur bulutları dâima doludur. Bu denizde sefer edenler için zâhir yıldızlardan başka delîl olmadığı gibi, gemileri için de karanlıklar içinde gizli olan hayretten başka liman yoktur. Bu denizin balıkları, mahlûkların genel görüntüsü üzerine yaratılmıştır.

Bu denizin ufak hayvanları, ağızlarıyla zehir atmağa meyillidir. Allah bu denizin ufak hayvanlarını "Kâdir" isminin nûrundan yaratmış ve onları zâhir işi hikmetinin hakîkati eylemiştir.

Bu denize dalanlar denizin gel-gitlerinden yana sâlim olurlarsa, çukurlarındaki sadeflerinde dolu olan dürr-i yetimleri ya'nî eşsiz incileri çıkarırlar.

Cenâb-ı Hak, bu denizin sâkinlerini mele-i a'lâdan halk etmiş ve o mele-i a'lâ hakîkati keşfetmede kendileri için bü-

yük bir kudret ihsân edilen sınıftan ibâret olmuş ve onları muhâfaza etmeye de vahiy meleklerini me'mûr kılmıştır.

Şurası da bilinsin ki; Cenâb-ı Hak, kıdemde, yoklukta mevcûd olan "beyaz yâkût"a bakınca o beyaz yakût'un nûru bu deniz oldu. Beyaz yâkût, bu denizin vesîle sebebi ve kanallarından akan tatlı sular da o yâkûtun sûreti ve yapısıdır.

Bu açıklanan şekilde ilâhî bakış kendisine bağlanan o beyaz yâkut suya dönüştü. İki deniz oluştu. Birisi zulmet ya'nî karanlık, birisi ziyâ ya'nî aydınlık.

Cenâb-ı Hak, bu iki denizi birbirine karıştırınca ara yerinde âb-ı hayâtı ya'nî hayât suyunu, iki denizin birbirine birleşmemesi için berzâh olarak koydu. Bu bahsettiğimiz su, iki denizin birleşmesinde, iki husûsun kavuşmasındadır. O bir sudur ki, batı tarafında "Erbil" denilen şehirde akar.

İki denizin birleşmesinde Cenâb-ı Hakk'ın halk ettiği bu suyun özelliği şudur ki, bundan içen ölmez ve o suda seyâhat eden "Behemût" denilen balığın ciğerinden yemeyi başarır.

Behemût, bahsedilen bu tuzlu denizde, bir balıktan ibâret olup dünyâyı ve içindekileri taşımakta olan bu balıktır. Cenâb-ı Hak, yeryüzünü yaydığı zamanda onu "Berehût" ismi verilen öküzün iki boynuzu üzerinde mekân tutturmuş, o öküzü Behemût denilen ve bu bahsetiğimiz denizde bulunan balığın sırtına yüklemiştir. İşte Kur'ân'da **"ve mâ tahtes serâ"** ya'nî **"nemli toprağın altındakiler"** (Tâhâ; 20/6) âyetinin işâreti budur.

Bu bahsedilen "**mecmeu'l-bahreyn"** ya'nî **"iki denizin birleştiği"** (Kehf; 18/60) yer öyle bir yerdir ki, onun kıyısın-

da Mûsâ (a.s) ile Hızır (a.s) buluşmuştur. Cenâb-ı Hak, Mûsâ (a.s)'a, **"iki denizin birleştiği"** yerde Allah'ın hâlis kullarından bir kul ile buluşacağını vaad etmiştir.

Bu ilâhî vaad üzerine Mûsâ, yanındaki genç ile yiyeceklerini de yanlarına alarak sefer ettiler. **"İki denizin birleştiği"** yere ulaşınca ilk başta Mûsâ (a.s) varmak istedikleri yere ulaştıklarını bilemedi.

Mûsâ (a.s) yanındaki genç arkadaşıyla bir kaya kenarında yemek yedikleri sırada balığı unutmuşlardı. O sırada med-cezir nedeniyle deniz geri çekilmişti, tekrar kabarınca denizin suyu kayaya kadar erişti. Hayâta âit hakîkat, sudan balığa sirâyet etti ve balık sıçrayıp denize gitti.

Mûsâ (a.s), ateş üzerine pişirilmiş ölü bir balığın canlanmasına hayret etti. Yanındaki genç Yûşa İbn-i Nûn'dur. Yûşa, Hz. Mûsâ'dan güneş senesi i'tibâriyle bir yaş büyüktür. Bunların kıssaları meşhûrdur. Biz o kıssayı **Musâmeretü'l-habîb Musâyeretü's-sâhib** isimli kitâbımızda ayrıntılı olarak anlattık. İsteyen oraya müracaât eder.

İskender, üstâdı olan Eflâtun'dan "âb-ı hayât içen, ölmez" diye işitmişti. Onun sözüne güvenerek, bu sudan içmek için yola çıktı. Eflâtun vaktiyle o suyun bulunduğu mahalle giderek âb-ı hayattan içmişti.

Eflâtun günümüze kadar hâlâ sağdır. Derâvend denilen dağdadır. Aristo, Eflâtun'un tabelesidir. O da, İskender'in üstâdıdır.

İskender, **"iki denizin birleştiği"** yere giderken üstâdı da berâber idi. Zulmetler ya'nî karanlıklar arzına ulaştıkları zaman, durmadılar ve sefere devâm ettiler. Yanlarında as-

kerden de bir kısım vardı. Diğer askerler "Sebet" denilen şehirde kaldılar. Sebet, bir yerdik ki, güneşin doğumuna ilk orası ma'rûz kalır.

İskender ile berâber giden askerin içinde Hızır'da vardı. Sefere devam ettiler. Ne kadar gittikleri bilinmez. Bu sefer, deniz kenârında devâm etti. Her su buldukları yere indikçe o sudan içtiler. Sefer uzadıkça usanç oluştu, askerin ikâmet ettiği mahalle döndüler.

Oysa **"iki denizin birleştiği"** yerin yollarından geçtikleri halde, **"iki denizin birleştiği"** yer olduğunu bilemediler. Onun için **"iki denizin birleştiği"** yer denilen yerde ikâmet ederek, sudan içmeyi başaramadılar.

Ancak Hızır ilâhî ilhâma nâil olmuştu. İlhâmında kendisine bir kuşu keserek bacağına bağlaması emrolunmuştu. Hızır da öyle yaptı. O kuş bacağında olduğu halde suyun içinde yürüyordu.

Aranılan mahale ya'nî **"iki denizin birleştiği"** yere erişince kuşda hayat olmuşcasına çırpınma ve hareket oluştu. Hızır orada ikâmet etti. O sudan içti. Gusl etti ve o suda yüzdü. Bu mes'eleyi İskender'den gizledi.

Aristo Hızır'ı gördüğü vakit anladı ki, Hızır isteğine nâil oldu. Bunun içindir ki, Aristo ölünceye kadar Hızır'a hizmet etti. Gerek Aristo, gerek İskender Hızır'dan düşündürücü ve uğraştırıcı ilimleri kazandılar.

Şurasını da bilesin ki;

Âb-ı hayât demek yüce varlığa nisbetle zâtî hakîkatin zuhûr yeri demektir.

Bu işâretleri anla! Bu ibâredeki remizleri çöz!

Bu îzâhların özünü kendinden başka yerden talep etme!

Kendi benliğinden çıkarsan, **"ahyâun inde rabbihim yurzekûn"** ya'nî **"Onlar diridirler, Rabb'lerinin indinde rızıklandırılırlar"** (Âli İmrân; 3/169) sırrıyla selâmet ve kurtuluş sâhibi olursun.

Ümît ederim ki, zaman seni onların hizbinden olmaya muvaffak eder.

Mûsâ ile Hızır ile İskender ile karanlıklar ile âb-ı hayât ile kastedilen sen olursun.

Şunu da bil ki; Hızır'ın bahsi daha önce geçti. Ve denildi ki, Cenâb-ı Hak Hızır'ı **"ve nefahtu fîhi min rûhî"** ya'nî **"ona rûhumdan üfledim"** (Hicr; 15/29) âyetinin hakîkatinden halk etmiştir.

Bundan dolayı Hızır, Allah'ın rûhudur. Bunun için kıyâmet gününe kadar yaşar.

Ben Hızır'la bir araya geldim ve ona sordum da, bu kitapta bu bahse âit yazdıklarımı ondan rivâyet ettim.

Şunu da bil ki;

Bahsedilen ihâta edici deniz ve o denizden olup da dünyâya yakın olduğu yönden Kâf Dağından ayrılan deniz, tuzludur ve îzâh etmekte olduğumuz deniz budur.

Kâf Dağına bitişik olan deniz, bu tuzlu denizin arkasındadır. Bu arkada olan, kırmızı denizdir. Bunun kokusu güzeldir.

Bir de Kâf Dağının arkasında olarak Siyah Dağa bitişik olan deniz vardır. Bu da, yemyeşil denizdir. Öldürücü zehir gibi tadı acıdır. Bundan bir damla içen derhal helâk olur ve fânî olur.

Yine bu denizden ayrılan ve bütün mevcûdları içine alan ve muhît olarak Siyah Dağın arkasında deniz, A'zam denizidir.

Bunun ne tadı bilinir, ne de rüzgârı hissedilir.

Buna kimse erememiş, belki haberlerde anlatıldığı için insanlarca haberi bilinmekte ise de, eserlerinden yana kesilmiş olarak gizli kalmıştır.

Beşinci Deniz; Kırmızı denize gelince:

Bunun kokusunun yayılması en güzel kokulu misk gibidir. Bu deniz yüksek dalga sâhibi olan "yüce deniz" tâbiriyle bilinmiştir.

Ben bu denizin sâhilinde îmân sâhibi bir takım âdemler gördüm. Onların ibâdeti, halkı Hakk'a yaklaştırmaktan başka bir şey değildir. Bunlar, aslî fıtratlarında bu feyizle halk edilmişlerdir.

Bunlarla birlikte yaşayan kimse, onlarla bir arada bulunduğu kadar Allah'ı öğrenir.

Ve onlarla berâber seyri miktârınca Allah'a yaklaşır. Bunların yüzleri doğan güneş, çakan şimşek gibidir.

Hakk'a giden yolların sahralarında hayrette kalanlar, bunlardan ışık alır ve denizlerin derin yerlerinde şaşırıp kalanlar bunlarla hidâyete nâil olurlar.

Bu bahsettiğimiz erler, bu denizde sefer etmek istedikleri zaman balıklar için ağ kurarlar. Balıkları avladılar mı, o balıkların üzerine binerler. Çünkü bu denizin gemileri, o denizin balıkları ve bu denizden kazançları, o denizin incileri ve mercanlarıdır.

Şu kadar var ki, bu bahsettiğimiz erler, avladıkları balıkların üzerine binince denizin güzel kokusunu koklayarak bayılırlar.

Bir türlü kendilerine gelemezler. Ve bu denizde bu balıklara bindiği müddetçe hissiyâtlarına sâhip olamazlar. Onları, bindikleri balıklar alıp götürür.

Nihâyet sâhile yaklaşarak, oradaki mertebelerden bir mertebenin sâhiline atarlar.

Bu bahsedilen erler, bu şekilde karaya ulaşıp da denizden çıktıkları zaman, akılları kendilerine geri döner. Ve ellerine ne gibi mahsûller geçmişse, ancak o zaman meydana çıkar.

Hattâ o kadar acâîbliklere ve garîbliklere mazhar olurlar ki, bunu anlatmak için en hafîf söylenebilecek ta'bîr şudur:

"Öyle şeyler ki, onu ne gözler görmüştür, ne kulaklar işitmiştir, ne de beşerden bir kimsenin gelmiştir."

Şurası da bilinsin ki; Bu denizin dalgalarından her bir dalga, yerle gök arasını milyonlarca def'a doldurabilir. Çünkü o dalgaların sonu yoktur.

Eğer Cenâb-ı Hakk'ın bu denizi ihâta eden kudret âlemi olmasa, bu yüce varlığın içinde böyle bir denizin vücûduna imkân olamazdı.

Cenâb-ı Hak "Kerrûbiyyûn meleklerini" bu denizin muhâfazasına me'mûr etmiştir. Bu melekler, bu denizin ortasında duramazlar.

Belki kıyısında durmak sûretiyle muhâfaza etme vazîfesini yerine getirirler.

Bu denizin sâkinleri sâdece kendi binek hayvanları ile balıklardan ibarettir.

Altıncı Deniz; Yemyeşil denize gelince:

Burası, tadı acı, helâk ve boğulma ma'denidir. Bu denizde âlim olanların ilminde o denizin adı, "sıfatların hayırlısı" olup âriflerin indinde "sofranın en güzeli" ile vasıflanmış ve isimlendirilmiştir.

Bu denizde balık yoktur. Bu denizde sefer eden, mutlaka ölmeye mahkûmdur. Bu denizi ben gördüm. Sâhilinde emîn ve mutmain bir belde mevcûttur.

O belde, Hızır ile Mûsâ'nın birlikte gittikleri beldeden (Kehf; 18/77) ibâret olup, bu beldenin ahâlisinden yiyecek istedikleri zaman ikisini de misâfir etmekten kaçınmışlardı.

Bunun sebebi, ikisinin de üstündekiler fukâra elbisesi idi. Oysa o beldenin yemeklerinden yiyebilmek meliklere ve emirlere mahsûstur.

Bundan başka bu beldenin ahâlisini bu denizde seyir ve sefere âşık ve düşkün gördüm.

Hepsinin kalbinde bu muhabbet mevcûttur. Hattâ her sene başındaki o gün onların bayramıdır.

O gün bu beldenin ahâlisi bir araya gelerek renkleri yeşil, kırmızı, sarı ve daha başka türlü renklerde olan binek atları üzerine binerek kendilerini bindikleri hayvana bağlarlar ve aynı şekilde atın gözlerini de bağlayarak o denize yaklaşırlar.

Kimin atı, gözü bağlı olduğu halde denize girerse o at da, üstüne binen de helâk olur.

Yok eğer bindiği at, deniz kenarına varınca denize girmeyip geri dönerse, o kimse diri olarak geri döner.

Bununla birlikte diri olarak geri dönen o şahıs kendisini reddolunmuş utangaç ve uzakta kalmış ve tard edilmiş sayar.

Gelecek sene başka bir binek tedârik ederek, bütün sene besleyip yiyeceğin özen gösterdiği o atla yine o denize doğru aynı şekilde atı ile yürümeyi icrâ ederek o denizde boğulup ölünceye kadar uğraşır.

Bu deniz kıyısındaki beldede bulunan ahâli, ölmek için aşka mübtelâdır.

Bunlar o denize tıpkı pervânenin lambanın nûruna hücûm etmesi gibi hücûm ederek, o denizde fânî olmak sûretiyle helâk olmaya iştiyâklidirler.

Yedinci Deniz; Kapkara denize gelince:

Bunun ne sâkinleri bilinir, ne de balıkları bilinir. Buraya ulaşmak imkân dairesinde değildir. Çünkü bu deniz tavırların, sarmaların, devirlerin ötesinde olup, devrelerin nihâyetidir.

Bunun acâîblikleri için bir nihâyet, garîblikleri için son yoktur. Müddetler ondan yana kısa sayıldığı için çok uzundur. Acâîblikteki çokluğu düşünce üstü olduğu için, ulaşmak imkânsız olmuştur.

Bu, Zât denizidir. Sıfatların hepsi bu Zât denizinde hayrettedir.

Yok olan, mevcûd;

İsimlenmiş olan, olmayan;

Bilinen, bilinmeyen;

Hükmedilen, nakledilen;

Mühürlü olan, akledilen;

işte hepsi bu Zât denizinden ibârettir.

Bunun varlığı, yokluğu; yokluğu, mevcûdiyetidir. Bunun önceliği, sonralığı ihâta etmiş; bâtını, zâhirini toplamıştır. Onda bulunan şey, idrâk edilemez. Ya'nî hiç kimse bilmediği için istifâde etmeye kâdir olamaz. Bundan dolayı bu en büyük denize dalmaktan yana beyân dizginlerini geri çekmek mecbûriyetindeyiz.

Allah hakkı söyler, hakîkî yola hidâyet eder ve tevekkül ve i'timâd O'nadır.

Dinlerin Genel Hatları ve İbâdetlerin Sırları ve Bütün Hallerin ve Makâmların İncelikleri Hakkındadır

Aşağıdaki îzâhları dikkatle bil ki; Cenâb-ı Hak mevcûdların hepsini kendisine ibâdet için halk etmiştir. Mevcûdlar, bu bahsedilen ibâdet hikmeti üzerine meşgûl ve asâleten bunun için mahlûktur. Esâsen bu mevcûdlarda hiç bir şey yoktur ki, Cenâb-ı Hakk'a hâlleriyle, sözleriyle, fiilleriyle, belki zâtı ile, sıfâtları ile de ibâdet etmesin!

Bu mevcûdlarda bulunan her şey, Allah'a itaâtkârdır. Bunun delîli Kur'ân'da yere göğe hitâben Cenâb-ı Hakk'ın **"tav'an ev kerhen, kâletâ eteynâ tâiîn"** ya'nî **"İsteyerek veyâ istemeyerek geliniz. "Yer ve gök itaâtkâr olarak geldik" dediler"** (Fussilet; 41/11) buyurmasıdır. Bu âyet-i kerîmede göklerden ve yerden kasıt, onların sâkinlerinden başka bir şey değildir.

Bundan başka Cenâb-ı Hak, **"Ve mâ halaktul cinne vel inse illâ li ya'budûn"** ya'nî **"İns ve cinni ancak bana ibâdet etsinler diye halk ettim"** (Zâriyat; 51/56) buyurmuştur.

Aynı şekilde **"Her mevcûd ne için halk edilmişse, o şey kendisine kolaylaştırılmıştır"** hadîs-i şerifi de mevcûdların ibâdette olduklarına şâhiddir.

Cinlerin ve insanların Cenâb-ı Hakk'a ibâdet için halk edildikleri bu belirtilen delîllerden anlaşılmıştır. Bundan dolayı kendilerindeki yaratılma sebebi olan şey, kendilerine kolaylaştırılmıştır.

Şu halde onlar, zarûrî olarak Allah'ın tam kullarıdır. Şu kadar ki, ilâhî isimlerin ve sıfatların gereklerindeki ihtilâftan dolayı ibâdetlerde ihtilaf ortaya çıkmıştır.

Çünkü Cenâb-ı Hak, "Hâdî ya'nî Hidâyet Veren" ismiyle tecellî edici olduğu gibi "Mudill ya'nî Dalâlette Bırakan" ismiyle de tecellî edicidir. Cenâb-ı Hak, "Mün'im ya'nî Ni'met Veren" isminin eserinin açığa çıkışına muhabbet ettiği gibi, "Muntakim ya'nî İntikâm Alıcı" isminin eserinin açığa çıkışına da muhabbet eder.

Bu gerekliliğe dayalı olarak, ilâhî isimlerin ve sıfatların erbâbından ihtilâf ortaya çıktığı için insanların hallerinde de ihtilâf görülmüştür.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"Kânen nâsu ümmeten vâhideten fe beasallâhun nebiyyîne mübeşşirîne ve munzirîne"** ya'nî **"İnsanlar, "bir" ümmet idi. Sonra Allah müjdeleyici ve uyarıcı olarak nebîler gönderdi"** (Bakara; 2/213) buyurmuştur. Ya'nî "Hâdî ismi i'tibârı ile nebîlere tâbi' olan o yönle Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etsin ve nebîlere muhâlefet eden de Hakk'a Mudill ismiyle ibâdet etsin" demektir.

Bu hikmete dayanmaktadır ki, insanlar arasında ihtilâf ortaya çıkarak muhtelif din anlayışları ve çeşitli mezhebler ile insanlar arasında ihtilâf görülmüştür. Ve her sınıf, kendi bildiğini başkalarına nisbetle hatâ olduğu halde doğru olarak bilmiş ve bildiği yola gitmiştir.

Bundan şu sonuç çıkar ki, Cenâb-ı Hak her husûsda te'sir edici olan sıfatın gerektirdiği bakış açısından kendisine ibâdet edilmesi için, başkalarına nisbetle hatâ olan şeyi doğru gören sınıfa, o doğru görmeyi güzel göstermiştir.

İşte bu tetkik **“mâ min dâbbetin illâ huve âhızun bi nâsıyetihâ“** ya'nî **"Hareket eden hiç bir dabbe yoktur ki, Cenâb-ı Hak onun nâsiyesinden ya'nî alnından tutmamış olsun"** (Hûd; 11/56) âyetinin ma'nâsıdır.

Kısaca, bir fiili icrâ edenin fiilinde, hakîkatte fâil olan Cenâb-ı Hak olup, irâdesi ve murâdı ne ise o hâsıl olur demektir. Cenâb-ı Hakk'ın murâdı da sıfatlarının gerektirdiği şeyin aynıdır.

Cenâb-ı Hak mahlûklarına, isimlerinin ve sıfatlarının gerekleri yönüyle karşılık verir. Bundan dolayı bir kimsenin ilâhî rubûbiyyeti kabûl ve tasdîk etmesi, Hakk'a bir menfaât veremediği gibi inkârı da Hakk'a bir zarar veremez. Belki Cenâb-ı Hak mahlûkların hakedişlerine göre tasarruf eder. Mahlûkların hakedişi dediğimiz, ilâhi kemâl için lâyık olan ne ise, ibâdetlerin ona göre çeşitlenmesidir.

Özetle, mevcûdlarda Hakk'a ibâdet etmeyen ve itaâtkâr olmayan hiç bir mevcud yoktur.Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı Azîm'inde **“ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî ve lâkin lâ tefkahûne tesbîhahüm“** ya'nî **“Mevcûdlardan O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur. Fakat siz o tesbîhi anlayamazsınız“** (İsrâ; 17/44) âyet-i kerîmesi de bu konudaki delîllerdendir.

Çünkü mevcûdların tesbîhinde muhâlefet, âsîlik, inkâr ve bunlara benzeyen tesbîhler de vardır. Bu sırrı her insan anlayamaz.

Bunun dışında bu âyeti celîlede olan **“lâ tefkahûne”** ya'nî **“ siz anlayamazsınız”** ifâdesindeki kaldırma, cümle üzerine olmuştur. Ondan anlaşılır ki, ba'zı insanların anlaması geçerlidir.

"Siz onların tesbîhlerini anlayamazsınız" demek, "hepiniz anlayamazsınız" demek değildir. Bundan da, ba'zı kimselerin anlamasına câiz olduğu anlaşılır.

Şurası da bilinsin ki; Cenâb-ı Hak bu varlığı vücûda getirdiği ve Âdem (a.s)'ı da cennetten indirdiğinde, Âdem (a.s)'ı indirmeden evvel velî olarak halk etmişti.

Âdem (a.s) yeryüzüne inince, Cenâb-ı Hak ona nebîlik ihsan etmiştir. Çünkü nebîlik şerîat ve teklîf getirmek demektir.

Dünyâ yurdu da teklîf yurdudur.

Âdem (a.s) dünyâya inmeden önce bulunduğu cennet böyle değildir. Âdem (a.s) orada sırf velâyetle hareket ediyordu. Cennette kerâmet ve müşâhede yurdundan ibâret olup bunlar da velâyetle yerine getirilen hükümlerdendir.

Ebû'l-beşer ya'nî beşerin babası Âdem (a.s) yeryüzüne indiğinde de, nesli meydâna gelinceye kadar da yine velî idi. Nesli meydana geldikten sonra Cenâb-ı Hak, Âdem (a.s)'ı nesline nebî olarak gönderdi.

Âdem (a.s) nesline lâzım gelen şeyleri öğretti ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine emrettiği şeyleri îzâh buyurdu. Âdem (a.s)'a indirilen âyetler bir çok sayfalardan ibârettir. Âdem (a.s) evladından bir kısmı, bu sayfalardan zorunlu olarak öğrendikleri hükümlere îmân ettiler. Çünkü bu sayfalardaki hükümleri, az bir aklı olan bir kimsenin reddetmesine imkân yoktur.

İşte bu îmân edenler, Âdem evlâdından Âdem'e tâbî' olanlardır.

Nefsin lezzetleriyle ve şehvete dönük hevesleriyle meşgûl olarak bu sayfalardaki hükümleri öğrenmekten yüz çevirerek hevâlarına tâbî' olanların, hallerinin netîcesi, dünyâya aldanarak gaflet karanlığına düşmekten ibâret oldu.

Netîcede bu gaflet onları, inkâra ve bu sayfaların hükümlerine îmân etmemeye sevk etti. İşte kâfirler bunlardır.

Âdem (a.s) vefât edince, nesli arasında ayrılık oluştu.

Bir kısmı, Âdem (a.s)'ın Cenâb-ı Hak indinde yakınlaşmış olduğuna îmân ettiler. O derecede ki, Âdem'in sıfatları üzerine taştan bir heykel yapmakla sûretini meydana getirmeye önem verdiler. Bundan maksatları hürmet ve saygı ile Hz. Âdem'e hizmet idi.

O heykeldeki şahıs sûretini müşâhedeye devâm ederek kalplerindeki muhabbetin nâmûsunu bu şekilde korumak istediler ve "bu şekilde hürmet, bizim için Cenâb-ı Hakk'a yakınlaşmaya vesîle olur" dediler.

Çünkü onlar biliyorlardı ki, Hz. Âdem'e hayâtta olduğu halindeki hizmet, Cenâb-ı Hakk'a yakınlaşmaya vâsıta idi. Âdem'in şahsına vefâtından sonra da bu şekilde hizmet etmek, bu yakınlaşmayı sağlar, zannettiler.

Âdem neslinden inançları bu îzâh edilen kısmın içindeki bir sınıf da hürmette dalâlete düştüler. Doğrudan doğruya sûretin kendisine ibâdete başladılar.

"Putlara tapıcılar" denilen bunlardır.

Yine bunlardan bir sınıf da akılsal kıyâsa mürâcaatla, putlara tapmayı değersiz göstermeye kalkışarak "putlara ibâdet etmekten ise, tabîatı oluşturan dört unsura ibâdet etmek daha iyidir" dediler. Onların fikrine göre bu dört unsur varlığın aslı olup, âlem sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve rutûbetten oluşmuştur. Bundan dolayı asıl olana ibâdet etmenin fer'e ibâdetten daha iyi olması şeklini tercîh ettiler. Putlar, ibâdet eden kimsenin fer'idir. Çünkü putları yontup meydana getiren, o ibâdet eden kimsedir. Bundan dolayı ibâdet eden, o putların aslıdır. Kısaca, tabîatlara ibâdet daha tercih edilir; demişlerdir.

İşte "tabiiyyûn ya'nî maddeciler" denilen de bunlardan ibârettir.

Daha sonra bir sınıf da yedi yıldıza ibâdet etme zannına kapıldılar. Bunlar "sıcaklık, soğukluk, kuruluk, rutûbet kendi zâtında tercîh ile hareketi olan bir şey değildir. Onlara ibâdette fayda yoktur.

Satürn, Jüpiter, Mars, Güneş, Venüs, Merkür ve Ay'dan ibâret olan yedi yıldıza ibâdet daha iyidir" dediler. Bu yedi yıldızdan her biri kendi başına harekete, feleğinde seyre, dönmeye sâhiptir; ba'zen menfaât, ba'zen zararlar olmak üzere vücûd bunların te'sîr edici hareketi olup o yönle hareket eder.

Bu şekilde tasarrufu olan şeye ibâdet etmek daha iyidir" diyerek bu yedi yıldıza ibâdet ettiler.

Felsefeciler denilen de bunlardır.

Diğer bir sınıf da nûr ile zulmete ya'nî karanlığa ibâdet etme zannına kapıldılar. Bunların fikrince nûru ibâdete tahsîs etmek, ikinci bir yönü daraltmaktan başka bir şey değildir. Çünkü mevcûd, nûr ve karanlık ile sınırlandırılmıştır. Bundan dolayı nûr ile karanlığa ibâdet etmek daha iyidir; diyerek hiç bir yıldıza tahsîs etmeksizin mutlak tasavvur i'tibârı ile nûra, aynı şekilde mutlak tasavvur i'tibârı ile zulmete ya'nî karanlığa ibâdet ettiler ve ışığa "Yezdân" ve zulmete ya'nî karanlığa "Ehrimân" dediler.

"Seneviyye" denilen sınıf da bunlardır.

Başka bir sınıf da ateşe ibâdet etme zannına kapıldılar. Bunlar derler ki, "Hayatın esâsı vücûdun normal ısısı üzerine tesîs edilmiştir. Vücûdun normal ısısı ise, zihinde ma'nâdan ibârettir. Bu ma'nânın varlıksal sûreti ise, ateşten ibârettir. Bundan dolayı vücûdun tek başına aslı ateştir."

Bu sınıf da, bu fikirle ateşe taparlar.

"Mecûsiyye" denilen sınıf da bunlardan ibarettir.

Başka bir sınıf da esâsında ibâdeti terk zannına kapıldılar. Bunların kapıldıkları zanları aşağıda îzâh edildiği gibidir.

İbâdet hiç bir fayda ifâde etmez. İlâhî fıtratın esâsının bakış açısından yaratılışın gereği ne ise, dehr ya'nî hâdiselerin zamânı o sûretle gerçekleşen şeyi göstermektedir. Bundan dolayı ortada içindeki mevcûdu dışarıya atan rahimlerden ve dışarıdaki mevcûdu içinde tutan yerden başka bir şey yoktur.

İşte "Dehriyyûn" denilen sınıf da bunlardır.

Bunlara "melâhide ya'nî dinsizler" de denilir.

Kitâb ehline gelince: Bunlar da fırka fırkadır.

1- Berâhimiyye: Bunlar, Hz. İbrâhim dîni üzerine oldukları ve Hz. İbrâhim neslinden bulundukları zannına kapılırlar. Bunların kendilerine mahsûs ibâdeti vardır.

2- Yehûd: Bunlar, Mûseviyyedir.

3- Nasârâ: Bunlar, Îseviyyedirler.

4- Müslümanlar: Bunlar, Muhammedîdirler; ya'nî biziz.

Bu sayılanlar on fırkadan ibâret olup muhtelif din anlayışlarının asılları, bunlardır. Muhtelif din anlayışlarındaki ihtilâflara gelince; bu ihtilâfların çokluğunun sonu yoktur. Bununla beraber hepsi bu bahsedilen on fırkadan dallanıp budaklanmıştır.

1- Kâfirler,

2- Tabiiyyûn ya'nî maddeciler,

3- Felsefeciler,

4- Seneviyye,

5- Mecûsiyye,

6- Dehriyye,

7- Berâhimiyye,

8- Yehûd,

9- Nasâra,

10- Müslümanlar

Bu on fırkadan hiç bir sınıf yoktur ki, Cenâb- ı Hak onlardan bir kısmını cennet, bir kısmını da cehennem için yaratmış olmasın.

Geçmiş zamanlardaki kâfirlere bir bak! O zamanın peygamberinin dâveti kendilerine ulaşmadığı yerlerde bulundukları halde, onlar yine de ikiye ayrılmışlardır. Bir kısmı, hayır işlemişler; Allah onları cennetle mükâfâtlandırmıştır. Bir kısmı, şer işlemişlerdir; Allah onlara cehennemle azâb eder.

Kitap ehli de böyledir. Onlarda hayır denilen şey, şerîatlerin inmesinden önce kalplerin kabûl ettiği, nefslerin sevdiği, rûhların lezzet kazandığı şeylerden ibârettir. Şerîatlerin inmesinden sonra hayır, Allah'ın kullarının Cenâb-ı Hakk'a bu şerîat emirleri gereğince ibâdet ettikleri şeyden ibarettir.

Onlarda şer ise şerîatlerin inmesinden önce, kalplerin reddederek fenâ gördüğü ve nefslerin kerîh gördüğü ve rûhların elemine sebeb olan şeylerden ibarettir. Şerîatlerin inmesinden sonra şer, Cenâb-ı Hakk'ın ibâdetini yasakladığı şeylerdir.

Bu sayılan sınıfların hepsi lâyık olduğu şekilde Cenâb-ı Hakk'a ibâdettedirler. Çünkü Cenâb-ı Hak, onları onlar için değil, belki kendisi için yaratmıştır. Bundan dolayı onlar, hakedici olduğu şekilde Cenâb-ı Hakk'ındır.

Bundan başka Hak Subhânehu ve Teâlâ hazretleri bu milletlerden isimlerinin ve sıfatlarının hakîkatlerini açığa çıkarmıştır. Bundan dolayı hepsinde bi-zâtihî tecellî eden Cenâb-ı Hak'tır. İşte bu şekilde bahsedilen sınıfların hepsi, Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etmiştir.

1- Kâfirler:

Bunlar, Cenâb-ı Hakk'a bizzât ibâdet ederler. Çünkü Cenâb-ı Hak bütün mevcûdların hakîkatidir. Kâfirler de mevcûdlardandır. Cenâb-ı Hak, onların da hakîkatidir.

Bundan dolayı kâfirler, Cenab-ı Hak kendilerinin hakîkati olduğu için O'nun kendilerine Rab olmasını örtmüşlerdir. Onlar "Hak bizim hakîkatimizdir. Hakk'ın ise Rabb'i yoktur. Belki Hak, mutlak Rabb'dan ibârettir" diyerek Hakk'ın "ayn"ı olan zâtlarının gereği bakış açısından Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etmişlerdir.

Kâfirlerden putlara ibâdet edenlere gelince:

Bunlar derler ki, "Cenâb-ı Hakk'ın kemâliyle berâber dâhil olma ve birleşme olmaksızın vücûd zerrelerinden her bir zerrede varlığın sırrı âşikârdır."

Bu sırra bakarak Hak Teâlâ onların ibâdet ettikleri putların hakîkati olur.

Bundan dolayı onlar da Allah'dan başkasına ibâdet etmemişlerdir.

Cenâb-ı Hakk'ın ibâdet edilen putların bu hakîkati bilmesine de ihtiyâcı yoktur. Onların niyetlerine de muhtâç değildir. Çünkü hakîkatlerin, örtülmüşlük perdesinde devâmı ne kadar uzun olursa olsun, elbette o hakîkatler için bir gün işin hakîkati yönüyle açığa çıkması kaçınılmazdır.

İşte putlara ibâdet edenlerin kendi nefslerinde Hakk'a tâbi' olmalarının sırrı budur. Çünkü putlara ibâdet edenlerin kalpleri şehâdet etmiştir ki, hayır bu yönde harekettedir. Bundan dolayı onlarm inançları, bu hakîkat üzerine düğümlenmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın ise meşhûr hadîs-i şerîfin belirttiği şekilde kulunun kendine zannı ne ise, orada olduğu ma'lûmdur. Resûlullah (s.a.v) de **"Müftîler sana başka fetvâ verirseler de, sen fetvâyı kendi kalbinden al"** buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîf kalbin genele dönük te'vîli üzerine söylenmiştir.

Mes'elenin özele dönük yönünü düşünmek gerekirse; her kalb, lâyık olduğu şekilde fetvâ alamadığı gibi, her kalp de doğru olan şeyi fetvâ olarak veremez. Bundan dolayı bu hadîs-i şerîfde kastedilen kalbler, ba'zı kalblerdir, kalblerin hepsi değildir.

Bu ise, putlara ibâdet edenlerdeki işin hakîkatine göre olan inanca âit incelik üzerine ibâdet fiilini yerine getirdikleri için âhirette bu bahsedilen kendi yolları üzerine işin hakîkatinin açığa çıkmasına sebep olur.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"küllü hizbin bimâ ledeyhim ferihûn"** ya'nî **"Her hizib, kendilerinde olanla ferâhlananlardır"** (Mü'minûn; 23/53) buyurmuştur.

Bu dünyâda da böyledir âhirette de; çünkü **"ferihûn"** kelimesi, sıfattan isimdir. İsim ise, isimlendirilenden ayrılmaz. Cenâb-ı Hak onları **"ferihûn"** ile isimlendirerek onları bu sıfatla vasıflandırmıştır. Vasıf ise, mevsûfa ya'nî vasıflanana aykırı değildir.

Cenâb-ı Hak **"feraha küllü hizbin bimâ ledeyhim"** ya'nî **"Her hizib, kendilerinde olanla ferâhlananlar idi"** şeklinde geçmiş zaman fiil kipiyle buyurmuş olsa, veyâhut geniş zaman kipiyle **"yefrahu"** ya'nî **"ferahlayacaklar"** buyurmuş olsaydı, mes'ele bu izâh ettiğimiz şekilde olmazdı.

Çünkü her iki durumda da fiil, kesintiyi gerektirir. Ama isim, devâm ve süreklilik içindir. Bundan dolayı onlar dünyâda fiilleriyle, âhirette hâlleriyle ferahtadırlar.

Özetle, kendilerindeki ferâh devamlıdır. O derecede ki, dünyâya tekrâr geri iâde edilseler, âhirette kendilerinde oluşacak vâkıf oluştan sonra dahi yine yasaklandıkları şeye elbette geri dönerlerdi.

Âhirette vâkıf olduktan sonra azâba tutulmuşlarsa da, netîcede yine o azâbı lezzetlerinin latîfliğinde bulmuşlardır. Azâbda kalmalarının sebebi budur.

Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin gereğindendir ki, bir kulunu âhirette bir azâb ile azâblandırmayı murâd ettiği zaman, o kimse için bu azâbda ona tabii gelecek bir lezzet îcâd eder. Azâb çeken kimsenin bedeni, o kendisine tabii gelen lezzete âşık olur.

Bundaki hikmet şudur ki; bu şekilde azâba tutulmuş olduğu için, Cenâb-ı Hakk'a ilticâ etmesi ve azâbdan yana O'na sığınması geçerli olmaz. O lezzet kendinde mevcûd oldukça, o azâbda devamlı olarak kalır.

Cenâb-ı Hak azâbın hafiflemesini murâd edince, o lezzeti ondan giderir, azâbta olan kimse de ilâhî rahmete ilticâ etmek zorunda kalır. Cenâb- ı Hakk'ın yüce şânı duâ etmek zorunda kalanın duâsını kabûl etmektir.

Bu zorunluluk oluşunca, Cenâb-ı Hakk'a ilticâ etmek ve azâbdan yana O'na sığınmak geçerli olup, Cenâb-ı Hak da onun ilticâ etmesini ve sığınmasını kabûl eder.

Bu bahsettiğimiz îzâhlara göre kâfirlerin Cenâb-ı Hakk'a ibâdeti, zâtî ibâdettir.

Bu zâtî ibâdet, her ne kadar onları saâdete ulaştırır ise de, bu ibâdet, dalâlet yoludur.

Çünkü bu saâdetin oluşması uzaktan gelmiştir.

Çünkü o saâdet sahibi, fiilleriyle, sözleriyle beşerî gereklilikler üzerine dünyâda iken tabîatın ateşsel tabakalarına ne kadar dalmış ise, onunla doğru orantılı olarak âhirette de cehennem tabakalarının hepsine daldıktan sonra kendisine hakîkatler açılmıştır.

Bu açıkladığımız şekil yönüyle azâbını çektikten sonra yolunu Hakk'a doğru çevirmiştir.

Bu ise, uzaktan kendisine seslenilmesinden başka bir şey değildir.

Bundan dolayı ilâhî saâdete ulaşmaları, birinci derecede saâdete nâil oldukları için kendilerine yakından seslenilen mukarrabînin kurtuluşa nâil olması gibi değildir.

Onların durumu bu açıklanan şekilde devrelerden geçtikten sonra olduğu için uzaktan kendilerine seslenilmiş demektir.

Bunu anla!

2- Tabiiyyûn ya'nî maddeciler:

Bunlar, Cenâb-ı Hakk'a dört sıfatını dikkate alarak ibâdet etmişlerdir. Çünkü hayât, ilim, kudret ve irâdeden ibâret olan dört ilâhî sıfat vücûd bînâsının aslıdır.

Sıcaklık, soğukluk, rutûbet ve kuruluk da varlıklar âleminde bu sayılan dört sıfatın görünme yeridir.

- Rutûbet, hayâtın;

- Soğukluk, ilmin;

- Sıcaklık, irâdenin;

- Kuruluk, kudretin görünme yerleri olup bu görünme yerlerinin hakîkati de bu vasıflar ile vasıflanmış olan Hakk'ın zâtıdır.

Tabiiyyûnun rûhî basîretleri, bahsedilen bu görünme yerlerinde mevcûd olan ilâhî latîfeye ve sayılan bu ilâhî dört vasfın eserlerini muâyeneye ve bunların varlıklar âleminde sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve rutûbet şekillerinde açığa çıkmasına bağlandığı için, ilâhî isti'dâd bakış açısından bu sayılan sıfatların ma'nâlarının, kâbiliyetlerinin bu sûretle de görünmesi hakîkatini idrâk etmişlerdir.

İstersen burada "bahsedilen sıfatların ma'nâları" demeyip de " hâricî kalıpların rûhudur" de; veyâhud "bu görünme yerlerinin zâhirleridir" de.

İşte anlatılan bu inceliğe dayalı olarak bu tabîatlara, açıklanan sırdan dolayı tabiiyyûn ibâdet etmiştir. Tabiiyyûndan ba'zıları bu hakikate vâkıftır, ba'zıları da bu hakikatten gâfil ve câhildir. Dâimâ âlim olan önden gider, câhil olan da ona katılır.

Özetle, Tabiiyyûn Cenâb-ı Hakk'a ilâhî sıfatlar noktasından ibâdet etmişlerdir. Ve onların hallerinin netîcesi de saâdete döner. Bunlar da tıpkı bundan evvelki putlara ibâdet edenler hakkında açıklandığı şekilde, kendilerine hikmet sebebi olan hakîkatlerin açığa çıkmasıyla saâdetli olurlar.

3- Felsefecilere gelince:

Bunlar Cenâb-ı Hakk'a ilâhî isimleri bakış açısından ibâdet etmişlerdir. Çünkü yıldızlar, ilâhî isimlerin görünme yerleri olup Cenâb-ı Hak ise zâtıyla o görünme yerlerinin hakîkatidir. Şöyle ki;

Güneş, "Allah" isminin görünme yeridir. Çünkü nurûyla gezegenlerin hepsine yardım eden güneştir. "Allah" ismi de tıpkı böyledir. Çünkü ilâhî isimlerin hepsinin hakîkatleri, "Allah" isminden yardım alır.

Ay, "Rahmân" isminin görünme yeridir. Çünkü Ay güneşin nûrunu taşıyan mükemmel bir gök cismidir. Tıpkı "Rahmân" ismi de "Allah" isminin kapsadığı isimler içinde, mertebe i'tibârı ile bütün isimlerden a'lâdır. Bunun îzâhı, daha önce ilgili bölümde yapılmıştı.

Jüpiter gezegeni, "Rab" isminin görünme yeridir. Çünkü Jüpiter gökte en çok mes'ûd olan ve saâdet veren gezegendir. Nitekim Rab ismi de merbûbu ya'nî bir Rabb'i olanı gerektiriği için kibriyânın kemâline kapsam olması i'tibârı ile isimlerin mertebeleri içinde en özel mertebesi olan bir isimdir.

Satürn gezegeni, "vâhidiyyetin ya'nî birlikselliğin" görünme yeridir. Çünkü feleklerin hepsi, onun ihâtası altındadır. Nitekim Vâhid ismine nisbetle de ilâhî isimlerin ve sıfatların hepsi Vâhid isminin altındadır.

Mars, "Kudret"in görünme yeridir. Çünkü Mars kahırsal fiillere tahsîs edilmiş olan bir gezegendir.

Venüs, "İrâde"nin görünme yeridir. Çünkü Venüs, kendi aslında değişimi serîdir. Hak da böyledir; her an bir şeyi murâd eder.

Merkür, İlmin görünme yeridir. Çünkü Merkür, gökte "Kâtib" ismiyle tanınmıştır.

Geriye kalan diğer bilinen gezegenler, sayım dâiresine dâhil olan güzel isimlerin görünme yerleridir. Geriye kalan gezegenlerden bilinmeyen gezegen ve yıldızlar da sayım dâiresine dâhil olmayan ilâhî isimlerin görünme yerleridir.

Felsefecilerin rûhları, kendilerinde mevcûd olan ilâhî fıtrattaki idrâk isti'dâdı bakış açısından bu sırların zevkini tadınca, her bir gezegende mevcûd olan ilâhî latîfeye bakarak bu bahsettiğimiz gezegenlere ve yıldızlara ibâdet ettiler.

Cenâb-ı Hak, o gezegenlerin ve yıldızların hakîkati olduğu için bizzât ma'bûd olması gerekmiştir. İşte bu sır içinde Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etmişlerdir.

Âdemoğlu yâhud hayvanâttan diğerleri olsun, bu mevcûdda hiç bir şey yoktur ki, O'na ibâdet etmiş olmasın. Örneğin bukalemun güneşe ibâdet eder. Pislik böceği, fenâ kokuya ibâdet eder. Hayvanât türlerinden diğerleri de her biri, bir şeye ibâdet eder.

Kısaca, vücûdda hiç bir hayvan yoktur ki, Allah'a ibâdet etmesin. Bu ibâdet de ya bir görünme yeri, ya bir sonradan olan şey ile kayıtlamak sûretiyle olur yahûd mutlaklıkla olur. Cenâb-ı Hakk'a mutlaklıkla ibâdet eden ancak tevhîd ehlidir; kayıtlama sûretiyle ibâdet eden ise müşriktir. Bununla birlikte hepsi işin hakîkatine göre Allah'ın kullarıdır. Çünkü o görünme yerlerinde mevcûd olan, Hakk'ın vücûdudur.

Cenâb-ı Hak, zâtı bakış açısından her hangi şeyde zâhir olursa, o şeye ibâdet olunması gerekmiştir. Hak da vücûdun zerrelerinin hepsinde zâhîrdir.

İnsanlardan ba'zıları, âlemin aslı olan tabîatlara ibâdet etmiş; ba'zıları, gezegenlere ve yıldızlara; ba'zıları, mâdenlere; ba'zıları da ateşe ibâdet etmiştir. Özetle vücûdda mevcûd olan bir şey yoktur ki; bu âlemde bir şeye ibâdet etmiş olmasın.

Sâdece Muhammedîler Cenâb-ı Hakk'a ibâdeti mutlak sûrette yaparak, sonradan olan parçalardan hiç bir şey ile kayıtlamamışlar ve bütün mevcûdlara kapsam oluşu i'tibârı ile, Cenâb-ı Hakk'a ibâdet etmişlerdir.

Böylece Muhammedîlerin ibâdeti, pek nezihdir. Çünkü ibâdetleri, bâtına veyâhud zâhire nisbetle bir yöne bağlı olup bir diğer yönü terk etmek şeklinde değildir. Bundan dolayı Muhammedîlerin yolu, Cenab-ı Hakk'ın zâtına giden yoldur.

Bunun içindir ki, Cenâb-ı Hakk'a kurbiyyet denilen ilk derecede kurtuluşa nâil olmuşlardır.

Bundan dolayı **"yunâdil munâdi min mekânin karîb"** ya'nî **"onlara yakın mekândan seslenilmiştir"** (Kâf; 50/41) âyetindeki işâret Muhammedîleredir.

Cenab-ı Hakk'a bir yönle kayıtlayarak ve tabîatlara, gök cisimlerine, putlara ve daha başkaları gibi görünme yerlerindeki tecellîsini düşünerek ibâdet edenler böyle değildir. Onlar **"ulâike yunâdevne min mekânin baîd"** ya'nî **"işte onlar uzak bir yerden seslenilenlerdir"** (Fussilet; 41/44) âyetinin işâretinin kapsamı altındadırlar.

Çünkü bu yapılan îzâh yönüyle kayıtlamaya düşenler, ancak kendilerinin ibâdet ettikleri görünme yeri yönünden Hakk'a dönerler.

Hak onlar için başka bir görünme yerinde açığa çıkmaz. İbâdetlerine vesîle olan bu hâl, uzaklığın aynından başka bir şey değildir.

Kendilerine o uzak mekândan seslenilmiştir.

Ama kastedilen menzile ulaştıktan sonra kendilerine yakından seslenilenler de, uzaktan seslenilenler de aynı seviyede ve birlikte olurlar.

Bu sırrı anla!

4- Seneviyyeye gelince:

Bunlar, Cenâb-ı Allah'a nefsinin bakış açısından ibâdet etmişlerdir.

Çünkü Allahu Teâlâ, nefsiyle bütün zıtları toplamıştır. Bundan dolayı Hakk'a dönük mertebelere ve halka dönük mertebelere kapsamdır.

İki hüküm ile iki vasıfda ve iki nitelik ile iki yurtta ya'nî dünyâda ve âhirette zâhir olan, O'dur. Bir şey ki, Hakk'a dönük hakîkate mensûbdur, o şey nûrlarda zâhirdir. Bir şey ki, halka dönük hakîkate mensûbdur, o da zulmetten ya'nî karanlıktan ibârettir.

Seneviyyenin nûra ve karanlığa ibâdetleri bu ilâhî sırdan dolayıdır. O ilâhî sır iki vasfı, iki zıddı, iki i'tibârı, iki hükmü toplamıştır. Ne şekilde istersen öyle söyle, çünkü Cenâb-ı Allah, o söylenen şeyi ve onun zıddını toplamıştır.

İşte Seneviyye Cenâb-ı Allah'ın nefsine nisbetle gerektirdiği şeyden dolayı bu ilâhî latîfe düşüncesinin bakış açısından ibâdet etmişlerdir.

Kısaca, Hak ile de, halk ile de isimlendirilmiş olan O'dur. Zulmet ya'nî karanlık da O'dur, nûr da O'dur.

5- Mecûsiyyeye gelince:

Bunlar, Cenâb-ı Hakk'a ahadiyyet bakış açısından ibâdet etmişlerdir. Ahadiyyet mertebelerin, isimlerin, sıfatların hepsini fânî ettiği gibi aynı şekilde ateş de unsurlar içinde en kuvvetli bir unsur ve mertebesi yüksek bir mevcûddur.

Çünkü ateş, tabîatlardan hangi tabîata karşılık durursa, o şeyi fânî der. Hangi tabîata yaklaşırsa, o şey ateşin üstün gelici kuvvetinden dolayı ateşe döner.

Ahadiyyet de böyledir. Ona hangi isim, hangi vasıf karşılık durursa derhâl eriyip yok olarak ahadiyyetin kapsamı altına girer.

İşte bu latîfeden dolayı Mecûsiyye, ateşe ibâdet etmişlerdir. Ateşin hakîkati de Allahu Teâlâ' ın zâtından başka bir şey değildir.

Şimdi bilinsin ki;

Heyûlâ, ateş, su, havâ ve topraktan ibâret olan dört tabîat rükûnlarından her hangi bir rükûnda açığa çıkmazdan evvel, hangi tabîat rüknûnu isterse onunla sûretlenebilir.

Ancak tabîat rükûnlarından bir rükûnde açığa çıkışından sonra, sûretlenmiş olduğu o sûreti kendinden atarak başka bir sûretin elbisesiyle giyinmesi mümkün değildir.

Vâhidiyyete ya'nî birlikselliğe nazaran ilâhî isimler ve sıfatlar da böyledir.

Bunlardan her birisinin ikinci ma'nâsı vardır. Meselâ "Mün'im ya'nî Ni'met Verici", "Muntakim ya'ni İntikâm Alıcı"dan ibârettir.

Fakat ilâhî mertebede isimler açığa çıktıktan sonra, her isim ancak hakîkatinin gerektirdiği şeyi ifâde eder.

Bu bakış açısından Muntakim'in aynı olan Mün'im, Muntakim'in zıddı olur.

Ateş de tabîatlarda isimlerdeki vahidiyyet ya'nî birliksellik görünme yeridir.

Mecûsiye sınıfına mensûb olanların rûhî koku alma kuvvesi bu miskin kokusunu duyunca, bu kokudan başkasını koklamaya engel olan nezleye tutuldular.

Bundan dolayı ateşe ibâdet ettiler.

Oysa hakîkatte onların ibâdeti Vahîd-i Kahhâr'dan başkasına değildir.

6- Dehriyyeye gelince:

Bunlar, Cenâb-ı Hakk'a hüviyyeti bakış açısından ibâdet etmişlerdir.

Risâlet-meâb Efendimiz **"Dehre, yâni zamânâ sövmeyiniz. Çünkü dehr, Allah'dan başka bir şey değildir"** buyurmuştur.

7- Berâhime'ye gelince:

Bunlar, Cenâb-ı Hakk'a mutlak olarak ibâdet ederler. Ne bir nebîyi, ne de bir rasûlü düşünerek ibâdet etmezler.

Bunlar derler ki, bu mevcûdda hiç bir şey yoktur ki, Allah'ın mahlûku olmasın. Onlar, bu mevcûdlara bakarak Allah'ın vâhidiyyetini ya'nî birliğini kabûl ederler. Fakat nebîlerini ve rasûllerini, mutlak sûrette inkâr ettikleri için, bunların Hakk'a ibâdeti gönderilmezden önce peygamberlerin ibâdeti türündendir.

Bunlar İbrâhim (a.s)'ın evlâdından oldukları zannına kapılırlar. Ve kendilerinin yanında İbrâhim (a.s)'ın yazdığı bir kitâbın mevcûd olduğunu söylerler ve onların inancına göre o kitâbı İbrâhim (a.s) yazmıştır, Rabb'inin indinden gönderilmiş kitâp değildir, derler.

Bu kitâbta hakîkatler anlatılmıştır. Bu kitâp beş bölümdür. Dört bölümün okunması Berâhime'den olan her kişi için uygun görülmüştür. Beşinci bölümün okunması uygun bulunmaz. Bunu, içlerinden ancak özel kişiler bilebilirler. Çünkü beşinci bölümün meâli çok derindir. Hattâ berâhime arasında meşhûrdur ki, beşinci bölümüm okuyan kimse, her halde İslâm'a dâhil olur ve Muhammedî dîni kabûle mecbûr bulunur.

Bu sınıfı çoğunlukla, Hindistan beldelerindedir.

Bir takım insanlar vardır ki, Berâhime kıyâfetine girer ve Berâhime'den olduklarını iddiâ ederlerse de, hakîkatte onlardan değildir. Bu türden olanlar Berâhime arasında putlara ibâdetle tanınmıştır. Bunların içinde putlara ibâdet edenler Berâhime sınıfından sayılmazlar.

Yukarıdan beri anlatılan bu sınıflardan her birisi ibâdetlerinde kendi nefslerinden bir takım bid'atlar îcâd etmişlerdir. İşte bunların şekâvet sebebi olan, bu bid'atlerdir.

Bunların şekâveti, iş nihâyetinde saâdete dönmüş olsa da, kendilerinin düştüğü uzaklık çukuru onların şekâveti demektir.

Onlardan saâdetin gözükmesi, bu bahsedilen şekâvetin oluşmasından sonradır.

Bunu anla!

Amma velâkin hangi peygamber olursa olsun, onun tebliğ ettiği kânûn üzerine tâbi' olan ve o yolda ibâdet eden kimseler, asla şekâvete düşmezler.

Belki onların saâdeti dâimidir. Dereceli bir şekilde zuhûrunu gösterir.

Kitâp ehli ise, kendilerine peygamberleri tarafından teblîğ edilen ilâhî kelâmı değiştirdikleri ve kendilerinden araya bid'at karıştırdıkları için bu halleri kendilerinin şekâvet sebebi olmuştur.

Bundan dolayı kitâp ehlinden olanların şekâveti, ilâhî emirlere muhâlefetlerinin miktarıyla; saâdetleri de ilâhî emirlere uymalarının derecesiyle doğru orantılıdır.

Cenâb-ı Hak, hangi nebîyi veyâ rasûlu bir ümmete göndermiş ise, o nebînin ve o rasûlun risâletinde kendilerine tâbi' olanların saâdetini koymuştur.

Bu bir ilâhî kuraldır.

8 - Yehûd'a gelince:

Bunlar Cenab-ı Hakk'a, hak tevhîd ile ibâdet ederler. Bunların günde iki def'a namazı vardır. Namazın sırları inşaallah ileride özel bir bölümde gelecektir.

Yehûd sınıfı "Kennûre" günlerinde oruçla da Hakk'a ibâdet ederler. Kennûre, senenin başındaki onuncu gündür ki, âşûre günü olacaktır. Orucun sırlarına âit beyânlar da ileride gelecektir.

Yehûd sınıfı cumartesi günü i'tikâf ile de Hakk'a ibâdet ederler. Yehûda göre i'tikâfın sırrı, cumartesi günü evine mal sayılabilecek bir şey yâhûd yiyecek ve içecekten gerekli olan malzemeyi sokamadığı gibi çıkaramaz da. Cumartesi günü nikâh kıyamadıkları gibi, alış-veriş yapamazlar ve diğer antlaşmaları îfâ edemezler. Yalnız Cenâb-ı Hakk'a ibâdet için nefslerini serbest kılarlar.

İşte Yehûd'un i'tikâfı budur. Bunun delîli Tevrat'ta "Sen, kölen, câriyen cumartesi günü Allah içindir" ma'nâsına olan âyettir. Bunun içindir ki, Yâhûdî sınıfı cumartesi günü dünyevî işlere bağlı bir şey istemekten men' edilmişlerdir. Dünyâ işi ile ilgili fiiller, o gün onlara harâmdır.

Yâhûdî sınıfının cumartesi günü yiyeceği, cuma günü hazırladığı şeyden ibârettir. İ'tikâfın süresi, cuma günü güneşin batışından i'tibâren cumartesi günü güneşin sararması vaktine kadardır. Bu, bir büyük hikmettir ki Cenâb-ı Hak, gökleri ve yerleri altı günde halk etmiş ve halk etmeye de pazar günü başlamıştır.

Haftanın yedinci gününde arşın üzerine rahmânî istivâ vukû' bulmuştur. Bundan dolayı yedinci gün olan cumartesi günü, dünyevî işlerden ferâgat etme günüdür.

İşte Yehûd sınıfının cumartesi gününde ibâdet etmeleri, rahmânî istivânın bu bahsedilen günde oluşmasına işâret içindir. Bunu anla!

Biz Yehûd'un nebîlerinin meşrû' kıldığı yiyeceklerin ve içeceklerin sırrını ayrıntılı olarak anlatsak ve bayramlarının sırlarını îzâh etsek ve o bayramlarda nebîlerinin emrettiği şeyleri anlatmaya, onların ibâdetlerindeki ilâhî sırları izâh etmeye girişsek, sırlara vâkıf olmadaki kusurlardan dolayı bir takım câhillerin aldanmasına ve dinlerinden sapmaya vesîle olacakları korkusuna düşerdik.

Bunun için, kitâb ehlinin ibâdetlerindeki sırları açmaktan yana lisânımızı keserek, bundan daha faziletli olan ve ehl-i İslâm'ın ibâdetlerindeki sırlara da bağlı bulunan bahse dönüyoruz.

Çünkü ehl-i İslâm'ın ibâdeti bu farklı farklı olan ibâdetlerin hepsini toplamış olduğu gibi, Hz. Muhammed (s.a.v) ilâhî sırlardan hiç bir şey terk etmeyerek bize bildirmiştir.

Bundan dolayı dîni dinlerin en kâmili ve ümmeti ümmetlerin en hayırlısıdır.

9 - Nasârâ'ya gelince:

Geçmiş ümmetler içinde Hakk'a en yakın olan bunlardır.

Bunlar Muhammedîlerin altındadır. Bunun sebebi, bunlar, Cenâb-ı Hakk'ı talep ettiler ve Cenâb-ı Hakk'a Îsâ, Meryem ve Rûhul-kudsde tecellî edicidir diyerek ibâdet ettiler.

Bundan başka, bölünme olmadığına, ya'nî üç şahsiyyetin rûh yönünden başka başka olmadığına inandılar. Yine bundan başka, Îsâ'nın sonradan olma vücûdunun ilâhî kadîm vücûd olduğuna inandılar.

Bu inançlarının hepsi, Cenâb-ı İlâhî'ye lâyık teşbîh içinde tenzîhdir. Fakat Nasârâ ulûhiyyeti bu üç ile sınırladıkları için tevhîd ehli olanların derecesinden aşağı düştüler.

Şu kadar var ki, yine de Nasâra Muhammedîlere en yakın olan bir sınıftır. Bunun sebebi, Nasâra Cenâb-ı Hakk'ı insanda müşâhede etmişlerdir. Hakk'ı insanda müşâhede ise kemâldir. İnsanın diğer yerlerde, ya'nî diğer mahlûklarda Hakk'ı müşâhedesi noksandır.

Bundan dolayı Nasârâ'nın ulûhiyyeti, İseviyye hakîkatinde müşâhedeleri, onları işin nihâyetinde bir açılıma nâil eder ki, o açılım da onları Âdemoğlunun bir diğerinde bulunan her şeyi gösterecek şekilde karşılıklı aynalar gibi olduğunu bilmeye sevk eder.

Bu müşâhede ile Cenâb-ı Hakk'ı nefslerinde müşâhedeye nâil olarak Hakk'ı mutlaklık üzere tevhîde mazhar olurlar. Bu mazhar oluşla tevhîd ehli derecesine nakil olunurlar.

Lâkin Nasârâ'nın inançlarında sâbit olan kayıtlama ve sınırlama mes'elesinden dolayı tevhîd ehli derecesine intikalleri uzaklık sırâtından geçtikten sonra gerçekleşir.

Nâsâra'nın Cenâb-ı Hakk'a kırk dokuz gün oruçla ibâdeti vardır. Bu oruç pazar günü başlar, pazar günü biter.

Aradaki pazar günlerinde oruç tutmamak kendi peygamberleri tarafından mübâh kılındığı için, kırk dokuz gün oruç müddetinden sekiz pazar çıkarılınca oruç süreleri kırk bir günle sınırlı olur.

Oruçlarının özelliği şu şekildedir:

Bir ikindi vaktinden diğer ikindi vaktine kadar olan yirmi dört saatlik süre içinde yürmi üç saatte azık denilecek hiç bir şey yemezler.

Ancak geriye kalan bir saat içinde yerler, içerler. O oruç süresi sırasında şarâb içmek, su içmek, azık makâmından sayılamayacak meyvelerden yemek câizdir.

Bu bahsedilen her nüktenin altında ilâhî sırlardan bir sır vardır. Nasârâ'nın pazar günlerinde ve dokuzuncu gün olan bayramlarında i'tikâf ile ibâdeti de vardır.

Fakat biz bunların beyânı sadedinde değiliz. Onların ibâdetlerinin inceliklerinde çeşitli alâmetler ve muhtelif işâretler varsa da, biz onları anlatmaktan ve beyândan ferâgat ederek müslümanların ibâdetlerine âit daha mühim olan şeyleri anlatmaya başlıyoruz.

10 - Müslümanlara gelince:

Bilesin ki, müslümanlar, Cenâb- ı Hakk'ın **"Küntüm hayra ümmetin uhricet lin nâsi"** ya'nî **"Siz insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz"** (Âl-i İmrân; 3/110) âyet-i kerîmesinde haber verdiği şekildedir.

Çünkü nebîleri olan Hz. Muhammed (s.a.v), nebîlerin hayırlısıdır. Dîni de, diğer dinlerin en hayırlısıdır.

Hz. Muhammed (s.a.v)'in nebîliğinden ve risâletle gönderilmesinden sonra, diğer ümmetlerden Hz. Muhammed (s.a.v)'e muhâlefet eden her kim olursa olsun dalâlettedir, şakîdir, ateş ile azâb içindedirler. Cenâb-ı Hakk'ın haberleri de bu yönledir.

Hz. Muhammed (s.a.v)'e muhâlefet edenlerin rahmete nâil olabilmeleri ebedlerin ebedinden, ya'nî çok çok uzun müddetten sonradır.

Bunda da ilâhî rahmetin, ilâhî gazabı geçmesi sırrı vardır. Yoksa Hz. Muhammed (s.a.v)'in dînine tâbi' olmayanlar, ilâhî gazaba tutulmuş olanlar demektir. Çünkü o muhalefet edenleri, Cenâb-ı Hak kendi nefsine öyle bir yoldan dâvet etmiştir ki, o yol, şekâvet, gazab, elem, zahmet yoludur. Bundan dolayı muhâlefet edenlerin hepsi helâktedir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"Ve men yebtegi gayrel islâmi dînen fe len yukbele minhu, ve huve fîl âhireti minel hâsirîn"** ya'nî **"Her kim İslâm'dan başka bir din isterse, onun bu talebi makbûl değildir. Ve o kimse âhirette hüsrana uğrayanlardandır"** (Âl-i İmrân; 3/85) buyurmuştur.

İlâhî yakınlık derecesinden insanı aşağı düşürmek sûretiyle, saâdeti yitirten şeyden daha büyük hüsran olur mu?

Hz. Muhammed (s.a.v)'e muhâlefet eden kimselere uzaktan seslenilmiştir. Uzaktan seslenilmek ise, hüsrân ve şekâvet ve elîm azâbın aynıdır.

Uzaktan seslenilenlerin dînine önem verilmez. İsterse o muhalif dîne giren kimse zahmetten sonra saâdete ulaşmış olsa da. Çünkü dîni, şekâvet dînidir. Şekâvet dînine tâbi' oldukları için şekâvete düşmüş oldular.

Görmüyor musun? Dünyada isterse bir gün olsun türlü azâba tutulmuş olan bir kimseyi ki, onun azâbı, âhiret azâbına oranla hardal tânesi kadar veyahut daha küçük olduğu halde yine de o kimse o azâb ile şekâvete düşmüş demektir.

Ebedlerin ebedi cehennem ateşinde olan kimsenin halini artık sen düşün!

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da hak olan dîne muhâlefet edenlerin yer ve gök dâim oldukça azâbda devamlı kalacaklarını haber vermiştir. Onların o azâbdan rahmete intikâli yerin ve göğün zâil olmasından sonra olur.

Yer ve gök zâil olunca, onlar, bu geçirmiş oldukları devrenin sonunda her mevcûdda hakîkî başlangıç olan şeye geri dönerler.

O da Cenâb-ı Hak'tan başka bir şey değildir. Bu sırrı anla!

Müslümanların hepsi bahtiyardırlar. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v)'e tâbi' olmuşlardır. Bu konuda delîl, Arabî ile Hz. Resûlullah (s.a.v) arasında geçen karşılıklı konuşmadır. Arabî, Hz. Resûlullah (s.a.v)'e:

- "Ben helâli, helâl; harâmı, harâm bilip üzerime farz olan ilâhî emirleri yerine getirerek bunun üstüne hiç bir şey ilâve etmem ve hiç bir şey de eksiltmem" diyerek, "Bu ifâdeme göre ben cennete dâhil olur muyum?"

diye sormuştu. Hz. Resûlullah (s.a.v) ona:

- "Evet! dâhil olursun." dedi.

Ve bu "Evet! dâhil olursun" sözünü hiç bir şartla kayıtlamadı. Ve Arabînin bu amel ile cennete gireceğini mutlak olarak belirtti.

Şurasında da şüphe yoktur ki, cennete dâhil olan kimse, ilâhî yakınlık derecesinden ilk derece ile kurtuluşa nâil olmuştur. Çünkü Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"fe men zuhziha anin nâri ve udhılel cennete fe kad fâz"** ya'nî **"Ateşten uzaklaştırılarak cennete dâhil edilen kimse, kurtuluşa ermiştir"** (Âl-i İmrân; 3/185) buyurmuştur.

Bundan dolayı müslümanlar sırât-ı müstakîm üzerinedir. O da, saâdete zahmetsiz ulaştıran yoldan ibârettir.

Müslümanlardan tevhîd ehli olanlar, yâni tevhîdin hakîkatini bilenler sırâtullah üzerinedir. Bu sırât, sırat-ı müstakimden daha özel, daha fazîletlidir. Çünkü bu sırât, Cenâb-ı Hakk'ın nefsi ile nefsine gerçekleşen tecellîlerin çeşitlenmesinden ibârettir.

Sırât-ı müstakîm ise o tecellîlere yol açan tarîkten ibârettir. Bu kısa anlatıma bakarak müslümanlar tevhîd ehlidir. Ârif-i billâh olanlar, hakîkat ve tevhîd ehlidir. Bunlardan başkası genellikle müşriktir.

Bu müşrik olma husûsunda, yukarıda bahsettiğimiz dokuz milletin hepsi eşittir. Bundan dolayı müslümanlardan başka tevhîd ehli yoktur.

Bundan başka şunu da bilesin ki;

Müslümanların Cenab-ı Hakk'a ibâdeti, Hakk'ın "Rab" ismine göredir. Müslümanlar, ilâhî emirlere ve yasaklara uymuşlardır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın, nebîsi Hz. Muhammed (s.a.v) üzerine indirdiği ilk âyet, **"Ikra'bismi rabbikellezî halak"** ya'ni **"Oku! Rabb'inin ismiyle"** (Alak; 96/1) âyet-i kerîmesidir.

Bu âyette emirler, rubûbiyyete bitişiktir. Çünkü rubûbiyyet, emrin mahallidir. Bunun içindir ki, müslümanlar üzerine ibâdet farz olmuştur.

Çünkü merbubiyyet ya'nî Rabb'ı olmaklık, Rabb'a ibâdeti lüzûmlu kılan bir husûstur.

Bundan dolayı müslümanların avâmı, Cenab-ı Hakka, "Rab" ismi i'tibârı ile ibâdet edicidirler. Başka bir isim i'tibârı ile onların ibâdet etmesine imkân yoktur.

Ârif-i billâh olanlar böyle değildir. Onlar Cenâb-ı Hakk'a "Rahmân" ismi i'tibârı ile ibâdet ederler.

Çünkü bütün mevcûdlara sirâyet etmiş olan ilâhî vücûdun onların üstünde tecellîsi vardır. Onlar rahmeti düşünerek ve tetkîk ederek, rahmânî mertebe i'tibârı ile Cenâb-ı Hakk'a ibâdet ederler.

Evliyâdan tahkîk ehli olanlar böyle değildir. Onların ibâdeti ne "Rab", ne de "Rahmân" itibârı iledir. Belki onların Hakk'a ibâdeti, "Allah" ismi i'tibârı iledir.

Onlar vasıflanmış oldukları ilâhî isimlerin ve sıfatların hakedişine göre Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâ ederler. Çünkü hamd ve senânın hakîkati, hamd ve senâya vesîle olan isim ve sıfat ne ise onunla senin de vasıflanmış olmaklığın demektir. Bundan dolayı tahkîk ehli olanlar, Allah'ın kullarıdır; ârifler, Rahmân'ın kullarıdır; avâm müslümanlar, Rabb'ın kullarıdır.

Bu izâha göre;

- Tahkîk ehli olanların makâmı **"el-hamdu lillâh"**dır (Fâtiha; 1/1).

- Âriflerin makâmı, **"Er rahmânu alel arşistevâ; Lehu mâ fis semâvâti ve mâ fîl ardı ve mâ beynehumâ ve mâ tahtes serâ"** ya'nî **"Rahmân arş üzerine istivâ etti. Göklerde ve yerde ve her ikisinin arasında ve de nemli toprağın altında ne varsa O'nundur"** (Tâhâ; 20/5-6)

- Müslümanların avâmının makâmı **"Rabbenâ innenâ semi'nâ munâdiyen yunâdî lil îmâni en âminû bi rabbiküm fe âmennâ, rabbenâ fagfir lenâ zunûbenâ ve keffir annâ seyyiâtinâ ve teveffenâ meal ebrâr"** ya'nî **"Rabbi'miz! Biz, Rabb'inize îmân edin diye îmâna çağıranı işittik; biz de îmân ettik. Rabbi'miz! Günahlarımızı mağfiret et ve ört; bizi ebrâr ile berâber vefât ettir"** (Âl-i İmrân; 3/193)'tür.

"Müslümanların avâmı" ile ârif-i billâh olanların altında olan şâhidleri, sâlihleri, amel sâhibi âlimleri kastediyoruz. Çünkü bunlar, ilâhî yakınlık sâhiplerine nazaran "avâm" demektir.

İlâhî yakınlık sâhipleri o tahkîk ehli olanlardır ki, Allah bu mevcûdun esâsını onların üzerine binâ etmiş ve âlemler

feleğini onların nefsleri üstünde döndürmüştür. Onlar bu âlemde Hakk'ın nazar mahalli olan büyük zâtlardır. Belki bu mevcûdda Allah'ın mahalli onlardır.

Burada "mahal" tâbiriyle dâhil olma, benzetme, yön gibi şeyleri kastetmiyoruz. Belki bu ta'bîr ile tahkîk ehli olanların Hakk'ın zuhûr mahalli olduğunu bildirmek istiyoruz.

Çünkü Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının eserlerini açığa çıkarmak onlardadır ve onlar üzerinedir. Türlü sırlar ile muhâtab olan ve perdelerin arkası için seçilmiş bulunan, işte bu zâtlardır. Allah onları, dînin kâideleri, belki bütün dînlerin kâideleri kılmıştır. Çünkü dînlerin kâideleri, bunların ilâhî ârifliklerinin arzı üzerinde inşâ edilmiştir. Onların ârifliklerinin arzı öyle türlü latîflikler ve incelikler ile doludur ki, o latîflikleri ve incelikleri onlardan başkası bilemez.

Cenâb-ı Hakk'ın bunlara karşı olan kelâmı bir takım ibârelerdir. Hakîkatlere işâretler, o ibârelerdedir. İlâhî emirlerin ve halka dönük tâbirlerin rumûzu, o ilâhî kelâmda mevcûd olup ilâhî bilgilerin hâzineleri, o kelimelerdir.

Cenâb-ı Hak, bu tür er kişiler için ihsân buyurduğu ma'rifetlerle onları yücelikten yüceliğe; bir hazretten diğer bir hazrete; ilimden îyâna, yâni gaybden dışarıda gözle görülür olanlara; îyândan da tahakkuka nakleder.

Öyle bir derecede ki, ondan daha ötesi yoktur. Halkın tamâmı, bunlar için âlet gibidir.

Halk Cenâb-ı Hakk'ın bu sınıfa mülk olarak ihsân ettiği emânetlerin, taşıyıcılarıdır. Bu emânetleri halkın taşıması, mecazî bir şekildedir.

O emanetleri o yüce erlerin taşıması, Allah için hakîkattir.

Bu kudsî erler, dâima ilâhî kelâmın hitâb mahallidir, işâret yeridir, beyân tecellîgâhıdır.

Diğer insanlar, mecâz yoluyla onlara katılmıştır.

İlâhî kâfûr çeşmesinin sâfî suyundan içenler, bunlardır. Bunlardan başkaları da kâfûr çeşmesinden su içebilirlerse de, tamamıyla sâfî olmayıp, içenlerin kadehi ne kadar alırsa o kadar kâfûr suyundan karıştırılmak sûretiyle içerler.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"İnnel ebrâra yeşrebûne min ke'sin kâne mizâcuhâ kâfûrâ; Aynen yeşrebu bihâ ibâdullâhi yufeccirûnehâ tefcîrâ"** ya'nî **"Muhakkak ki ebrârdan olanlara bir kâseden su içirilir ki, onun mizâcı kâfûrdur; Allah'ın kulu olanlar ise o içtikleri pınarı alabildiğine akıtırlar"** (İnsân; 76/5-6) buyurmuştur.

Özetle, Allah'ın kulu olanlar hakîkaten Allah ile berâberdirler.

Ebrâr, mecâzen Allah ile berâberdirler.

Diğerleri de tâbi' olmak sûretiyle Allah ile berâberdirler.

Oysa hüküm, hakîkat üzerinedir ve bu anlatılanlarla birlikte bunların hepsi, lâyık olduğu şekilde Allah ile berâberdir.

Hepsi Allah'ın kullarıdır, hepsi Rahman'ın kullarıdır, hepsi Rabb'ın kullarıdır.

Bundan sonra, şunu da bilesin ki, Cenâb-ı Hak, Muhammed ümmetini yedi mertebe üzerine yapmıştır.

1-İslâm,

2-Îmân,

3-Salâh (sâlihlik),

4-İhsân,

5-Şehâdet,

6-Sıddıkiyet,

7-Kurbet (yakınlık).

Bu yedi mertebenin üstü, nebîlik mertebesinden başka bir şey değildir. Oysa onun kapısı da Hz. Muhammed (s.a.v) ile kapanmıştır.

1-İslâm;

İslâm beş asıl üzerine binâ edilmiştir.

- Şehâdet (Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden rasûlullah),

- Namaz kılmak,

- Zekât vermek,

- Oruç tutmak,

- Serveti ve gücü varsa Beytullâhu'l-harâmı ziyâret etmek; buna "hac" denilmiştir.

2-Îmân;

İki rükûn üzerine binâ edilmiştir.

- İlk rükûn; Cenâb-ı Hakk'ın birliğini, meleklerini, kitâplarını, âhiret gününü, ister hayra ister şerre âit olsun, her şeyin Cenâb-ı Hak tarafından takdîr edilmiş olduğunu kesin ve şüphesiz bir şekilde tasdîktir.

Bu kesin ve şüphesiz tasdîk kalbin sükûnetinden ibâret olup kendisine gaybdan haber verilen şeylerin tahakkukunu îmânı kabûl eder. Bu yakîn ya'nî kesinlik ve şüphesizlik, âdetâ insanın gözüyle dışarıda bir şey müşâhede ederek, o müşahedeye şek ve şüphenin karışmamasına benzer.

- İkinci rükûn, İslâm'ın binâ edilmesine esâs olan şeyleri işlemektir.

3-Salâh;

Bunun üç rüknu vardır.

- İslâm; Îmân; Korku ve ümîd şartıyla Cenâb-ı Hakk'a ibâdete devâm etmek.

4-İhsân;

Bunun dört rüknu vardır.

- İslâm; Îmân; Salâh; Yedi makâmda istikâmet. Bu yedi makâm ise, tevbe, inâbe, zühd, tevekkül, rızâ, tefvîz, bütün hallerde ihlâstır.

5-Şehâdet;

Beş rükûn üzerine binâ edilmiştir.

- İslâm; Îmân; Salâh; İhsân; İrâdedir.

İrâdenin üç şartı vardır.

- Muhabbeti gâyesiz ve karşılıksız, sâdece Cenâb-ı Hak için yapmak.

- Zayıflık ve usanç getirmeksizin zikre devam etmek.

- Nefse hiçbir ruhsat vermeden dâima azimetle muhâlefet etmektir.

6-Sıddıkiyet;

Altı rükûn üzerine binâ edilmiştir.

İslâm; Îmân; Salâh; İhsan; Şehâdet; altıncı rükûn ise ma'rifettir.

Ma'rifetin üç makâmı vardır.

- İlme'l-yakîn,

- Ayne'l-yakîn,

- Hakke'l-yakîn.

Her makâmın kendi cinsinden yedi şartı vardır.

- Fenâ;

- Bekâ;

- İsimler tecellîsi bakış açısından zâtı bilmek;

- Sıfatlar tecellisi baış açısından zâtı bilmek;

- Zâtı, zât bakış açısından bilmek;

- İsimleri ve sıfatları zât ile bilmek; İsimler ve sıfatlar ile vasıflanmış olmak.

7-Kurbet;

Yedi rükûn üzerine binâ edilmiştir.

İslâm; Îmân; Salâh; İhsân; Şehâdet; Sıddıkiyet; Yedinci rükûn velâyet-i kübrâ ya'nî büyük velâyettir. Büyük Velâyetin dört makâmı vardır.

Birincisi hullet makâmıdır. Bu İbrâhim (a.s)'ın makâmı olup buna dâhil olan her şeyden emîndir.

İkinci makâm: Hakk'a tam hubbiyyettir. Allah'ın Habîb'i denilen Hz. Muhammed (s.a.v)'e giydirilen hil'at kendisine o makâmda biçilmiştir.

Üçüncü makâm, hitâm makâmıdır. O bir makâmdır ki, "Livâu'l- hamd-ı Mu-hammedî" ya'nî "Muhammedî hamd sancağı" dikilmiştir.

Dördüncü makâm; ubûdiyyet makâmıdır. İşte Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk'ın **"Subhânellezî esrâ bi abdihî leylen"** ya'nî **"Subhân'dır o ki geceleyin o kulunu yürüttü"** (İsrâ; 17/1) âyetinde **"abdihî"** ya'nî **"o kulu"** olarak isimlendirdiği bu bahsettiğimiz ubûdiyettir.

Hz. Resûlullah (s.a.v) bu ubûdiyyet makâmında nebîliğe nâil olmuş ve halka rasûl olarak gönderilmiş ve bütün âlemlere rahmet olmuştur.

Evliyâdan tahkîk ehli olanlar için bu makâm tefekkür olunursa da, ilâhî kul ile isimlenmekten başka bir şey yoktur. Tahkîk ehli olanlar, Hz. Muhammed (s.a.v)'in halîfeleridir. Bu halîfelik onlar için her makâmda geçerlidir.

Yalnız aslî kemâlâtı i'tibârı ile Hz. Muhammed (s.a.v)'in ferd olarak tek başına bulunduğu makâm, bundan müstesnâdır.

Tahkîk ehli olanlardan birisi kısa keserse, yâni himmetini nefsine tahsis ederek halkı hidâyet etmek ile meşgûl olmazsa, Hz. Muhammed (s.a.v)'e nübüvvet makâmı i'tibârı ile vekîl olur.

Yok eğer şeyhlerden kâmillerin efendileri gibi halkı hidâyet ile de meşgûl olursa Hz. Muhammed (s.a.v)'e risâlet makamı i'tibârı ile vekîl olmuş olur.

Bu sınıftan yeryüzünde tek bir kimse de bulunursa, yine bu dîn zevâle uğramaz. Çünkü bu sınıf, Hz. Muhammed (s.a.v)'in halîfeleri olup çobanın koyunundan kurdu men' ettiği gibi, bunlar da dînden engelleri def' ederler.

Bu sınıf, Hz. Muhammed (s.a.v)'in ihvânı olup bunlar hakkında **"Ah, benden sonra gelecek ihvânıma mülâkî olsaydım, şevkim bunadır"** buyurmuştur.

Kısaca, bu sınıf, evliyânın nebîleridir. Bu tâbir ile ilâhî yakınlık nebîliğini ve hakîkati bildirmeyi ve ilâhî hükmü beyân etmeyi kast ediyoruz. Yoksa maksadımız şerîat getiren nebîlik değildir. Çünkü şerîat getiren nebîlik, Hz. Muhammed (s.a.v) ile kesilmiştir.

Özetin özeti, tahkîk ehli olarak ta'bîr ettiğimiz bu sınıf, vasıtasız olarak nebîlerin ilimlerinden haber verirler.

Şurasını da bilinsin ki;

Velâyet, Hakk'ın kulu üzerine isimlerinin ve sıfatlarının ilmen, aynen, hâlen, lezzeten, tasarrufan zuhûruyla velâyet etmesi demektir.

Velâyet nebîliği ise, Cenâb-ı Hakk'ın halkın işlerini ıslâh edecek şekilde kulun bakışını halka yöneltmesinden ibârettir. Bunda kulun güzel bir hâl ve kol kuvvetiyle vasıflanması şarttır. Hâl ve kol kuvvetiyle, halkı sâlihliğe çeker.

Bu türden olan kimse, Hz. Muhammed (s.a.v)'den önce bu şekilde halkı dâvet edenlerden ise o kimse rasûl olmuş demektir. Bu dâvet Hz. Muhammed (s.a.v) den sonra gerçekleşmişse o kimse, Hz. Muhammed (s.a.v)'in halîfesi demektir.

Şu kadar var ki, Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra gelen, da'vasıyla ve nefsiyle bağımsız olduğunu iddiâ edemez; o kimse, Hz.Muhammed (sav)'e tâbi'dir.

Bayezid-ı Bestâmî, Cüneyd-i Bağdadî, Şeyh Abdulkâdir Geylânî, Muhyiddîn İbn Arabî ve benzeri gibi sûfî efendilerinin hepsi bu türdendir. Ya'nî Hz. Muhammed (s.a.v)'e tâbi'lerdir.

Bu erlerden olup da, Cenâb-ı Hakk'a dâvet etmeyip belki Cenâb-ı Hakk'ın insanların hallerine dâir kendisine haber verdiği şey üzerine sırf kalbî olarak halkın idâresi ile meşgûliyet üzerinde durursa, o kimse velâyet nebîliği ile nebîdir.

Bu kısımdan olanlar, kendinden evvel geçenlere tâbi olmayarak bağımsız bir yol üzerinde hareket ederse o kimse,

şerîat getiren nebîlik ile nebî olmuş olur. Oysa şerîat getiren nebîlik Hz. Muhammed (s.a.v) ile kapanmıştır.

Bu izâhlardan şu anlaşıldı ki;

Velâyet; kuluyla Rabb'i arasındaki özel bir yönün ismidir.

Velâyet nebîliği; halk ile Hak arasında müşterek olan yönün ismidir.

Şerîat getiren nebîlik; hiç bir kimseye muhtâc olmaksızın ibâdetlerinde nefsiyle bağımsız oluşa âit olan yönün ismidir.

Risâlet ya'nî rasûllük; İlâhî kul ile bütün halk arasında olan yönün ismidir.

Bu izâhlardan sonra şu da bilinmiştir ki;

- Nebînin velâyeti, nebînin nebîliğinden mutlaka üstündür.

- Nebînin velâyet nebîliği de, şerîat getiren nebîlikten üstündür.

- Şerîat getiren nebîlik de risâletten ya'nî rasûllükten daha üstündür. Çünkü şerîat getiren nebîlik, o nebîye mahsûstur.Risâlet ise, başkalarına da kapsam olur. Çünkü ibâdetler türünden kendisine mahsûs olan şey, başkalarına da bağlanandan şüphesiz ki, daha üstündür.

Ve nebîlerden çoğunun nebîliği, velâyet nebîliğidir. Ba'zı anlatımlarda Hızır için ve tekrâr yeryüzüne indiği zaman Hz. Îsa için olduğu gibi.

Bunlar için şerîat getirici nebîlik olamaz; benî İsrâil nebîlerinden daha diğerleri gibi.

Benî İsrail nebîlerinden bir çoğu rasûl değildi. Belki nefsi için şerîat koyan nebî idi. Hattâ ba'zıları tek bir kimseye rasûl idi. Ba'zıları da kendisine mahsûs sınıfa rasûl idi. Ba'zıları da insanlara rasûl ise de, cin sınıfına değil idi.

Siyaha, kırmızıya, yakına, uzağa rasûl olarak Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed (s.a.v)'den başkasını halk etmemiştir. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v) bütün mahluklara gönderilen bir rasûldur. Bunun içindir ki, rahmeti âlemlere kapsamdır.

İşte bu ayrıntılara vâkıf olduktan sonra mutlak olarak aşağıdaki şekilde söyleyebilirsin:

Velâyet, nebîdeki nebîlikten mutlaka daha üstündür. Velâyet nebîliği, şerîat getiren nebîlikten; şerîat getiren nebîlik de, risâlet nebîliğinden daha üstündür.

Şunu da bil ki, her rasûl, şerîat getiren nebîdir; Şerîat getiren nebî de velâyet nebîsidir. Her velâyet nebîsi de mutlak velîden daha üstündür. Bunun içindir ki, "nebînin başlangıcı, velînin nihâyetidir" denilmiştir.

Bunu anla ve iyi düşün! Bu yazdıklarım öyle mühim bir mes'eledir ki, sûfîlerden çoğunun indinde gizli kalmıştır.

Allah hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

Fasıl

Bu faslın içeriği şöyledir.

1- Cenâb-ı Hakk'ın hak nebîsi Hz. Muhammed (s.a.v)'in lisânı üzerine inmiş olan ve bizim için farz olan ibâdetlerdeki sırlar; bu da İslâm'ın üzerine binâ edildiği beş şeyden ibârettir.

2- Îmâna âir sırlar.

3- Salâh makâmında ümîd ve korku arasında, ibâdette devamlılığa âit olan şeylerdeki ma'nâların sırları.

4- İhsândaki yedi makâmın ya'nî tevbe, inâbe, zühd, tevekkül, rızâ, tefviz, ihlâs makâmlarının sırları.

5- Şehâdet makâmına âit ba'zı mertebelerin izâhları.

6- İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakke'l-yakîn sâhiplerinin alâmetine dâir açıklamalar.

7- Hullet makâmına, hubbiyyet makâmına, hitâm makâmına, ubûdiyyet makâmına âit hallerin garîbliklerinin açık ve anlaşılır olarak îzâhı ile beyânı.

Fakat bunlardan her birisini icmâl ve kısa olarak îzâh edeceğiz.

Sözü uzatmak sûretiyle, bu makâmların sırlarını ayrıntılamak gerekse, ciltlerce kitâba ihtiyâç olurdu.

Oysa biz bu ayrıntılara girme sadedinde değiliz.

1- <u>İslâm'ın üzerine binâ edildiği beş asıl;</u>

- Kelîme-i şehâdetin sırrı.

Bilmelisin ki, vücûd iki kısımdır.

- Birisi, hükmü ortadan kalkma ve yok olma ve fenâdan ibâret olan halk;

- Diğeri, hükmü gereklilik ve bâkî vücûddan ibâret olan Hak'tır.

Bu hikmete dayalı olarak kelime-i şehâdet önce ortadan kaldırma sonra gereklilik üzerine binâ olmuştur.

"Lâ ilâhe"deki "lâ" ortadan kaldırma, "illâ" ise gerekliliktir.

Bunun ma'nâsı **"Lâ vücûde li şey'in illallah"** ya'nî **"Allah'dan başka hiç bir şey için vücûd yoktur"** demektir.

"Lâ ilâhe" deki "ilâh" kelimesiyle bir kısım halkın ibâdet ettikleri putlar kastedilmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın o putlara "ilâh" demesi halkın bu putlara ilâh demesine uygun olması içindir. Çünkü ilâh dedikleri şeyin, hâricî aynlarında ilâhî sır mevcuddur.

Bu ma'nâya göre putlar, Hakk'ın vücûdu ile hak olarak ilâhlardır. Şu halde putlardan her ma'bûdun aynında Hakk'ın zuhûruyla o ma'bûd ilâh olmuştur. Çünkü Hak, onun "ayn"ından başka bir şey değildir. Allah her nerede açığa çıkarsa ulûhiyyeti ya'nî ilâhlığı hakedicidir.

Bundan sonra **"illallah"** tâbirinde istisnâ edatı olarak **"illâ"**nın kullanılması şunu ifâde eder ki, o ilâh olarak isimlendirilenler, Allah'dan başka bir şey değildirler.

Bundan dolayı "lâ ilâhe illallah"ın ma'nâsı:

"Kayıtlamaksızın mutlak olarak Allah'dan başkasına ibâdet etmeyin" demektir. Kayıtlama düşüncesi, yön ile olur. Oysa yönlerin hepsi yine Hak'dır. Şu halde vücûdda Allah'tan başka bir şey yoktur.

Özetin özeti, Allah bütün mevcûdların "ayn"ıdır.

Bu sırrı idrâk etmek, şehâdete ve keşfe bağlı olduğundan şehâdet kelimesine bitişik kılındı. Bunun içindir ki **"eşhedü enlâ ilâhe illallah"** denildi.

Ma'nâsı:

"Göz ile müşâhede sûretiyle görüyorum ki, vücûdda Allah'tan başka bir şey yok" demektir.

Bu istisnâ edatı ya'nî "illâ" hakkında ayrıntılı olarak yazılmış kitaplarda çok bahisler vardır. Bu bahisler;

- İstisnâ ya'nî "illâ", bitişik midir, ayrı mıdır?

- Kaldırılan ilâh, hak olan ilâh mıdır, bâtıl ilâh mıdır?

- Bâtıl ilâh olursa bir ma'nâ ifâde etmesi mümkün müdür, değil midir?

- Hak ilâh olursa ma'nânın câiz olmasına imkân var mıdır, yok mudur?

Ve bunların arasında çoğul olmaya ve birleşik olmaya âit ve bunlardan başka daha bir çok mes'elelere bağlı bahislerden ibâret olup, bunlarla ilgili kesin cevâblar ve açık delîller zikredilmiştir. Bunu anla!

- Salat ya'nî namazın sırlarına gelince:

- Salat ya'ni namaz;

Cenâb-ı Hakk'ın vahdâniyetine ya'nî birliğine ibâdettir.

- Salatı ikâme etmek;

İlâhî isimlerin ve sıfatların hepsiyle vasıflanmış olarak vâhidiyyet ya'ni birliksellik nâmûsunu ikâme etmek demektir.

- Abdest, varlıksal kirlerden temizlenmeye işârettir.

Abdestin su ile alınmasının şart koşulmuş olması; varlıksal kirliliklerin yok olmasının ancak vücûdun hayâtından ibâret olan ilâhî sıfatların eserlerinin açığa çıkışıyla olabileceğine işârettir. Çünkü su, hayâtın sırrıdır.

Zorunlu kalınan yerlerde teyemmümün ya'nî toprak ile abdest alınmasının tahâret yerine kâim olması "nefse muhâlefet ve mücâhede ve riyâzet ile temizlenmeye" işârettir.

Su ve teyemmüm ile olan bu temizlik, yapılması mümkün olan türündendir. Çünkü bunun derecesi, ilâhî cezbe ile varlıksal noksanlıklardan temizlenlerin derecesinden aşağıdır.

İlâhî cezbe ile temizlenenler, ilâhî ezeldeki âb-ı hayât ya'nî hayât suyu ile temizlenmişlerdir. Bu sırra dayanmaktadır ki, Hz. Resûlullah (s.a.v) hadîs-i şerîfinde **"Yâ Rabbi! Nefsime takvâsını ihsân et ve nefsimi Sen temizle. Çünkü Sen nefsi temizleyenlerin en hayırlısısın"** buyurmuştur.

İşte bu hadîs-i şerîfde **"nefsimin takvâsı"** buyrulması mücâhedeye, nefse muhâlefete, riyâzete işârettir. **"Sen nefsi**

temizleyenlerin en hayırlısısın" buyrulması da, ilâhî cezbeye işârettir. Çünkü ilâhî cezbe ile olan temizlik, ameller ve mücâhedeler ile olan temizlikten hayırlıdır.

- Namazda kıble tarafına dönmeye gelince:

Bu da, Hakk'ı talepde tam yönelişe işârettir.

-Namaza başlarken niyet etmek;

Bu tam yönelişte kalbin bağlanmasına işârettir.

- Başlangıç tekbîri;

Cenâb-ı Hakk'ın Cenâb-ı İlâhîye için muhtemel olan tecellîlerinden daha büyük, daha geniş olduğuna işârettir.

Bundan dolayı Cenâb-ı İlâhiyyeyi bir şehâdet yeri ile kayıtlamak mümkün değildir. O Cenâb-ı İlâhî, her şehâdet yerinden ve Hakk'ın kul üzerine zâhir olduğu her nazargâhtan daha büyük ve daha geniştir. Çünkü Cenâb-ı İlâhînin bir sonu yoktur.

- Namazda Fâtiha okunması;

İlâhî kemâlin insanda varlığına işârettir. Çünkü insan, fâtihatü'l-vücûd ya'nî vücûdun açılımıdır. Cenâb-ı Hak, umûmî mevcûdların kilitlerini insan ile açmıştır.

Bundan dolayı Fâtiha'yı okumak, rabbânî sırların insânî örtüler altında açığa çıkışına işârettir.

- Namazda rükû';

İlâhî tecellîlerin varlığı altında varlıksal mevcûdların yok olduğuna müşâhedeye işârettir.

- Rukû'dan sonra kıyâm;

Bekâ makâmından ibârettir. Bunun içindir ki, namaz kılan o kıyâmda **"semi'allahu li men hamide"** ya'nî **"Allah, hamd edenin hamdini işitti"** der.

Bu bir kelimedir ki, kulun bunu söylemeye hakedişi yoktur. Çünkü bu söz, ilâhî hâli haber vermektir. Demek ki, kul kıyâmda, Hakk'ın halîfesi olarak bekâ makâmında bu sözü söylemiştir. İstersen Hakk'ın halîfesi demeyip de, şekillerin kalkması için Hakk'ın aynıdır; de. O aynılık gereğidir ki, kendi nefsinden kendi nefsiyle haber vererek **"semi'allahu li men hamide"** demiştir. Ya'nî halkın hamd ve senâsı, Hakk'ın işitmesine tercümân olmuş demektir. Oysa Cenâb-ı Hak, her iki halde de "birden fazla olmayıp bir"dir.

- Namazda secde;

İlâhî mukaddes Zât'ın zuhûrunun devamlılığıyla beşerî eserlerin sahk ve mahkından, yâni yok olmasından ibârettir.

- İki secde arasındaki oturuş;

İlâhî isimlerin ve sıfatların hakîkatleriyle tahakkuk etmeye işârettir. Çünkü iki secde arasındaki ilk oturuş, bir tür

istivâdır. Bu da **"Er rahmânu alel arşistevâ"** ya'nî **"Rahmân arşın üzerine istivâ etti"** (Tâhâ;20/5) âyetinin hakîkatine işârettir.

- İkinci secde;

Ubûdiyyet makâmına işârettir. Ubûdiyyet makâmı, Hak'tan halka dönüş ile tahakkuk eder.

- Namazda tahiyyât;

Hakk'a ve halka dönük kemâle işarettir. Çünkü tahiyyât namaz kılanın, Allah'a ve nebîsine ve sâlih kullarına hamd ve senâsından başka bir şey değildir. Bu ise kemâl makâmıdır.

Bundan dolayı velînin kemâli üç şey ile tahakkuk ediyor, demektir.

- İlâhî hakîkatler ile tahakkuk,

- Hz. Muhammed (s.a.v)'e tâbi' olma,

- Allah'ın sâlih kullarının hepsine karşı edeb göstermek.

Bu bahiste daha başka bir çok sırlar varsa da bizim kastımız kısa kesmektir.

- Zekâta gelince;

Hakk'ı halk üzerine tercîh etmekle tezkiyeden ya'nî temizlenmekten ibârettir.

Ya'nî vücûdda Hakk'ı müşâhede etmeyi, halkını müşâhede etmeye tercîh etmektir.

- Nefsini müşâhedeyi kastedince, Hakk'ı tercîh ederek Hakk'ı müşâhede eder.

- Nefsinin sıfatlarıyla vasıflanması murâd edince, Hakk'ı tercîh ederek onun sıfâtlarıyla vasıflanmış olur.

- Zâtına ârif olmak sûretiyle enniyetini ya'nî benliğini bulmaya kastedince Hakk'ı tercîh ederek Hakk'ın zâtını bilir.

Bu şekilde hüviyyetine vâkıf olur.

İşte zekâtın işâreti, bu bahsedilen îzâhlardan ibârettir.

Görünen mevcûdlarda zekâtın kırkta bir olması ise, kırk mertebesi olduğuna ve bu kırk mertebeden yüceliği talep edilen mertebenin, en yüce mertebe olan ilâhî mertebe olduğuna işârettir.

İlâhi mertebe, kırk mertebeden bir mertebedir.

Biz bu mertebelerin hepsini **"el-Kehfü ve'r-Rakîm fî şerhi Bismillahirrahmanirrahîm"**isimli kitâbımızda anlattık. Oraya müracaât edilsin.

- Oruca gelince:

Oruç, samedâniyye ya'nî muhtaçsızlık sıfatı ile vasıflanmak için beşerî gereklilikleri kullanmaktan kaçınmaya işârettir.

Beşerî gerekliliklerden ne derece kaçınabilir ve oruç tutabilirse, o kimsede Hakk'ın eserlerinin açığa çıkışı ona göre olur.

Orucun bir ay olması beşerî gerekliliklerden kaçınma mes'elesine, dünyâ hayâtının tamâmında ihtiyâca işârettir.

Bundan dolayı bir kimse, "ben artık ulaştım, beşerî gereklilikleri terk etmeye ihtiyâcım yoktur; beşerî varlığı silinip yok olmuş olan kimseye beşerî gereklilikler için yol yoktur" dememelidir.

Bir kimse böyle derse, aldanmıştır, mekre ya'ni hîleye düşmüştür ya'nî ilâhî mekre uğramış demektir.

Bundan dolayı ilâhî zâtın hakîkatleriyle tam vasıflanmak, kurtuluşa nâil olmak için dünyâ yurdunda bulundukça beşerî gereklilikleri terk etmekten ibâret olan oruca lüzûm vardır.

Orucun niyetine, iftâra, sahura, terâvihe ve bunlardan başka Ramazan'a mahsûs olan hallere âit bir çok bahisler varsa da,biz yaptığımız îzâhlar ile yetiniyoruz.

- Hacca gelince:

Cenâb-ı Hakk'ı talepte kastın devamlılığına işârettir.

- İhram; mahlûkları müşâhede etmeyi terke işarettir.

- Dikişli giysi giymemek; övülmüş sıfatlarla vasıflanmış olarak zemmedilmiş sıfatlardan soyutlanmaya işârettir.

- Başı tıraş etmeyi terk; beşerî reîsliği terke işârettir.

- Tırnakları kesmeyi terk etmek; kendinden çıkan fiillerde ilâhî fiilleri müşâhedeye işârettir.

- Koku sürmeyi terk etmek; zâtî hakîkatlerle tahakkuk için isimlerden ve sıfatlardan soyutlanmaya işârettir.

- Nikâhı ya'nî cinsel ilişkiyi terk etmek, vücûdda tasarruftan uzak durmaya işârettir.

- Sürme kullanmayı terk etmek, ahadiyyed ya'nî teklik hüviyyetine alabildiğine yürümek üzere keşf talebinden men' edilmeye işârettir.

- Mîkât, kalpten ibârettir.

- Mekke, ilâhî mertebeden ibârettir.

- Ka'be, zâttan ibârettir.

- Kâbe'deki hacerü'l-esved, insânî latîfeden ibârettir.

- Hacerü'l-esvedin siyah olması insânî latîfenin tabiî gereklilikler ile renklenmesinden ibârettir.

Hz. Resûlullah (s.a.v) bu sırra **"Hacer-i esved sütten daha beyaz olarak nâzil oldu. Âdem oğullarının günahları onu siyahlandırdı"** hadîsiyle işaret etmiştir.

Bu hadîs-i şerîfdeki hacerü'l-esved, insânî latîfeden ibârettir çünkü insânî latîfe asâleti i'tibârı ile ilâhî hakîkat üzerine halk edilmiştir. Ve insânî hakîkatin bu ma'nâ ile olması **"Lekad halaknel insâne fî ahseni takvîm"** ya'nî **"Andolsun ki biz insanı en güzel kıvâmda halk ettik"** (Tîn; 95/4) âyetinin mânâsıdır.

İnsânî latîfenin tabîatlara, âdete, varlıksal alâkalara ve hakîkatin gözükmesine engel olan şeylere dönmesi, onun siyahlaşması demektir.

Bahsedilen engeller ise, Âdemoğulun hatâlarından ibârettir. İşte **"Sümme redednâhu esfele sâfilîn"** ya'nî **"Sonra onu aşağıların aşağısına gönderdik"** (Tîn; 95/5) âyetinin mânâsı da budur. Bu îzâhı anladınsa, bilmekliğin lâzımdır ki;

-Tavâf; insana hüviyyetini, aslını, menşeini, şehâdet yerini idrâke âit lâzım olan şeylerle meşgûl olmaktan ibârettir.

- Tavâfın yedi olması zâta tamâmiyyet vesîlesi olan yedi sıfâta işârettir. Yedi sıfat ise daha önce def'alarca geçtiği şekilde hayât, ilim, irâde, kudret, semi', basar ve kelâmdan ibârettir.

Tavâfın yedi olmasında başka bir incelik daha vardır. O da bu yedi sıfâttan sıfâtullaha dönüşünün lüzûmu inceliğidir.

Bundan dolayı hayâtını, ilmini, irâdesini, kudretini, sem'ini ya'nî işitmesini, basarını ya'nî görmesini, kelâmını Allah'a nisbet etmesi lâzımdır.

Bu çok büyük hâl tahakkuk ederse, o zaman sâlik Hz. Resûlullah (s.a.v)'in **"...gözü olurum, onunla görür; kulağı**

olurum onunla duyar..." hadîs-i kudsîsine mazhar olmuş olur.

- Tavaftan sonra mutlaka namaz kılmak; ahadiyyetin ibrâz ve zuhûruna ve bu feyzi tamamlayan kimse için onun mânevî şerefiyle kıyâmına işârettir.

O namazın makâm-ı İbrâhim'in arkasında kılınmasının istenmiş olması, hullet makâmına işârettir. Hullet makâmı ise, halkın eserlerinin madde bedeninde gözükmesinden ibârettir.

O makâma varan kimse, eliyle mesh ederse anadan doğma gözsüzün gözünü açar ve abrajlıyı iyileştirebilir. Ayağı ile yürürse, yer onun için dürülür.

Diğer a'zâları da böyledir. Yâni onlarla da istediğini yapabilir. Çünkü ilâhî nûrlar, dâhil olma olmaksızın onun a'zâsında olmuştur.

- Zemzeme gelince: Hakîkat ilimlerine işârettir. Ondan içmek, hakîkat ilminde dallanıp budaklanmaya işârettir.

- Safâ, halka dönük sıfatlardan sâfileşmeye işârettir.

- Merve, ilâhî isimler ve sıfatlar kâselerinden içerek suya kanmak demektir.

- Başını tıraş etmek, o makâmda ilâhî reîslik ile tahakkuka işârettir.

- Bıyıklarını kesmek, mertebesinin noksan olmasına ve kurbet ya'nî yakınlık ehlinin mertebesinden ibâret olan tahkîk derecesinden aşağı düşmesine işârettir.

Kurbet ehlinden aşağı mertebede bulunanlar "iyân" derecesindedir. Bu ise, sıddıkiyetten olanların hepsinin nasibidir.

- İhrâm'dan çıkmak, sıddıklık minderine ya'nî ilâhî indinde vücûd bulduktan sonra halk için genişlik göstererek onların derecesine inmektir.

- Arafat; Cenâb-ı Hakk'ı ma'rifet makâmından ibârettir.

- Arafat'ta iki bayrak dikilmesi; ma'rifetullah yolunda ilâhi cemâl ve celâlden ibârettir. Çünkü cemâl ile celâl, Cenâb-ı Hakk'a kavuşma vâsıtasıdır.

- Müzdelife; makâmın yüksekliği ve yüceliğinden ibârettir.

- Meş'ar-i harâm; şer'î işlere vâkıf olmakla berâber ilâhî haramlara hürmet etmekten ibârettir.

- Minâ; kurbet makâmı sâhipleri için minâya ya'nî âmâline ya'nî emellerine erişmekten ibârettir.

- Minâ'da üç taş atmak nefs, tabîat ve âdetten ibâret olup bunlardan her birisine yedi tane ufak taş atarak o üç şeyi fânî etmek, izâle etmek ve imhâ etmek demektir.

Buna nâil olmak, ilahî yedi sıfatın eserlerinin kuvvetle ortaya çıkmasıyla mümkündür.

- Tavâfa ifâza; İlâhî feyzin devâmı için yükselmede devamdan ibârettir. Çünkü bu yükseliş, insânî kemâl bulduktan sonra da kesilmez.

Çünkü Allah'ın nihâyeti yoktur.

- Vedâ tavafı; Hâl yoluyla Cenâb-ı Hakk'a hidâyet etmeye işârettir.

Çünkü hidâyet Allah'ın sırrını hakedene vedîa ya'nî emânet kılmasıyla olur.

Allah'ın sırları, velînin yanında vedia ya'nî emânettir.

Bu vediaya kim hakedici olursa, velî o vedîayı ya'nî emâneti ona verir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da **"fe in ânestüm minhüm ruşden fedfeû ileyhim emvâlehum**" ya'nî **"Eğer onlardan rüşd eserleri görürseniz, mallarını kendilerine veriniz"** (Nisâ; 4/6) buyurmuştur.

Bu hac bahsinde ve hac vazîfelerinin hepsinde okunan dualarda, bir çok sırlar olduğu gibi her duânın altında da ilâhî sırlardan sır vardır.

Fakat biz bu sırları anlatmaya ve beyâna lüzûm görmedik. Çünkü bizim maksadımız kısa kesmektir.

2 - Îmâna gelince;

Îmân, gayb âlemine âit keşifsel merdivenlerin ilk basamağıdır.

Bu bir binektir ki, buna binen kimse yüksek makâmlara ve hazretlere doğru yükselir. Bundan dolayı îmân akla nisbetle uzak olan bir şey üzerine kalbin uygun bulmasından ibârettir.

Akıl ile bilinen her şeyde kalbin uygun buluşu olmazsa buna îmân denilmez. Belki bu görülen delîllerden faydalanılarak elde edilmiş olan teorik ilimdir; îmân değildir. Çünkü îmânda kalbin bir şeyi delilsiz kabûl etmesi şart koşulmuştur.

Îmân, sırf tasdîkten ibârettir. Bunun içindir ki, akıl nûru îmân nûrundan daha noksandır. Çünkü akıl kuşu, hikmet kanatlarıyla uçar. Hikmet kanatları ise delîllerden ibârettir. Delîller ise, eseri görülen şeylerde bulunur.

Bâtın şeylerde ise delîl bulunmaya imkân yoktur. Şu halde îmân kuşu, kudret kanatlarıyla uçar ve bunun uçuşu için yer ile gök arasında bir durak yoktur.

Belki âlemlerin hepsinde uçar. Çünkü onun kanatları olan kudret, bu saydığımız şeylerin hepsini kapsamına alır.

Îmânın ilk faydası kendisine haber verilen şeylerin hakîkatlerini îmân sâhibinin basîret gözüyle ru'yeti ya'nî görmesidir.

Bu görüş ancak îmân nûru ile açılabilir. Îmân nuru oluşunca îmân sâhibi, îmân ettiği şeylerin tahîkî hakîkatinde aslâ durmayarak devâm üzere olur.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da **"Elif, lâm, mîm; Zâlikel kitâbu lâ reybe fîh, huden lil muttekîn"** ya'nî **"Elif, lâm, mîm; İşte bu Kitap ki, onda hiçbir şüphe yoktur. Sakınanlar için hidayettir"** (Bakara; 2/1-2) buyurmuştur.

Ya'nî; Kitaba karşı şüphenin kalkmış olması ancak mü'minler içindir. Çünkü onlar Kitâb'a îmân ettiler ve aklî ve teorik delîllere önem vermediler.

Kendilerini, aklın kayıtları ne ise onunla kayıtlamadılar. Belki kendilerine gelen haberleri aynen kabûl ettiler ve o haberlerin oluşuna şeksiz şüphesiz olarak kat'î sûrette inandılar.

Bir kimsenin îmânı, delîllere bakmaya ve akıl ile kayıtlamaya muhtâç olursa o kimse, Kitâp hakkında şeksiz şüphesiz bir îmâna sâhip değildir.

Akâid ilmi tâbir edilen kelâm ilminde anlatılmış olan bahislerin hepsi, dinsizleri ve bid'at ehlini ve bunlar gibi olan diğerlerini susturmak içindir.

Yoksa kelâm ilmi kalplerde îmânın olması için değildir.

Bundan dolayı îmân, ilâhî nûrlardan bir nûr olup ilâhî kul o nûr ile önce ve sonra ne varsa hepsini görür.

Bunun içindir ki, Hz. Resûlullah (s.a.v) **"Mü'minin ferâsetinden sakının. Çünkü o Allah'ın nûruyla bakar"** buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.v) bu hadîste "müslümanın ferâseti" veyâ "akıllının ferâseti" gibi bir tâbir ile veyâhut daha başka bir tâbir kullanmadı da "mü'min" ya'nî "îmân etmiş olan" tâbirini kullandı.

Şurasını da bilesin ki; **"Elif, lâm, mîm; Zâlikel kitâbu lâ reybe fîh, huden lil muttekîn"** ya'nî **"Elif, lâm, mîm; İşte bu Kitap ki, onda hiçbir şüphe yoktur. Sakınanlar için hidayettir"** (Bakara; 2/1-2) âyet-i celîlesinin pek çok ma'nâsı varsa da, biz onlardan bahsetme sadedinde değiliz. Sâdece **"Elif; Lâm; Mîm"** ile Kitâb ve oradaki ba'zı kelimelerin işâretlerini beyân edeceğiz.

Cenâb-ı Hak'tan niyâz ediyorum ki, bana Kur'ân'a tefsîr yazmak için izin verilsin. Ben o tefsîrde akıllara nisbetle pek garîb olan sırların îzâhâtını yazayım.

Benim o tefsîrimle **"Sümme inne aleynâ beyânehu"** ya'nî **"Sonra Kur'ân'ın îzâhı, muhakkak bizim üzerimizedir"** (Kıyâme; 75/19) âyetinde Nebî'ye olan ilâhî vaadi tamamlansın. Böyle bir tefsîre kat'î lüzûm vardır. Allah'ın Kitâb'ına böyle bir hizmetle müşerref olan kimse, Hak'tan niyâz ederim ki, ben olayım.

Bahsettiğimiz âyet-i kerîmede **"Elif; Lâm; Mîm"** ilâhî muammânın hakîkatine işârettir. Bu da icmâl yoluyla zâta, isimlere, sıfatlara işârettir.

"Zâlikel kitâbu"daki Kitâb, insân-ı kâmil'den ibârettir. Bundan dolayı **"Elif; Lâm; Mîm"** işâretiyle insânî hakîkate işâret edilmiştir.

"lâ reybe fîh, huden lil muttekîn" ya'nî **"bunda şüphe yoktur. Bu muttekiler için hidâyettir."**

Bu muttekiler Hak'tan koruma ve Hak onlardan korumadır. Eğer Hakk'a duâ edersen Hak ile onlardan kinâye yapmış olursun, onlara duâ edersen onlarla Hak'tan kinâye yapmış olursun.

"Ellezîne yu'minûne bil gaybi" (Bakara; 2/3)'deki gayb Allah'dır. Çünkü Cenab-ı Hak, onların gaybıdır. Onlar O Allah'a hüviyyetleri olmak üzere ve onlar da ilâhînin aynı olmak üzere îmân ettiler.

"yukîmûnes salâte"; Bunlar salâtı ya'nî namazı ikâme ederler. Ya'nî ilâhî isimlerin ve sıfatların hakîkatiyle vasıflanmış olarak vücûdlarında ilâhî mertebenin nâmûsunu ikâme ederler.

"mimmâ razaknâhum yunfikûn"; Bunlar Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine verdiği rızıktan, yâni mânevî rızıktan infâk ederler.

Bunların infâkı, kendilerinin zâtlarında ilâhî ahadiyyetin ya'nî tekliğin netîcesi olan semerelere âit olarak vücûdda tasarrufları demektir.

Bundan dolayı bunların rızıklanması, kendilerindeki ilâhî ahadiyyeti ya'nî tekliği tetkîk etme vâsıtasıyladır.

Bunlar "sâbikûn-ı müfridûn" ya'nî "ferd olanların öne geçmişler olanları"dır. Bunlara, Cenab-ı Resûlullah, ashâbına hitâben **"Yürüyünüz! Müfridler ya'nî ferdiyyete ulaşmış olanlar sizi geçtiler "** hadîsiyle işâret etmiştir.

"Lâhikûn" ise gayba ya'nî;

"Vellezîne yu'minûne bi mâ unzile ileyke ve mâ unzile min kablike ve bil âhireti hüm yûkınûn" yani **"Ya Muhammed! sana indirilmiş olana ve senden evvel geçen nebîlere indirilen âyetlere ve âhirete yakînen îmân edenlerdir"** (Bakara; 2/4)

"Ulâike alâ huden min rabbihim ve ulâike humul muflihûn" ya'nî **"Bunlar Rabb'lerinden hidâyet üzerinedir ve felâha nâil olan, bunlardır"** (Bakara; 2/5).

Bunlar meleklere, ilâhî kitaplara, resûllerine, âhiret gününe, hayır olsun şer olsun takdîrin Allah'dan olduğuna îmân edenlerdir.

Allah'a îmân eden bu mü'minler;

- Meleklerin ve ilâhî kitapların hakîkatine vâkıf olmuştur.

- Hakk'ın resûlleri ne için gönderdiğini bilirler.

- Âhiret gününü de görürler.

- Hayır ve şerrin ilâhî takdîr ile olduğunu müşâhede ederler.

Bunlar, sâdece bu anlatılanlara îmân etmiş değillerdir; belki ilim ile apaçık ve müşâhedeli mârifet ile bu bahsedilenleri bilmektedirler, demektir.

Bundan dolayı özetle "bunlar yalnız Allah'a mü'mindirler" demektir.

Çünkü bunların Allah'ın altında bulunan şeylere ilimleri, müşâhedeli ilimdir.

Müşâhedeli ilim ise îmân demek değildir. Çünkü îmânın şartı, bilinenin görülür değil, gayb olması şeklindedir.

Onların indinde gayb olan bir şey varsa, o da ilâhî zâtın künhü ya'nî özüdür.

Bundan dolayı bunlar, Cenâb-ı Hak'tan yana gözle görülür aleni müşâhedeye mazhar olmakla berâber, Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz sırlarına da îmân etmişlerdir.

Kısaca muttakîlerin îmânı tek başına Cenâb- ı Hakk'a mahsûstur.

Bunlara lâhik olanlar ya'nî katılanlar ve yukarıda "lâhikûn" diye ta'bir edilen mü'minler, Allah'a mü'min oldukları gibi îmânın târifindeki Allah'a, meleklere, kitaplara, resûllere, âhiret gününe, hayır ve şerrin ilâhî takdîr ile olduğuna da îmân ederler.

Bundan dolayı bu son kısım "lâhikûn"dan, ondan evvelkiler "sâbikûn"dandır.

3 - Salâha gelince:

Salâh, ibâdete devâmdan ibârettir.

İbâdet, Allah'ın azâbından haşyet ve mükâfâta bağlı taleb şekliyle yapılan hayra dönük amellerden ibârettir.

Salâh sâhibi, işlediği işleri Allah için işlerse de, fiillerinde dünyâsına ve âhiretine âit arttırım talebi vardır. Bundan dolayı salâh sâhibi, Allah'ın ateşinden korkmak ve cennete girmeye hırs göstermek şeklinde ibâdet eder.

Ve bu yoldaki ibâdeti kalbinde ilâhî azamet kuvvet kazandığı için o kuvvet sâyesinde âsîlikten uzaklaşarak yasaklanan fiillerden sakınmakla temizliğe nâil olur.

Bu bahsedilen şekilde ibâdete devâm etmedeki fayda ise, ibâdet edici kulun kalbindeki sevdâya ilâhî nüktenin yerleşmesidir.

Bu öyle bir derecede olur ki, bu bahsedilen yerleşmeden sonra perdenin açılmasına nâil olsa, yine o ibâdet eden kul, kesinlikle kayıtsızlığa düşemez; hakîkatlerinde şerîat ile kayıtlı olur.

İşte recâ ya'nî ümîd şartıyla olan ibâdetin devâmlılığının netîcesi budur. Çünkü salâh sâhibi olanların ibâdeti mutlaka ümîd şartına bağlanmıştır.

Muhsinler ise böyle değildir; onlar, Cenab-ı Hak'tan korkmakla berâber, ibâdetine rağbet gösterirler.

Bu izâha göre muhsinîn ile salih arasındaki fark şudur ki;

Sâlih olan kimse nefsi üzerine azâb gerçekleşmesinden korkar ve yine nefsi için cennet ni'metlerine karşı hırs gösterir. Kısaca, korkusunun ve ümîdin sebebi nefsidir.

Muhsin ise, ilâhî celâlden korkmakla berâber ilâhî cemâle rağbet gösterir. Rağbetinin ve haşyetinin sebebi, ilâhi cemâl ve celâldir.

Bundan dolayı muhsin olan Allah için muhlistir. Sâlih olan Allah için sâdıktır.

Muhsinde ayrıca bir şart daha vardır ki, o da fiillerinde büyük sayılan günâhların olmamasıdır. Sâlih böyle değildir; sâlihde bu şart yoktur.

Bunu anla!

4 - İhsâna gelince;

İhsân bir makâmın ismidir ki, o makâmda ilâhî kul, ilâhî isimlerin ve sıfatların eserlerini tetkîktedir.

İbâdet ettiği zaman kendisinin ilâhî huzurda olduğunu tasavvur eder. Dâima ibâdette halleri, bu bakıştan hariç olmaz.

İhsân derecelerinin en düşüğü, ihsân sâhibi olan kimsenin ilâhî bakış altında bulunduğuna nazar etmesidir.

Bu hâl murâkebe derecelerinin başlangıcıdır. Murâkabe ise, ancak yedi şart ile kemâle erer. O yedi şart da; Tevbe, inâbe, zühd, tevekkül, tefvîz, rızâ ve ihlâstır.

(1) Tevbe;

Tevbe etmiş olan kimse tekrar günah işlemeye dönerse, bu hâliyle Hakk'ın kendisine baktığını murâkabe edemez ve Hakk'ın bakışının altında bulunduğuna da nazar edemez; ya'nî tefekkür edemez.

Çünkü bir kimse Hakk'ın kendisini gördüğüne nazar ederse, o kimsenin mânevî kuvvetleri ve kalbi âsîliğe cesâret edemez.

Bundan dolayı muhsin ya'nî ihsân sâhibi ile ihsân makâmının altında bulunan sâlihlerin, mü'minlerin, müslimlerin tevbesi, yalnız günahtandır.

Şehâdet makâmı ehlinin tevbesi, hatırına âsîlik fikrinin gelmesindendir.

Sıddıkiyet makâmı ashâbının tevbesi, kalbine Allah'dan başka bir şeyin gelmesindendir.

Mukarrabînin tevbesi, kalbe âit hallerin altına girmektendir. Çünkü kalbe âit haller mukarrabîni hükmü altına alamaz.

Bu çok büyük yükseliş ise, rahmânî istivânın tahakkukundan ibârettir. Rahmânî istivâ tahakkuk edince, her telvînde temkîn ya'nî her renklenmede mekânda kararlılığın oluşması zarûrîdir.

Bunu ehli bilir.

(2) İnâbe;

İnâbenin ihsân makâmında şart koşulmuş olması şundan dolayıdır ki, ilâhî kul ilâhî heybeti düşünerek noksanlıklardan ferâgat ederek Cenâb-ı Hakk'a inâbe etmedikçe (âsîliklerden tevbe edip dönmedikçe), murâkabesi geçerli değildir.

Şu halde muhsin olanların ve muhsinlerin altında bulunan salihlerin, mü'minlerin, müslimlerin inâbesi ilâhî yasakların hepsindendir.

İlâhî yasaklardan sakınanların ilâhî emirlerle hareket edecekleri ve ilâhî sınırları muhâfaza edebilecekleri mâlumdur.

- Şâhidlerin inâbesi; kendi nefslerinin irâdesinden ilâhî irâdeye dönmekle olur. Bunlar kendi irâdelerini terk etmişlerdir. Bunların iradesi, Hakk'ın irâdesi ne ise, odur.

- Sıddıkların inâbesi; Hak'tan Hakk'a dönmektir.

- Mukarrebînin inâbesi; İlâhî isimlerden ve sıfatlardan ilâhî zâta dönmek ve yükselmektir.

Bu bir makâmdır ki, sıddıklarda bu makâmın tahakkuk etmesi zordur. Sıddıklara dâhil olanlardan hemen hepsi, ilâhî zât ile berâber oldukları zannına kapılırlarsa da, işin hakîkati öyle değildir. Onlar isimlere ve sıfatlar ile berâberdir.

Onların vâhidiyyet ya'nî birliksellik şarâbıyla sarhoş olmaları, kendilerini işin hakîkatini akletmekten yana alıkoymuştur.

Şâyet "sıddıklar, zât ile beraberdir" demek istersen, yine bu sözü "isimler ve sıfatlar vasıtasıyladır" kaydıyla kayıtlayarak söylemelidir.

Muhakkikler böyle değildir. Onlar kayıtsız olarak zât ile beraberdir. Belki muhakkikler zât ile berâber, zât ile zâttadır. Muhakkikler kurbiyyet makâmının tamamı ile ehlidirler. Bunun beyânı inşaallah aşağıda gelecektir.

(3) Zühd

Zühdün ihsân makâmında şart olmasının sebebi şudur ki, Cenab-ı Hakk'ı murâkebe eden kimsenin, dünyâya iltifât etmemesi şarttır.

Köleye bir bak! Efendisinin huzûrunda bulunduğu zaman bilir ki, efendisi ondan hizmet istemektedir. Köle bunu bildiği için kendi zâtî işlerinden ferâgat ederek, efendisinin emredeceği, emrettiği şeyi işlemekle meşgûl olur.

Muhsinlerin ve onların daha altındaki salihlerin, mü'minlerin, müslimlerin zühdü dünyâdan ve dünya lezzetlerindendir.

Şâhidlerin zühdü, dünyâ ve âhiretin hepsindendir.

Sıddıkların zühdü, bütün mahlûklardandır. Bunlar ancak Hakk'ı ve Hakk'ın isimlerini ve sıfatlarını müşâhede ederler.

Mukarrabînin zühdü, isimler ve sıfatlar ile beraber bekâdadır. Bunlar zât hakîkati mertebesindedirler.

(4) Tevekkül;

Tevekkülün ihsân makâmında şart koşulmasının sebebi şudur ki, bir kimse Cenâb-ı Hakk'ın kendini gördüğünenazar ederse, o kimsenin bütün işlerini, Cenâb-ı Hakk'a havâle etmesi de şarttır. Çünkü Cenâb-ı Hak o kimseye âit işleri daha çok bilebilir. Bundan dolayı tevekkül edici olan, kudret elinde olmayan şey hakkında nefsini yormaz.

Tevekkülün şartına gelince: Efendisi neyi işlemek istiyorsa, kölenin ona teslimiyetidir. İşte **"alâllâhi fe tevekkelû in küntüm mü'minîn"** ya'nî **"eğer îmân ettiniz ise, artık Allah'a tevekkül ediniz"** âyetinin manâsı budur.

Bu mertebe sâlihlerin mertebesi değildir. Çünkü sâlih olanlar ve onların altında bulunanlar Allah'a tevekkül ederlerse de onların tevekkülü, Cenâb-ı Hakk'ın onların istediğini yapması emeline dönüktür.

Bu ma'nâ, **"ve men yettekıllâhe yec'al lehu mahrecâ; yerzukhu min haysu lâ yahtesibu"** ya'nî **"Her kim Allah'tan ittikâ ederse, (Allah) o kimse için bir çıkış yolu halk buyurur ve o kimseyi hesâp etmediği yönden rızıklandırır"** (Talâk; 65/2-3) âyetinin ma'nâsıdır.

Muhsin olanların tevekkülü böyle değildir. Onlar Cenâb-ı Hak neyi murâd ediyorsa, kendilerine onu işlesin diye tevekkül ederler. Bu sınıf, üstteki âyetin devâmındaki;

"ve men yetevekkel alâllâhi fe huve hasbuhu, innallâhe bâligu emrihî, kad cealallâhu li külli şey'in kadrâ" ya'nî **"Kim Allah'a tevekkül ederse, artık ona O kâfîdir. Muhakkak Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tâyin etmiştir"** (Talâk; 65/3) âyetinin ma'nâsına dâhildirler.

Muhsinlerin tevekkülü; işleri Cenâb-ı Hakk'a havâle etmekten ibârettir.

Şâhidlerin tevekkülü; sebebleri ve vâsıtaları kaldırmaktan ibâret olup, onların bakışı müsebbibe ya'nî sebebleri yaratana ve müsebbibin kendileri hakkındaki tasarruflarına âittir.

Bundan dolayı onların tevekkülü demek, irâdelerini, ilâhî irâdenin aynı kılmak demektir. Onlar için bir şey talep etmekte seçilmiş kendilerine mahsûs tercîhleri yoktur. Belki Cenâb-ı Hakk'ın irâdelerinin hepsi, onların tercîhi ve irâdeleridir.

Sıddıkların tevekkülü; kendi zâtî işlerini, Hakk'ın zâtî işlerine çevirmekten ibârettir. Bunlar kendi nefslerine aslâ bakmazlar. Bunlar müşâhedede gark olma, vücûdda helâk olma ile tevekkül etmişlerdir.

Muhakkiklerin tevekkülü; besât-ı temkinden sonra, inbisâtın yokluğundan ibârettir. Ya'nî Hakk'ın zâtına kâmil olarak ulaştıktan sonra sırları gizlemekle mutlak sukûnetten ayrılmazlar demektir.

(5) Tefvîz;

Tefvîz ile teslîm ikisi bir ma'nâyadır. Aralarındaki fark pek azdır.

Fark şudur ki;

Müsellim olan ya'nî irâdesini Hakk'a teslim eden kimse, işlerini teslîm ettiği Hak'tan kendisine gelecek şeylerden ba'zısına râzı olmaz.

Müveffiz, böyle değildir. İşlerini tefvîz ettiği Cenab-ı Hakk'ın işlediği ve işleyeceği her şeye râzıdır.

Teslîm ile tefvîz vekâlete yakındır. Vekâletle teslîm ve tefvîz arasındaki fark şudur ki;

Vekâlette, vekîle tevekkül edilen işlere âit husûslarda, vekîl tâyin eden için mülkiyet iddiâsı kokusu vardır.

Teslîm ile tefvîz böyle değildir, onlarda bu koku yoktur.

Muhsinlerle onların altında bulunanların Hakk'a bütün işlerini tefvîz etmesi; Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine vermiş olduğu işlerin salâhiyetinin hepsini Hakk'a döndürmeleri demektir. Bunlar, mülkiyet davasından berîdirler. Belki her işlerini Hakk'a havâle ederler. İşte onların tefvîzi budur.

Şâhidlerin tefvîzi; Cenâb-ı Hak kendilerini ne şekilde çevirirse, o şekilde Cenâb-ı Hakk'a karşı sukûnda olmalarıdır.

Bunlar, ilâhî fiilleri kendi nefslerinde ve başkalarında da tetkîk ederek işlerin dizginlerini Hakk'a tefvîz etmişlerdir.

Hak, bunların reylerine hâkimdir. Ya'nî Cenâb-ı Hak, bütün mahlûkların alınlarından tuttuğu gibi, bunların alınlarından da özellikle tutmuştur.

Kısaca bunlar, işleri tamâmı ile Hakk'ın irâdesine bırakarak, amellerinde fâil olma da'vâsından ferâgat etmişlerdir. Bunun içindir ki, ne mükâfat, ne de cezâ talep etmezler. Çünkü bunlar nefsleri için bir fiil olduğuna inanmadıkları için mükâfat ve cezâyı hakedişi de düşünmezler.

Sıddıkların tefvizi; tecellîlerin çeşitliliğinde, ilâhî cemâli tetkîk etmekten ibârettir. Bunlar bir tecellîyi bırakıp, diğer bir tecellî ile kayıtlanmazlar. Belki tecellîlerin hepsini ilâhî tecellînin açığa çıkmasına tefvîz etmişlerdir.

İlâhî tecellî ne şekilde açığa çıkarsa makâmın gereğine göre isim, sıfat, mutlaklık, kayıtlılık gibi hallerde, sâdece tecellînin açığa çıkışını müşâhede ederler.

Mukarrabînin tefvîzi; mahlûklar üzerine cereyân eden ilâhî kalemin sırlarına âit her neye vâkıf olurlarsa ona karşı feryâd ve figân etmezler.

Bunlar vücûdda hiç bir şey ile tasarruf etmezler. Belki bunlar işleri Hakk'a tefvîz ederek, "Hak mülkünde dilediği gibi tasarruf eder" derler.

"Ümenâ-i üdebâ ya'nî edeblilerin emînleri" bunlardır.

Bunlar ilâhî sırları hiç bir zaman ifşâ etmezler ve nâil oldukları bu yükseklik ile başkalarının üzerine yücelik talep etmedikleri gibi, insanların işlerine fesât karıştırmak da istemezler.

Bunların halk ile muâmelesi, halkın birbiri ile olan muâmelesi gibidir.

Sırlar perdesini yırtacak hiç bir şey vermezler ve emirlerinin geçerliliğini göstermezler. Belki bunlar, madde bedenleriyle halk ile berâber olup rûhlarıyla ilâhî yakınlıkta bulundukları için insanlardan uzaktırlar.

(6) Rızâ;

İhsân makâmında rızâ, kazâdan sonra olmakla şart koşulmuştur. Kazâdan evvel rızâ, rızâ değil; rızâya azmetmek ve kastetmekir.

Bizim bu izâhlarımızı tarîkat imâmlarından pek çok zât söyleyicidir.

- Muhsinin Allah'dan rızâsı, kazâsına rızâ ile olur. Kazâya rızâdan, kazâ hükmünün bağlandığı şeye rızâ lâzım gelmez. Bunun îzâhı şudur ki, Cenâb-ı Hak ba'zen şekâvete kazâ eder.

Muhsinlerin ilâhî kazâya rızâsı sırf kazâyadır. Çünkü kazâ, ilâhî hükümdür. İlâhî hükme rızâ zorunludur. Fakat kazâ hükmünün bağlandığı şekâvete rızâ lâzım gelmez. Belki muhsinler için o kazâya razı olmamak zorunludur.

- Şâhidlerin rızâsı; Cenâb-ı Hakk'a sırf muhabbetlerinden ibârettir.

Bu muhabbetin içinde kavuşmayı veyâhut ayrılıktan nefreti doğuran veyâhut Hak'tan uzaklıktan dolayı men' edilme yokluğundan kaynaklanan hiç bir şeyi talep yoktur.

Hak'tan uzak kalma, Hakk'a kavuşma, ilâhî gazab ve ilâhî rızâ hallerinin gerçekleşmesinde de muhabbetten dönmezler. V

e kendilerinin istirahâtına aslâ iltifât etmezler. İşte şâhidlerin rızâsı bu şekilde olur.

- Sıddıkların rızâsı; Hakk'ın huzûrunda, nazar yerlerinin yüksekliğinde hâzır olanların rızâsına âşıklık ile tahakkuk eder.

Çünkü sıddıklar dâimâ yükselişte oldukları için ilâhî hazrette yolları gittikçe daralır. Çünkü ilâhî kul, fiiller tecellîsinde evvelâ Allah ile berâberdir.

Onu bütün mahlûklarda müşâhede eder. Bu mertebeden yükselince müşâhede yeri daralır.

Bu şekilde yükselişte devâm ettikçe, sıddıklarının nazar ettikleri yerlerin daralması zarûrîdir. Bundan dolayı sıddıkların rızâsı, işte bu pek dar müşâhe yerlerinde Hakk'a karşı sükûnları ve sükûtlarıdır.

Bu bir mertebedir ki, akıl ile idrâk edilmesine imkân yoktur. Bu mertebe, keşfe dayalı zevki ya'nî hakîkati bizzat yaşanan bir husûstur.

- Mukarrabînin rızâsı; Hak'tan halka dönüş şeklinde tahakkuk eder.

(7) İhlâs;

Bu ihlâs;

- Sâlihlerden ve sâlihlerin altında bulunan mü'minlerden ve müslimînden olursa ibâdetlerde ve mahlûklara bakışta iltifâtın olmaması şeklinde olur.

- Muhsinlerin ihlâsı; iki yurtta ya'nî dünyâda ve âhirette mükâfât talep etmeksizin Hakk'a ibâdetleridir.

Muhsinlerin Cenâb-ı Hakk'a olan ibâdetleri, ibâdetin ilâhî bir emir olmasından dolayıdır.

Muhsinlerle sâlihler ve sâlihlerin altında bulunan mü'minler ve müslimîn arasında kıyas yapmak lâzım gelirse, tıpkı ücretle tutulan kimse ile hâlis kölenin arasındaki mukâyese gibidir. Ücretle tutulan amelleri için ücret ister, hâlis köle olanlar hizmetleri için ücret istemezler.

- Şâhidlerin ihlâsına gelince; Bunların ihlâsı, vücûdu yalnız Hak'tan ibâret olmak üzere görmeleridir.

- Sıddıkların muhakkiklerinin ihlâsı; ilâhî zâtı bilmekte isimlerden ve sıfatlardan hiç bir şeye ihtiyâçlarının olmamasından ibârettir.

- Mukarrabînin ihlâsı; temkîn makâmının eserlerinin açığa çıkışı altında telvîn ya'nî renklenmenin devamlılığında her bir renklenmeden sonra diğerinin tâm tahakkuku demektir.

"Sahk" ve "mahk" denilen mertebenin hakîkati işte bu tahakkuktan ibârettir.

Allah hakkı söyler, doğru yolu gösterir.

5 - Şehadete gelince:

Şehâdet iki türlüdür. Küçük şehâdet ve büyük şehâdet.

- Küçük şehâdet;

Küçük şehâdetin çeşitli kısımları vardır. Tek başınayken denizde boğularak ölmek, ishâlden ölmek ve bunlara benzeyen hastalıklarla vefât etmek, küçük şehâdetin kısımlarındandır. Bunlara dâir hadîs-i şerîfler de vardır.

Küçük şehâdet makâmının a'lâsı Allah yolunda savaşta iki saf arasında ölmektir.

- Büyük şehâdet;

Büyük şehâdet, iki kısımdır. Birisi, yüksektir; diğeri düşüktür.

- Yüksek olan kısım, bütün mahlûklarda yakîn gözü ile Hakk'ı müşâhededir. Örneğin mahlûklardan bir şeyi görürse, o şeyde dâhil olma, bitişme, ayrılma olmaksızın Cenab-ı Hakk'ı müşâhede eder.

Onun bu müşâhedesi, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'da **"fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh"** ya'nî **"artık ne tarafa dönerseniz, Allah'ın vechi oradadır"** (Bakara; 2/115) âyetiyle haber verdiği mertebeyle mutâbıktır.

Biz bu îzâha "Şehâdetin târifinde kesintisiz murâkabenin devâmı şarttır" demekle işâret etmiştik.

İlâhî kul için bu şehâdet yeri, bu makâm geçerli olunca o ilâhî kul Hakk'ı müşâhededir. İşte şehâdet nazar yerlerinin yüksek mertebesi budur.

Bundan aşağısı sıddıklık mertebelerinin girişiyle başlar. Bu da mutlak vücûddan ibâret olup, Rabb'inin vücûduyla kendi nefsinden fânî olmakla tahakkuk eder. Bu tahakkukla sıddıklar dâiresine girmiş olur.

- Büyük şehâdetin düşük kısmına gelince;

Bu da Allah'a karşılığında bir bedel ve maksat beklemeksizin muhabbetin bağlanmasından ibârettir. Bu tür muhabbete nâil olan kimsenin Allah'a muhabbeti ilâhî sıfatların ve Allah'ın sevilmeye lâyık olduğuna muhabebetle tahakkuk etmiştir, demektir. Şurası da bilinsin ki; muhabbet üç kısımdır.

- Fiilî muhabbet;

- Sıfâtsal muhabbet;

- Zâtî muhabbettir.

Fiilî muhabbet; avâmın muhabbetidir. Bu muhabbet, Cenâb-ı Hakk'ın muhabbet eden kimseye ihsânından ve o ihsânın artması emelinden dolayıdır.

Sıfatsal muhabbet; seçkinlerin muhabbetidir. Bunlar, Cenâb-ı Hakk'ı cemâli ve celâli için severler. Perdeyi açmak veyâhut örtüyü kaldırmak gibi talebleri yoktur. Belki bunların muhabbeti nefslere âit emellerden hâlistir, pâktır. Çünkü nefsî emeller illetiyle illetlenmiş olan bir kimse Allah muhabbeti için hâlis değildir. Belki nefsî illetten dolayıdır. Cenâb-ı Hakk'ı ihlâs ile seven ise, bu tür hâlden münezzehtir.

Seçkinlerin seçkinlerinin muhabbeti; Zâtî âşıklıktan ibâret olup o âşıklığın kuvvetiyle ma'şûkundaki nûrların hepsi âşıkta tab' edilmiş olur.

Bu tab′ edilme gerçekleşince, âşıkın, ma'şûk sıfatında vücûd bulması tabîîdir. Bu mes'ele aynı rûhun cesed sûretiyle şekillenmesi gibidir. Bu şekillenmeye sebep ikisi arasındaki âşıklıktır. İnşaallah kitâbın sonunda mukarrabîni anlatacağımız yerde bunun îzâhı gelecektir.

Kısaca, avâmın muhabbeti, fiilî muhabbet; şâhidlerin muhabeti,sıfatsal muhabbet; mukarrabînin muhabbeti, zâti muhabbettir.

Şurası da bilinsin ki; büyük şehâdet ashâbında hiç bir şeye ruhsat tanımadan nefse muhâlefetle hareket etmek şart koşulmuştur.

Ruhsatsız demek, şerîatın ruhsat diye îzâh ettiği mes’elelerde değil, azmetmelerde de nefse muhâlefet ederler, demektir.

Bizim nefse muhâlefet şartını îzâh hakkında söylediğimiz bu söz salt savâbtır. Sûfî sınıfından nefse muhâlefeti tahkîk edip bu husûsta beyânlarda bulunanların pek çoğu, bu mes'elede hatâ etmişlerdir.

Onlar muhâlefeti îzâh ederken demişlerdir ki, örneğin "Nefs, oruç tutmak ister veyâhut namaz kılmayı murâd ederse, nefse muhâlefet için yemek ve içmek ve namazı terketmek vâcib olur."

Oysa bu, hatâdır. Çünkü insânî nefsler fıtratındaki asâletin gereğiyle dünyâda nefslerine rahat verecek şeyden başkasını istemez. Şu hâlde nefsin aslına göre taleb ettiği şeyler yemek ve içmek gibi şeylerdir.

Orucu talep etmek ve oruca benzeyen nefsin hoşuna gitmeyen şeyleri talep etmek, hayra dönük amellerdendir. Hayra dönük ameller ise, nefs için değil, rûh içindir.

Rûha muhâlefet ise, bu yolun şartlarından değildir. Çünkü rûh, Melik-i Celîl'in arkadaşıdır. Melik-i Celîl ise Allah'ın arkadaşıdır.

Nefs böyle değildir. Nefs hevânın arkadaşıdır. Hevâ da şeytanın arkadaşıdır. Bunun içindir ki, nefse muhâlefet, nefsin emniyetini te'mîn için olup rûh ile yakınlık kurması içindir.

Bu îzâh ettiğimiz nefsî muhâlefete Cenâb-ı Resûlullah (s.a.v), "büyük savaş " tâbiriyle işâret etmiştir. Ve hadîs-i şerifte **"küçük savaştan, büyük savaşa dönüyoruz**" buyurmuştur.

Bu hadîs, Resûlullah (s.a.v)'in bir muharebeden döndüğü sırada söylenmiştir.

İşte bu hikmete dayanmaktadır ki, kılıç ile şehîd olmak küçük şehâdet, muhabbetle şehîd olmak büyük şehâdettir.

6 - Sıddîkiyyet mertebesine gelince;

Bu mertebe "Nefsine ârif olan; Rabb'ine ârif olur" makâmının hakîkatinden ibarettir. Nefs ârif olmak için üç derece vardır:

İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakke'l-yakîndir.

Sıddık olan zâtın alâmeti şudur ki, sıddık bu dereceleri kat' ettikten sonra vücûdun gaybı kendisi için müşâhede edilenin aynı olur.

O mertebede mahlûkların bakışlarından gâib olan ilâhî sırları, yakîn nûru ile görür ve bu şekilde Hakk'ın hakîkatine vâkıf olarak cemâl nûrlarının saltanatı altında kendisinin fânî olduğunu müşâhede eder.

Bu "fenâ ile ilâhî bâkîlik kazanır" demekteki kastım, evveli olmayan ezelden beri mevcûd olan vücûdun sırrı açılarak kendisi için ilâhî bâkîlik zâhir olur demektir. Yoksa "o dereceden, bu bâkîlik kazanılmış" demek değildir.

Sıddık, ilâhî bâkîlik ile bekâya nâil olunca birer birer ilâhî isimler kendi üzerine tecellî edici olup, ilâhî zâtı isimleri yönünden bilmeye muvaffak olur.

Bu mertebe, yakîn ilmi ile gerçekleşen yükseliş sınırının başıdır. Bunun içindir ki, bu ilim, ilmin aynı olmuş demektir.

Daha sonra sıddık, bu mertebeden sıfatsal tecellîler mertebesine dayanarak birer birer ilâhî sıfatları müşâhedeye vâkıf olunca zât ile berâber olur.

Fakat bu zât ile beraber olmaya, zâtın sıfatlarını tetkîk etmek de dâhildir.

Bundan sonra sıddîk bu mertebeden de aşarak, isimlerin ve sıfatların zât ile beraber olmasına muhtaç olmama derecesine yükselir.

Bu mertebeden de daha ileriye giderek, zâta nazaran isimlerin ve sıfatların mevkî'lerini bilmeye muvaffak olur.

Bu derecede zâtı, zât ile bilme devleti hâsıl olup kendi önünde isim ve sıfat mertebeleri dikilir ve o isimlerin ve sıfâtların hakîkatlerini müşâhede ve ayrıntılanmadaki icmâlini ve icmâldeki ayrıntılanmasını idrâk eder.

Bu şekilde rubûbiyyet hil'atlerinde çevrilerek, ilâhî yardım eli kendisini ilâhî isimler ve sıfatlar ile vasıflanmaya ulaştırır.

Mühürlenmiş ecele erişerek, mühürlenmiş sâfî şarâbı kâsesinden içerse, hakke'l-yakîn sâhibi olur.

Mührü söker ve elindeki olan kâsenin şarâbının rengiyle boyanırsa, o kimse yakîn hakîkat sâhibidir.

İşte mukarrabîn makâmlarının başlangıcı budur.

7 - Kurbet;

Cenâb-ı Hakk'a yakınlaşma ma'nâsı olan "kurbet"e gelince; "kurbet" sıfatta Cenâb-ı Hakk'ın mekânetine çok yakın bir şekilde velînin mekânetinden ibârettir.

Kurbet ya'nî yaklaşma kelimesinin böyle bir ma'nâda kullanılması Arabça'da yaygındır. Örneğin "falan âlim, falan kimseye yaklaştı" denir; bu ise "İlimde ve ma'rifette yaklaştı" demektir. "Şu müslim-i tâcir, kârûn-ı Mûsâ'ya yaklaştı" denir. "Servette yaklaştı" demektir.

Özetle, kurbet Hakk'ın isimlerinde ve sıfatlarında açığa çıkışına yakınlaşmış olarak ilâhî kulun isimler ve sıfatlarla çeşitlenmesinde zuhûru demektir.

Karîb ya'nî yakınlaşma tâbirini kullanmamızın sebebi şudur ki, ilâhî kulun ilâhî sıfatlardan bir sıfâtın hakîkatini tam olarak idrâki mümkün değildir.

Şu kadar var ki, ilâhî kul temkîn yolunda tasarrufa kâdir olur da talep ettiği şeyler kendine isyân etmezse ve bu şekilde ilmindeki vâkıf oluşunu da bilirse ya'nî bildiğini bilecek hâle gelirse ve bu âlemde meydana gelmesini istediği şeyi meydana getirebilirse, örneğin ölüyü diriltmek, anadan doğma körün gözünü açmak ve abraj hastasını iyileştirmek ve bunlara benzeyen harîku'l-âde şeyleri yapmaya kâdir olursa, o kimse Hakk'a yaklaşmış, ya'nî bir tür ilâhî civâra nâil olmuş demektir. Buradaki kurb, civârında olmak ma'nâsınadır.

Cenneti görmüyor musun? Cennette ilâhî civârda oluştan bir türe nâil olunca, varlıklar onlara nasıl boyun eğiyor ve ne isterlerse o şekilde oluşuyor.

Bunların irâdelerinde eşyayı vâr edecek derecede olan kudret cennette olmuştur. Bu ise Hakk'a yakınlıktan başka bir şey değildir.

Bu kurbet ya'nî yakınlık makâmı mertebelerinin ilki "hullet"tir.

- Hullet;

İlâhî kulun Hak ile tahallülü-(karışması) ya'nî hil'atlenmesi, muhabbetlenmesi demektir. Tahallülün eserleri, madde bedenin bütün parçalarında gözükür.

Bunun alâmeti, o kimsenin "Kün-(Ol)!" demesiyle eşyâ edilgen ve te'sîr alıcı olur. Ya'nî o kimsenin "Kün!" emri kâinâtta te'sîre başlar ve onun "Kün" emriyle illetler ve hastalıklar gider. Hariku'l-âde şeyleri eliyle yapabilir. Ayağıyla havada yürümek ve madde bedeninin tamâmını her sûretle sûretlenebilmek kudretine sâhiptir.

Bu îzâhlar **"...Kulum bana nâfileler ile yaklaşır, o derecedeki nihâyet ben ona muhabbet ederim; ben ona muhabbet edince işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı ben olurum..."** hadîs-i şerîfinin ma'nâsıdır.

Cenâb-ı Hak bir kimsenin kulağı, gözü, ayağı ve madde bedeninin diğer parçaları olunca o ilâhî kul Allah'ın "halîl"i olur.

Ya'nî Hakk'ın nurları, ona tahallül etmiş ya'nî karışmış olur. İşte o kimse Allah için halîldir.

O kimsenin İbrâhim (a.s) âit hullet makâmında nasîbi vardır.

Bunun sebebi şudur ki, insânî madde bedenin tamâmı iki kısımdan ibârettir.

Birisi a'zâ, diğeri kuvvetlerdir.

A'zâ el, ayak gibi organlar; kuvvetler de işitme, görme gibi olanlardır. Hak o kimsenin bâtınına da zâhirine de genel bir sirâyet ediş ile sereyân etmiştir.

Bu sayılan şeyler ya'nî kulağı, gözü, dili, ayağı, eli artık başka bir kudrete nâil olduğundan varlıklar onlar için edilgen olur. Çünkü bu sayılanlar, Cenâb-ı Hak'tır; bunun için o kimse eliyle işler, eliyle söyler, eliyle tutar, eliyle bilebilir.

Madde bedendeki diğer a'zâların her birisi ve kuvvetlerinden de her bir kuvvet bu açıklanan şekilde tasarrufa kâdirdir.

Bu çok büyük hâl ise, hulletin şâhidi ve delîlidir.

Görmüyor musun? Bu makâmın efendisi olan İbrâhim (a.s) bu çok büyük hâlin tahakkukunu görmek isteyince, nasıl dört tane kuş aldı ve kuşlardan her bir parçayı bir dağın üzerine koydu. Sonra onları diliyle dâvet edince, o kuşlar uçarak geldiler.

Bu çok büyük hâl delîldir ki, İbrâhim (a.s) her şeye kâdirdir. Bu mu'cîzeler ile Kebîr-i Müteâl hazretlerine yaklaşmıştır.

- **Vesîle;**

Şurası da bilinsin ki; kurbet ya'nî yakınlık makâmı "vesîle"den ibârettir.

Çünkü kurbet, ulaşmış olan kalplerin sükûn bulmasına vesîle olur, ilâhî hakîkatler ile tahakkuk, o vâsıta ile gerçekleşir.

Bu konuda esâs şudur ki, insânî kalpler halk edilişin aslında ilâhî hakîkatlerden mahlûk olmakla berâber ilâhî hakîkatlerin hepsinden yana sâdedir. Çünkü kalpler, varlıklar âlemine inince bu sâdeliği kazanır.

Bunun içindir ki, başka birisinde bir şey görmedikçe kendi nefsinde kabûl edemez. O başkası dediğimiz kimse, o kimse için ayna veyâhut baskı gibidir.

Nefs o şeye bakarak, kendisi için kabûl eder ve kullanır. Ve nefsin bu kullanımı, gördüğü ve taklîd ettiği şeyin asâlet hükmüyle kullanımı gibi olur.

Bundan dolayı Hak ismi ilk olarak rûhların sükûnetine vesîle olup ilâhî vasıflafa o yön meyleder ve yakınlaşır. Kurbet ya'nî yakınlık makâmına ulaşan velînin kalbi ise cisimlerin ilâhî hakîkatler ile tahakkuku husûsunda sükûnete vesîledir. Vesîle olması sebebiyle zuhûru ve eserleri meydana getirir.

Kısaca, bir velînin ilâhî işler ile madde bedenin tahakkuk etmesinin kurbet makâmı sâhiplerinden diğer bir velîdeki husûsun tahakkukunu müşâhedeye ihtiyacı vardır. Ayna olan velî tahakkuk derecesine ulaşmak husûsunda ikinci velî için vesîle olur. Nebîlerden ve evliyâdan hepsinin vesîlesi, Hz. Muhammed (s.a.v)'dir.

Vesîle, kurbet ya'nî yakınlık makâmının aynıdır.

Kurbet makâmı mertebelerinin ilk mertebesi de, hullet makâmıdır. Hullet makâmının nihâyeti habîb makâmının başlangıcıdır.

Çünkü zâtî muhabbet birliksel tahakkuktan ibâret olup iki âşıktan her birisi öbürünün sûreti üzerine zâhir olur. Ve o iki âşıktan her biri diğerinin makâmına geçer.

Madde beden ile rûhu görmüyor musun?

Bu ikisinin bir diğere âşıklığı zâtî olduğu için, dünyâda bedenin elemi ile rûh elemli, âhirette de rûhun elemiyle beden elemli olur.

Bundan başka her birisi öbürünün sûretinde zâhir olabilir.

Bu sırra Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de Nebî'sine hitâben söylediği **"İnnellezîne yubâyiûneke innemâ yubâyiûnallâh"** ya'nî **"Ya Muhammed! Sana bîat edenler, muhakkak Allah'a bîat etmişlerdir"** (Fetih; 48/10) âyetinde işâret buyurmuştur.

Bu âyette Cenab-ı Hak, Hz. Muhammed (s.a.v)'i kendi nefsi makâmına ikâme etmiştir.

Kezâlik **"Men yutiır resûle fe kad atâallâh"** ya'nî **"Kim Resûl'e itaât ederse, böylece andolsun ki Allah'a itaât etmiştir"** (Nisâ; 4/80) âyetinde de böyledir.

Bundan başka Ebû Saîd el-Hudrî gördüğü rü'yâ üzerine Cenab-ı Resûlullah'a:

- "Yâ Rasûlallah! Beni mâ'zûr gör. Allah muhabbeti, sana muhabbetten beni meşgûl kılar" dediği zaman Hz. Resûlullah (s.a.v);

- "Ey Mübarek! Senin Allah muhabbeti dediğin, benim muhabbetimden ibârettir" buyurması da açık delîllerdendir.

Hz. Muhammed (s.a.v), orada Allah'dan halîfe olunca, Allah da burada Hz. Muhammed (s.a.v)'den vekîl oldu.

Vekîl, halîfe; halîfe, vekîldir demektir. O budur, bu odur.

İşte bu mertebede Hz. Muhammed (s.a.v), kemâlât ile ferd olmuştur. İlâhî kemâlât ve makâmlar bâtınen kendisiyle hitâm ya'nî nihâyet bulduğu gibi, zâhiren de risâlet makâmında "Hâtem (Son)" olması buna şehâdet eylemiştir.

- **Hitam;**

Muhabbet makâmının nihâyeti, "hitâm" makâmının başıdır. Hitâm makâmı ise, "zü'l-celâl ve'l-ikrâm"ın hakîkati ile tahakkuktan ibârettir. Yalnız bu husûsta mahlûkun ulaşamayacağı nâdir durumlar istisnâdır.

Eşyâ "hitâm" makâmına varan kimsede icmâl yolu üzere tahakkuk edici olup, o eşyâ Cenâb-ı Hakk'a nisbetle tafsîl yolu üzeredir.

Bunun için kâmil, daha kâmil oluşta daimâ ilerlemede, yükselmededir. Çünkü Allah'ın nihâyeti yoktur. Velî de Cenâb-ı Hakk'ın kendisini zâtında seyir ettirmesinin îcâbına göre ilerleyip, yükselir.

- **Ubûdet;**

Şurası da bilinsin ki, "ubûdet" makâmı bir rütbeye ve kudrete tahsîs edilmiş olmayıp her rütbeyi içine almıştır.

İlerleyip, yükselen velî, ba'zen hullet makâmından halka dönük hazrete döner. Cenâb-ı Hak, onu ubûdet makâmına geçirir.

Velî ba'zen da hubbiyyet makâmından geriye döner.

Ba'zen da hitâm makâmından geriye döner.

Bu îzâhın faydası şudur ki, ubûdet ilâhî kulun ilâhî mertebeden halka dönük hazrete geri dönmesi demektir.

Ubûdet bir makamdır ki, onun için bütün makâmların üzerine saltanat ve mâlik oluş ve üstünlük vardır.

İbâdet, ubûdiyyet ve ubûdet arasındaki farka gelince:

İbâdet, doğru ve güzel fiillerin kuldan karşılık bulma yoluyla çıkmasıdır.

Ubûdiyyet ise yine doğru ve güzel fiillerin kuldan çıkması demek ise de, bunda karşılık bulma talebi yoktur.

Belki Allah için hâlis amellerdir.

Ubûdet, bir fiili Allah ile işlemek demektir. Bunun içindir ki, ubûdet makâmının bütün makâmlar üzerine saltanatı ve üstünlüğü vardır.

Aynı şekilde hitâm makâmı da böyledir. Çünkü hitâm makâmı, kurbiyyet ya'nî yakınlık makâmlarının hepsinden süzülmüş olan bir makâmdır. Çünkü "hitâm" evliyâ makâmlarının hatmedilmesinden ya'nî bitirilmesinden ibârettir.

Velînin kurbet makâmına erişmesi, o velînin mahlûk için ulaşılması mümkün olan makâmların hepsinden daha ileriye geçmesi demektir.

Çünkü velî kurbet makâmında Hakk'a katılmış olur. Velînin Hakk'a katılması ise halka âit makâmların hepsinin bitmesi demektir.

O makâma varan velînin hullet makâmından nasîbi vardır.

Aynı şekilde muhabbet makâmından da nasîbi vardır.

Şu halde velî o mertebede kurbet makâmının nefsinde hitâma nâil olur demektir. Hulletin kurbet makâmlarından ilk mertebeye isim olmasında sebep şudur ki, mukarreb olan kimsenin vücûduna Hakk'ın eserleri tahallül eylemiştir ya'nî karışmıştır. Ondan sonra hubbiyyet makâmı gelir.

Hubbiyyet makâmı; ilâhî nazar yerlerinde, Muhammedî makâmdan ibârettir.

Hitâm makâmı, kurbet makâmının nihâyetinin ismidir. Oysa bunun nihâyetine yol yoktur. Çünkü Allah için nihâyet yoktur.

Şu kadar var ki, hitâm ismi kurbet makâmlarının hepsinin üstüne çekilen nûrânî latîf bir buluttur.

Her kim bu kurbet makâmına ulaşırsa, o kimse, "hatemü'l-evliyâ" ya'nî "evliyânın sonuncusu" olup hitâm makâmında Resûlullah (s.a.v)'in vârisidir.

Çünkü kurbet makâmı, makâm-ı mahmûd ve vesîle makâmıdır. Oraya kadar ulaşan velînin vardığı yer, kimsenin erişemeyeceği bir makâm demektir.

Bundan dolayı o kimse, ilâhî makâmlarda "ferd"dir. Bunlara efrâd denilir ve o makâmın Hz. Muhammed (sav)'e mahsûs olduğuna inanmak zorunludur.

Buna Hz. Resûlullah (s.a.v) **"Vesîle cennette en yüksek bir mâkamdır. Bu makâma erişmek yalnız bir kimse için kolaylaştırılmıştır. Ümîd ederim ki, o kimse benim"** hadîs-i şerîf ile işâret etmiştir.

Çünkü mevcûdun başlangıcı odur, bitişinin de onun için olması lüzûmludur.

El-hamdü lillahi ale't-temâm ve's-selâtu ve's-selâmü alâ seyyidi'l-enâm.